17 (2014/1) ISSN 1582 – 0661

Studia Theologica Transsylvaniensia

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata

17/1

Tartalom

András István
Naplemente?
(A modern kor metamorfózisa vagyis a posztmodern)

Ferenczi Sándor
Főegyházmegyénk pasztorációja számokban:
múlt és jelen

Tamási Zsolt-József
A magyar római katolikus egyház 19. századi kulcsproblémái
az 1848-as nemzeti zsinat tükrében

Koncsag László
Mailáth püspök és Dsida Jenő kapcsolata
a költő által írt levelek tükrében

Bontó Gabriella
A ferencesek második szatmári letelepedése

Csonta Réka
Szent Ferenc Hírnöke – egy hitbuzgalmi folyóirat
a dualizmus kori erdélyi egyházmegyében

Kolozsvár – Gyulafehérvár
2014

Studia Theologica Transsylvaniensia

XVII. évfolyam 1. szám
2014

Kolozsvár – Gyulafehérvár

Studia Theologica Transsylvaniensia
A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar
Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata – XVII. évfolyam, 2014/1. szám

A szerkesztőség címe:
Institutul Teologic Romano-Catolic,
RO – 510010 Alba Iulia, str. Gabriel Bethlen nr. 3.
Tel.: +40/258–811688
E-mail: diosidavid@yahoo.de
www.seminarium.ro

Szerkesztők: Dr. Marton József
Dr. Diósi Dávid

Szerkesztőbizottság: (Editorial Board)
Dr. Peter Schallenberg – Paderborn
Dr. Oláh Zoltán – Gyulafehérvár
Dr. Bara Zoltán – Gyulafehérvár
Dr. Alexandru Boboc – Bukarest
Dr. Ecsedy Judit – Budapest
Dr. Madas Edit – Budapest
Dr. Havas László – Debrecen
Dr. Ferenczi Sándor – Gyulafehérvár
Dr. Orbán Szabolcs OFM – Gyulafehérvár

Szaklektorok: (Advisory Board)
Dr. Brendan Leahy – Maynooth
Dr. Franz Sedlmeier – Augsburg
Dr. Stefan Tobler – Nagyszeben
Dr. Vizkelety András – Budapest
Dr. Székely Dénes – Gyulafehérvár
Dr. Kovács F. Zsolt – Nagyvárad
Dr. Peter Sedlák – Kassa
Dr. Lukács Róbert – Gyulafehérvár
Dr. László László – Ottawa

ISSN 1582 – 0661
© STUDIA THEOLOGICA TRANSSYLVANIENSIA – GYULAFEHÉRVÁR
Megjelent: 2014
Alak: 61x86/11

Tartalom

András István
Naplemente?
(A modern kor metamorfózisa vagyis a posztmodern)
7

Ferenczi Sándor
Főegyházmegyénk pasztorációja számokban:
múlt és jelen
23

Tamási Zsolt-József
A magyar római katolikus egyház 19. századi kulcsproblémái
az 1848-as nemzeti zsinat tükrében
61

Koncsag László
Mailáth püspök és Dsida Jenő kapcsolata
a költő által írt levelek tükrében
107

Bontó Gabriella
A ferencesek második szatmári letelepedése
121

Csonta Réka
Szent Ferenc Hírnöke – egy hitbuzgalmi folyóirat
a dualizmus kori erdélyi egyházmegyében
135

András István

Naplemente? *(A modern kor metamorfózisa vagyis a posztmodern)*

Riassunto: *L'articolo seguente porta davanti a noi alcuni aspetti del mondo odierno, nel quale viviamo e che si presenta davanti a noi come epoca postmoderna. Quasi tutti noi usiamo questo concetto, cioè il postmoderno, ma quando dobbiamo definire cosa significa precisamente il concetto, siamo in difficoltà. L'articolo presente cerca di portare alcuni prospettive presentando il postmoderno come la metamorfosi, come il tramonto del mondo moderno. Il postmoderno si presenta come la guarigione dopo la malattia, come una chance. La malattia è passata ma ancora si vedono le cicatrice. Queste cicatrice sono le caratteristiche del mondo postmoderno tramite le quali possiamo conoscere, descrivere e capire il mondo postmoderno. L'idea si fonda nel concetto, pensiero debole, di Gianni Vattimo, con quale siamo riusciti a mostrare una via nella quale si riassume la società e il pensiero odierna.*

Parole chiave: *postmoderno, pensiero debole, metamorfosi, tramonto, soggetto, Überwindung, Verwindung, cicatrice, chance, società, nichilismo, Nietzsche, Heidegger, Vattimo, Rorty.*

Elöljáróban

Ha körülnézünk a mai kor szaktudományainak a palettáján, vagy akár a közvéleményt kutatjuk, arra a következtetésre jutunk, hogy egyre jobban elterjed és egyre jobban beivódik a köztudatba a *posztmodern* fogalma. Mindenfelé használják függetlenül a szakterülettől, de hogy mit értenek rajta, ez nem egészen világos. Valahogy úgy vagyunk vele, mint a kisgyerek, aki beszélni tanul. Már használ szavakat, sőt mondatokat is fogalmaz, de még minden szó értelme nem világos számára. De azért használja, illetve mondja. A továbbiakban néhány pontban arra

keressük a választ, hogy mit értünk ma posztmodernen, valamint arra is fényt próbálunk deríteni, hogy mit érthetünk, érthetnénk posztmodernen.

Még mielőtt belemelegednénk a válaszok keresésébe, röviden megjegyezzük, hogy a posztmodern terminológia először az irodalom berkeiben jelenik meg a tizenkilencedik század második felében és a huszadik század első felében. Rögtön utána a történelem területén üti fel a fejét, azt a kort jelezve mely a huszadik század elején a nagy kulturális megújulást hozta.[1] Igazi sikerei mégis az irodalom területén lesznek,[2] amivel együtt átköltözik az amerikai kontinensre, ahonnan fokozott erővel tér vissza Európába és tör be a filozófia berkeibe a huszadik század közepén. Ezzel egyidejűleg megjelenik a tudomány és kultúra más területein is, és igen hamar teret hódít. Népszerűségét alátámasztja az is, hogy mára szinte már a „csapon is a posztmodern folyik".

Ennek ellenére ha konkrétan meg szeretnénk határozni a posztmodernt, igen sok nehézségbe ütközünk, sőt ahogy egyesek állítják, talán lehetetlen is.

Vélemények a posztmodernről, avagy *ez van*!

Amikor Elmar Salmann bencés szerzetest megkérdezték, hogy miképpen tudná meghatározni önmagát, azt válaszolta, hogy „sono un uomo della cultura". És találóan fogalmaz, mert ebben a néhány szóban, mellyel önmagát bemutatja, benne van a mai gondolkodás, a mai filozófia lényege. Ma, amikor Nietzsche és Heidegger után már nehezen beszélhetünk egységes metafi-

[1] R. Pannwitz, *Die Krisis der Europeische Kultur*, Verlag Hans Carl, Nuernberg 1917, 64-65.

[2] R. Diodato, «Postmoderno» in. *Enciclopedia Filosofia*, ed. V Melchiore, Bompiani, Milano 2006, 8845.

zikáról, amikor a filozófia az esztétikába menekül és a kultúra maga lesz a filozófia hordozója, a „kultúra embere" kifejezés nagyon jól tárja elénk azt a tényt, hogy minden a kultúrában folyik össze.

Ezt az összefolyást nevezik egyesek „mosléknak", és azzal töltik idejüket, hogy szétválasszák alkotó elemeit, míg mások ezt az összefolyást nevezik „esélyt adó káosznak", megpróbálva kihasználni az új lehetőségeket.[3] Mindjárt ez elején két ellentétes nézőpont, két vélemény, ugyanaz a posztmodern. Hogyan lehetséges ez?

Egy ideje az ember megszokta és normálisnak tartja azt, hogy kategorizál, meghatároz mindent: az őt körülvevő világot, önmagát, a másik embert, egyszóval mindent. És ebbe a mindenbe beletartozik az is, hogy saját történelmét különböző korokra osztja, igyekszik kategorizálni, meghatározni az eseményeket és törvényszerűségeket leszűrni belőlük. Ennek eredményeképpen beszélünk ókorról, középkorról, újkorról vagy legújabb korról, hogy csak a nagyobbakat említsem. Természetesen mindegyik kornak megvannak a maga jellegzetességei, melyek alapján megkülönböztetjük őket (ha más nem, az időbeli viszonyok). Az is nyilvánvaló, hogy ezekben a korokban a különböző tudományok (természettudományok, filozófia, teológia stb.) egymás kölcsönhatásában haladnak előre; szinte mindig van bennük valami közös. A kultúra (a kor, vagy talán a kór) rányomja bélyegét a haladásra ... vagy fordítva?

Ezeknek a koroknak a meghatározása rendszerint annál könnyebb, minél távolabb esnek a jelentől. Sokkal könnyebben tudunk kategorizálni egy időben távolabbi kort, mert már látjuk a hatásait, alakulását, fejlődését, de minél közelebb vagyunk egy-egy eseményhez, annál nehezebben tudjuk objektíven meg-

[3] G. VATTIMO, *La fine della modernità*, Garzanti, Milano 2011.

ítélni. Amikor a jelent, vagyis saját korunkat kell meghatározni, elnevezni, igencsak bajban vagyunk, pont azért, mert többfélék vagyunk, nem ismerjük a kihatásokat és még nem látjuk az eredményeket; nehezen tudjuk bemérni, előrelátni, milyen irányba mozdul el, fejeződik be egy-egy projekt. Így aztán kritikák fogalmazódnak meg, alternatívák jelennek meg, hogy miként lehetne nevezni a mai kort, hogyan is tudnánk a leglényegretörőbben, a legtömörebben, a legvilágosabban megnevezni ezt a kort (mert azt gondoljuk, hogy mindenképpen meg kell határozzuk).

A legtöbben elfogadják azt, hogy a mostani kort már nem lehet modernnek nevezni, sőt abban is kezdenek egyetérteni a mai gondolkodók, vagyis a mai emberek (igen, emberek, mert ma a gondolkodó egyenlő ember), hogy a ma embere a posztmodernben éli életét. Van tehát egy fogalmunk a posztmodernről, próbáljuk ráhúzni a mai korra, csak akkor kerülünk bajba, amikor egészen konkrétan meg kell határozzuk ezt a kort. Mikor választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy mit jelent a posztmodern?

Vagy mégse?

Első hallásra talán azt mondhatnánk, hogy a posztmodern azt az időt jelöli, mely a modernt követi, de ez sem biztos. Nem biztos, mint ahogy ma semmi sem biztos, mert egyesek úgy vélik, hogy még mindig a modern korban élünk, illetve nem beszélhetünk posztmodernről, csak a modern elhajlásáról. Ilyenek például a Frankfurti Iskola képviselői, mint például Habermas, aki azt állítja, hogy a posztmodern igazából visszatérés kell legyen a modernhez, mert a modern törekvések beteljesedetlenek maradtak a technika fejlődése miatt.[4] Lehet posztmodernnek nevezni

[4] J. Habermas, *Il discorso filosofico della modernità*, trad. E. Agazzi, Laterza, Bari 1987.

vagy bármi másnak, a lényeg, hogy a modernhez való visszatérés legyen. Habermas, főleg Heideggert kritizálva, aláhúzza, hogy a mai embernek a technika által hozott változásokból, melyek a globalizáció, uniformalizáció stb., vissza kell térnie az igazi modernhez, ami az értelem emancipációja és a minőségi fejlődés hordozója.[5] Ez lenne a ma feladata. Így a „poszt" helyett inkább „pre"-t kellene használni – állapítja meg Moldando[6]. Gyakorlatilag Habermas neokonzervativizmust javasol,[7] vagyis visszatérni és görcsösen ragaszkodni valami beteljesületlenhez és várni annak beteljesülését. Példával illusztrálva talán azt mondhatnánk, hogy a posztmodern lényegében olyan, mint amikor a gyerekek labdáznak (inkább fociznak) az udvaron és véletlenül betörnek egy ablakot (ez az udvari foci természetszerű velejárója). Lehet ragasztgatni az ablakot, de abból új, jó sose lesz. Valamilyen lesz, de lehet, hogy már használhatatlan. És ekkor jogosan tehetjük fel a kérdést (Habermasnak is), hogy akkor miért tölteni az időt a ragasztgatással, miért ne lehetne a helyére valami újat tenni? Valami mást!

Habermas elgondolásához nagyon közel áll Diósi véleménye, aki egyetért ugyan a posztmodern létezésével, sőt igyekszik is azt leírni, bemutatni és megtalálni pozitív tulajdonságait, de azt állítja róla, hogy „már eleve genetikai hibával látott napvilágot ... hiszen hiányoznak belőle a pozitív töltetű gének".[8] Számára mint egy halvaszületett kor jelenik meg kevés pozitívummal és akkor lenne értelme, ha visszatérne a modern alapokhoz és új-

[5] J. HABERMAS, *Teoria dell'agire comunicativo*, trad. P. Rinaudo, il Mulino, Bologna 1986.

[6] T. MOLDANDO, *Il futuro della modernità*, Feltrinelli, Milano 1987, 16.

[7] J. HABERMAS, *Teoria e pressi nella società tecnologica*, trad. C. Donolo, Laterza, Bari 1971.

[8] DIÓSI D., *Egyház és posztmodern, Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama*, Szent István Társulat-Verbum, Budapest-Kolozsvár 2012, 15.

ragondolná létét. A későbbiekben láthatjuk majd, hogy ez nem teljesen így van, mert a posztmodernnek igenis vannak pozitív tulajdonságai.

Mások, akik szintén látják, hogy mennyire beleágyazódott ez a szó a köztudatba, nem próbálják meg tagadni a létét, csupán megpróbálják komolytalannak, szélhámosnak, nevetségesnek feltüntetni, ezzel elhitetve az emberekkel, hogy nem illik ilyesmivel foglakozni. Pedig ez nem így van és ezt Esterházy Péter állításával húzhatjuk alá, aki kifejti, hogy a „posztmodern nem a szélhámos szinonimája".[9]

Na ez!

A fentiek ellenére a nagy többség egyetért azzal, hogy mai korunkat lehet posztmodernnek nevezni, de – amint már említettük – a problémát inkább az okozza, hogy mit takar ez a név. Korunk és kultúránk annyira szerteágazó, hogy a posztmodernt több oldalról is meg lehet világítani és meghatározni, úgy, hogy kiemelünk egy-egy tulajdonságot. Az ilyen kiemelt tulajdonságok adják meg a posztmodern értelmét még akkor is, ha látszólag összeegyeztethetetlenek, ellentmondásosak. Hogy ne tűnjön az egész hantázásnak, nézzünk meg néhány elismerő véleményt a posztmodernről, melyeket a különböző tulajdonságok alapján fogalmaztak meg.

Az elsők között említhetjük Jamesont, aki a posztmodernt egyszerűen posztindusztriális élethelyzetként mutatja be, mely a materializmus és kapitalizmus hozta fejlődés következménye.[10]

[9] Esterházy P., «Hát, nem tudom» in. *A szabadság nehéz mámora*, Magvető, Budapest 2003, 11-17, 14.

[10] F. Jameson, *Il postmoderno, o la logica culturale del tardo capitalismo*, trad. S. Velotti, Garzanti, Milano 1989.

Nagyon közel áll ehhez a vonalhoz a Baumann-féle elgondolás, mely szerint a posztmodern a fogyasztói társadalomban merül ki, ahol mindenki fogyasztani akar észre sem véve, hogy közben ő maga válik áruvá.[11] Ezt a tulajdonságát a posztmodernnek nagyon sokan kiemelik, sőt egyesek az egyetlen és legfőbb tulajdonságnak nevezik és ez alapján ítélik el. Talán azért, mert ez a legszembetűnőbb a hétköznapokban.

Egy kissé elméletibb vonalon indul el Lyotard, aki lényegében áthozza a posztmodern fogalmát a filozófiába. Számára a posztmodern nem más, mint a nagyelbeszélésbe vetett hit megingása,[12] elvetése. Ezzel gyakorlatilag a tekintély halálát idézi elő. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Nietzsche ezt már korábban említi, csak ő *isten haláláról* beszél. A mindennapokban ez oda vezet, hogy az ember nem akar elfogadni semmit, *ő tudja és majd megoldja.*

Külön említésre méltó Derrida elképzelése, aki a posztmodernt a nagy szétesések koraként említi, ami főleg az írás és a nyelv területén mutatkozik meg. Ezzel cseng egybe Esterházy Péter véleménye is, aki a nyelvet vizsgálva egyszerűen kijelenti, hogy ahol „vár állott, most szóhalom".[13] Ez is bőven tetten érhető a mindennapokban. Gondoljunk csak egy sms szövegére.

És ha már ez sms-eknél tartunk, nem szabad elfelejtünk azt a nézetet sem, mely a posztmodernt mint a technika korát mutatja be. E nézet szerint még csak az elején járunk e kornak, de lassan a technika átvesz mindent. Ezt sok gondolkodó már előre jelezte,

[11] Z. BAUMAN, *Il disaggio della postmodernitá,* Bruno Momdadori, Milano 2002.

[12] J-F. LYOTARD, *La condizione postmoderna,* trad. C. Formenti, Feltrinelli, Milano 2010, 9-16; LYOTARD, J-F., *Il postmoderno spiegato ai bambini,* trad. A. Serra, Feltrinelli, Milano 1987, 44-45.

[13] ESTERHÁZY P., «1 Norfolk» in. *A szabadság nehéz mámora,* Magvető, Budapest 2003, 39-43, 40.

mint pl. Heidegger, de főleg Ghelen ásta bele ebbe a témába magát, előre jelezve, hogy a technika világa következik.

A technika egyik tapasztalható következménye a virtuális világ, mely igen nagyban rányomja bélyegét a posztmodernre, sőt egy egészen másfajta életet és életvitelt kényszerít rá észrevétlenül az emberre.[14] A virtualitásba menekülő és feloldódó társadalom mint a régi világ kritikája jelenik meg, ahol mindent szabad, mindent lehet és ahol a személy önmagát feltárva, fontossága tudatában mond ki számára evidens igazságokat, tapsot és elismerést várva (pl. facebook, twitter). Ennek egyik következménye, hogy megszűnik a személy realitásérzéke és identitásában zavart okoz.

Filozófiai síkon (ha még van olyan... sőt csak olyan van) kiemelkedő helyet foglal el az a vélemény, mely az esztétikát és a hermeneutikát helyezi a középpontba. Pareyson egyenesen az esztétikában látja a posztmodern filozófia továbbélését, míg az Egyesült Államokbeli Rorty, vagy az olasz Vattimo aláhúzza a hermeneutika fontosságát,[15] melyben Ricoeur igen nagy előreléspéseket tett, és melynek alapján a mai ember, egyszerűen fogalmazva azt mondhatjuk, hogy úgy értelmez mindent, ahogy akar.

Zárójelben befejezésül említésre méltó Elmar Salmann megközelítése, aki a posztmodernben a kisebbségek korát látja. Szerinte mindenki kisebbségként éli meg a mindennapokat. Mindenki küzd a jogaiért és igazáért, mert meg van győződve, hogy neki joga van ehhez és arról is, hogy igaza van. Nem létezik már nagy igazság (lásd Lyotard), hanem inkább sok kis igazság van, de melyik erősebb? És meddig?

[14] P. Lévy, *Il virtuale*, trad. M. Coló, M. Di Sopra, Raffaello Corina, Milano 1997, 5-14.

[15] R. Rorty, *La filosofia dopo la filosofia*, trad. G. Borinhieri, Laterza, Roma-Bari 1989, 1-18.

Az itt felsorolt vélemények csak néhányat foglalnak magukba azokból az elgondolásokból, melyek elhangzanak a posztmodernről. Természetesen lehet válogatni, de kétségtelen, hogy mindegyik vélemény tartalmaz igazságot korunkról és igazából, ha meg szeretnénk határozni vagy körülírni ezt a kort, akkor ezeket a véleményeket kellene egyeztetni, összetenni. De így egy hosszú és végül szétesõ meghatározást kapnánk, ami nem érdekelne senkit. Így tehát azt mondhatjuk, hogy igen nehéz feladat előtt állunk, amikor meg szeretnénk határozni a posztmodernt.

Most mégis megpróbálkozunk azzal a reménnyel, hogy találunk egy saját utat, ami összefoglalja mindezt. Ehhez hívjuk segítségül az olasz gondolkodót, Gianni Vattimót, akinek igen tetszetős és világos képe van a posztmodernről. Az ő elgondolásába belefér, sőt benne van az összes nézet, vagyis mintegy összefoglalja a fent említetteket, és ami fontos, hogy nem negatív, leírt, halvaszületett korként jelenik meg a posztmodern, hanem az esély (chance) időszakaként. Egy olyan időszak, ahol nincsen egy erős, uralkodó metafizika (gondolat), hanem sok kis „erőtlen gondolat" (pensiero debole) egymás mellett élve alkot egy egységet, ahol mindegyiknek esélye van a megerősödésre, arra, hogy elfogadottá váljon, de nem a másik megszüntetése által.

Vattimót parafrazálva a posztmodernt meghatározhatjuk mint naplementét; a modern kor naplementéje; metamorfózis, ami csak holnap lesz látható és értékelendő, most csak csodálni, utálni vagy elfogadni és tudomásul venni lehet.

Naplemente és metamorfózis

Vattimo úgy jut az imént említett következtetésre, hogy megvizsgálja a *posztmodern* szót és megpróbálja összekötni a jelennel. Szerinte a posztmodern meghatározásában döntő szerepe a „poszt" szónak van. Ez az a prepozíció, amely eldönti és bemu-

tatja azt, hogy mit jelent a posztmodern. Pontosabban Vattimo kihangsúlyozza, hogy a jelen kor jó meghatározása azon múlik, hogy milyen viszonyt tulajdonítunk a „poszt" elöljárószónak a „modern" alapszóhoz képest. Tehát a kettő közötti viszony az, ami meghatározza a posztmodernt.[16]

A kulcs: a „poszt" szó értelmezése

Első hallásra világossá válik előttünk, hogy itt valamilyen egymásutániságról van szó. Pontosabban időbeli egymás utániságról beszélhetünk. Tehát egy olyan kort jelent, ami időben a modern kor után következik. Ez még nem jelent semmiféle minőségbeli vagy mennyiségbeli változást, csupán egymást időben követő korokról van szó, és még nem tekinthető a posztmodern igazi meghatározásának, annak ellenére, hogy sokan itt megállnak.

Mégis, komolyabb vizsgálat után, azt vehetjük észre, hogy ez az elöljárószó magában hordoz egy minőségbeli változást is, mely túlszárnyalás lenne. Ezt a túlszárnyalást nevezi Vattimo leáldozásnak, naplementének, lenyugvásnak. És ha megvizsgáljuk korunkat, akkor láthatjuk, hogy nem indokolatlanul. Ennélfogva tehát azt állítjuk, hogy a posztmodern korunk nem más, mint egy metamorfózis, egy naplemente, egy átmenet, ami után valami más (új) következik.

Vattimo Nietzschére és Heideggerre építve arra a következtetésre jut, hogy a modern lényegében egy kritikus álláspontra épít,[17] mindarra, mellyel Nietzsche vagy Heidegger megpróbál-

[16] G. Vattimo, *La fine della modernità*, Garzanti, Milano 2011, 172-189.

[17] Ez megtalálható már a modern kor hajnalán, amikor Descartes, a modern kor atyja, mindent kritikának vet alá és mindent újra meg akar vizsgálni. Az ő hasonlatával élve: ki kell szedni a kosárból az almákat, megvizsgálni és újra beletenni, de már új sorrendben.

ták megingatni a nyugati gondolkodást.[18] Ha a modern világot le lehetett úgy írni, mint progresszív előrelépést és elmélyülést, ami szilárd alapokra épült, akkor a posztmodernben éppen a kritikák következtében ezek az alapok rendülnek meg. Sőt nemcsak hogy megrendülnek, hanem le is omlanak és így nem lesz mire építeni (de nem is kell!). Ennek a következménye a káosz ami uralja a posztmodernt, de ez nem egy mindent elrontó és elsöprő káosz, Vattimo többször is kiemeli, hogy ez a káosz nem esély (*chance*) a mai ember számára.[19] Ezt láttuk az „erőtlen gondolat" (pensiero debole) elméletében, amely által van esély továbblépni valami új felé. Ez a továbblépés kiüresedéssel jár, de éppen a kiüresedés által lehet a régi formákat újjal megtölteni (a régi keretbe új ablaküveget tenni).

Vattimo számára tehát a „poszt" elöljárószó valamiféle minőségbeli változást jelent. Ennek magyarázatára az olasz gondolkodó kölcsönvesz egy heideggeri fogalmat (igaz, hogy Heidegger maga is ritkán használja ezt a szót, ahogy Vattimo is beismeri; de Vattimo felfedezésével a filozófiai terminológiában is kezd meghonosodni),[20] amellyel a minőségi változást szerencsésen ki tudja fejezni. Szerinte a „poszt" elöljárószó jelentését és értelmezését nagyon jól adja vissza a *Verwindung* szó.[21] Ennek a szónak ugyanaz a gyökere, mint az ismertebb *Überwindung* szónak és így a jelentése is hasonló, viszont a *Verwindung* szó kissé árnyal-

[18] Vattimo ezt írja: „Il post di postmoderno indica in fatti una presa di congedo dalla modernità che, in quanto vuole sottrarsi alle sue logiche di sviluppo, e cioè anzitutto all'idea del «superamento» critico nella direzione di una nuova fondazione, ricerca appunto ciò che Nietzsche e Heidegger hanno cercato nel loro peculiare rapporto «critico» verso il pensiero occidentale". G. VATTIMO, *La fine della modernità*, 10.

[19] G. VATTIMO, *La fine della modernità*, 34-37.

[20] G. VATTIMO, *La fine della modernità*, 172.

[21] G. VATTIMO, *La fine della modernità*, 172.

tabb. Amíg az *Überwindung* jelentése áthaladni, a hátunk mögött hagyni, legyűrni valamit[22] (ilyen értelemben használja Heidegger is, ahogy azt Tomatis bizonyítja),[23] addig a *Verwindung* kiutat, leáldozást, valami olyasmit akar jelenteni, amikor valaki egy betegséget már legyőzött ugyan, de még nem heverte ki teljesen, a hegek még látszanak.[24]

Ezt veszi alapul Vattimo és ezzel próbálja meg megmagyarázni a posztmodern lényegét és viszonyát a modernhez. A posztmodern tehát olyan kiút, olyan modern utáni állapot, amely továbblép a modern korból ugyan, de a modern kor jeleit, hegeit még magán hordozza. Valamiféle lényegi továbblépésről van szó, mely a hegek eltűnése után válik teljesen nyilvánvalóvá.

A hegeket felfoghatjuk úgy is, mint a posztmodern kor ismertető jegyeit, mint a posztmodern kor tulajdonságait.

A hegek (posztmodern jegyei/tulajdonságai)

A posztmodern tehát egy olyan kor, amely magán hordozza ugyan a modern vonásait, de azokat lassan a háta mögött hagyja. A hegek alapján lehet meghatározni és beazonosítani.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a modern kor által hozott kritika, amelyre épült a modern kor és amellyel újra szerettek volna mindent értelmezni, megingatott minden alapot és olyan krízist szült,[25] amely az összemberiség, a kultúra egyik legmé-

[22] Halász E.–Földes Cs.–Uzonyi P., *Német-Magyar Nagyszótár*, Akadémia Kiadó, Budapest 2003, 1591.

[23] F. Tomatis, *«L'abbandono della tecnica»* in. Escatologia della negazione, Roma 1999, 45.

[24] Halász E.–Földes Cs.–Uzonyi P., *Német-Magyar Nagyszótár*, Akadémia Kiadó, Budapest 2003, 1696.

[25] A. Nitrola, *Trattato di escatologia I*, San Paolo, Roma 2001, 133.

lyebb „hegévé" vált.[26] Azzal, hogy minden megingott, olyan káosz keletkezett, amely olykor átláthatatlan.[27] Ez nemcsak a társadalmi szinteken vagy a mindennapi életben jelenik meg, hanem a filozófiában is. Erről a káoszról, és arról, hogy az ember maga ennek a káosznak az okozója, érdekesen ír Esterházy Péter a *Hahn-Hahn grófnő pillantásai* első soraiban is, amikor rámutat arra, hogy az ember maga ennek a kosznak az okozója, de ez a kosz nem rossz.[28]

Ennek a következményeként mára már nem beszélhetünk egységes metafizikáról (Heidegger óta), a filozófia különböző szakterületekre, mint a vers, próza, irodalom, zene, művészet, film, színház oszlott. Ezek képviselik és hordozzák a filozófiát, ezekből merítenek az emberek, ezekre építenek vagy akár ezek gyűrik maguk alá a személyt.

A krízis és a káosz tehát úgy jelennek meg, mint a posztmodern legmélyebb hegei, melyek mindent befolyásolnak. Az erős negatív hangzás ellenére Vattimóra építve állíthatjuk, hogy ezek nem valami negatív, mindent elsöprő tulajdonságok, hanem olyan alapok, amelyek új irányba mozdítják ki a történelmet (lásd. „erőtlen gondolat" – pensiero debole).

E két heg következményei közé sorolhatjuk az Isten halálát, a tekintély eltűnését vagy akár a nihilizmust.

Az Isten halála Nietzsche örökségeként vetődik ránk[29] és sokan a nihilizmus gyökerét látják benne, talán így is van, de el kell azon gondolkoznunk, hogy mit értünk nihilizmuson. Severino és még sokan mások Nietzschét értelmezve, a nihilizmust úgy fogják fel, mint minden értéket elvető irányzatot, ahol nem szá-

[26] G. VATTIMO, *La fine della modernità*, 39-55.

[27] G. VATTIMO, *La società trasparente*, Garzanti, Milano 2007.

[28] ESTERHÁZY P., *Hahn-Hahn grófnő pillantásai*, Magvető, Budapest 1990, 5-11.

[29] F. NIETZSCHE, *La gaia scienza, Opere V/II*, af. 108, 136.

mít semmi, ami lerombol mindent. Ezzel ellentétében Vattimo és követői a nihilizmust úgy fogják fel, mint esélyt. Ezt úgy lehet megérteni, hogy Nietzsche előtt, éppen a túlzott moralizálás következtében, az ember igazi élete áttevődött a túlvilági létre. Itt a földön az ember még nem az igazi életét éli, hanem csak egy olyan életet, melynek minőségétől függ az igazi örök élete. Tehát ez a világ itt egy negatív világ, míg a halál utáni világ egy pozitív világ. Azt is mondhatjuk, természetesen Vattimóval együtt, hogy Nietzsche ezt megfordította. Vagyis az ember igazi életét lehozta a földre, míg a halál utáni élet, nem ismervén azt, mint valamilyen ismeretlen jelenik meg. Így ami eddig pozitív volt, most negatív lesz és ami negatív, az pozitív. Gyakorlatilag az előjelek változását jelentené a nihilizmus. Heidegger is sokszor kifejti, hogy az ember igazi élete a földi, szürke hétköznapok lesznek (lassan elfelejtünk ünnepelni... mi is az ünnep? jól berúgunk és belövünk?), ami a halál által válik élhetővé.[30] A nihilizmus tehát nem egy mindent elvető, leromboló irányzat, hanem a hétköznapok tudatos megélése.

Ennek a hétköznapi kornak egy másik hege a tekintély hiánya, illetve az intézményesített tekintély lerombolása. Mindaz, amit a „rendszer" mond, rossz. Ehelyett én döntöm el, hogy mi a jó nekem. Ennek a folyamatnak a gyökerét fedezi fel Lyotard, amikor a nagy elbeszélések eltűnéséről ír.

Mindezek ahhoz a heghez vezetnek, melyet a „történelem vége" kifejezéssel tudunk bemutatni.[31] Ezt nem világvégi eseményként, a világ megszűnéseként kell elképzelni, mint ahogy azt a tizenkilencedik század végén gondolták, vagy ahogy ezt néhány sci-fi szerző gondolja, hanem a történelemnek mint célirá-

[30] M. Heidegger, *Rejtekutak*, Osiris, Budapest 2006.

[31] K. Löwith, *Significato e fine della storia*, trad. F.T. Negri, Il Saggiatore, Milano 1989.

nyos valaminek a lezárulásáról van szó[32]. A modern korig a történelmet mint valami célirányos, a fejlődésre beállított, lineáris folyamatot képzelték el, melynek segítségével az ember képes lesz arra, hogy irányítsa és kontrollálja a történelmet (pl. Hegel). Ezt Vattimo is aláhúzza, sőt egy helyen azt is említi, hogy lényegében a posztmodern akkor kezdődik, amikor nem lehetséges már a történelemről úgy beszélni, mint valami egységesről.[33]

Azzal, hogy nincs egy egységes összefogó *valami*, minden szétesik, a kisebbségek kora kezdődik el. Mindenki kisebbség és mindenki ebből a kisebbségből, kisebbségi tudatból akar megélni; mert neki kijár. Amikor kisebbségről beszélünk, nemcsak az etnikai kisebbséget értjük ezen, hanem minden mást, ami kisebbség pl. melegek, különböző vallási irányzatok, sőt még magát az egyházat is.

Egy másik igen erős heg, mely mintha feloldaná a személyt, a tradíció hiánya. Lyotard már utal erre, de napjainkban válik megdöbbentően kézzelfoghatóvá. Ezt mondja el Esterházy Péter, amikor leírja, hogy fiával együtt kimegy a magyar-olasz focimeccsre és a félidő előtt észreveszi, hogy a fia az olaszoknak szurkol. Amikor rákérdez, hogy miként lehet ez, a fiú lazán megnyugtatja, hogy „szép focit játszanak". Már nem az a fontos, hogy az enyéim játszanak, hanem hogy ki játszik szebb focit, annak szurkolok. A tradíció már nem határozza meg a személyt.

A fentiekben bemutattunk néhány heget, néhány olyan tulajdonságot, amelyek alapján meg lehet határozni a posztmodern kort. Ezekből a tulajdonságokból világossá válik előttünk, hogy nagy átalakulásoknak vagyunk a tanúi.

[32] GÁBOR Gy., «*Napkitörés vagy napfogyatkozás? Politikum és szakralitás, avagy a szekuláris paradigma alkonya*» in. Korunk (2014/5), 15-32.

[33] G. VATTIMO, *La società trasparente*, Garzanti, Milano 2000, 8.

Gyógyulás = metamorfózis

Beszéltünk már arról, hogy a posztmodern esély az ember számára. Azt is láttuk, milyen esély és ez alapján azt mondhatjuk, hogy a posztmodern nem más, mint kiút, metamorfózis, naplemente. Az ablak már be van törve, a betegségen már túl vagyunk, most pedig kialakulóban van valami új. A kitört üveg helyére tehetünk egy jobb üveget, de tehetünk egy lemezt is, amin át ki se látunk, vagy tehetünk egy zacskót, ami még a hideget is beengedi. Adva van egy élethelyzet a maga tulajdonságaival, fölösleges sírni azon, hogy mi volt, azt kell nézni, mit kezdhetünk.

Ferenczi Sándor

Főegyházmegyénk pasztorációja számokban: múlt és jelen

Abstract: The author presents the pastoral activity of the Transylvanian Diocese. The figures the author presents show the number of the Catholics, parishes and priests in the diocese.
Keywords: Catholicism, Reformation, parish, priest, Gyulafehérvár/Alba Iulia, Habsburg, communism, statistics

Amint a címből is kitűnik, főegyházmegyénk híveinek pasztorációját szeretném bemutatni – vázlatosan – a számok tükrében. Vagyis a hívek, a plébániák és a lelkipásztorok számának alakulását a főegyházmegyében a történelem folyamán, anélkül, hogy részletesebben kitérnék az erdélyi társadalomban végbemenő társadalmi, vallási változásokra, amelyek meghatározták ezeket. Ez persze nem jelenti azt, hogy esetenként ne élnék megállapításokkal vagy következtetésekkel.

A reformáció előtti korszak papságának és híveinek számbeli változásaira az adatok hiányos volta miatt részletesen nem térhetek ki.

A pápai tizedjegyzék alapján az erdélyi egyházmegyében 1332–1336 táján kb. 650 plébánia létezett. Ezek főesperességenként egyenlőtlenül oszlottak el (pl. Fehérvár kb. 170, Hunyad 9). A Mezőségen és a Küküllő-mentén ekkoriban minden plébániához átlagosan még egy *filia* tartozott, míg az újonnan benépesedett szász és székely vidékeken csaknem minden falunak volt papja. A középkor végéig a katolikus falvak száma már csak a Székelyföldön bővült jelentős mértékben, ugyanakkor a Mezőség keleti és déli részein természetes pusztásodással, Fehér me-

gyében pedig a török betörések miatt legkevesebb 50 egyházközség elnéptelenedett, majd görögkeleti (román) lakosságot kapott.[1] *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtárában*[2] az 1556-os fordulatig sikerült közel 2500 papnak (2489) a nevét közölni, ellenben a hívek számáról nem találtam adatokat. A korszak vonatkozó adatainak az ismeretét az időbeli távolság, a dokumentumok hiányos volta vagy feldolgozatlansága is megnehezíti.

A reformációt követően az egyházmegyében a katolikusnak megmaradt hívek számáról, plébániáiról és papjairól két részletesebb beszámoló áll rendelkezésünkre: Báthory Endre bíboros 1591-es és Szalinai István OFM erdélyi vikárius 1638-as Rómába küldött jelentései (1. táblázat). Az 1591-es jelentés szerint 29 plébánia és 21 plébános, az 1638-as jelentés szerint pedig 58 plébánia és 33 plébános található az egyházmegyében, illetve a Székelyföld katolikusnak megmaradt tájain.

1. táblázat. *Plébániák és plébánosok száma: 1591, 1638.*[3]

Év	1591		1638	
Tájegységek	Plébániák	Plébánosok	Plébániák	Plébánosok
Csíkszék	17	13	17	14
Gyergyószék	4	1	4	3
Kászonszék	2	1	2	2
Háromszék	6	6	17	10

[1] Hegyi Géza: Erdélyi püspökség a középkorban. Internet: http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=72 Letöltve: 2012. március 20.

[2] Ferenczi Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára.* Budapest–Kolozsvár 2009.

[3] Forrás: Veszely Károly: *Erdélyi egyháztörténelmi adatok I.* Kolozsvár 1860. 306–307.; *Litterae missionarium de Hungaria et Transilvania (1572–1717) II.* (szerk. Tóth István György). Roma – Budapest 2002. 922–926.

Év	1591		1638	
Tájegységek	Plébániák	Plébánosok	Plébániák	Plébánosok
Marosszék	–	–	4	1
Udvarhelyszék	–	–	14	3
Összesen	29	21	58	33

Az 1591-es és az 1638-as adatokat összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy Csík-, Gyergyó- és Kászonszék esetében nem mutatkozik lényeges eltérés. Háromszék, Marosszék és Udvarhelyszék számadatai között már lényeges különbségeket találunk. Véleményem szerint az eltérések abból adódnak, hogy Báthory bíboros tényszerűen nem ismerte az utóbbi plébániák helyzetét. Ez abból is látható, hogy Háromszékkel (pontosabban Kézdiszékkel) kapcsolatban a plébániák és a papok nevének feltüntetése nélkül csupán annyit írt, hogy itt a főesperesnek hat plébánia és ugyanennyi plébános van alárendelve.[4]

Szalinai István vikárius viszont személyesen látogatta végig a plébániákat. A látogatása alkalmával beszámolt az adott plébánián tapasztaltakról: a hívek számáról, a plébánosok életviteléről stb.[5]

Báthory Endre Rómába küldött beszámolójában azt írta, hogy Sepsi, Kézdi, Orbai, Csík, Gyergyó és Kászon vidékén összesen 15 740 a római katolikusok száma.[6] Szalinai pedig 9307 katolikus családfőről (házas férfi) tett említést. Ez azt jelenti, hogy a Székelyföld katolikusok lakta részében kb. 46 535-ön éltek.[7]

[4] *In sede Kézdi sub Archidiacono sunt sex parochiae, sex parochi sat.* VESZELY: *Erdélyi egyháztörténelmi adatok I.*, 307.

[5] Vö. TÓTH István György: *Misszionáriusok a kora újkori Magyarországon.* Budapest 2007. 253.

[6] VESZELY: *Erdélyi egyháztörténelmi adatok I.*, 301

[7] Vö. TÓTH: *Misszionáriusok a kora újkori Magyarországon*, 253.

Nagyajtai Darkó Jánosnak[8] Rómába, a Hitterjesztés Kongregációjához küldött jelentése 1629-ből a székelyföldi katolikusokról szűkszavúbb. Ebből megtudjuk, hogy Háromszéken 18 plébánián 8–10 ezer katolikus élt, három plébánia református lett. Csíkszékben 23 plébánián 20 ezer katolikus élt, a kilenc papból csak kettő volt nőtlen. Udvarhely- és Marosszékekben 16 plébánián 8–10 ezer katolikus élt. Kolozsvár körül három katolikus plébánia volt pap nélkül.

Francesco Leone da Modica konventuális ferences szerzetesnek ugyancsak a Hitterjesztés Kongregációjához küldött jelentéséből (1638) pedig az derül ki, hogy a Csíkban található 16 plébánia majdnem mindegyikében van plébános, míg Udvarhelyszék plébániáin alig akad plébános, de itt kilenc licenciátus szolgál. Gyergyószéken és Háromszéken 13 plébánia van. Itt 12 nős pap és hat licenciátus szolgál.[9]

Az 1556–1690 közötti időszak 47 ismert plébániáján, ahol többé-kevésbé helybenlakó papok voltak, összesen 184 olyan pap szolgált, akiknek a nevét is ismerjük. Ők elsősorban világi papok.

[8] 1620. március 19-én mint erdélyi papnövendék beiratkozott a gráci egyetem bölcsésztudományi karára. Évekkel később, 1629-ben Rómában találjuk. Itt felmutatta Báthory András erdélyi püspöki helytartó erkölcsi bizonyítványát, amely klerikusi egyéniségét jellemezte. A Propaganda május 8-án a Quriniálon tartott havi ülésén a rendben talált okiratok alapján hozzájárult felszenteléséhez, és az elnöklő pápa a határozatot apostoli hatalmával megerősítette. A júliusi ülésen a már felszentelt Darkó apostoli missziót kért Erdélybe és kimondottan a Székelyföldre, továbbá útiköltséget, évi tartásdíjat és ajánlólevelet II. Ferdinánd királyhoz, hogy a fejedelemségbe bejuthasson. Vö. *Litterae missionarium de Hungaria et Transilvania I.* (szerk. Tóth), 282.

[9] *Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania 1627–1707.* (ed. Tóth, István György). Budapest – Róma 1994. 237., 247.

A további kutatások remélhetőleg újabb és újabb plébánosok neveit hozzák majd felszínre, hisz több olyan korabeli diák nevét ismerjük, akik a későbbiek során papok lettek, de szolgálati helyük számunkra még ismeretlen.

Ha az adott korszak plébániáin szolgáló és név szerint is ismert plébánosok számát két időintervallumra osztjuk (2. táblázat) az alábbiakat láthatjuk:

2. táblázat. *A plébániák és név szerint is ismert világi papjaik száma 1556–1690 között*[10]

Vidék	Plébániák száma	1556–1600 papok száma	1601–1690 papok száma	Össz.
Csíkszék	15	12	48	**60**
Kászonszék	2		3	3
Gyergyószék	5	3	22	**25**
Háromszék	16		67	**67**
Udvarhelyszék	6	1	16	**17**
Marosszék	2		10	10
Gyulafehérvár	1		2	**2**
Összesen	47	16	168	184

A fenti táblázat számadatai alapján láthatjuk, hogy a fejedelemség idején nem beszélhetünk arról, hogy a katolikusnak maradt egyes egyházközségekben mindig tartózkodott helybenlakó pap. Még az is figyelmet érdemel, hogy az adott korban a papot esetenként csak egy évre választották, aminek következtében gyakori volt a plébánoscsere. Így előfordult az is, hogy ugyanannak a plébánosnak a neve több plébánián is szerepel. Vagy voltak olyan plébánosok is, akik egyszerre több plébániát is ellátták. Erre a legjobb példa a háromszéki Nagy Mózes pasztorációs tevékenysége. Ő 1674-ben történt hazatérte után plébánoskodott

[10] Forrás: *Litterae missionarium de Hungaria et Transilvania II.* (szerk. TÓTH), 922–926., FERENCZI: *Történeti papi névtár*

Esztelneken, Lemhényben, Nyújtódon és Bereckben. A négy falun kívül további nyolc, pap nélkül maradt egyházközséget is ellátott.[11]

Apafi Mihály (1632–1690) fejedelem halála után megváltozott Erdély státusa, a Habsburg Birodalom részeként önálló *gubernium*, kormányzóság lett. III. Károly 1715-ben visszaadta az erdélyi püspöknek Gyulafehérvár felét, átadta neki a székesegyházat, majd 1718-ban kinevezte az erdélyi kormány (gubernium) tagjává. 1751-ben Mária Terézia végleg intézkedett az erdélyi püspök és káptalan javadalmazásáról, és ebből a célból átadta neki a gyulafehérvári és alvinci uradalmat. 1770 körül Bajtay Antal püspök sürgetésére elérte, hogy az apostoli szentszék a nagyszebeni és brassói dékánságot elválasztotta az esztergomi érsekségtől és az erdélyi egyházmegyéhez csatolta.[12]

A püspökség visszaállítása után az egyházmegyében rendszeressé váltak a papszentelések. Az erdélyi püspökök 1715–1864 között több mint 631 egyházmegyés papot szenteltek.[13]

A visszaállított egyházmegyében Mártonffy György püspök 1717. február 19. – április 13. között bérmakörúton volt, ahol 7522 római katolikusnak kiszolgáltatta a bérmálás szentségét (3. táblázat). Tudomásom szerint a reformációt követően ez volt az első nagyobb *vallási megmozdulás* a Székelyföldön.

[11] Vö. Varga Júlia: *A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatósága 1641–1773 (1784)*. Budapest 2007. 24.

[12] Karácsonyi: *Magyarország egyháztörténete*, 247.

[13] Gyulafehérvári Érseki Levéltár (a továbbiakban: GYÉL), *Matricula Ordinatorum*.

3. táblázat. *Mártonffy György püspök bérmaútja*[14]

Vidék	Egyházközségek száma	Megbérmáltak száma
Háromszék	16	1940
Kászonszék	1	303
Alcsík	8	2275
Felcsík	7	1412
Gyergyó	4	1202
Udvarhely	3	390
Összesen	39	7522

A püspök bérmaútjáról, illetve a megbérmálkozottakról szóló kimutatásból kitűnik, hogy a püspök olykor valamely egyházközségben több egyházközség híveinek szolgáltatta ki a bérmálás szentségét.

Az újjáépítésbe kezdett egyházmegye híveit megtizedelte az 1720–1721 közötti pestisjárvány. A járvány időszakában elhunyt, valamint életben maradt hívekről a püspökség kimutatást készített. Ennek alapján a pestis előtt a hívek száma 46 906. Ebből meghalt 19 043, életben maradt 32 072.[15] A pestis idején 13 pap halt meg, abban az évben, amikor az erdélyi egyházmegyés papok összlétszáma 54. Sávai János azt állítja, hogy volt olyan esperesség, ahol 25 pap is meghalt. Nem tudni, hogy milyen forrásokra alapozza állítását.[16]

A megváltozott keretek között a pasztorációs munka nemcsak a katolikusnak megmaradt hívek lelkigondozását, hanem az akatolikusok megtérítését is céljának tekintette. Elsősorban a protestánsok lakta vidékeken elkezdődött rekatolizáció, a

[14] GYÉL, püspöki iratok, I. 7. 1. doboz, 1. kötet alapján.

[15] GYÉL, püspöki iratok, 1. doboz, 1. kötet, 119–122.

[16] FERENCZI Sándor: *Az erdélyi egyházmegye római katolikus papsága az 1716–1753 közötti időszakban* In: *Ezeréves múltunk* (szerk. MARTON József – BODÓ Márta). Budapest – Kolozsvár 2009. 62–79. Itt: 64.; Vö. SÁVAI János: *Missziók, mesterek, licenciátusok*. Szeged 1997. 176.

misszós munka, amelyből elsősorban a szerzetesek – a ferencesek (obszervánsok, bulgariták, minoriták), jezsuiták, pálosok és a piaristák – vették ki a részüket. Közülük is a legaktívabbnak a ferencesek bizonyultak. 1741-ben nyolc, 1753-ban pedig már 30 településen voltak jelen.[17] A három jezsuita szászföldi missziós kerület pedig (Újegyház-Lesch Kirch, Nagy Sink-Gross Schenk, Kőhalom-Reps) 1762-ben több mint 52 településen fejtette ki tevékenységét.[18] 1773-as felszámolásuk idején az Erdélyben tartózkodó 101 jezsuitából 79-en papok, 7-en magisterek és 15-ön segítőtestvérek voltak.[19]

A vizsgált időszakban az egyházmegye papságának létszáma növekvő tendenciát mutat. Erre a növekedésre szükség is volt a hívek lelkipásztori ellátása érdekében. Az 1716–1870 közötti évek számadatai jól tükrözik az egyházmegye papságának és híveinek létszámbeli alakulását, valamint a strukturális változásokat (4. táblázat):

4. táblázat. *Plébániák, papok és a hívek száma 1716–1870 között.*

Sorsz.	Év	Plébániák száma	Papok száma			Hívek száma
			Egyházm.	Szerzetes	Össz.	
1.	1716[20]	38	–	–	42	–
2.	1720[21]	–	–	–	–	46 906

[17] Ferenczi: *Az erdélyi egyházmegye római katolikus papsága az 1716–1753 közötti időszakban.* In: *Ezeréves múltunk* (szerk. Marton – Bodó), 70–71.

[18] Bárth János: *Erdély római katolikusai a XVIII. század közepén.* Kecskemét 2008. 27.

[19] Szilas László: *A jezsuiták Magyarországon 1773-ban.* In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 13 (2001) 3–4. 61–76. Itt: 62.

[20] Ferenczi: *Az erdélyi egyházmegye római katolikus papsága az 1716–1753 közötti időszakban.* In: *Ezeréves múltunk* (szerk. MARTON – BODÓ), 70.

[21] Forrás: GYÉL, püspöki iratok, 1. doboz, 1. kötet, 119–122. o. alapján.

Sorsz.	Év	Plébániák száma	Papok száma			Hívek száma
			Egyházm.	Szerzetes	Össz.	
3.	1753[22]	95+40	–	–	108	–
4.	1761[23]	121	108	23	131	–
5.	1788[24]	178	202	91	293	132 590
6.	1830[25]	207	236	163	399	185 298
7.	1848[26]	208	288	262	550	236 455
8.	1854[27]	209	223	–	–	228 687
9.	1866[28]	211	286	111	397	259 579
10.	1870[29]	212	309	124	433	263 384

Annak ellenére, hogy néhány év adatai hiányosak, mégis jól nyomon követhető a katolicizmusnak a Habsburg hatalom alatti erdélyi térnyerése. A plébániák száma 1716-ban 38, 1870-ben pedig már 211-et tartanak számon. A papok létszáma is látványosan emelkedett. 1716-ban 42-en voltak, míg az 1870-es sematizmus 433 felszentelt pap adatait tartalmazza. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy a papság létszámának növekedését az időközben Erdélyben megtelepedett szerzetesrendek papjainak is köszönhetjük. De tőlük függetlenül az egyházmegyés papság

[22] BÁRTH: *Erdély római katolikusai a XVIII. század közepén*, 33–34.

[23] BÁRTH: *Erdély római katolikusai a XVIII. század közepén*, 11–20.

[24] VANYÓ Tihamér: *Püspöki jelentések magyar szent korona országainak egyházmegyéiből 1600–1850*. Pannonhalma 1933. 96.

[25] *Schematizmus venerabilis cleri dioecesis Transsilvaniensis pro anno a Christo nato MDCCCXXX*. Claudiopoli

[26] *Schematizmus venerabilis cleri dioecesis Transsylvaniensis ad annum bissextilem a Christo nato MDCCCXLVIII*. Claudiopoli 1848.

[27] *Schematizmus venerabilis cleri dioeceseos Transsilvaniensis editus pro anno a Christo nato MDCCCLV*. Claudiopoli 1854.

[28] Catalogus venerabilis cleri diocesis Transsylvaniensis editus pro anno post bissextilem secundo a Christo nato *MDCCCLXVI*. Claudiopoli 1866.

[29] *Catalogus venerabilis cleri dioecesis Transsilvaniensis. ALBAE-CAROLINAE 1870*

létszámbeli növekedésének is tanúi vagyunk. 1716-ban a számuk 108, 1870-ben már 309. A hívek statisztikai adatai is nagyarányú létszámbeli növekedésről árulkodnak: 1720-ban 46 906, 1870-ben pedig 263 385 a lélekszámuk. A katolikusok létszámbeli növekedése nem az áttéréseknek köszönhető, hanem a katolikus lakosság természetes szaporulatának és vallása öntudatos vállalásának. Ezekhez még hozzájárult, bár nem jelentős mértékben, a birodalom más részeiből ide telepedett katolikus vallású lakosság is.

A fentieket alátámasztja az a tény is, hogy míg 1761-ben a 121 plébánián 131 lelkipásztor, addig 1788-ban 178 plébánián már ugyanannyi lelkipásztor működik. Vagyis 27 év alatt 57 plébániát létesítettek.

Az alábbi táblázat (5. táblázat) alapján pedig képet alkothatunk az 1761-es esztendő erdélyi egyházmegyéjének adminisztratív beosztásáról és a lelkipásztorkodásban résztvevő papok státusáról és számáról:

5. táblázat. *Az egyházmegye 1761-es adatai.*[30]

Sor-sz.	Főesperesség	Pléb. sz.	Üres	Plébánosok és káplánok						
				Egyhm.	Szerzetesek					Össz.
					O	C	B	J	P/p	
1.	Gyulafehérvár	11	1	5+2 kp.	2	1	1	-	1 P.	12
2.	Hunyad	3	-	1	1	-	1	-	-	3
3.	Torda	3	-	2	-	1	-	-	-	3
4.	Kolozs	8	-	7+2 kp.	-	1	-	-	-	10
5.	Belső-szolnok	6	2	2+6 kp.	1	-	-	-	1 p.	10
6.	Doboka	2	-	1	1	-	-	-	-	2
7.	Küküllő	8	-	5+4 kp.	2	1	-	-	-	12
8.	Fogaras	2	-	-	1	1	-	-	-	2
9.	Udvarhelyszék	17	1	14	-	1	-	1		16

[30] Forrás: Bárth: *Erdély római katolikusai a XVIII. század közepén*, 11–20. alapján. – Megjegyzések a 12. táblázathoz: O: obszerváns, C: conventuális, B: bulgarita, J: jezsuita, P: paulianus, p: piarista , c: coadiutor, kp.: káplán.

Sor-sz.	Főesperesség	Pléb. sz.	Üres	Plébánosok és káplánok						
				Egyhm.	Szerzetesek					Össz.
					O	C	B	J	P/p	
10.	Marosszék	9	1	6	-	1	-	1	-	8
11.	Gyergyó	10	-	10	-	-	-	-	-	10
12.	Felcsík	11	-	10+1 c.	-	-	-	-	-	11
13.	Alcsík	12	-	12+1 kp	-		-	-		13
14.	Háromszék	19	-	17	-	1	-	-	1 P.	19
ÖSSZESEN		121	5	92+16	8	8	2	2	2+1	131

A lelkipásztorkodó papságot új helyzet elé állították a kiegyezés utáni népesedési mutatók is, ugyanis a népesedési statisztikák, valamint az egyházmegyei sematizmusok arról árulkodnak, hogy a hívek száma aránylag rövid idő alatt látványosan megnövekedett (7. táblázat). Az 1866–1910 közötti időszakban, százalékban kifejezve, a hívek száma 46,63%-kal, a plébániák száma 15,16%-kal, az egyházmegyés papok száma pedig 50,21%-kal emelkedett.

7. táblázat. *A római katolikus hívek lélekszáma 1866–1910 között.*[31]

Sor	Év	Hívek	Plébániák	Egyhm. papok
1.	1866	259.579	211	229
2.	1893	313.399	218	298
3.	1903	333.749	229	320
4.	1910	380.624	243	344
Növekedés		46,63%	15,16%	50,21%

A hívek lelkipásztori ellátásába továbbra is besegítettek az egyházmegye területén működő szerzetesrendek papjai: 1893-ban például 45 szerzetespap volt aktív lelkipásztor. A hunyadi főesperesség 10 plébániájából 1860-ban csak kettőben voltak egyházmegyés papok: ők a hátszegit és a kudzsirit vezették, a

[31] Forrás: Az adott évek sematizmusai.

többiben pedig a ferences szerzetesek végezték a lelkipásztori munkát.[32] Ugyanebben az esztendőben azonban 11 az üres plébániák száma, annak ellenére, hogy a táblázat alapján több a pap, mint a plébánia.

A kiegyezés után felgyorsult gazdasági fejlődés következtében egyre több helyen kellett létrehozni új plébániákat, mivel az ipari jellegű települések, illetve egyes székely városkák lakossága jelentősen gyarapodott. A kiegyezéstől az első világháborúig például Lupény lakóinak száma tizennégyszeresére, Petrozsényé a hétszeresére, Petrilláé közel négyszeresére, Déváé, Székelyudvarhelyé több mint kétszeresére, Csíkszeredáé közel háromszorosára növekedett.[33] A kiegyezés és a bányászat megindulása előtt például a vulkáni szorosban a vámhivatalnokok részére évente hatszor ment le misézni a Zsil-völgyébe egy szerzetes.[34] Az 1860-as egyházmegyei sematizmusban még nem szerepelt egy Zsil-völgyi plébánia sem. Ellenben az ezt követő egyházmegyei sematizmusokban az alábbi adatokat találjuk (8. táblázat):

8. táblázat. *Kimutatás a Zsil-völgyi plébániákról*[35]

Sor	Plébánia	Alapítás éve	Hívek száma[36]		Papok száma
			1893	1910	
1.	Aninósza	1919	-	600	1/1910.
2.	Lónyai-telep	1912	-	-	1/1912.

[32] Az 1860. évi egyházmegyei sematizmus adatai.

[33] Szász Zoltán: *Gazdaság és társadalom a kapitalista átalakulás korában.* In: *Erdély története III.* (főszerk. Köpeczi Béla). Budapest 1986. 1508–1623. Itt: 1570–1571. Lásd még: Pál: *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914,* 139–142.

[34] Vö. *Huszonöt év története. A vulkáni Rom. Kath. Egyházközség negyedszázados jubileuma alkalmából* (összeállította: Hartwig Frigyes). Hátszeg 1931. 12–16.

[35] Az adott évek egyházmegyei sematizmusai.

[36] A hívek száma csak a materban lakókra vonatkozik.

Sor	Plébánia	Alapítás éve	Hívek száma		Papok száma
			1893	1910	
3.	Lupény	1893	62	5860	1+1 kp./1910.
4.	Petrilla	1921	644	2500	1/1921.
5.	Petrozsény	1871	1472	4500	1+1 kp./1893., 1+2 kp./1910.
6.	Vulkán	1906	50	2500	1/1910.
Összesen			2228	15960	2/1893; 7/1910; 8/1912; 9/1921

Természetesen a hívek számának robbanásszerű növekedése többnyire csak az újonnan létrejött ipartelepek vonzáskörére volt jellemző. Az ilyen jellegű települések új lelkipásztori feladatok elé állították az egyházmegyét, a papságot, mint amilyen az egyházközségek megszervezése, templomok, plébániák építése.

Az első világháborút követően, amikor az állam hivatalos nyelve a román lett, egyre sürgetőbbé kezdett válni a román nyelv elsajátításának a szükségessége. Ez nemcsak a világi értelmiségiek számára bírt fontossággal, hanem a lelkipásztorkodó papság számára is, hiszen hivatalból kapcsolatban álltak a polgári hatósággal. Ebből a megfontolásból is Mailáth püspök kimutatást kért a főesperesektől a kerületükben lelkipásztorkodó azon fiatal papok nyelvismeretéről (anyanyelvükön kívül beszélt nyelv), akiket 1920–1929 között szenteltek fel. A beérkezett válaszokból megtudjuk, hogy a fenti időszakban felszentelt[37] 66 erdélyi egyházmegyés pap közül csak 18 (27,2%) tudott valamilyen szinten a magyar nyelven kívül más nyelven beszélni.

Az első világháború utáni impériumváltozást követően az egyházmegye híveinek pasztorációja a sematizmusok alapján, a meglévő keretek között folytatódott (12. táblázat). Az 1925-ös sematizmus szerint az egyházmegye 251 plébániáján 275 plébános

[37] Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség, *Matricula ordinatorum*

lelkipásztorkodott. Említésre méltó, hogy az akkori 251 plébániából mára 74 megszűnt.

A mára megszűnt plébániák között találunk olyanokat, amelyeknek már 1925-ben nem volt helyben lakó papja, a plébánia csak jogi személyként létezett (pl. Aranyosbánya, Felsőcsertés-Hondol, Halmágy, Almakerék, Dobra). Alig öt év múlva, 1930-ban, a sematizmusban 234 betöltött plébánia és 285 aktív lelkipásztor, valamint 74 papnövendék neve szerepel.

Ha összehasonlítjuk a két sematizmus adatait (1925, 1930), akkor nem találunk számottevő eltéréseket. A számottevőnek a papnövendékek számát tekintem: 1925-ben 45, és 1930-ban pedig 74 a papnövendékek száma:

12. táblázat. *Összesítés: 1925, 1930*

Év	Plébániák			Papok		Össz.
	Egyházmegyés	Szerzetes	Össz.	Plébánosok	Káplánok	
1925	235	16	251	237	38	275
1930	229	20	249	236	45	285

1935-ben az egyes plébániák által beküldött *relatio*-k[38] alapján az egyházmegye 16 főesperességében 250 plébánia található, 390 361 hívővel:

13. táblázat. *Plébániák, hívek száma: 1935*

Ker.	Főesperesség	Plébániák száma	Hívek száma
I.	Hegyalja	10	6043
II.	Bányavidék	10	3463
III.	Sepsi-Barc.-Miklósv.	13	28763
IV.	Szeben-Fogaras	11	10397
V.	Alcsík-Kászon	15	27850

[38] GYÉl, statisztikai adatok, I. 1/h. 4. doboz

Ker.	Főesperesség	Plébániák száma	Hívek száma
VI.	Felcsík	19	50736
VII.	Erzsébetváros	7	5910
VIII.	Gyergyó	15	56326
IX.	Hunyad	19	24499
X.	Kézdi-Orbai	21	41891
XI.	Kolozs-Doboka	17	32525
XII.	Küküllő	12	7959
XIII.	Maros	23	27276
XIV.	Belső-Szolnok	17	10896
XV.	Torda	12	9076
XVI.	Udvarhely	29	46751
ÖSSZESEN		250	390361

Az 1935-ös év adatait összevetve az 1910-es adatokkal, azt vesszük észre, hogy egyes plébániák híveinek a száma jelentős mértékben visszaesett. Pl. Gyulafehérvár: 3009-ről 1599-re, Nagyág: 684-ről 212-re, Orlát: 197-ről 52-re (már helyben lakó plébános sincs), Vízakna: 347-ről 201-re. Az 1911-ben önálló plébániává szerveződött Brádon ellenben a hívek száma 500-ról 1015-re emelkedett. Összességében azonban a hívek száma nem fogyott: 1910: 380 624; 1935: 390 361.

Ha az erdélyi egyházmegye plébániái és egyházmegyés papjai számának alakulását vizsgáljuk a II. bécsi döntés előtt, akkor az alábbi két évszám alapján a következőket állapíthatjuk meg: 1918-ban 241 plébánia és 361 egyházmegyés pap van; 1935-ben 250 plébánia (15 betöltetlen) és 334 egyházmegyés pap.[39] Vagyis a plébániák számának emelkedésével nem arányos a papság létszámának az emelkedése, sőt enyhe létszámcsökkenésről kell beszélnünk.

[39] Forrás: Az adott évek egyházmegyei sematizmusai.

A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) a gyulafehérvári egyházmegyét területileg kettévágta. Az egyházmegye délerdélyi része kevesebb hívővel és az ősi székhellyel Romániához, az észak-erdélyi területek az egyházmegye híveinek nagyobb részével Magyarországhoz kerültek. Márton Áron azonnal intézkedett: elrendelte, hogy minden egyházmegyés pap köteles helyén maradni, illetve elfoglalni azt a helyet, ahová a püspök rendelte. Ugyanez vonatkozott minden tanárra, apácára és az egyházmegye szolgálatában álló minden alkalmazottra. Aki a helyét írásbeli engedély nélkül elhagyta, *szökevénynek* minősült. Mindenkitől fokozott éberséget és kötelességtudást várt el. Ő maga megosztott egyházmegyéjének kisebbségi sorsba került hívei mellett maradt gyulafehérvári székhelyén (86 plébániával, 86 ezer hívővel, 105 lelkipásztorral és a székeskáptalannal). Ugyanakkor Márton Áronhoz tartozott a váradi egyházmegye Dél-Erdélyben maradt nyolc plébániájának igazgatása is, amelyek számára a Szentszék apostoli adminisztratúrát létesített.[40] Egybevágott a magyar kívánalmakkal, hogy a gyulafehérvári egyházmegyét nem választották ketté, hanem Sándor Imre kanonok vezetésével Kolozsváron helynökség felállítására került sor: ez ugyanis a további magyar revíziós igények szempontjából volt hasznos. A II. bécsi döntés a dél-erdélyi egyházközségek híveinek számbeli apadásához vezetett. Az itt maradt papság jelentős része elnéptelenedőfélben lévő plébániák híveit pasztorálta. Egy 1944-es kimutatás szerint 190 411 lélek menekült el Dél-Erdélyből, ennek valamivel több, mint fele Észak-Erdélybe érkezett (105 946 fő), csaknem a felük 1940 augusztusa és 1941 februárja

[40] Marton József: *Egyház a nagy változások idején.* In: Keresztény Szó, XX (2009) 2. 20–22. Itt: 21.

között.[41] A fenti számok nem tükrözik a menekültek felekezeti megoszlását.

A második világháború idején és közvetlen utána a püspöki helynöknek komoly gondot jelentett a plébánosok nélkül maradt hívek pasztorációja, mert a Püspöki Helytartóság plébániáiról és papjairól 1945. január 10-én készült kimutatás alapján az észak-erdélyi 181 plébánián 115 pap maradt, 76 plébánián pedig egyáltalán nem volt pap (14. táblázat), elmenekültek.

14. táblázat. *Az észak-erdélyi erdélyi plébániák és papok száma 1945 januárjában.*[42]

Ker.	Főesperesség	Plébánia száma	Papok száma	Üres plébánia
I.	Sepsi	9	8	2
II.	Alcsík	16	9	9
III.	Felcsík[43]	20	9	11
IV.	Gyergyó	16	10	7
V.	Kézdi-Orbai	21	13	9
VI.	Kolozs-Doboka	17	15	4
VII.	Maros	30	18	11
VIII.	Szolnok	20	13	8
IX.	Udvarhely	32	20	15
Összesen		181	115	76

A háborús viszonyok közepette az elmenekült papok hazatérése, a helynök mindennemű próbálkozása ellenére, lehetetlennek bizonyult. Közvetlenül a háború befejezése után ellenben az

[41] HÁMORI Péter: *Észak-erdélyi egyházak és társadalom 1940 és 1944 között.* In: Keresztény Szó, XVII (2006) 10. 8–14. Itt: 14.

[42] GYÉL, püspöki iratok, 2001. doboz, iktatószám nélkül

[43] Bartos József csíkdelnei plébános volt az egyetlen a felcsíki papok közül, aki nem menekült el. †Csíkszentmárton, 1970. október 26. FERENCZI: *Történeti papi névtár,* 179.

elmenekült papokról érkeztek jelentések mind a magyarországi főpásztoroktól, mind az egyes plébánosoktól.

A háború befejezése után a baloldali pártok, szervezetek, nyilván elsősorban szovjet segítséggel, egyre inkább hallatták hangjukat. Mivel biztos hatalmi háttérrel is rendelkeztek, igyekeztek leszámolni valamikori politikai ellenfeleikkel, akik közé a papság is tartozott. A papok közül többet is hosszabb-rövidebb ideig letartóztattak. Egy 1948. május 11-i (?)[44] dátummal ellátott román nyelvű kimutatásból tudomást szerezhetünk azokról a papokról (18-an vannak), akiket korábban letartóztattak, de az adott időpontban (*actualmente*) szabadok.

A kommunista elnyomó gépezet tervszerűen dolgozott. 1947. december 31-én például a letartóztatott 7 pap közül 5 csíki volt. A letartóztatások időpontja pedig azt sejteti, hogy ez az akció nemcsak a papoknak, hanem a híveknek is szólt: újév napján maradtak pap nélkül a hívek. A hatalom éreztetni akarta a *mindenhatóságát* velük szemben is. Vagy talán kíváncsi volt a hívek reakciójára is. Ezt a kimutatást, mivel román nyelven készült,[45] a püspökség valószínűleg továbbította az állami szervek felé is.

Az egyház iránti bizalmatlanság jelének tartom azt is, hogy a plébániák által kitöltött és a püspökségnek felküldött úgynevezett *Fișa parohială* mellé, amely a plébániák adatait tartalmazta, a helyi községi tanácsoktól a plébánosok kötelesek voltak egy igazolást is csatolni, az ezekben szereplő adatok valódiságát igazolandó. Ezek alapján 1946-ban az egyházmegyében 239 a plébániák száma 396 805 hívővel. Egy 1948-as kimutatás alapján az egyházmegyés papok létszáma 322, amelyből 242-en végeztek lelkipásztori

[44] A kimutatás hátlapján szerepel ez a dátum. Azonban Vasvári Aladár fogvatartási idejének dátumai a későbbi időpontra esnek. Úgy tűnik, téves dátumról van szó, de mindenképpen 1948 december előttiről.

[45] A püspökség az állami szervekkel románul levelezett.

munkát (a többi a központban (7), tanár (14), nyugdíjas, stb.).[46] Az 1959-es egyházmegyei kimutatás szerint 281 plébánián 253 (214 egyházmegyés, 39 szerzetes) lelkipásztor teljesített szolgálatot.[47] A hívek száma 1960-ban 465 737, amelyet 203 lelkipásztor pasztorált. Igaz, a kimutatás megjegyzi, hogy 339 lelkipásztori hely (posturi de preoți) található az egyházmegyében.[48]

Az 1972-es statisztikai adatok pedig a következő képet mutatják: hívek száma: 454 000; papok száma összesen: 260 (aktív egyházmegyés: 203, aktív szerzetes: 44, nyugdíjas egyházmegyés: 7, nyugdíjas szerzetes: 6); plébániák száma: 257; templomok száma: 420.[49]

Léstyán Ferenc kimutatása alapján a kommunizmus alatt a gyulafehérvári egyházmegyében 130 pap került börtönbe vagy kényszermunka-táborba, közülük 95-en egyházmegyések voltak. A börtönben 12-en vértanúhalált haltak.[50]

A kommunista időben az egyházmegye pasztorációja számára külön kihívást jelentett az erőszakos iparosítást követően a megnövekedett városi lakosság katolikus híveinek pasztorálása, a kommunista ideológia nyomása alatt és ellenére. Kialakultak a nagy városi plébániák. Példának Marosvásárhelyt hoznám fel, ahol az 1910-es sematizmus szerint a hívek száma 5695, de az 1992-es népszámlálási adatok alapján 24 923. lélek.[51]

---

[46] GYÉL, statisztikai adatok a sematizmusokhoz, I. 1/ h. 7. doboz.

[47] Ebből a kimutatásból arról is tudomást szerezhetünk, hogy az egyházmegyénkben 1940-ben 318 egyházmegyés, és 44 szerzetes-papot tartottak számon. GYÉL, statisztikai adatok a sematizmusokhoz, I. 1/ h. 8. doboz.

[48] GYÉL, statisztikai adatok a sematizmusokhoz, I. 1/ h. 8. doboz.

[49] GYÉL, statisztikai adatok a sematizmusokhoz, I. 1/ h. 8. doboz, 1920/1972. szám.

[50] Vö. LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. Kolozsvár 2003. 237–242.

[51] VARGA E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850-2002 között*. Internet: http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm Letöltve: 2012. március 16.

A megnövekedett létszámú plébániák híveinek pasztorálása érdekében szükség volt új templomokra és plébániák létesítésére, ami az egyházellenes hatalom részéről számtalan akadályba ütközött. Ennek ellenére sikerült 11 új plébániát létesíteni.

A kommunista elnyomás alatt létesült új plébániák:

1. Bátos – 1945 után közvetlen
2. Brassó-Bolonya – 1971
3. Búzásbesenyő – 1968
4. Csatószeg – 1971
5. Erdőszentgyörgy – 1988?
6. Marosvásárhely: Szt. Imre – 1972
7. Marosvásárhely: Szt. Miklós – 1989
8. Orotva – 1970
9. Pálpataka – 1948
10. Tusnádfürdő – 1981
11. Zeteváralja – 1988

A kommunista korszak utolsó évtizedében az alábbiak szerint alakult a plébániák, illetve a papság száma:

16. táblázat. *Plébániák és papok száma: 1981, 1984, 1986, 1988*[52]

Év	Plébániák száma			Papok száma		
	Betöltve	Betöltetlen	Össz.	Aktív	Nyugdíjas	Össz.
1981	229	38	267	285	51	336
1984	229	38	267	288	60	348
1986	228	40	268	289	66	355
1988	220	51	271	294	63	357

Annak ellenére, hogy a papság létszáma enyhe emelkedést mutat, a betöltetlen plébániák száma magas, sőt növekszik. Ez

[52] Az adott évek egyházmegyei sematizmusai alapján

azzal is magyarázható, hogy a szórványplébániák híveinek a száma drasztikusan csökkent.

A kommunista időszakban az egyházmegye híveinek számát illetően nem beszélhetünk pontos adatokról. Először is azért, mert megindult a falusi plébániákról a városokba való költözés,[53] amit nehezen lehetett nyomon követni. Másodsorban pedig a plébániák például azért, hogy megfelelő számú falinaptárt igényelhessenek, a hívek számát felfelé kerekítették. Mindenesetre a hívek száma ebben az időszakban, ha figyelembe vesszük az 1946-os és az 1992-es adatokat (lásd: 16. táblázat), akkor 500 000-re tehető. Ez a szám reálisnak tekinthető, mert Románia lakossága az 1948. évi 15,9 millióról 1977-re 21,6 millióra növekedett. A római katolikus magyarok száma pedig, akik a római katolikus lakosság többségét alkották, az 1948. évi 1,5 millióról 1977-re 1,7 millióra növekedett.[54]

Márton Áron püspök a kommunista időszakban a papság mondhatni elsőrendű pasztorációs feladatává tette a hitoktatás megszervezését az új körülmények közepette. Ezzel kapcsolatban Tankó Árpád, az országos Vallásügyi Igazgatóság megbízottja 1965. december 6-i jelentésében beszámolt arról, hogy Márton Áron püspök *intenzív tevékenységet indított a hitoktatás fokozására.* S számadatokkal is szolgált: *Az udvarhelyi egyházközségben 1963-ban 12–15 gyerek vett részt a hitoktatásban, 1964-ben pedig ez a szám 100 fölé emelkedett. A csíkszentdomokosi egyházköz-*

[53] Marosvásárhelyen például 1850-ben 2051, 1946-ban 13131, 1992-ben 24923 a római katolikus hívek száma a hivatalos népszámlálási adatok alapján.

[54] Vö. Köpeczi Béla: *Erdély útja 1918 után.* In: Erdély története III. (főszerk. Köpeczi Béla). Budapest 1988. 1733–1779. Itt: 1760, 1766.

ségben 1963-hoz képest, amikor 200–250 gyerek járt vallásórára, 1964 őszére ez a szám 400–450-re emelkedett.[55]

Figyelmet érdemel az a tény is, hogy Márton Áron 1965. szeptember 29-én körlevélben kérte a papságot a hitoktatás megszervezésére. Természetesen a kommunista hatóságok éber figyelemmel kísérték a gyerekeknek a hittanórán való részvételét. Tankó Árpád 1967. március 8-án a Vallásügyi Osztálynak küldött jelentésében táblázatos formában tüntette fel a katolikus hitoktatásra járó gyerekek létszámát egyházközségenként 1963–1967 között. Jelentésében megjegyezte, hogy a *protestáns felekezeteknél a hitoktatás kérdése nem jelent különösebb problémát. Ezeknél a vallásoknál nagy jelentőséget tulajdonítanak a konfirmálók előkészítésének.*[56]

Az 1989-es változások után sokan azt gondoltuk, hogy híveink száma a kommunista elnyomás megszűntével növekedni fog. Mind a hivatalos népszámlálási adatok, mind az egyes plébániák adatai alapján azt kell mondanunk, hogy csökken a számuk, annak ellenére, hogy az első évek adatai biztatóak voltak (17. táblázat).

17. táblázat. *Plébániák, papok, hívek: 1992, 1994.*

Év	Plébániák száma			Papok száma			Hívek száma
	Betöltve	Betöltetlen	Össz.	Lelkipt.	Más[57]	Össz.	
1992	211	45	256	224	129	353	542364
1994	208	53	262	267	65	332	542364

2000–2010 között a következőképpen alakultak az egyházmegye lelkipásztori mutatói (18. táblázat):

[55] Vö. *Aranykorszak? A Ceauşescu-rendszer magyarságpolitikája 1965–1974.* Összeállította: Novák Csaba Zoltán. Csíkszereda 2011. 170–171.

[56] Uo. 197–199.

[57] A más beosztásban, illetve állapotban lévő papok száma közötti nagy különbség onnan adódik, hogy az 1992-es év nyugdíjas papjai közül a nyugdíjas aktív lelkipásztorokat a nyugdíjasok közé sorolták

18. táblázat. *Lelkipásztori mutatók a 2000. és a 2010. évi sematizmusok alapján* [58] [59]

	PLÉBÁNIA			PAP			HÍVEK		
Sem.	2000	2010	Kül.[58]%	2000	2010	Kül. %	2000	2010	Kül. %
Tömb	120 49,18%	116 44,96%	-4,22	123 51,46%	121 46,18%	-5,28	183097 45,77%	169417 47,42%	+1,65
Szórv.	64 26,22%	81 31,39%	+5,17	32 13,38%	41 15,64%	+2,26	16153 4,03%	21019 5,88%	+1,85
Város	60 24,59%	61 23,64%	-0.95	84 35,14%	100 38,16%	+3,02	200750 50,18%	166824 46,69%	-3,49
Össz.	244	258	+5,42%	239	262	+8,77	400000 491763[59]	357260 441449	-10,68%

[58] Kül. = különbözet

[59] Hivatalos népszámlálási adat.

A papok és a hívek száma a fenti táblázatban sem egyezik a hivatalos népszámlálás adataival. Ez onnan van, hogy a táblázatok a sematizmusokban szereplő, az egyes plébániák által közöltek alapján összesített adatokat tartalmazzák. A papok közül pedig csak az egyházmegyei pasztorációban aktívan szolgálókat számoltam össze. A hívek létszámánál adódó különbségek oka egyrészt az, hogy több megkeresztelt római katolikus nem tart kapcsolatot az egyházközségével (nincs nyilvántartva), másrészt pedig a plébánosok, a hívek után a központnak befizetett 1% miatt is, azokat a katolikusokat, akik nem járultak hozzá az egyház fenntartásához, nem vették nyilvántartásba.

A fentiek szerint 2000-ben a híveink több mint 49%-a egy tömbben élt, míg 2010-re már csak közel 45% -a. A szórványnak számító plébániák száma tíz év alatt 64-ről 81-re emelkedett. Az itt szolgáló papság száma pedig 32-ről 41-re. A városi plébániák száma csak eggyel növekedett, de az itt szolgáló papok száma 16-tal. A plébániák száma 2010-re 12-vel növekedett, a lelkipásztorkodó papok száma pedig 23-mal. Ellenben a hívek létszáma 10,68%-kal visszaesett. Ha az egy lelkipásztorkodó papra eső hívek számát nézzük, akkor azt láthatjuk, hogy 2000-ben egy papra 1673,46, és 2010-ben 1363,58 hívő jutott.[60]

A vizsgált tíz év alatt a keresztelések, temetések, valamint a házasságkötések száma pedig az alábbiak szerint alakult (19–22. táblázatok):[61]

[60] 2007-ben Európában az egy papra jutó római katolikus hívek száma: 1327. Lásd internet: htt://katolikus-honlap.x3.hu/0707/vilag.htm –Letöltve: 2012. április 13. ; 2009-ben a világon egy római katolikusra jutó hívek száma: 2876. Lásd internet: hu.wikipedia.org/wiki/Római_katolikus_Egyház –Letöltve: 2012. április 13.

[61] Az adatokat a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Hatóság 739/2002., 487/2003., 129/2004., 355/2005., 322/2006., 292/2007., 383/2008., 468/2009., 225/2010., II/2011. számú körlevelei alapján összesítettem.

Ebben az időszakban a keresztelések száma 42 299, ami 4 229,9 évi átlagnak számít. Legtöbbet 2006-ban (4413), a legkevesebb 2004-ben (4018) kereszteltek. Temettek 52 537-et, ami 5 253,7 évi átlagnak számít. Legtöbb temetés 2002-ben (5497), és a legkevesebb pedig 2009-ben (5101) volt. Az egyházmegyében továbbá 20 025 egyházi házasságot kötöttek, ami évi 2002,5 évi átlagnak számít. A legtöbbet 2006-ban (2096), és a legkevesebbet 2010-ben (1829).

Tíz év alatt a temetések száma 19, 48%-kal emelkedett a keresztelésekhez viszonyítva (+10.238). De azt is hozzá kell tennünk, hogy az elmúlt tíz év mindenikében a szám 5500–5100 körül mozgott. Emelkedőben van a vegyes házasságok száma. 2001-ben 34,03%, 2010-ben pedig 40,84%, ami 6, 81%-os emelkedést jelent.

19. táblázat. *Keresztelések*

Év	Főesperesség												
	Gyulafehérvár-Hunyad	Szeben-Fogaras-Erzsébetváros	Sepsi-Barcaság	Kézdi Orbai	Kolozs Doboka	Belső Szolnok	Aranyos Torda	Küküllő Maros	Alcsík Kászon	Felcsík	Gyergyó	Székelyudvarhely	ÖSSZESEN
2001	221	64	489	498	128	69	27	408	286	797	551	688	4226
2002	184	58	504	510	118	71	29	430	295	776	456	705	4136
2003	198	53	438	512	156	70	23	354	282	738	506	726	4056
2004	224	64	478	476	140	59	25	346	306	756	454	690	4018
2005	169	59	523	509	157	62	13	363	270	825	464	794	4208
2006	208	56	469	572	178	51	23	435	249	864	491	817	4413

Év	Főesperesség												
	Gyulafehérvár-Hunyad	Szeben-Fogaras-Erzsébetváros	Sepsi-Barcaság	Kézdi Orbai	Kolozs Doboka	Belső Szolnok	Aranyos Torda	Küküllő Maros	Alcsík Kászon	Felcsík	Gyergyó	Székelyudvarhely	ÖSSZESEN
2007	201	65	454	477	154	63	25	425	307	866	518	841	4396
2008	205	70	515	490	165	64	17	411	299	819	497	815	4367
2009	173	65	491	505	183	59	22	395	279	815	506	785	4278
2010	186	66	467	447	173	57	22	356	277	806	536	808	4201
ÖSSZ.	1969	620	4828	4996	1552	625	226	3923	2850	8062	4979	7669	42299

20. táblázat. *Temetések*

Év	Főesperesség												
	Gyulafehérvár-Hunyad	Szeben-Fogaras-Erszsébetváros	Sepsi-Barcaság	Kézdi Orbai	Kolozs Doboka	Belső Szolnok	Aranyos Torda	Küküllő Maros	Alcsík Kászon	Felcsík	Gyergyó	Székelyudvarhely	ÖSSZESEN
2001	351	140	507	543	366	125	61	575	331	770	720	707	5196
2002	334	116	559	624	333	137	54	590	384	859	805	702	5497
2003	357	123	546	579	342	132	57	577	371	845	777	726	5432
2004	357	140	499	539	306	121	55	654	381	835	731	816	5434
2005	256	143	497	565	326	126	49	586	347	833	728	724	5180
2006	325	137	563	610	305	104	64	599	369	790	813	741	5420
2007	284	117	522	592	253	121	51	602	354	797	716	710	5119

Év	Főesperesség												
	Gyulafehérvár-Hunyad	Szeben-Fogaras-Erzsébetváros	Sepsi-Barcaság	Kézdi Orbai	Kolozs Doboka	Belső Szolnok	Aranyos Torda	Kükülő Maros	Alcsík Kászon	Felcsík	Gyergyó	Székelyudvarhely	ÖSSZESEN
2008	310	100	499	610	273	116	31	577	349	768	761	711	5105
2009	279	116	481	640	284	113	44	554	368	790	747	685	5101
2010	315	113	528	574	249	114	55	547	380	798	712	668	5053
ÖSSZ.	3168	1245	5201	5876	3037	1209	521	5861	3634	8085	7510	7190	52537

A temetésekhez			
Év	Ellátva	Ellátatlan	Összesen
2001	3333	1863	5196
2002	3586	1911	5497
2003	3458	1974	5432
2004	3633	1801	5434
2005	3418	1761	5179
2006	3459	1961	5420
2007	3360	1759	5119
2008	3370	1735	5105
2009	3333	1768	5101
2010	3331	1723	5054
Össz.	34281	18255	52537

21. táblázat. *Házasságok*

Év	Főesperesség											
	Gyulafehérvár-Hunyad	Szeben-Fogaras-Erzsébetváros	Sepsi-Barcaság	Kézdi Orbai	Kolozs Doboka	Belső Szolnok	Aranyos Torda	Küküllő Maros	Alcsík Kászon	Felcsík	Gyergyó	Székelyudvarhely	ÖSSZESEN
2001	119	43	239	236	91	49	27	204	116	332	259	318	2033
2002	88	52	228	221	92	53	17	198	105	322	222	327	1925
2003	116	40	197	218	101	41	23	181	100	351	239	300	1907
2004	121	42	235	227	104	54	16	240	103	389	241	328	2100
2005	57	54	222	217	113	42	24	246	107	385	242	323	2032
2006	98	51	247	245	102	32	24	188	113	383	249	364	2096
2007	113	55	279	218	102	44	19	163	108	401	236	367	2105
2008	125	60	276	225	95	43	18	175	125	390	228	322	2082
2009	114	50	269	192	81	39	13	168	102	344	239	305	1916
2010	101	49	254	180	92	39	12	175	82	300	229	316	1829
ÖSSZ.	1052	496	2446	2179	973	436	193	1938	1061	3597	2384	3270	20025

A házasságokhoz				
Év	Tiszta	Vegyes	Összesen	Vegyes %-ban
2001	1341	692	2033	34.03%
2002	1206	719	1925	37.35%
2003	1229	678	1907	35.55%
2004	1304	796	2100	37.90%
2005	1274	757	2031	37.27%
2006	1316	780	2096	37.21%
2007	1285	820	2105	38.95%
2008	1246	836	2082	40.15%
2009	1123	793	1917	41.38%
2010	1082	747	1829	40.84%
ÖSSZ.	12406	7618	20025	38.04%

22. táblázat. *Összesített adatok: 2001–2010*

Év	2001	2002	2003	2004	2005
Ker.	4226	4136	4056	4018	4208
Tem.	5196	5497	5432	5434	5180
+Tem.	+970 18,66%	+1361 24,75%	+1376 25,33%	+1416 26,05%	+972 18,76%
Ház.	2033	1925	1907	2100	2032

Év	2006	2007	2008	2009	2010
Ker.	4413	4396	4367	4278	4201
Tem.	5420	5119	5105	5101	5053
+Tem.	+1007 18,57%	+723 14,12%	+738 14,45%	+823 16,13%	+852 16,86%
Ház.	2096	2105	2082	1916	1829

Év	Össz.
Ker.	42299
Tem.	52537
+Tem.	+10238 19,48%
Ház.	20025

Az elsőáldozások és a bérmálkozások száma pedig az alábbiak szerint alakult (23–24. táblázat):

23. táblázat. *Elsőáldozások: 2001–2010*

Főesperesség/Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Össz.
Gyfvár-Hunyad	367	216	248	249	166	221	136	169	119	146	2037
Szeb.-Fog.-Erzs.	94	60	69	67	47	45	78	44	56	20	580
Sepsi-Barcaság	579	495	400	422	385	426	389	343	396	423	4258
Kézdi-Orbai	478	471	439	434	474	487	435	438	433	456	4545
Kolozs-Doboka	156	138	105	90	93	96	80	71	79	92	1000
Belső Szolnok	92	55	81	77	63	80	55	59	62	62	686
Aranyos Torda	24	38	28	8	10	25	7	12	16	17	185
Küküllő-Maros	313	280	303	308	297	293	261	256	227	304	2842
Alcsík-Kászon	258	273	247	245	255	289	292	286	281	245	2671
Felcsík	957	884	874	873	879	876	790	779	803	819	8534
Gyergyó	600	588	492	578	482	553	552	519	448	459	5271
Székelyudvarhely	825	768	670	681	723	708	669	627	649	639	6959
Összesen	4743	4266	3956	4032	3874	4099	3744	3603	3569	3682	39568

24. táblázat. *Bérmálások: 2001–2010*

Főesperesség/Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Össz.
Gyfvár-Hunyad	1113			132		471			60		1776
Szeb.-Fog.-Erzs.				206					265		471
Sepsi-Barcaság	521		1	1300	1	657	537		633	401	4051
Kézdi-Orbai			1310			88	111	1600	86		3195
Kolozs-Doboka	1		22		421					302	746
Belső Szolnok	489			2		217					708
Aranyos Torda			121					77		5	203
Küküllő-Maros	1	382	417		101		1137			177	2215
Alcsík-Kászon		673					1010				1683
Felcsík		1191	2	501	158	133	2960	99	108	313	5465
Gyergyó		2	8	50	1236			136	94	1842	3368
Székelyudvarhely	2012	476		163	179	2800	189	174	151	214	6358
Összesen	4137	2724	1881	2354	2096	4366	5944	2086	1397	3254	30239

Az 1989-es fordulat után a Főegyházmegyei Hatóság a hívek igényeinek eleget téve, 21 új plébániát létesített vagy a már *de facto* addig is plébániaként működő egyházközségeket emelt hivatalosan is plébániai rangra. Ezeknek többsége, amint a felsorolásból is kitűnik, városokban található:

1. Bögöz – 2003
2. Brassó: Szt. Kereszt Felmagasztalása – 2001
3. Csíkszereda: Szt. Ágoston – 1995
4. Déva: Páduai Szt. Antal – 2002
5. Feketehalom – 2000
6. Gyergyószentmiklós: Szt. István – 2008
7. Hidegség – 2006
8. Kézdivásárhely: Boldog Özséb – 1998
9. Málnásfürdő – 2004
10. Marosfő – 1990
11. Marosvásárhely: Árpádházi Szt. Erzsébet – 1996
12. Marosvásárhely: Remete Szt. Antal – 1990
13. Marosvásárhely: Szt. Kozma és Damján – 1990
14. Sepsiszentgyörgy: Krisztus Király 2007
15. Sepsiszentgyörgy: Örkő – 1996
16. Sepsiszentgyörgy: Szt. Benedek – 1992
17. Sepsiszentgyörgy: Szt. Gellért – 1990
18. Székelyudvarhely: L. Kis Szt. Teréz – 1995
19. Székelyudvarhely: Szt. György – 2003
20. Szentkeresztbánya – 1990
21. Zsögöd

Ha összevetjük az 1910. évi sematizmus adatait a 2010-ben kiadott millenniumi sematizmus adataival az alábbiakat figyelhetjük meg:

25. táblázat. *Összehasonlítás: 1910, 2010*

	Plébánia		Pap		Hívek	
Évek	1910[62]	2010[63]	1910	2010	1910	2010
Tömb	93	116	111	121	190370	169417
Szórvány	105	81	100	41	56011	21019
Város	44	61	93	100	128189	166824
Össz.	242	258	304	262	374570[64]	357260

1910-ben összesen van 47 káplán (ebből: 20 szerzetes). A szerzetesek által vezetett plébániák száma 16 (34 szerzetes lelkipásztorral). Az üresedésben lévő plébániák, illetve lelkészségek száma: 9. Megjegyzendő, hogy a szerzetesek által vezetett plébániákon, kevés kivétellel, 2–3 káplán található.

Az egyházmegyében, főleg az első világháborút követően, napjainkig tart a szórványplébániák lassú eltűnésének folyamata. Az 1830-as sematizmus szerint például a 19 fehérvári főesperességhez tartozó mindenik plébániának volt kinevezett plébánosa, illetve helybenlakó papja, mára ezek közül csak öt plébánián lakik plébános: Borbánd, Gyulafehérvár, Nagyenyed, Szászsebes, Tür (26. táblázat). Fontosnak tartom megjegyezni azt is, hogy a katolikus restauráció idején az egyes vidékeken létrehozott, illetve visszaállított plébániák hívei nem hoztak létre a székelyföldihez hasonló tömbkatolikusságot. Ezek közül kivételnek számít az iparosítás nyomán kialakult nagyobb városok katolikussága, habár ők sem nevezhetők tömbkatolikusságnak a többséghez képest nem. Ezek léte, amint napjainkban is látjuk, többnyire a munkahelyek, illetve a megélhetési lehetőség függvénye.

[62] *Catalogus venerabilis cleri almae dioecesis Transsilvaniensis pro anno a Christo nato MCMX. Gyulafehérvár* 1910.

[63] *A gyulafehérvári főegyházmegye milleniumi sematizmusa.* Gyulafehérvár 2010.

[64] A sematizmusban 380624 hívő szerepel. Nyilván tévedés, mert a hívek számának plébániánkénti összeadása után a fenti eredmény született.

26. táblázat. *Fehérvári főespereség: plébániák és hívek: 1830, 1869, 2010*

Plébánia	**1830**[65]	**1869**[66]	**2010**[67]
Abrudbánya	825	647	30
Alvinc (Bulg.)	544	468	40
Aranyosbánya	484	344	8
Borbánd	312	376	253
Csertés	198	112	
Drassó (adm. Str.obs)	112	5	
Gyulafehérvár	791	2403	665
Kőrősbánya (Bulg)	275	213	12
Magyarigen	160	145	9
Marosportus	142	222	
Nagyág	1000	994	
Nagyenyed (Conv)	574	1099	296
Nagyhalmágy (Str. Obs)	154	117	
Szászsebes (Str. Obs)	186	372	154
Topánfalva	64	51	7
Tövis	255	293	67
Tür (Str.Obs)	298	398	320
Verespatak	542	1142	50
Zalatna	1579	751	45
ÖSSZESEN	**8495**	**10152**	**1956**

[65] *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Transsilvaniensis pro anno a Christo nato M.D.CCC.XXX. Claudiopoli*

[66] *Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai.* Összeállította: Sebők László. TLA Teleki László Intézet – KSH Népszámlálás – KSH Levéltár 2005. Internet: http://mek.niif.hu/05900/05936/05936 Letöltve: 2012. március 24.

[67] *A Gyulafehérvári Főegyházmegye millenniumi sematizmusa.* Kolozsvár 2010.

Következtetések

A fenti számadatok alapján megállapítható, hogy egyházmegyénk híveinek lélekszáma napjainkban többé-kevésbé a száz évvel ezelőtti szinten található. Egyre több a szórvány-plébánia, amelyekben a hívek lélekszáma drasztikusan csökken. Óriási terhet jelent ezeknek a plébániáknak a fenntartása: probléma az itt található épületek állagmegőrzése vagy a plébánosok javadalmazása. Sajnos előfordult, hogy a szórvány-plébániára való helyezést a papok egy része büntetésnek tekintette. A papság az ezekre a plébániákra való diszpoziciót missziós lehetőségként kellene hogy tekintse.

Amikor a híveink létszámbeli fogyásáról beszélünk, akkor nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy őket olyan hatások érik, amelyeknek kivédésére nincsenek megfelelő eszközeink, vagy a meglévőket nem használjuk hatékonyan.

Ezek közül hadd említsek meg néhányat:

1. Az elvándorlási és a kivándorlási láz. Az egyházközségeinkből gazdasági vagy egyéb okok miatt városokba vagy külföldre költözők gyengítik volt közösségüket, de nem minden esetben erősítik azt a közösséget, amelybe költöznek.

2. A beolvadás (vallási és nemzetiségi). A többségnek az olvasztótégelye, ha ezt még a politikum, a többségi társadalom is segíti, nagy hatásfokkal működik.

3. A gyermekvállalási kedv visszaesése. A különféle népesedési statisztikák immár két évtizede figyelmeztetnek, hogy elöregedik a társadalom. Egyre kevesebb gyermek születik. Többet temetünk, mint keresztelünk.

4. A szekták tevékenysége. Többnyire azokat célozzák meg, akiket mi többé-kevésbé elhanyagolunk: magukra maradt időseket, szórványban élőket, keresőket, hitükben bizonytalanokat stb.

5. A kívülről beáramló tömegkultúra nyomása és diktatúrája. Ezek a helyi hagyományok – nemzeti-etnikai hagyományaink – lassú eltűnését segítik, és főleg a fiatalok körében hódítanak.

6. A közerkölcsök romlása, ami vallási közömbösséghez vagy éppenséggel hitetlenséghez vezet.

A fentebb említett problémák nemcsak a mi egyházmegyénkre, illetve híveire érvényesek, más egyházmegyékben is jelen vannak, de úgy tűnik, hogy ezek nálunk *nagyobb hatékonysággal* fejtik ki negatív hatásukat.

Számunkra a kérdés az, hogy a felsoroltak negatív hatásait hogyan tudjuk kivédeni vagy legalábbis tompítani?

Véleményem szerint a bevett lelkipásztori gyakorlatok közül nagyobb hangsúlyt kellene hogy fektessünk a közösségformálásra és családpasztorációra.

A zsinat utáni egyházi megnyilatkozások hangsúlyozzák a plébánia közösségi voltát: *A plébánia elsősorban nem struktúra, terület vagy épület; hanem inkább Isten családja, testvériség, amelynek egy a lelke, családi, testvéri és befogadó ház, a keresztény hívők közössége* (Christifideles laici 26. l.).[68]

Napjainkban többször hallani, hogy a plébánia legyen a *közösségek közössége!* Ne feledjük, hogy ezzel nem mondanak újat, hiszen a két világháború között a plébániákon a különféle társulatokból és egyesületekből nem volt hiány (kb. 30). Ebben az időszakban az egyházmegye területén olyannyira elszaporodtak a különféle vallásos egyesületek, amelyek működésének harmóniája és az egyházi felügyelet biztosítása érdekében 1930-ban szükségessé vált a püspök részéről egy rendelet kibocsátása. A püspöki rendelet szerint: Az egyesületek között alapvető jelentő-

[68] Tomka Ferenc: *Új evangelizáció. Egyházunk helyzete és feladatai az ezredfordulón.* Budapest 1999. 163.

séggel bírtak a *Népszövetség* és az *Oltáregyesület*. Előbbi a férfiakat tömörítette, utóbbi főként a nőket.[69]

A katolikus egyház keretében működő egyesületek széles skálája, sokszínűsége lehetőséget adott a híveknek arra, hogy a saját lelki igényüknek, beállítódásuknak megfelelőt választhassák, ugyanakkor ezek nagyban segítették a plébánosok lelkipásztori munkáját.

Mi lelkipásztorok, vagy leendő lelkipásztorok ne idegenkedjünk a plébániáinkon újonnan jelentkező keresztény közösségektől, mozgalmaktól, amelyek keresztény szellemben, az egyházmegye főpásztorával egyetértésben akarnak válaszolni korunk kihívásaira. Ezek az egyház történelme folyamán mindig is jelen voltak, tevékenységükkel evangelizáltak, élő egyházközségeket hoztak létre.

A plébánia legyen olyan közösség, amely a maga létével is missziónál. S mint közösség legyen gondja az idősekre, fiatalokra, rászorulókra stb.

A családpasztoráció keretében pedig a családlátogatást kiemelten fontosnak tartom. Ez az egyházi gyakorlat szerint elsősorban a plébánosok kötelessége, de nem zárja ki azt, hogy ebbe a plébános belevonjon másokat is.

A családlátogatást nem pótolhatja semmiféle plébániai értesítő, vagy más kommunikációs eszközök – ezek csak kiegészítik ezt. Az eredmény nem marad el.

A II. vatikáni zsinat által emlegetett *idők jeleit* fel kell ismernünk, vagyis oda kell figyelnünk azokra az eseményekre, amelyek előrevetítik, illetve meghatározzák a jelen és a jövő társadalmát. Tudomásul kell vennünk, hogy hagyományos közösségeink felbomlófélben vannak. Emiatt persze nem kell elhanyagolnunk ezeket a közösségeket vagy leértékelnünk például a megélt népi

[69] GYÉL, 501/1930. körlevél.

vallásosságukat, hanem keresnünk kell az evangélium hirdetésének új lehetőségeit, a meglévő közösségek újra-evangelizálását (= az öntudatos keresztény élet megélése), hogy a megváltozott körülmények között is életképesek maradhassanak. Nem lehet célunk a történelmi változásokkal való szembefordulás, hanem lelki értékeink megőrzése egy változó kor új adottságai közepette.[70]

[70] Vö. Tomka Miklós: *A legvallásosabb ország? Vallásosság Szatmárban, Erdélyben, Romániában.* Budapest – Piliscsaba 2005. 156–158.

Tamási Zsolt-József

A magyar római katolikus egyház 19. századi kulcsproblémái az 1848-as nemzeti zsinat tükrében[1]

Abstract: The article presents some themes of the national synod held in 1848. The themes presented by the author are selected from the main ecclesiastical issues of the 19th century. The hypothesis of the author is that the main issues discussed in 1822 emerge in 1848 as well, and even later in the 19th century. The national synod prepares the individual diocesan synods.
Keywords: Statuta, bishop Szepesy, bishop Fogarasy. Synod, parish priest

Kulcsproblémák

Az 1822-es egyházmegyei zsinatra a keretet a Rudnay Sándor hercegprímás által meghirdetett pozsonyi nemzeti zsinat terve jelentette.[2] Ekkor az uralkodó hatása alatt[3] javasolt témapontok[4] mellett Erdélyben elsősorban Szepesy Ignác megyéspüspök

[1] A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program" keretében a Magyary Zoltán Posztdoktori Ösztöndíj a konvergencia régióban (A2-MZPD-12-0172) támogatásával készült.

[2] Hermann Egyed: *Az 1822-i erdélyi egyházmegyei zsinat.* Különlenyomat a bécsi gróf Klebensberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet ötödik Évkönyvéből. Bp. 1936. 5.

[3] Szántó Konrád: *A katolikus egyház története II*, Bp. 1988, 400.

[4] 1822-ben az uralkodó részvételével nyolc témakört jelöltek ki: a papság, a szerzetesség és a fiatalság erkölcseinek javítása; egységes tanterv kidolgozása a püspöki szemináriumok részére; a pesti biblikumtanárok közti ellen-

kezdeményezte a többi kérdésnek a Statutában való rögzítését. 1848-ban a pozsonyi törvénykezés egyházat érintő pontjai és a forradalmi hangulat tették szükségessé a nemzeti zsinat tervét. Mivel az 1848:20 tc. megszüntette a katolikus egyház államvallási jellegét, s ugyanakkor nem sikerült garanciákat szerezni a korábban gyakorlatban levő állami beavatkozás ellen, az egyházi önvédelmi törekvés volt az, ami elsősorban befolyásolta a megszövegezett zsinati tematikát. A magyar püspöki kar által kidolgozott javaslat-csomag öt csoportban mintegy 25 tárgyalási pontot tartalmazott,[5] amelyben visszatérnek azok a reformpontok is, amelyeket részben az 1822-es pozsonyi zsinat tematikája is tartalmazott. 1848-ban a nemzeti zsinati tematika[6] mellett az

tétek feloldása; szerzetesi reform; egy alap létrehozása, amely lehetővé tenné 10 magyar pap nevelését a bécsi Augustineum intézetben; új magyar bibliafordítás; az eltörölt szerzetesrendek után a vallásalapba utalt misék összevonása és a magyar szentszéki bíróságok egyöntetű eljárásának megállapítása. – Nagy Konstantin OFM: *A magyar katolikus egyház nemzeti zsinatai*, Gyöngyös 1943. 101. Szántó i.m. 400.

[5] Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár (továbbiakban: GYÉFKL), Fond: Püspöki Iratok (továbbiakban: PI) – 994/1848. – Pest, 1848. július 20.: *Hám János levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz a zsinati pontokról.*

[6] 25 pontos tematika került kidolgozásra, 5 csoportra bontva. Az első csoportba került az egyház függetlensége, a pápával való szabad kapcsolattartás és az egyházi alapítványok szabad kezelése, a Catholicum Institutum alapítása, az egyházi lap létrehozása, a betöltetlen püspöki székek kérdése, az alesperesek kinevezésének módja és a plébániai pénztárak és iskolák kérdéskörе. A második csoportba a liturgikus reformokat csoportosították: vasár- és ünnepnapok megülése, böjti fegyelem, áhítatos társulatok támogatása, elsőáldozás ünnepélyessége, egyházi és világi vezetőkért végzendő közös ima, búcsúk körüli visszaélések megszüntetése. A harmadik csoportban az anyagi ügyek kerültek: egyházi csődök (plébánosi vizsga), plébániai felszerelés, papi nyugdíj, papbér megváltása, patronátus és papi kongrua. A negyedik csoportba tematikailag vegyes kérdések csoportját látjuk: Rituálé reformja, moldvai magyar katolikusok ügye, Kollonich-szerződés hatálytalanítása. Az utolsó, ötödik csoportban a szerzetesi és klerikális fegyelmi kérdéseket kér-

eltérő javaslatok kezdeményezője Erdélyben, akárcsak a legtöbb magyarországi egyházmegyében az alsópapság, az esperesi kerületek voltak.[7] A javasolt kérdések jelentős része a korabeli helyzet aktualitásait tükrözi, ezek közül azok kiválasztása, amelyek túlnyúlnak 1848 sajátosságain, szükségessé teszik egy munkahipotézis felállítását.

A tárgyalt kérdéskörök válogatásában kiindulópontként elfogadható, hogy a két nemzeti zsinatra javasolt tárgyalási pontok közül, amelyek csak 1822-ben vagy csak 1848-ban jelentek meg, s a későbbiekben nem bukkannak újra fel, azok a pillanatnyi aktualitásuk mellett nem jeleznek korszakos problémát. Ami szerepel 1822-ben és 1848-ban is, de csak az erdélyi egyházmegyei zsinaton, azok egy része az egyetemes egyházi gyakorlattól eltérő javaslatok sorát jelenti, amelyeket Szepesy Ignác törvényként tett kötelezővé, és amelyeket 1848-ban a forradalmi hangulatban kivitelezhetőnek tartottak az erdélyi egyházmegyés papok, még ha a püspöki figyelmeztetés ezek esetében általában el is hangzott.[8] Ezek a kérdések ugyanakkor azért figyelemre méltóak, mert olyan reális problémákra mutatnak rá, amelyek egyházmegyei

---

ték megtárgyalni, együtt a papi lelkigyakorlatok támogatásával. GYÉFKL, PI. – 994/1848. – Pest, 1848. július 20.: *Hám János levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz a zsinati pontokról.*; GYÉFKL PI. – 850/1848. – Pest, 1848. június 13.: *Fogarasy Mihály választott skodári püspök válaszlevele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz.*

[7] A megyéspüspök zsinatot meghírdető körlevele előtt több keületi beadvány is szorgalmazta annak összehívását, javasolva a legfontosabb tárgyalási pontokat is. Ezek közül kiemelkedő a gyergyói és a kézsdi-orbai kerületek beadványa. – GYÉFKL PI – 823/1848. *Mészáros Antal gyergyói esperes beadványa az erdélyi Consistoriumhoz.* Gyergyószentmiklós 1848. május 27.; GYÉFKL PI. – 688/1848. – Gelence, 1848. Pünkösd hava 17.: *Kádár Antal esperes és Elekes István jegyző által aláírt esperesi tanácskozási jegyzőkönyv, átküldve Kovács Miklós püspöknek.*

[8] Fontos megfigyelni, hogy ezeknek a javaslatoknak jelentős része ma már a gyakorlatba átkerült, leszámítva a parlamentáris rendszert.

szinten kulcsfontosságúak, viszont nem sikerült ezeket a nemzeti zsinati hivatalos tematika részévé tenni. Ami csak az 1822-es erdélyi Statutában szerepel, az olyan jozefinista rendeletek sora, amelyek jelentős részét Szepesy Ignác is ki kellett utólag hagyjon, vagy ami a gyakorlatba se ment át.[9] Vannak ugyanakkor olyan témák, amelyek a 19. század második felében is újra-újra visszatérnek, például az 1869-es papi gyűlés során.[10] Ezek gyökere többnyire az 1848-as reformigény, amelynek kidolgozásában Fogarasy Mihály erdélyi megyéspüspök 1848-ban mint választott püspök már tevékenyen részt vállalt, s erdélyi egyházmegyés püspökként az életbe léptetést segítette. Ami visszatérő mozzanatként közös pontként szerepel két, de főleg mindhárom jelzett alkalommal, azt nyugodtan tekinthetjük a legjelentősebb magyarországi, de erdélyi egyházi kérdéskörnek is.[11]

A fenti szempontok figyelembe vételével rangsorolhatóvá válnak a tárgyalt, vissza-visszatérő problémák. A *papnevelő szemináriumok* kérdésköre 1822-ben és 1848-ban is szerepelt a nemzeti zsinat pontjai között, mindkét alkalommal az egyházmegyei zsinat tárgyalta, sőt 1869-ben is sorra került ennek megvitatására. A *káplánok javadalmazása*, a *plébánosi vizsga*, a *papi nyugdíj*

[9] Pl. koncelebráció, két szín alatti áldozás, zsinat parlamenti jellege. Marton József: *Egyháztörténeti adalékok a gyulafehérvári egyházmegye történetéhez*. In. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 21. évf. (2009) 1–4. (továbbiakban: Marton 2009) 176–178.

[10] Nem véletlen ugyanakkor, hogy ennek a gyűlésnek egybehívása a pápai tévedhetetlenség vitatott egyetemes zsinati dogmatizációja idejében, az erdélyi Státus újraalakulása körüli jogi viták (világiak-klerikusok hatásköri vita 1868-tól) keretében, az egyházi iskolák szervezését behatároló 1868:38 tc. alkalmazási módszertanának kidolgozásával egybeesően történt.

[11] Az 1822-es nemzeti zsinati készületek, az 1848-as egyházmegyei zsinat feldolgozása és az 1869-es erdélyi papi gyűlés elemzése része az OTKA NK 83799 projektnek.

és végrendelkezés és néhány *liturgikus javaslat* (főleg a Rituálé nyelve) esetében hasonló forgatókönyv figyelhető meg. Mindhárom alkalommal, viszont csak egyházmegyei szinten, kiemelten tárgyalták a *patronátus* problémája mellett az *iskolakérdés*t is. 1822-ben a nemzeti zsinat ugyan nem kérte, de a Statuta felvetette a *placetum* kérdését, amely aktualitása miatt szerepelt az 1848-as nemzeti zsinati pontok között, le is tárgyalták az egyházmegyei zsinaton, s 1869-ben a papi gyűlés előtt vissza is tértek rá.

A nemzeti zsinati tematikában találkozunk olyan kérdésekkel is, amelyek aktualitása biztosan megmaradt a század során, de amelyre mégse tértek, vagy nem mertek visszatérni a század második felében. Ilyen jellegű a *szerzetesség* kérdése. Részben hasonló a helyzet a *szentszéki bíróságok*kal, amelyeket ugyan 1822-ben a nemzeti zsinat is tárgyalt, de az erdélyi Statuta nem ennek szellemében hozott törvényt. 1848-ban a nemzeti zsinat már nem akarta ezt tárgyalni, de az egyházmegyei zsinat a Statuta szellemében mégis megvitatta. Hasonló a helyzet a *böjti fegyelem*mel is, amely kapcsán napjainkig folyamatos reformok mutathatóak ki, viszont mint egyetemes egyházi kérdést, fenntartással és nagyon óvatosan kezelték, illetve kerülték meg a megyéspüspökök a 19. században. Ilyen szempontból külön figyelemre méltóak azok a témák, amelyek 1822-ben és 1848-ban kerültek tárgyalásra, viszont csak egyházmegyei szinten. A kevésbé kényes *egyházi épületek felszereltsége* mellett sokkal jelentősebbek a liturgikus javaslatok, amelyek a *mellékoltároknál párhuzamosan mondott szentmisék* mellett a *prédikációkra* is szabályokat állítottak volna fel. Ugyanakkor a legradikálisabb, egyházfegyelmet érintő javaslatok esetében mérhető igazán, hogy ezek a javaslatok miért nem válhattak a nemzeti zsinatok hivatalos tematikájává, miközben egyházmegyei szinten erőteljesen jelen voltak. A *püspöki vizitáció* kérdése egyik nemzeti zsinat pontjai között sem jelenik meg, de 1822-ben ugyanúgy kitér rá az erdélyi Statuta, ahogyan ezt

megteszi az 1848-as erdélyi egyházmegyei zsinat is. Ugyanez figyelhető meg a parlamentáris, *demokratizáló törekvések* esetében is, ahol egybecseng a két erdélyi egyházmegyei zsinat véleménye. Szintén csak a két erdélyi egyházmegyei zsinat tárgyalta a *papi ruházat* kérdését, de itt már egymással szöges ellentétben álló véleményekkel találkozunk.

Végül az *egyházi sajtó* és a *kegyes társulatok* 1848-ban a nemzeti zsinat által felvetett témákként kerültek megbeszélésre az erdélyi egyházmegyei zsinaton, s ezeket 1869-ben újra megvitatták a papi gyűlésen. A *kerületi könyvtárak* érintőlegesen szerepeltek csak 1848-ban a nemzeti zsinat pontjai között, de az egyházmegyei zsinat javaslatait tovább tárgyalta majd az 1869-es papi gyűlés.

Röviden elemezve a fentiekben vázolt kulcsproblémákat, jobban érzékelhetővé válik, hogy ezek miért jelenhettek meg mint nemzeti zsinati tárgyalási pont 1848-ban, illetve miért volt indokolt a fokozott óvatosság Csíktusnádi Kovács Miklós erdélyi megyéspüspök részéről, amikor egyházmegyei zsinatán papságának véleményét kikérte.

A papnevelő szeminárium reformja mint központi kérdés folyamatosan jelen volt a tárgyalásokon. Az 1822-es erdélyi Statuta szigorú napirendje a reggeli 5 órai ébresztőtől az este 9 órai lefekvésig pontosan szabályozta a kispapok életét. Még ha elő is írja az évi három lelkigyakorlatot, mégis a jozefinista elvek erősebben

vannak jelen a szabályozásban.[12] A „vaskalapos"-nak is titulált[13] Statutával szembe 1848-ban „a zsinat kiváló figyelmét" felkeltő kérdéskörben elvetik a *túlcsigázott szigor* alkalmazását, amely csupán *kicsikart külsőségeket* szülhet.[14] A nagyobb szabadság szerintük alkalmat adhatna az elöljáróknak a papnövendékek hivatása hitelességének jobb megismerésére.[15] A fegyelem enyhítése több ponton is (a séta időpontja, a szilenciumok rövidítése, a tovább alvás, a fölöslegesnek titulált meditációk eltörlése)[16]

[12] A teológiai tárgyak mellett a latin és a német nyelv tanulásának szorgalmazása mellett kitér a szórakozásra (megengedve a zenét, orvosi előírásra a dohányzást is), tisztaságfelelőst kell állítani a kispapok közül, aki az ételital minőségéről is jelentést kell tegyen. – GYÉFKL, Fond: Egyházmegyei Zsinatok (továbbiakban: EZs). *Statuta Alma Diocesis Transilvanicae* Anno 1822. die 17-ma Aprilis in Synodo Diocesana publicata, et Concordibus votis approbata, Claudiopoli, Typ. Lycei Regii. (továbbiakban: STATUTA) 55–68. Pars I. Sectio VIII. § 3., HERMANN i.m. 11.

[13] FORSTER János: *A püspökmegyei zsinat*. Gyulafehérvár 1907. 11.

[14] A szereteten alapuló nevelést a zsinatra készülve több kerület papsága is megfogalmazta. Ezek közül a legélesebb a gyulafehérvári papság jegyzőkönyve, ahol kérik, hogy a nevelés ne a terrorizmuson, hanem az evangéliumi szelídségen alapuljon. – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.: *Gyulafehérvári papság beadványa*.

[15] A bizottmányi előkészítő jegyzőkönyv elég keményen fogalmaz, de az a végleges zsinati jegyzőkönyvbe már nem került be: „*Innen a mostani házi törvények helyébe (a kor igényéhez véleményeztetnek) előbocsátottak szellemében újak alkotandók, a zárkózott magán rendszer nem annyiban a nevelő, mint a javító rendszer köréhez tartozván, megszüntetendő*" – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat pécsi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, C. f. 15.

[16] Pl: „*a séta ideje kivált nyári időben oly órákra szabandó, melyekben az ifjak az egészségnek ártalmas nap hevének ki nem tétetvék*". Szintén a lazítási vágy jelenik meg a „*silentiumok fárasztó hosszadalmassága*" rövidítésének igénylésében, illetve a reggeli és esti imaidők oly rendezési igényében, hogy azokat „*az ifjú ne megunja... hanem megszeresse*". Ez utóbbi kívánalom a választmányi jegyzőkönyvbe utólag lett beírva, egy korábban megfogalmazott,

visszatérő mozzanat 1848-ban. A fegyelmi kérdések mellett a tanrendben a Statuta által bevezetett kétéves filozófiai oktatásról ellentmondásos az 1848-as jegyzőkönyv: világi tanulók számára is megnyithatónak vagy teljesen eltörölhetőnek tartják.[17] A teológiai tárgyak területén az 1848-ban tervezett reformok jozefinista szelleme azt jelzi, hogy a Statuta ilyen irányú rendeletei csak részben honosodtak meg. 1848-ban az anyanyelviség bevezetése szellemében csupán a dogmatikának engednék meg a latin további használatát, minden más tárgyat magyarul kérnek a továbbiakban oktatni.[18] A dogmatika esetében azonban egy radikális rövidítést, egy évre való csökkentést javasolnak. Úgy látják, hogy aktualizálni kell a tanrendszert, ezért javasolják az állami törvények oktatását,[19] a gyakorlati jelleggel jobban ellátott pedagógiai, katekétikai és metodikai oktatás bővítését, illetve a patrisztika oktatását. Szorgalmazzák a német vagy más európai nyelv tanítását, illetve a magyar nyelvtan és szónoklás és vita-

de kihúzott rész helyébe. Ebben az első változatban a következő fogalmazást olvashatjuk: *„a felkelés ideje tanulási napokon hat órára szabandó; – a reggeli és estvéli imakor eddig gyakorlatban szokott de köztudat szerint czélra nem vezető meditatiok megszüntetendők"*. Ugyancsak e választmányi jegyzőkönyv tartalmazta azt a kiegészítést is, miszerint *„az ebéd és vacsora feletti olvasás megszüntetendő"*.

[17] Eltörlés nem lett belőle, az oktatáshoz szükséges alapot Kovács Miklós püspök hozta létre 1837-ben, s végrendeletében tovább bővítette. – Marton József: *A gyulafehérvári papnevelde 250 éve* In. Marton József (szerk.): *Emlékkönyv a 250 éve alapított Gyulafehérvári Papnevelde Jubileuma alkalmából*, Gyulafehérvár, 2003. (továbbiakban: Marton 2003) 17.

[18] A zsinatra készülve nem fogalmaztak meg ilyen radikális reformtervezetet a kerületek, csak a torda–aranyosi kerület emelte ki, hogy a pasztorálist és a morálist magyarul kellene tanítani. A többi tantárgyra ők se tértek ki. – GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Felvinc, 1848. július 31.: *Torda–Aranyos kerület beadványa*.

[19] Szepesy szándéka is az volt, hogy a végzős papnövendékeket a kolozsvári jogi akadémiára küldje. – Marton 2009. 175.

készség gyakorlását is. Ugyanakkor tiltakozásukat fejezik ki a tanárok kézzel írt kurzusaival szemben.[20] A kérdés az elmaradó nemzeti zsinati általános rendezés hiányában továbbra is eltérő véleményeket engedett meg kibontakozni, ezért megfigyelhetjük, hogy 1869-ben a fenti javaslatokból visszatért a homiletika és katekétika oktatási színvonala növelésének kérése, együtt az egyházmegye-történet tanításának igénylésével.[21] A fegyelmi kérdéseket viszont Fogarasy már nem tárgyalja meg papjaival, arról külön körlevélben intézkedik.[22] Ugyanakkor, miközben 1848-ban kérték a növendékek által adandó információk eltörlését,[23] 1869-ben Fogarasy még azt is előírta, hogy a teológiát befejező káplánokról, tanárokról – a hivatásvesztés megelőzése miatt – a plébános az esperes útján félévente köteles információkat beterjeszteni.[24]

A *papság jövedelmezési* formája körüli eltérő magatartások miatt mindvégig megtalálhatóak azok a kulcsproblémák, ahol országosan nem sikerült egységes szabályrendszert kidolgozni. A leginkább rendezésre váró problémák elsősorban a papi pálya

[20] A záróvizsga esetében egy korábbi hagyományt kérnek 1848-ban feleleveníteni: Bajtai József Antal püspöksége (1760–1772) idejéig a tanév végén nem vizsga, hanem nyilvános disputa volt. Bajtai püspök volt az, aki meghagyva a disputát, megkívánta az egyes tantárgyakból a vizsgázást is. 1848-ban a parádés disputa óhaja körvonalazódik a zsinati jegyzőkönyvben. MARTON 2003. 18.

[21] GYÉFKL, Fond: Gyulafehérvári Plébániai Irattár. Püspöki körlevelek 1866–1869 (továbbiakban GyFPI-Pk), – *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.* In. 3300/1870 – *Fogarasy Mihály megyéspüspök körlevele.* Gyulafehérvár, 1970. december 28.

[22] GYÉFKL PI – 2330/1870 – *Fogarasy Mihály megyéspüspök körlevele.*

[23] Ezt az óhajt a zsinatra készülve a gyulafehérvári papság zsinatot előkészítő tanácskozásának jegyzőkönyve rögzítette. – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.: *Gyulafehérvári papság beadványa.*

[24] GYÉFKL GYFPI-Pk – 3300/1870 – *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.*

kezdetéhez és végéhez kapcsolódtak. Ezért tér vissza a „pályakezdő" káplánok fizetési formája, a plébánosi vizsgához kötött plébánosi kinevezés módja. A pályakezdő gondok mellett fontos volt egyeztetni ugyanakkor mind a papi nyugdíj, mind a papi végrendelkezés kérdéskörében is. Ugyanakkor a már nem pályakezdő, aktív papság javadalmazása miatt a kegyúri rendszer egységes szabályozása is indokolt volt.

A káplánok fizetéséről az 1822-es erdélyi Statuta már rendelkezett, amikor alkalmazásukat a nagyobb egyházközségek számára kötelezővé tette.[25] 1848-ban az erdélyi egyházmegyei zsinaton a plébánosok[26] és a káplánok fizetéséről egységes tervezetet dolgoztak ki. Eltérések ugyan voltak a fizetés nagysága körül, de nagyjából a plébánosi fizetés szinte felét irányozták elő a káplánok számára.[27] Az eltérő javaslatokat a zsinati munkálat nem hozta közös nevezőre, mert az egységesség elve miatt a kérdés végső rendezését a végül elmaradt nemzeti zsinatra hagy-

[25] Statuta 26. Pars I. Sectio V. § 11., Hermann i.m. 10.

[26] A plébánosok jövedelmével részletesen csak az 1848-as egyházmegyei zsinat foglalkozott. A Statuta a maga során ezt is tárgyalta, de hangsúlyosabban volt jelen a püspöki jövedelem kérdése, amikor a 26 § kimondja, hogy ha a püspök a javadalmai jövedelmének felhasználásában törvényszegő lenne, joga van bármelyik kanonoknak vagy főesperesnek akár írásban, akár az egyházmegyei zsinaton meginteni. – Statuta 8. Pars I. Sectio I. § 26., Hermann i.m. 8.

[27] Zerich Tivadar teológiai tanár három kulcsos fizetési javaslata szerint a plébánosok 1200, 1000, 800 forintos fizetése (javadalomtól függő) esetén a káplánok jövedelme 500, 400, 300 forint legyen. A gyergyói kerület papsága a plébánosi jövedelemnél ugyanezt az összeget javasolta, a káplánok esetében városon 400, falun 300 forintot határozva meg. A belső-szolnoki kerület 300-500 forint körül határozná meg fizetésüket, míg a plébánosokét 600-1200 forint körül. – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. augusztus: *Zerich Tivadar teológiai tanár beadványa.;* Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa;* Szamosújvár, 1848. augusztus 2.: *Belső–Szolnok kerület beadványa.*

ták. 1869-ben a papi gyűlés újra tárgyalta a kérdést, előírva, hogy ahol a káplán jövedelme a 63 forinttal és egyéb állandó illetékekkel nem érné el az évi 120 forintot, s más alapból sem pótolható, a plébános fizesse ki neki az évi 120 forintot, részesítse a stólajövedelem egyharmadában s teljes ellátásban is.[28]

*A plébánosi vizsgá*val kapcsolatosan az erdélyi Statuta 1822-ben olyan formában bizonyult engedékenynek, hogy a beneficium elnyerése utáni két hónapban is engedélyezte letételét, viszont előírta, hogy az 50. életévüket be nem töltött papok minden új beneficium elnyerése előtt ezt megismételjék. Szepesy püspök később ezt a rendelkezést módosítva eltörölte az ismétlés követelményét, viszont előírta, hogy a beneficium elnyerése előtt kerüljön rá sor.[29] 1848-ban alapos félreértés miatt ellentmondásos megfogalmazásokkal találkozunk. Az *„egyházi csődöknek*[30] *javadalom elnyerése irányába történő rendezése"* során a jelenlevők többsége ezt nem támogatta. Mivel a trienti zsinat[31] eléggé egyértelműen előírta ennek megtartását, egyesek pártolják ugyan, csupán a számát redukálták volna egyszeri alkalomra, de a fogalmi pontatlanság miatt a plébánosi vizsgát összekeverték ráadásul a teológiát végző leendő lelkipásztorok tanulmányait záró vizsgájával is.[32] A zsinati határozatot előkészítő választmányi jegyzőkönyvből kiderül, hogy a plébánosi vizsgára három év káp-

[28] GYÉFKL GYFPI-Pk – 3300/1870 – *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.*

[29] STATUTA 23. Pars I. Sectio V. § 2, 3., HERMANN i.m. 10.

[30] Megüresedett egyházi javadalmaknak és hivataloknak pályázat útján való betöltésére képesítő vizsga.

[31] *Conc. Trid.* Sess. XXIV. c. 28. de reform.

[32] Ezért a végleges jegyzőkönyv furcsa megoldást javasol: *„a theológiai tanulmányok bévégezte után, a lelkipásztorkodásra kimenő növendékek, a theológiai tanárok és az e végre kinevezendő úgynevezett zsinati vizsgálók által a püspöki szentszék előtt megvizsgáltatni rendeltetnek"*. Az ilyen formában történő vizsgáztatás azonban csak az elméleti ismeretek ellenőrzését tet-

láni szolgálat után lehetne jelentkezni, amelynek sikeres letétele után plébániai javadalomhoz és állomáshoz juthatna – természetesen a megyéspüspök kinevezése által.[33] Ez eddig ugyanaz, mint amit Szepesy utólagos rendelete is kimondott. Az 1822-es Statutához tért mégis vissza a választmányi munkálat, amikor a nagyobb beneficiumok elnyeréséhez egy komolyabb vizsgát[34] irányoz elő, akár az ismétlés lehetőségével is. 1869-ben Fogarasy

te volna lehetővé, márpedig a plébánosi vizsga célja a gyakorlati lelkipásztori tudnivalók elsajátításának a felmérése is. – Forster i.m. 112–121.

[33] Ez összhangban állt a püspök szabad és teljes adományozási jogával, egyházmegyéje területén az egyházi hivatalokat tekintve; ugyanakkor a trienti zsinat előírásával is, amely kijelenti, hogy „*minden lelkészettel járó állomás csak oly egyházi személy által, ki az eleve megtartott csődület és vizsgálat nyomán arra alkalmasnak találtatott, töltessék be*". – Szeredy József, *Egyházjog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra* II. Pécs 1974. (továbbiakban: Szeredy II.) 324. §. 702–704.

[34] Ennek helyszínét is megjelölik: Gyulafehérváron vagy Csíkszeredában. A plébánosi vizsgák tárgyát tekintve elsősorban a lelkipásztorkodási és egyházjogi ismeretekből való vizsgázást részesítenék előnyben. A választmány ilyen vizsgák letétele alól felmentést adna a lelkipásztorkodásban hat évet letöltött papoknak, a teológia és filozófia paptanároknak, a középtanodai tanároknak, amennyiben azok tanárkodásuk előtt három évet lelkipásztorkodásban töltöttek. A vizsga módjával kapcsolatosan még azt is megfogalmazták, hogy az írásban és ne szóban történjen. A további felsorolt elvek a választmány részéről kissé ellentmondanak az előbbiekben ismerteteknek. Eddig ugyanis a hangsúlyt az egyszeri plébánosi vizsga sikeres letételére helyezték. A dokumentum további részleteiben azt fejtegetik, hogy a megürült plébániai állomás megpályázásának lehetőségét hirdessék meg az egyházmegyében, tűzzenek ki három kérdést, amelyeknek a megfejtését a püspökségre kellene beküldeni. A legjobb eredményt elérőt – természetesen, ha erkölcsi jelleme ellen nincs kifogás – a püspök a megüresedett helyre nevezze ki. Vagyis minden helyezést verseny. „*concursus*" előzne meg. Keresztes József ferences tartományfőnök ugyan elfogadja, hogy az alkalmasság előtérbe kerülését ez előmozdíthatná, de arra is rámutat a zsinatot előkészítő beadványában, hogy ha versenyvizsga formájában történik, s olyan valaki nyeri meg, akit a közösség nem szívesen lát, annak ott nyugodt élete nem

püspök a papi gyűlésen rögzíti, hogy a javadalom elnyerésének feltétele a trienti zsinat szellemében a zsinati vizsgálat megtartása,[35] megismételve Szepesy idézett rendeletét.

A papi nyugdíj és végrendelkezés terén 1822-ben az erdélyi Statuta megkötései életbe léptek. Például a papok vagyonuk negyed részét a papnevelde céljaira és a papi nyugdíjalapra kellett hagyományozzák.[36] 1848-ban a Kollonich-féle szerződés kapcsán – amely ugyan Erdélyben nem volt érvényes – az egyházmegyei zsinat keretében a püspökök szabad végrendelkezése kapcsán a reformigény megfogalmaztatta a papok szabad végrendelkezésének követelését. Azért is figyelemre méltó ez a kérdés, mert miközben a zsinaton jelenlevő papság más kérdések terén óhaját fejezte ki – még ha esetenként nagyon erőteljesen is –, ebben a kérdésben dönteni akartak.[37] Az 1822-es Statuta döntéseinek revideálásaként[38] a teljesen szabad végrendelkezés cseng

lesz. – GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: 1848. augusztus 16.: *Keresztes József ferences tartományfőnök beadványa.*

[35] A papi gyűlés jegyzőkönyve rögzíti azt is, hogy csak püspöki vizsgálatot sikeresen letevő pap választható meg azokban a székelyföldi helységekben, ahol ezzel a joggal rendelkeznek. – GYÉFKL GYFPI-Pk – 3300/1870 – *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.*

[36] STATUTA Pars II. Sectio XVI, § 2.

[37] Erre utal, hogy kijelentő módban használják az *eltöröljük* fogalmat – viszont csak egyetlen egy alkalommal! – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve.* Első ülés, 9. pont.; GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, mellyekről készítendő megyezsinati munkálat a besztercebányai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő,* D. c. 21.

[38] A bizottmányi jegyzőkönyvben érdemes megfigyelni a folyamatos javítgatások tartalmát is: az első szövegváltozatban úgy fogalmaznak, hogy „*egyszersmind követeljük*" a Szepesy Statuta rendelkezéseinek eltörlését. Ezt kihúzva, másodszor eltöröltnek „*nyilvánítjuk*" megfogalmazással élnek. Ezt is áthúzzák, s így kerül sor arra a végső formula megfogalmazására, amelyből hiányozni fog az ige: „*Midőn ezeket a Kollonich-féle szerződése vonatkozólag megjegyezzük, akkor egyszersmind azon szabályt (Stat. Dioec. Part. II.*

ki az 1848-as zsinatot előkészítő esperes-kerületi jegyzőkönyveiből, a bizottmányi és a zsinati jegyzőkönyvből is.[39] A végrendelet nélkül elhunyt papok hátrahagyott javaival kapcsolatosan új szabályt fogalmaztak meg, mellőzve az 1822-es Statuta előírásait. Az újabb határozat a pap vagyonát két részre osztandónak véli, amelynek egyik fele a rokonságáé, a másik fele három harmadra osztva a helyi egyházé, a helyi szegényeké, illetve a szolgálattevésre már képtelen, elaggott, vagy más formában – de önhibájukon kívül – tehetetlenné vált papoké lenne. Azzal, hogy az 1822-es erdélyi Statuta rendelkezését eltörölték, más megoldást kellett találni a papi nyugdíjalap biztosítására.[40] Az aktív papság évenkénti adózása mellett döntenek, de mértékének meghatározása 1848-ban elmaradt. Kovács Miklós megyéspüspök érdekes módon ebben a kérdésben papjai kívánságát teljesítet-

Sect. XVI. §2.) miszerént minden megyénkbeli pap vagyona egy negyed részét az elagott és tehetetlen papok részire és a papnövelde intézet tőkéje gyarapítására tartozott eziáig hagyományozni". A csak félig megfogalmazott mondat után beszúrják a még le nem tisztázott jegyzőkönyvbe: *„töröltessék el, mint most már annál nagyobb joggal cselekszünk"* – de utólag ezt a beszúrást is kihúzzák, helyette beírva azt, ami a végleges jegyzőkönyvbe is helyet kap: *„ezennel eltöröljük, annál inkább"* – s következik tovább a jegyzőkönyv végleges szövege, amelyben elővételezik a másnap délelőtt sorra kerülő papi nyugdíjalap kérdését; mivel a nyugdíjas papok részére az aktív papság évente adózni fog. – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, mellyekről készítendő megyezsinati munkálat a besztercebányai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, D. c. 21.

[39] GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve.*

[40] Amúgy is kevesellték a papi nyugdíj mértékét, az előkészítő esperesi jegyzőkönyvek többször is kifejezték egyrészt azt, hogy túl kicsi a nyugdíj, ami miatt az öreg pap tovább kénytelen szolgálni, vagy ha mégis nyugdíjba vonulna, ebből a kevés pénzből ott kell tengetnie utolsó napjait, ahol a vétkes papok javítóintézete is van. – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Szamosújvár, 1848. augusztus 2.: *Belső-Szolnok kerület beadványa.*; GYÉFKL PI. – 1010/1848: Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi-orbai kerület beadványa.*

te,[41] utólag viszont újra életbe lépett az 1822-es erdélyi Statuta rendelkezése. 1869-ben a papi gyűlésen megállapítják ugyanis, hogy a növendék és elaggott papok alapja jelenleg jó helyzetben van, köszönhetően az 1822-es Statuta rendelkezésének. 1869-ben érvényben hagyják a Statuta előírásait, arra figyelmeztetve, hogy a hagyaték rendezésekor ne engedjék meg, hogy a rokonság mindent elvigyen.[42] Az anyagiak terén nagyon fontos volt a *kegyuraság* rendezése, aminek tárgyalásával találkozunk mind 1822-ben,[43] mind 1848-ban. Ennek külön érdekessége, hogy miután 1848-ban a kegyurasággal együtt járó javadalom biztosítását az 1848-as pozsonyi törvénycikkel megnehezítették, a kegyurak a jövedelmi veszteségre hivatkozva kötelezettségeiktől szabadulni akarva jogaikat mégis meg akarták őrizni. Az erdélyi esperesi előkészítő jegyzőkönyvek ugyan kilátásba helyezték, hogy ha a kötelezettséget valaki nem teljesíti, jogait is elveszíti, viszont az erdélyi egyházmegyei zsinatot megelőző vegyes Státus-gyűlés úgy döntött, hogy a jogok gyakorlása minden esetben megmarad,[44] sőt azokra a helységekre is kiterjesztik, ahol a kegyúri jog

[41] 1848. szeptember 9-én Kovács Miklós püspök válaszlevelében Sántha Imre kilyénfalvi plébános és Török Antal nyugalmazott gyergyóalfalusi kántor felterjesztésére, amelyben kérték, hogy a Gyergyó-kerületi tanítók özvegyeik, és árváik gyám intézetének alapszabályát hagyja jóvá, a jóváhagyást egy kitétellel teszi meg. Ebben rámutat, hogy a benyújtott alapszabályzat „*II. fejezet 2-ik czikkelyének azon kitételét: hogy a legszegényebb pap hátra maradott vagyonából 5 p[engő] f[orin]tot a gondnokok követelhetnek*", nem hagyhatja jóvá, hiszen a „*a papoknak szabad végrendelkezési joguk levén*", ezt ő is tiszteletben tartja. – GYÉFKL PI. – 1114/1848: 1848. szeptember 9.: *Kovács Miklós püspök válaszleve Sántha Imre kilyénfalvi plébános és Török Antal nyugalmazott gyergyóalfalusi kántor felterjesztésére.*

[42] GYÉFKL GYFPI-Pk – 3300/1870 – *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.*

[43] STATUTA 74–76. Pars I. Sectio XII., HERMANN i.m. 12.

[44] Ebben szerepe lehetett annak, hogy a Státus világi, esetenként kegyúri szerepet is betöltő képviselői nem akartak erről a jogról lemondani.

a plébániai közösséget a jog gyakorlása nélkül illette.[45] A határozatokat az egyházmegyei zsinat változások nélkül vette ebben az esetben is át.[46]

A nemzeti zsinati tematika ugyan explicite nem tartalmazta, de a témához szorosan kapcsolódó *placetum* kapcsán a mindhárom alkalommal érintett kérdés jól tükrözi az időközben megváltozott viszonyokat. A Statuta jozefinista szelleme természetszerűen elfogadta[47] a placetumot,[48] 1848-ban a cenzúra megszűnésére hivatkozva egyértelműen kimondják a placetum eltörlésének igénylésekor, hogy gyakorlatban azt megszűntnek tekintik,[49] de csak az 1869-es papi gyűlés időpontja körül az 1822-es Statuta

[45] A vegyes Státus-gyűlés ilyen jellegű döntését magyarázhatja, hogy az ezen a fórumon a klerikusok mellett részt vevő, szavazati joggal rendelkező világiak saját befolyásuk érvényesítéseként ragaszkodtak a minden megkötés nélkül gyakorolható kegyúri előjogokhoz.

[46] Annak ellenére, hogy az esperesi kerületek előkészítő tanácskozásainak eredményével nem igazán áll összhangban. Ugyanis a gyulafehérvári papság, az alcsíki és kászonszéki kerület, a torda-aranyosi kerület, a belsőszolnoki kerület, a kézdi-orbai kerület, illetve Zerich Tivadar teológiai tanár és Keresztes József ferences rendfőnök beadványai mind a kötelesség teljesítéséhez kötötték a patronátusi jogok gyakorlását. – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.: *Gyulafehérvári papság beadványa;* Gyulafehérvár, 1848. augusztus: *Zerich Tivadar teológiai tanár beadványa;* Csíkszentmárton, 1848. augusztus 1.: *Alcsíki és kászonszéki kerület beadványa;* Felvinc, 1848. július 31.: *Torda–Aranyos kerület beadványa;* Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi–orbai kerület beadványa;* 1848. augusztus 16.: *Keresztes József ferences tartományfőnök beadványa.*

[47] Statuta Pars II. Sectio XIII.

[48] Ez nem egyenértékű az állami cenzúra olyan elfogadásával is, amely feltételezte, hogy a zsinati határozatok kihirdetéséhez szükséges lenne az állami beleegyezés. Szepesy a Statutát ugyanis cenzúra nélkül hozta nyilvánosságra. – Hermann i.m. 18.

[49] A gyakorlatban levő placetum-jog megszűnt, *„minekutána a praeventiv censura is megszűnt."* – Forster i.m. 20–21.

aktualizált szövegébe kerülhet be, hogy a placetum állami eltörlése miatt ezt a kérdést már nem kell tárgyalni.[50]

Az egyház nyilvános szolgálatát szabályozó *liturgikus rendelkezések* jellegüknél fogva indokoltan kerültek a nemzeti zsinati tematikák előterébe, s kerülhettek tárgyalására az előkészítő egyházmegyei megbeszéléseken. A liturgikus téren jelentkező reformok terén mind 1822-ben, mind 1848-ban, sőt a visszafogottan nyilatkozó 1869-es papi gyűlésen is fontos döntések fogalmazódtak meg. Ezek közül az 1822-es erdélyi Statuta a maga során ugyanúgy tartalmazott olyan újításokat, amelyek a 2. vatikáni zsinattal valósultak meg, ahogy az 1848-as egyházmegyei zsinat is. Ezek részletezésétől eltekintve elsősorban a mindhárom alkalommal visszatérő *Rituálé* problematikáját vizsgáljuk meg. A délutáni istentisztelet kapcsán az 1822-es Statuta úgy rendelkezett, hogy mivel az istentiszteleti rendet falun egyszerűen nem lehetett alkalmazni, a plébános híveivel együtt minden reggel és este közös imát mondjon.[51] 1848-ban a nemzeti zsinatra is javasolt kérdésként szerepelt a *délutáni isteni tisztelet és szolgálat célszerűbb elrendezésének* tárgyalása. Az egyházmegyei zsinaton egyrészt a latin nyelv, másrészt a mindennapi végzés ellen is megfogalmazódtak javaslatok. A jegyzőkönyv szövege („*a deák nyelven tartott vesperák, mint nem célszerűek, szűnjenek meg*") nagyon félreérthető. Nem az esti közös imát kifogásolták, hanem a hívek jelenlétében latinul végzett papi zsolozsmázást. Az esperesi kerületek előkészítő jegyzőkönyvei minden esetben rámutattak, hogy a néppel közösen végzett délutáni istentiszteletet anyanyelven kellene végezni, hiszen a hosszú és latin nyelvű vesperát a hívek úgyse értik. Az előkészítő tárgyalások javaslatai

[50] Pars II. Sectio XIII. Placetum Regium. *Tota sectio emanet, cum Placetum abolitum sit.* – STATUTA 1869.

[51] STATUTA 108–110. Pars II. Sectio III., HERMANN i.m. 13.

többnyire a Szepesy-féle imakönyvet – *Istent reggel, a szent áldozatnak bémutatásakor, és estve naponta imádó keresztény* – ajánlják használatra, ennek is 13–33 oldalait.[52] Javasolták, hogy egyszerű legyen: ének, ima, szentírási szövegek, bizonyos szertartások végzése legyen a tartalma.[53] Ez a megoldás nem ütközött az egyetemes egyházi törvénykezéssel, ugyanis a trienti zsinatnak a latin nyelv pártolására vonatkozó döntése[54] szellemében a liturgikus ténykedések és a breviárium végzésénél ugyan csak a latin nyelvet szabad használni, míg az ezen kívül eső, néppel közösen mondott imákban lehetséges volt az anyanyelv használata.[55] 1869-ben is a Fogarasy püspök elnökletével tartott papi gyűlésen ebben a szellemben megfogalmazódik, hogy a Rituálé latin, s ez a gyűlés nem illetékes ezt tárgyalni, viszont az erdélyi hagyományoknak és a trienti zsinatnak is megfelelően a szentségek és szentelmények szertartásait a lelkész anyanyelven megmagyarázhatja. Ezen szertartások némely imádságai mondhatóak anyanyelven; a délutáni istentiszteletben a zsoltárok, Magnificat, a Szűz Mária antifóna, s a temetésnél a zsolozsma. Az egyformaság miatt 1869-ben is jónak látták egy alkalmas kézikönyv kiadását, amelyben pontosan megjelölésre kerülne, hogy mi az, ami magyarul végezhető.[56] Kérésük ebben az esetben is csak ismétli az 1848-as jegyzőkönyvet, amely szintén javasolta egy ilyen

[52] GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa.*

[53] GYÉFKL PI. – 1010/1848: Csíkszentmárton, 1848. augusztus 1.: *Alcsíki és kászonszéki kerület beadványa.*

[54] *Conc. Trid.* Sess. XXII. c. 8. de sacrif. missae; can. 9. *„Si quis disxerit, lungva tantum vulgari Missam celebrari debere: anathema sit".*

[55] Szeredy, II. 492. §. II. 2. 1188–1189.

[56] GYÉFKL GYFPI-Pk – 3300/1870 – *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.*

szertartáskönyv-kidolgozást, konkrét mintát is ajánlva akkor.[57] A részletek kidolgozása 1848-ban azért maradt el, mert ezt *„az egész magyar egyházban meg tartandó egyformaság tekintetéből"* a nemzeti zsinat feladatának tekintették.[58]

Az *oktatás* mint az egyházi tevékenység egyik fontos színtere a 19. század minden tárgyalásán hangsúlyos kérdésként jelent meg. Az iskolakérdéssel foglalkozott mindhárom erdélyi gyűlés, a maguk során az éppen aktuális kérdéseket igyekezve megoldani. Az 1822-es Statuta rendelkezései[59] 1848-ban már a megváltozott helyzetben elvesztették aktualitásukat. 1848-ban a felekezeti oktatás anyagi alapját biztosító egyházi alapítványok, az iskolák szekularizációjával kapcsolatos törekvések ugyanazokat a védelmi mechanizmusokat hozták felszínre, amelyek 1869-ben is megjelennek. 1848-ban az ezzel kapcsolatos kérdéseket az egyházmegyei zsinatot megelőző vegyes Státus-gyűlésen[60] beszélték

[57] Egy német nyelvű szertastákönyvet: *„Ritual nach dem Geist und Anordnungen der kath. Kirche oder praktische Anleitung für die kahtolische Seelsorger. Amten Stuttgard und Tübingen in den gg. Cotta 1831"* – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, mellyekről készítendő megyezsinati munkálat a besztercebányai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, D. a. 2.

[58] Ettől eltekintve a részletekre több javaslat is megfogalmazódott: a gyulafehérvári papság kifejezte, hogy a rituálé alakra és tartalomra is változtatást igényel. A szentségek és más szertartások kiszolgálásánál mondott imákat magyarra fordítatva kérik, a szentségek kiszolgáltatásánál megfelelő oktatást igényelnek, amelynek az anyagát a Rituálében látnák szívesen. Kívánják, hogy a szertartáskönyv nyelvezete legyen egyszerű és közérthető. Célszerű lenne az elavult evangéliumos könyv helyett a Szepesy féle Szentírás szerinti megújítása, illetve egy új egyházi énekeskönyv készítése is. – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.: *Gyulafehérvári papság beadványa.* Hasonló tartalmú a kézdi-orbai kerület beadványa is: GYÉFKL PI. – 1010/1848: Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi-orbai kerület beadványa.*

[59] STATUTA 136–141. Pars II. Sectio VI–VII., HERMANN i.m. 12.

[60] GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. *Az erdélyi katholikus vegyes Status gyűlésnek Kolozsvárott 1848-k év Kisasszony hava 29-kén tartott hatodik üléséből, a*

meg, ahol ugyan a püspök elnökölt, de eltérően a zsinati szabálytól, a jelenlevő világiak és papok szavazati döntése kerülhetett a jegyzőkönyvbe. Ez alapvetően a püspök véleményét is tükrözte, aki a viták összegzéseként elmondott záróbeszédében kiemelte, hogy a Státus saját iskoláit továbbra is saját fennhatósága alatt fogja tartani a saját kezelésben megőrzött iskolai, tanulmányi alapok segítségével. A Kolozsvárra tervezett közös egyetem felállítása kapcsán is a püspök véleményét tükrözi a jegyzőkönyv, ahol megfogalmazza, hogy azt anyagilag támogatná az egyházmegye. A Státus-gyűlés jegyzőkönyvét azonos szófordulattal vette át az egyházmegyei zsinati jegyzőkönyv is.[61] Fogarasy Mihály püspök, aki 1848-ban országgyűlési tagként közelről láthatta az egyházi iskolák iránti szekularizációs törekvéseket,[62] 1869-ben erdélyi egyházmegyés püspökként hosszan tárgyalja papjaival ezt a kérdéskört. A dualizmus 1868:38 számú iskolatörvény előírásainak alkalmazása és az iskolák felekezeti jellegének fenntartása új módszerek kidolgozását tették szükségessé. Több helyen kényelmesebbnek látták a községi iskolává való alakítást. Fogarasy igyekezett megakadályozni a szekularizációnak ezt a formáját, ahogyan a vallásveszélyt is azok esetében, akik gyerekeiket protestáns felekezetű iskolába járatják. Ahol nem volt alternatíva, ott legalább a katolikus hitoktatás iskolai megszervezését kérte,[63]

Kath. Status teendőinek előleges megvitatására kiküldött bizottmánynak Jegyzőkönyve.; GYÉFKL EZs. d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Az erdélyi katholikus vegyes Status gyűlésnek Kolozsvárott 1848-ik év Kisasszony hava 31-kén tartott ülésének Jegyzőkönyve.*

[61] GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve.* Első ülés, 7. pont.

[62] Fogarasy Mihály: *„Átmeneti szabadság" – Emlékirat az 1847/8 országgyűlés alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokról.* Egy résztvevőtől. Pest 1848.

[63] Sepsigszentgyörgy, Nagyenyed, Medgyes, Szászváros esetében katekétikai állást is kér szervezni.

odafigyelve arra is, hogy a tanerők fizetését is szükséges kiegészíteni. A kolozsvári egyetem ügye ekkor is még aktuális volt, a katolikus líceum épületét az állam lefoglalni készült erre a célra. Fogarasytól ezért kérték papjai a gyűlésen, hogy a tulajdonjogot őrizze meg az egyház számára.[64]

A továbbiakban elemzett kérdések központi jelentőségük mellett, tartalmuk miatt meghaladták mind az egyházmegyei, mind a nemzeti zsinat szintjén szabályozható kérdéseket. *A szerzetesek* ügyét tekintve 1822-ben Szepesy Ignác megyéspüspök egyértelműen a királyi rendeletek alapján a külföldi elöljáróktól és a pápától elvágva a megyéspüspöknek rendelte alá őket.[65] A királyi rendeleteket Szepesy saját rendelkezésekkel is kiegészítette, amelyekben a fogadalom letételét a három év újoncidő letöltéséhez köti, a püspöki engedélyhez köti a gyűlések, káptalanok tartását, amelyen két kanonok vagy főesperes kell elnököljön.[66] 1848-ban az egyházmegyei zsinat újra megpróbálta a kérdést rendezni, annak ellenére, hogy a nemzeti zsinatra készített pontok között csak implicite, a papi fegyelem kérdéskörén belül volt jelen.[67] Egyházjogilag részben jogos volt[68] a kérdés tárgyalása

[64] GYÉFKL GYFPI-Pk – 3300/1870 - *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.*

[65] Mivel a pozsonyi nemzeti zsinat a szerzeteseket a prímásnak rendelte alá, Szepesy óvást is nyújtott be 1823. április 10-én a királynak. – HERMANN i.m. 17.

[66] STATUTA 54–55. Pars I. Sectio VII. § 24, 25., HERMANN i.m. 10.

[67] Forster János szerint a szerzetesek ügye azért nem szerepelhetett a javasolt tárgyalandó pontok között, mert egyházjogi döntés szerint – XIV. Benedek pápát idézi – ebben a kérdésben dönteni sem nemzeti, sem pedig tartományi zsinatnak nincs joga. – FORSTER i.m. 156.

[68] Azt azonban el kell fogadnunk, hogy a zsinaton megfogalmazott javaslatok, amennyiben életbe léptetésükhöz a püspök hozzá járult volna, messze túllépték volna azt a hatáskört, amelyet a trienti egyetemes zsinat a püspök-

1848-ban, hiszen a trienti zsinat a püspök felügyeleti jogát elismeri azon szerzetesek felett, akik zárdához nem tartozó világi személyek körében lelkészkednek, a lelkipásztorkodást illető minden ügyekben.[69] Ugyanez érvényes a zárdában tartózkodó nem szerzetes tagokra is.[70] A javaslatokkal kapcsolatosan a ferences rendfőnököknek beadott deklarációja egyáltalán nem is utal arra, hogy ezt a témát nem volna szabad megvitatni a zsinati fórumon.[71] A zsinaton jelenlevők természetesen tudatában voltak annak, hogy mindaz, amit megfogalmaznak, csak javaslat. Az előkészítő esperes-kerületi jegyzőkönyvekben meg is fogalmazzák: *azok iránt pápai jóváhagyást sürgettetni óhajtjuk*".[72] A kérdés kényességét jelzi, hogy a választmányi munkálatban a teljes javaslat-sor áthúzásra került,[73] így a zsinaton nem is ismertették. A kihúzott részben a Statuta szövege köszön vissza, amikor szorgalmazzák, hogy a szerzetes növendékek is teológiai képzésüket a gyulafehérvári papneveldében kapják meg.[74] Több alkalommal is megfogalmazzák az eredeti állapotokhoz való visszatérést, amin a klauzúrát[75] értve a lelkipásztorkodásból próbálják eltávolítani

nek – s semmiképp sem a jelen esetben túlzó megnyilatkozásokat megfogalmazó zsinatnak – megadott.

[69] *Conc. Trid.* Sess. XXIV. C. 11. de ref.

[70] Szeredy II. 309. §. 651.

[71] GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *A szerzetes rendek két főnökeinek declaratiojuk tulajdon ügyükben. Kolozsvárt, Kisasszonyhava 30.*

[72] GYÉFKL PI. – 1010/1848: Felvinc, 1848. július 31.: *Torda–Aranyos kerület beadványa.*

[73] Csupán az apácák fogadalmára vonatkozó rész nem került erre a sorsra.

[74] Itt a kolozs–dobokai kerület javaslatát vették át – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Kolozsvár, 1848. augusztus 8.: *Kolozs–Dobokai kerület beadványa.*

[75] A kézdi–orbai kerület külön kiemeli, hogy tartsák meg szigorúan a szabályokat, s tartsanak kellő távolságot a világiaktól, csak szükséges helyzetbe beszélgessenek velük (főleg „*fejér személyekkel*") – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi–orbai kerület beadványa.*

őket.[76] Az 1848-as egyházmegyei zsinati munkálatra előkészített rövidebb javaslatsor központi gondolata az eredeti elrendeléshez való visszatérés mellett a hasznosság elve volt. Szepesyhez hasonlóan a fogadalom letételéhez mindenképp a három letöltött noviciátusi próbaévet[77] meg nem kerülhető akadályként óhajtják előirányozni.[78] Ugyanakkor a szabad elhatározás kivizsgáláshoz a választmányban résztvevők nem tartják elegendőnek a szerzetesrend elöljárói által történő vizsgálatot, hanem ehhez egyházi és világi férfiakból álló bizottmány jelenlétét is megkívánnák. A laikus fráterekre vonatkozóan kereken kimondják ezen intézmény eltörlését, csupán a szerzetesháznak hasznos szolgálatot tevő *tertiariusok* további működését engedélyeznék – világi ruha használata mellett. A mérvadó, amit újra csak megállapíthatunk: a hasznossági elv. Miközben a szerzeteseknek a zsinaton jelen levő elöljárói tiltakoznak a megfogalmazott javaslatok ellen, a hasznossági elv beadványukból mégse hiányzik: a fráterek kapcsán nem az alapítói szándékokra hivatkoznak, hanem arra, hogy ha ez eltörlődne, akkor helyettük a rendházban végzendő munkára világiakat kéne alkalmazni. A hosszas előkészítés

[76] Például a gyergyói beadvány javasolta, hogy a városi plébániákra, ahol szerzetesek szolgálnak, helyükbe térjenek vissza a világi papok – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa.*

[77] STATUTA 54–55. Pars I. Sectio VII. § 24., HERMANN i.m. 11.

[78] A fogadalomtétel időpontjával kapcsolatosan a zsinaton jelenlévő rendfőnökök kifejtik, hogy az erre vonatkozó szabályozást felső egyházi (egyetemes zsinat) és világi szabályozás is rögzíti, amelyek érvényben vannak, s ezért nem tartják szükségesnek és jogosnak az egyházmegyei zsinat általi módosítást. – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *A szerzetes rendek két főnökeinek declaratiojuk tulajdon ügyükben.* Kolozsvárt, Kisasszonyhava 30. *Keresztes József Szent. István Provincia főnöke és Gyurma Gábor Bolgár szerzetnek főnöke.* A beadványt tehát augusztus 30-án nyújtották be, míg a választmányi tárgyalásra 31-én, s a zsinati megbeszélésre szeptember 2-án került sor.

végül meddő maradt, a zsinatolók úgy döntenek, hogy a kérdés rendezése maradjon csak a nemzeti zsinatra, azzal a kiegészítéssel, hogy az apácák részére csupán az ideiglenes fogadalmat javasolják, ennek időtartamát három év körül vélik hasznosnak megállapítani.

A Szepesy-féle Statuta talaján áll még néhány, 1822-ben még nemzeti zsinati pontként szereplő, de 1848-ban csak egyházmegyei szinten tárgyalt javaslat. 1822-ben, amikor a püspöki szentszékek egységes bíráskodását kérték megvitatni, az erdélyi egyházmegyei zsinaton ez teljesen más eredménnyel végződött. A Statuta a decentralizációt elővetítve lehetővé tette, hogy a *főesperesek saját szentszékkel* rendelkezzenek, jegyzővel, ülnökkel, házasságvédővel és ügyésszel, a püspöknek csak a megerősítés jogát tartva fent.[79] 1848-ban a harmadik tanácskozási napon a vegyes pontok közt az elképzelés visszatért, amikor javaslatként megfogalmazzák, hogy állítsák vissza első fokú bíróságként az *esperes-kerületi ítélőszék*et. A résztvevők a javaslatot elfogadták, annyi egyházjogi szépítéssel, hogy a a jogerőre emelése érdekében a nemzeti zsinatra kinevezendő követek feladatául jelölték ki e kérdésnek ebben a formában történő megoldásának a szorgalmazását.[80] A két 19. századi egyházmegyei zsinaton közös pontként szerepel a *püspöki vizitáció* kötelezettsége is. A Statuta a második fejezetben rendelkezik erről,[81] az 1848-as zsinatra készített egyik esperesi jegyzőkönyv a megváltozott helyzetre hivatkozva erősíti meg ezt a kötelezettséget: a püspöknek erre annál is inkább lenne ideje, hiszen a forradalmi változások következtében

[79] Statuta 15. Pars I. Sectio IV. § 3., Hermann i.m. 9.

[80] GYÉFKL EZS. – d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve.*

[81] Statuta 183. Pars II. Sectio XX. § 1, 2., Hermann i.m. 12.

megszabadulna világi teendőitől, így lenne ideje évente meglátogatni a plébániákat.[82]

A fenti két pont esetében már a decentralizáció, és a papság részéről a püspöknek megfogalmazott utasítás már utal arra a nehézségre, amely a *parlamentáris rendszer* kapcsán mind 1822-ben, mind 1848-ban a felszínre került. A Statuta az egyházmegyei zsinat ügyvitelével kapcsolatosan ugyanis a szótöbbség döntését a püspöki döntés elé helyezi, azzal is megerősítve ezt, hogy a püspöki szavazatot – a befolyás elkerülése miatt – utolsónak irányozta elő.[83] Annak ellenére, hogy ez a megoldás az egyházjogi szabályozást alapjaiban sérti, 1848-ban a zsinati munkálat első napján az egyik résztvevő[84] rákérdett, hogy „*vajon ezen gyűlés csak egyszerűen tanácskozmányi gyűlés leend, vagy pedig olyan, mely szótöbbséggel érvényes határozatokat hozhat? Mely kérdésnek megvitatása után elnöklő püspök úr ezen zsinatot oly erejűnek nyilvánítja, minőnek azt a Tridenti zsinati köz-zsinat határozza*".[85] A püspök diplomatikus válasza nem volt elég ahhoz, hogy a kalocsai érsek, Nádasdy Ferenc ennek a mondatnak az alapján ne fogalmazza meg kételyeit az erdélyi 1848-az egyházmegyei zsinat törvényességét tekintve.[86] Szintén ezzel a tematikával kapcsolatosan a Statuta a püspököt kötelezte, hogy az évenként tartandó zsinat előtt jelentést tegyen az egyházmegye állapotáról.[87] 1848-ban ennyire ugyan nem voltak merészek

[82] GYÉFKL PI. – 1010/1848: Marosvásárhely, 1848. augusztus 12.: *Marosi kerület beadványa.*

[83] STATUTA 184–185. Pars II. Sectio XX. § 4., HERMANN i.m. 14.

[84] A jegyzőkönyv nem őrizte meg a nevét.

[85] GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve.* Első ülés, 4. pont.

[86] GYÉFKL PI – 1357/1848. – *Nádasdy Ferencz kalocsai érsek levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz.* Kalocsa, 1848. Szent Mihály hó 25.

[87] STATUTA 7. Pars I. Sectio I. § 24., HERMANN i.m. 9.

a résztvevők, de legalább a papi nyugdíjalap vagyonkezelőjét számoltatni szeretnék a zsinaton.[88]

Míg a parlamentáris rendszer esetében visszafogottabbak voltak 1848-ban, egy másik kérdésben viszont sokkal radikálisabbnak bizonyulnak, mint Szepesy püspök. Ugyanis míg a Statuta a *papi ruházat* kapcsán előírta, hogy a pap csak sarokig érő és nem testhez szorított reverendát szabad viseljen, rossz időben egy egyszerű szürke kabátot is viselve,[89] 1848-ban a világi ruha mellett szólaltak fel a zsinaton, az országosan hatást gyakorló, forradalmi hangulatban megfogalmazott alsópapsági javaslat szellemében. Hasonló a helyzet a szakállal, bajusszal is,[90] amelyet együtt a hosszú hajjal szintén kifejezetten tiltott a Statuta.

Az egyházmegyei zsinaton résztvevők biztosan érzékelték, hogy ezek a kérdések túlmutatnak a nemzeti zsinat hatáskörén is, de ismerve, hogy a Szepesy-féle Statutum római jóváhagyás nélkül is részben átment a gyakorlatba, megpróbálták helyi szinten rendezni néhány, számukra lényeges problémát. Ez figyelhető meg a *böjti fegyelem* esetében is. Erről az 1822-es erdélyi Statuta szintén önkényesen rendelkezett,[91] s ennek tárgyalásánál

[88] A püspöki konzisztóriumhoz írt levelükben a gyergyói papok jelzik, hogy a költségvetésre kíváncsiak, de az esperesekhez írt felhívásukban már előfordul, hogy csak *kíváncsiak* a költségvetésre, hanem *számoltatni* akarják a *kezelő urat.* – GYÉFKL, PI. – 823/1848: *Mészáros Antal gyergyói esperes beadványa az erdélyi Consistoriumhoz,* Gyergyószentmiklós. 1848. május 27.; *Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve.* 1814–1862. Rendkívüli gyűlés jegyzőkönyve. Gyergyóújfalu 1848. május 22. – GyÉFKL Gyergyói Gyűjtőlevéltára, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276–1861.

[89] Statuta Pars I. Sectio V. § 18. 30.; Marton 2009. 175.

[90] GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, mellyekről készítendő megyezsinati munkálat kassai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő,* E. a. 7.

[91] Statuta 156–157. Pars II. Sectio XI., Hermann i.m. 12.

1848-ban Kovács Miklós püspök az egyházmegyei zsinaton jelzi is, hogy a böjtre nézve a jegyzőkönyvbe csupán *vélemény és óhajtás* formájában jegyezzék fel a hozzászólásokat, hiszen a böjtöt a nemzeti zsinat fogja szabályozni a pápával történő egyeztetés során. Az egyeztetés szükségességét indokolta az is, hogy az egész egyházat érintő kérdésben (márpedig a böjti fegyelem ilyen)[92] még a nemzeti zsinat sem hozhatott volna érvényes döntést. A böjti fegyelem kapcsán mégis a forradalmi hangulatban komoly reformálási törekvés derül ki az előkészítő esperesi jegyzőkönyvekből, amelyek egybehangzóan a böjti gyakorlat enyhítését javasolták.[93] A szombati böjt kapcsán több kerület[94] javasolta eltörlését, illetve a hívek belátására bíznák annak megtartását. A böjti gyakorlattal kapcsolatosan e színes javaslati skála egyeztetésére az egyházmegyei zsinaton olyan formában került sor, hogy a zsinatoló atyák – a hívekre való tekintettel csupán – a szombati böjt eltörlését indítványozzák, megtartva a szerdai, pénteki böj-

[92] SZEREDY József, *Egyházjog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra.* I., Pécs, 1883[3] (továbbiakban SZEREDY I.) 258. § 645–648.

[93] Az alcsíki és kászonszéki beadvány az elpuhultságot említve, a vétek alkalmának elkerülése végett a lehető legkevesebbre szűkítené a böjti gyakorlatot. A kézdi-orbai kerület papsága ki is fejezi: „*tanácsos lenne az egyháznak a hívek gyengeségéhez leereszkednie*". A gyulafehérvári papság részletesen meg is okolja az enyhítés szükségességét. Az enyhítési szándék oka: általában elhanyagolják az emberek, főleg a szombati böjtöt, másrészt a szegénység miatt inkább vesznek olcsóbb zsíros ételeket, mintsem drágább böjtöst, ugyanakkor a fizikai munkát végzőknek a zsíros ételekre szükségük is van. Tehát a böjt szigorú követelése – az általános megszegést tekintve – csak a *gyarló emberek vétségét öregbíti.* – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Csíkszentmárton, 1848. augusztus 1.: *Alcsíki és kászonszéki kerület beadványa.;* Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi-orbai kerület beadványa.;* Gyulafehérvár, 1848. augusztus 6.: *Gyulafehérvári kerület beadványa..*

[94] Torda–aranyosi, gyergyói, alcsíki és kászonszéki, bányavidéki, szebeni és fogarasi, marosi.

töt a nagyböjtben és adventben, a nagyhéti böjtölést, a vigíliás böjtöket és kántorböjtöket. Ugyanakkor javasolták, hogy amennyiben böjti napra kötelező ünnep esne, abban az esetben a böjt kerüljön a megelőző napra.[95] A liturgikus kérdéskörnél maradva ugyanakkor az is figyelemre méltó, hogy a visszafogottabb 1869-es papi gyűlésen már nem kerülnek elő olyan javaslatok, amelyek egybecsengően jelentkeznek az 1822-es Statutában és az 1848-as jegyzőkönyvben is. A *mellékoltároknál mondott misék* kapcsán az erdélyi Statuta ugyanúgy tiltotta az egyszerre történő két mise mondását,[96] mint ahogy ezt az 1848-as egyházmegyei zsinatra készülve is megfogalmazták. A gyulafehérvári papság[97] kérte ugyanis ekkor, hogy az ünnepi szentmise ideje alatt ne legyenek a mellékoltároknál olvasott misék, illetve szerintük meg kell tiltani a híveknek, hogy mise közben járkáljanak, helyet cserélgessenek. Igaz, hogy ennek tárgyalására már magán az 1848-as

[95] A veszprémi püspöknek küldendő kivonat ennél részletesebben taglalja a kérdést, jobban tükrözve az erdélyi helyzetet. Itt rámutatnak arra, hogy *„a böjtös eledelek e vidéken drágábbak, s ennél fogva a szegényebb sorsuak kényszerülve vannak jó akaratuk mellet a böjtről törvényt elhanyagolni"*. Ezért merik a böjtölést *evangéliumi tanács gyanánt* ajánlani. Amennyiben marad a böjti napok száma és a böjtölés kötelezettsége, annyiban ajánlják a napi egyszeri húsevés engedélyezését; vagy pedig a böjti napok számát jelentősen csökkentve csupán a nagyböjti szerdák és péntekek illetve a nagyhét napjain a szoros értelemben vett böjt kötelezését. Ezt a részt a választmányi jegyzőkönyv is tartalmazza a böjti fegyelemmel kapcsolatosan, de utólag mégis áthúzták. Ennek ellenére a veszprémi püspök számára készült jegyzőkönyvi kivonatban mégis szerepel. De a zsinati jegyzőkönyvbe mégse ez a megfogalmazás került bele, feltételezhetően a püspöki figyelmeztetés következtében. – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, mellyekről készítendő megyezsinati munkálat a veszprémi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, B. a. 4.

[96] Statuta 121. Pars II. Sectio III. § 13.i., Hermann i.m. 13.

[97] GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.: *Gyulafehérvári papság beadványa.*

egyházmegyei zsinaton nem kerülhetett sor, mivel a kérdés egyetemes egyházi problémát érintve nem lehetett egyházmegyei zsinat tárgya. Az ünnepi szentmiséken elhangzó *prédikációk* tartalmára vonatkozóan is az erdélyi Statuta ugyanúgy tartalmazott előírásokat, ahogyan az 1848-as erdélyi egyházmegyei zsinat is javaslatokat. A Statuta például előírta, hogy a prédikáció nem lehet polemizáló más felekezetekkel, a prédikációban tilos anyagi hozzájárulásokat kérni a hívektől.[98] Az 1848-as zsinati hozzászólások a pap részéről a prédikációk alaposabb előkészítését igénylik: „*ne rögtönzött, hiú, hanem mindig jól kidolgozott, nem fellengző, s a közösség sokkal nagyobb része által nem érthető, hanem egyszerűen csinos, mindenki által könnyen felfogható, szívre és lélekre ható, az idő szelleméhez. Hívei szükségeihez alkalmazott egyházi beszéddel álljon fel mindig a szónoki székbe, s ne ímmel-ámmal, hanem szívből szívre hatólag szavalja azt el*".[99]

Az anyagiak terén, az *egyházi épületek felszereltségéről* ugyanúgy rendelkezett a Statuta,[100] ahogy a plébániai berendezési tárgyakról 1848-ban is részletes javaslatokat fogalmaztak meg az egyházmegyei zsinaton résztvevők. Az eltérés oka abban állt, hogy míg a Statuta a papok végrendelkezését szigorúan szabályozta, 1848-ban a szabad végrendelkezés mellett döntő zsinatozó atyák alternatív megoldást kellett találjanak arra, hogy a plébániák minden esetben és mindig céljuknak megfelelően használhatók, beköltözhetők lehessenek. Ugyanis a rokonok több esetben elvitték a meghalt pap berendezési tárgyait.[101] Az 1848-

[98] STATUTA 28. Pars I. Sectio V. § 15., HERMANN i.m. 9.

[99] GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa.*

[100] STATUTA 106–107. Pars II. Sectio III. § 9, 10., HERMANN i.m. 12.

[101] A zsinatra készülve Keresztes József ferences tartományfőnök kissé ironikusan megfogalmazta, „*papi javakkali visszaélés igen nagyra nőtt, úgy hogy aki az elhalálozott papéból valamit elragadhat, szinte azt hiszi, hogy bú-*

as egyházmegyei zsinaton végül az az elv került tehát elfogadásra, hogy maga a berendezés, az *instructus fundus* legyen a lehető legegyszerűbb, s tartozzon a plébániai leltárába.[102] Így ezek a használati tárgyak, bútorok mindig lehetővé tennék áthelyezések és helyüresedések esetén az azonnali szolgálat elkezdését.

Az eddig bemutatott javaslatok mindegyike szorosan kötődött az 1822-es előzményekhez. Az 1848-ban a nemzeti zsinatra szorgalmazott témák között természetesen olyanok is előfordulnak, amelyek 1822-ben még nem voltak aktuálisak, így a Statuta azokról nem rendelkezhetett. Ezek közül néhány 1869-ben is megismétlődik a papi gyűlésen. Feltételezhetően ebben szerepe volt annak, hogy Fogarasy Mihály 1848-ban a magyar püspöki kar tervének kidolgozásakor kezdeményező volt ezekben a kérdésekben, s erdélyi püspökként a gyakorlatba léptetéshez hozzájárulhatott. Egyértelműen igaz ez a *sajtóapostolkodásra*. 1869-ben előírta, hogy az Egyházi és Iskolai Hetilapra mint az egyházmegye hivatalos közlönyére minden egyházmegyés pap fizessen elő, s ha valamelyik szegényebb papnak erre nincs lehetősége, akkor az előfizetés az egyházi pénztár terhére történjen.[103]

---

csút nyer". – GYÉFKL PI. – 1010/1848: 1848. augusztus 16.: *Keresztes József ferences tartományfőnök beadványa.*

[102] A pécsi püspöknek küldött kivonat elsorolja, mi tartozzon az *instructus fundus*-ba: egy festett ágy, négy szék, egy asztal, egy könyv és ruhatartó. A cselédszobában egy festetlen ágy, szék és asztal legyen. Ugyanakkor a jegyzőkönyv szövege javasolja, hogy ahol az *instructus fundus* ennél gazdagabb, minden egyebet el kell adni, s a begyülő pénz maradjon a plébánián, a plébánosról az utódára való átruházás kötelessége mellett. – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve.* Második ülés, 2. pont.

[103] Ebben az esetben az előfizetés ne a pap, hanem az iskolatanító és az egyházközség nevére történjen. GYÉFKL GYFPI-Pk – 3300/1870 – *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.*

Az utasítás előzménye, hogy hasonló javaslat már 1848-ban, az egyházmegyei zsinaton is elhangzott, amikor az egyházi lap[104] kiadása mellett[105] javasolták, hogy megrendelése a helyi egyházak pénztári költségére történjen, s kölcsönözhető legyen a hívek számára is. A kölcsönzéshez kapcsolódik a *kerületi könyvtárak* létesítésének[106] óhaja is. 1848-ban a pécsi püspöknek küldött kivonatból az derül ki, hogy a végrendelet nélkül meghalt papok könyveit egy *felállítandó* kerületi könyvtárnak kell átadni.[107] Tehát egyrészt kiderül ebből, hogy ilyen kerületi könyvtár nincs, másrészt a könyvtárak létrehozásának igénye viszont megvan. Szintén a kerületi könyvtárak igénye fogalmazódott meg 1848-ban, amikor a *papok körében előmozdítandó tudományosság*

[104] Az egyházi napilapok és folyóiratok szükségességének kérdését a ferences tartományfőnök beadványa foglalta össze a legfrappánsabban. Keresztes József hozzászólását így indítja: „*Meddig fog még a Katolikus Status aludni?*" Jól érzékeli a sajtó jelentőségét: „*ma holnap dictatorként fog az újság föllépni, s ha ez csak a politikai vonalon történnék meg, ám legyen: de midőn vallásos érintkezésekbe avatkozik, s midőn dogmáinkat politikai eseményekhez gúnyosan hasonlítja*". Példának hozza a pápai tévedhetetlenségnek a sajtóban tévesen értelmezett kommentárját, amit egy protestáns szerző gúnyolt ki. „*Hagyjanak fel tehát ők religiónk titkaival, s mü a Bora Kata revelatiot soha illetni nem fogjuk.* Nagyon fontos tehát az egyházi lap, még annak árán is, ha *öltönyünket eladjuk is, fizessünk elő, de ne csak Pesten, hanem Erdélyben is legyen*". – GYÉFKL PI. – 1010/1848: 1848. augusztus 16.: *Keresztes József ferences tartományfőnök beadványa.*

[105] Az egri érseknek küldendő kivonatban meg is jegyezve, hogy a *jó és olcsó könyveket kiadó társulat „társulat az erdélyi papság között már is sok tagot számlál"* – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Az augusztus 27-re összegyűlő erdély megyei zsinat tanácskozási tárgyainak rövid átnézete, – az egri érseknek beküldendő pontok, 10. b.*

[106] 1822-ben a Statuta ugyanis csak a plébániai levéltárakról szólt. – Statuta 155. Pars II. Sectio X. § 5.

[107] GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Választmányi munkálat azon zsinati tárgyakról, mellyekről készítendő megyezsinati munkálat a pécsi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő.*

kérdése kapcsán kérik ezek létrehozását. A kivitelezés akadozása miatt kellett 1869-ben a papi gyűlés külön rendelkezzen ezek felállításáról. Ugyanez a helyzet a *kegyes társulatok*kal is, amelyek pártolását 1869-ben megfogalmazzák,[108] miközben 1848-ben egy elvi pártolás mellett inkább a fenntartások[109] fogalmazódtak meg.

Formai kérdések

Az 1822-es, 1848-as nemzeti zsinatra való készület azonos forgatókönyvet tartalmazott: a nemzeti zsinatra kijelölt tárgya-

[108] GYÉFKL GYFPI-Pk – 3300/1870 – *Az 1869-es papi közgyűlés jegyzőkönyve.*

[109] A zsinati jegyzőkönyv kiemeli, hogy elsősorban hasznos – ma úgy fogalmaznánk: szociális – célt is szolgáljanak ezek, mint a szegények, árvák és népiskolák támogatása. A veszprémi püspöknek küldött kivonatba utólag beszúrják még az egyházi lapok, Szentírást olvasó, illetve rózsafüzér társulatok támogatását is, amely kitétel a jegyzőkönyvbe is bekerült. A jozefinista hasznossági szellem ugyan érződik ezen a javaslaton, de ha a korabeli társadalmi viszonyokat vesszük figyelembe, amikor a szociális jellegű társulatok behozatalát szükségesnek tartják, sokkal inkább jó helyzetfelmérésről kell beszélnünk. Elsősorban a mérsékleti és a káromkodást megakadályozó egyletek behozatala volt a legáltalánosabb óhaj. Az esperesi kerületek előkészítő tanácskozásainak jegyzőkönyvei a mérsékleti társulatok mellett újak behozatalát ritkán ajánlották. A már meglévő társulatok kapcsán többen is kifogásokat tettek. A marosi kerület papsága már azt a javaslatot is meg merte tenni, hogy még a meglévő társulatokat is szüntessék meg, hiszen hétköznapra nem valók, vasárnap pedig feleslegesek, ahogy a gyergyói kerület beadványa is kiemelte, hogy „*azok célt tévesztve rendeltetésöktől elfajultak; azért azoknak béhozatalát a székely földre feleslegesnek tartjuk*". Az ellenzés elméleti megalapozását a torda-aranyosi kerület papsága teszi meg jegyzőkönyvében: „*netalán úgy járjunk, mint aki keddre fogadott böjtjét szorosan megtartja, de az anyaszentegyház által parancsoltakat lelkéésmeret furdalása nélkül megszeghetőnek véli*". – GyÉFKL PI. – 1010/1848: Felvinc, 1848. július 31.: *Torda–Aranyos kerület beadványa.*

lási pontokat a megyéspüspököknek megküldik, kérve, hogy azok kapcsán az egyházmegye véleményét megfogalmazzák, s a nemzeti zsinatot előkészítő öt bizottságnak beterjesszék.[110] Ezek a bizottságok voltak hivatottak arra, hogy a tárgyalt kérdéskörökről összegezve az egyházmegyék véleményét, előzetesen megfogalmazzák a nemzeti zsinat határozatainak a szövegtervezeteit. Az erdélyi egyházmegyés püspökök, Szepesy Ignác 1822-ben, illetve Csíktusnádi Kovács Miklós 1848-ban, az espere-kerületek koronagyűlésein megfogalmazott javaslatokat összegezték az egyházmegyei zsinat keretében. Jelentős különbség, hogy a megszövegezett jegyzőkönyvet Szepesy kész egyházmegyei törvénykönyvként kezeli, a nemzeti zsinat figyelmen kívül hagyásával,[111] miközben Kovács püspök a jegyzőkönyvet beterjeszti a nemzeti zsinatot előkészítő bizottságnak.[112] Ennek ellenére mindkét esetben formai hibát jeleznek az eljárás kapcsán. Szepesy 1822-es Statutája esetében ez teljesen nyilvánvaló,[113] az 1848-as jegyzőkönyv esetében viszont nem ennyire egyértelmű. A kalocsai érsek, Nádasdy Ferenc, amikor megkapta Kovács Miklós erdélyi püspöktől az egyházmegyei zsinaton megfogalmazott jegyzőkönyvet, azonnal tisztázni szeretné, hogy *„a.) valóságos megyei zsinatot tartott-e, minthogy a jegyzőkönyvben a zsinat, gyűlés és tanácskozmány kitételek vegyest használtatnak (...) b.) Szótöbbség, azaz szózatolás által történtek e a határozatok vagy sem? – mert ha igen (mit az első ülés 4-ik pontjából ki nem*

[110] HERMANN i.m. 5.; GYÉFKL, PI. – 389.d. 3.cs. 994/1848. – Pest, 1848. július 20.: *Hám János levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz a zsinati pontokról.*

[111] HERMANN i.m. 7.

[112] GYÉFKL EZs 1085/1848. – *Kovács Miklós püspök átirata az egri érsekhez, a veszprémi, pécsi, besztercebányai, kassai püspökökhöz, ill. Nádasdy Ferenc kalocsai érsekhez.* Kolozsvár 1848. szeptember 6.

[113] HERMANN i.m. 19–21.

vehetni) akkor a püspökök isteni jogon nyugvó kormányhatósága akép lenne mellőzve, hogy egyszersmind a kath. egyháznak a magyar országi püspökök által f. évi Június 4-én kelt körlevelükben is kimondott elvei 6-ik Pius pápa a pistoi zsinatra vonatkozó „Auctorem fidei" 1794-ik évi Agustus 25-én kelt bullájának[114] *ide szolgáló kárhoztató ítéletével*[115] *egyetem elvettetett volna".*[116] 1848 másik sajátossága, hogy az egyházmegyei zsinatot megelőző vegyes Státus-gyűlésen[117] az ott tárgyalható kérdésekről a papság szavazatilag igyekezett határozni.[118] Az egyházmegyei zsinaton és a vegyes Státus-gyűlésen jelenlevő klerikusok ugyanazok, a szavazásra a Szepesy által jegyzett zsinati demokratikus lehetőséget[119] legalább ott érvényesítették. Megpróbálták az egyházmegyei zsinaton is,[120] de Kovács Miklós püspök kitérő válaszában a tridenti zsinat törvénykezésének alkalmazására utalva jelzi, hogy annak előírása szerinti egyházmegyei zsinat vette kezdetét.

---

[114] VI. Piusz, *„Auctorem fidei" bulla*, In. DS 2626.

[115] Az egyházmegyei zsinaton jelenlevő papságnak döntési joga nincs.

[116] GYÉFKL PI – 389.d. 3.cs. 1357/1848. – *Nádasdy Ferencz kalocsai érsek levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz.* Kalocsa, 1848. Szent Mihály hó 25.

[117] Ennek jegyzőkönyvét ld.: Veszely Károly, *Az erdélyi róm[ai] kath[olikus] püspöki megye autonómiája, vagyis az 1711-től 1892-ig tartott erdélyi római katholikus Statusgyűlések nevezetesebb tárgyalásainak, határozatainak, felterjesztéseinek és más ezekre vonatkozó okmányoknak gyűjteménye (Az „Erdélyi egyháztörténeti adatok" – II. kötete)*, Gyulafehérvár 1893. 122–146.

[118] Ezt a Státus belső szabályzata lehetővé tette. – Marton József: *Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története*, Gyulafehérvár, 1994, 75.

[119] Statuta 184–185. Pars II. Sectio XX. § 4., Hermann i.m. 14.

[120] A zsinati munkálatok első napján, 1848. szeptember 1-én az egyik résztvevő feltette a kérdést: *„vajon ezen gyűlés csak egyszerűen tanácskozmányi gyűlés leend, vagy pedig olyan, mely szótöbbséggel érvényes határozatokat hozhat? Mely kérdésnek megvitatása után elnöklő püspök úr ezen zsinatot oly erejűnek nyilvánítja, minőnek azt a Tridenti zsinati köz-zsinat határozza"* – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve.* Első ülés, 4. pont.

A formai szabályosság bemérése miatt egy rövid egyházjogi kitérőt kell tennünk mind a nemzeti, mind az egyházmegyei zsinat érvényességének elvi megalapozásához. A nemzeti zsinat *(concilium nationale)* egy ország vagy nemzet összes püspökeinek ugyanazon ország vagy nemzet patriarchája, vagy prímásának, vagy első érsekének elnöklete alatt a közös egyházügyek feletti tanácskozás és határozathozatal végett történt összegyülekezését jelenti.[121] A hozott határozatokat kihirdetés előtt az apostoli Szentszékhez kell felterjeszteni, aki a megerősítést a Congregatio Concilii meghallgatása után adja. A megerősített és kihirdetett határozatok az egész ország vagy nemzet egyházterületére kötelezőek.[122] A nemzeti zsinatokról ugyanakkor tudjuk, hogy mivel az uralkodók a nemzeti egyházak alapítása miatt a legfőbb egyházi hatósággá kívánták tenni, összehívásukat az Apostoli Szentszék a 19. században nem engedélyezte.[123] 1822-ben Rudnay érsek a király engedélyével hívta össze, de a Bécs által késleltetett továbbítása a Szentszék felé a határozatok jóváhagyásának a pozsonyi nemzeti zsinat eredménytelenségéhez vezetett.[124] 1848-ban pedig nem is sikerült megtartani azt a nemzeti zsinatot.

---

[121] Amelyen *„határozó szavakkal bírnak az érsekek, püspökök, káptalani helyettesek, és a püspökéhez hasonló joghatósággal bíró praelátusok. A többieknek, valamint a meghívatni szokott kitűnőbb hit- vagy kánonjogtudósoknak (theologi canonistae) csak tanácskozó szavuk van."* A tanácskozás tárgyát hitágazati és fegyelmi ügyek képezik. *„Hitágozati ügyekkel csak annyiban foglalkozik, amennyiben az egyes hitczikkelyeket a kath. egyház alaptételei szerint kifejti és ismétli. Oly fegyelmi szabályokat azonban, melyek az egész egyházra vonatkoznak, milyenek pl. a böjt, vagy coelibatus ügye stb. a zsinat meg nem változtathat."* – SZEREDY I. 258. § 645–647.

[122] SZEREDY I. 258. § 648.

[123] Forster János véleménye szerint „erősen középkori ízű s akkor is élte virágkorát, amikor minden egyházi és világi ügyet szerettek összekeverni." – FORSTER i.m. 3.

[124] HERMANN i.m. 18.

Az egyházmegyei zsinat megtartása egyházjogilag több feltétel együttes meglétét igényli. „*Megyei zsinat (synodus diocesana)* az, melyen a püspök, a megyebeli papsággal a megyét illető fegyelmi és főleg lelkipásztori ügyekre nézve tanácskozik."[125] A megyei zsinatot a megyés püspök hívja egybe, a „világi hatalom beleegyezésének kikérése nélkül", kitűzve annak időpontját, helyszínét. A megyei zsinat feladata: a megyei zsinatot megelőző tartományi zsinat végzéseit, a római pápa rendeleteit, a római congregatiók határozatait kihirdetni és foganatosítani; tárgyalni a megye javát illető mindazon kérdéseket és ügyeket, melyeket, amennyiben a megyei zsinatok körén túl nem terjeszkednek, a főpásztor akár önszántából, akár papjainak javaslatára tanácskozás alá kíván bocsátani. A zsinat végzéseire nézve az apostoli szent szék megerősítése nem szükséges; azért *a*zokat a püspök a neki helyesnek látszó módon azonnal kihirdetheti; kihirdetésük után az egész megye területére kötelező erővel bírnak. A zsinat végzéseit a püspök értelmezi, neki van joga azoktól szükség esetén felmenteni is; ő őrködik a felett is, hogy azok a papság és hívek részéről pontosan teljesíttessenek."[126]

A fenti egyházjogi szabályok figyelembe vételével mind az 1822-es, mind az 1848-as egyházmegyei zsinat önállóan is értékelhetővé válik. Még ha csak elő is készítették a nemzeti zsinatokat, azok egyrészt az állami hatóság engedélyével kerültek megtervezésre,[127] másrészt gyakorlatilag eredménytelenek is

[125] Szeredy I. 258. § 653–659.

[126] Szeredy I. 653–659.

[127] Ez nem csak 1822-ben érvényes, amikor a király beleszólt a tárgyalandó pontok megszövegezésébe, hanem 1848-ban is. Akkor a magyar püspöki kar Pesten június 3–5 között tartott tanácskozásán Eötvös József miniszterrel megállapodott, hogy az esetleges felfordulások elkerülése miatt megyei zsinatokat és zártkörű megbeszéléseket is szükséges tartani – *Ferenc érseknek az Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterrel június 3–5. között*

maradtak. Ugyanakkor mindkét egyházmegyei zsinat esetében érvényesült, hogy a megyéspüspök által egybehívott zsinat az egyházmegye fegyelmi és lelkipásztori kérdéseiről tárgyalt; az egyházmegye igényeihez képest új törvényeket fogalmazott meg, másokat megszüntetve vagy felújítva. Az egyházmegye állapotának felmérésére sor került. A határozatok kihirdetésének jogával mindkét megyéspüspök a maga módján élt, s a kánonjogot ebben az esetben nem sértette az sem, hogy az előzetes szentszéki jóváhagyás kérésének elmaradása nyilvánvaló a Statuta esetében. Ebből a szempontból értékelve a megyéspüspök papjaival akár zsinati, akár csak papi gyűlési fórumon tárgyalva, tájékozódva az egyházmegye helyzetéről, a szükséges intézkedéseket meghozhatta. Ennek formája lehet akár egy belső törvénykönyv (pl. a Statuta), vagy akár körlevelekben közölt utasítás, vagy kazuisztikus intézkedés egy-egy kérdés megoldására, ha ezt a püspök mint az egyházmegye egyedüli törvényhozója teszi meg.

Más szempontból viszont nem elhanyagolható, hogy a püspök mint egyedüli törvényhozó, nem emelhet törvényerőre olyan intézkedést, ami meghaladja hatáskörét, vagy ami ellentétes az egyetemes egyházi szabályozással. A tárgyalt, kiemelt kérdések elemezése arra enged következtetni, hogy míg 1869-ben[128] nem, 1848-ban csak vitathatóan, addig 1822-ben egyértelműen talá-

tartott püspökkari találkozóról és az ez alakalomból folytatott püspökkari tanácskozásokról. 10/a. Buda, 1848. június 1. Első jelentés. In. Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848–1851 közötti anyagából (Forráskiadvány). Szerk. LAKATOS ANDOR – SARNYAI CSABA MÁTÉ. Kalocsa, 2001. 27. p.

[128] Ekkor Fogarasy Mihály erdélyi megyéspüspök a kiegyezés által teremtett új helyzetben, amihez hozzájárult még a pápai tévedhetetlenség akkor nagyon vitatott egyetemes zsinati dogmatizációja, szükségét látta legalább egy papi gyűlésen tárgyalni papjaival a legaktuálisabb kérdésekről. – GYÉFKL PI. – 2383/1869 – *A papi gyűléssel kapcsolatos levelezés (felterjesztések és válaszok) gyűjteménye.*; GYÉFKL PI *Az 1869-es papi közgyű-*

lunk egyházjogilag érvénytelen szövegrészeket a jegyzőkönyvekben. Mégis az 1822-es egyházmegyei zsinattól mindenféle egyházjogi hiányossága ellenére a szakirodalom sose vitatta el az *egyházmegyei zsinat* jelzőt,[129] miközben az 1848-as egyházmegyei zsinat ugyanúgy a *papi gyűlés* megnevezéssel[130] rögzült,

lés jegyzőkönyve. In. 3300/1870 – *Fogarasy Mihály megyéspüspök körlevele.* Gyulafehérvár, 1870. december 28.

[129] Sőt Forster János, amikor összehasonlítja az 1848-as egyházmegyei zsinattal, meg is jegyzi: „A Szepesi püspök 1822. évi zsinata rendesen elő volt készítve, a törvényes formák között folyt le s eredménye gyanánt megszületett az egyházmegyei Statuta. Ezen meglátszik még a jozefinizmus hatása, bár épen ezen hatás eltüntetése lett volna a tulajdonképpeni célja; továbbá megnyilvánul benne egyházi dologban az a szellem, amely az állam igazgatásában lábra kapott a bécsi kongresszus után s kegyetlenül boldogította az alattvalókat az 1825. évi országgyűlésig. Mert ez a *Statutum* a püspök, káptalan, papság és hívők kötelességeit oly aggságos atyai gondossággal és oly mérvben szabja meg, hogyha azt szóról-szóra át lehetne vinni az életbe, már itt ezen a világon minden teremtett lélek megkeserülné a jövendő mennyei üdvösséget. Egyházias szelleme lényegtelen dolgoktól eltekintve kifogástalan, de majdnem minden dolgot sive per excessum, sive per defectum dönt el s jóformán egyet sem azon legfőbb lelkipásztori regula szerint: *jugum meum sauve est et onus meum leve.*" Ezért tekinti az 1822-es zsinatot túlságosan vaskalaposnak. – Forster i.m. 10–11.

[130] A 20. század elején az egyházmegyei zsinati jelzőt még nem vitatták el. Hivatalos egyházmegyei zsinatnak tekinti például Rass Károly (1872–1962) 1925-ben megjelent tanulmányában (Rass Károly: *Az 1848-iki átalakulás*, In. *Az erdélyi katholicizmus múltja és jelene*, Dicsőszentmárton 1925. 218.). Ugyanakkor a zsinati munkálatokat nagyon keményen ostorozó Forster János szentszéki tanácsos is 1907-ben megjelent munkájában (Forster i.m.) is, több alkalommal pontosítva az egyházjogi kifogásait, magát a jelzőt nem vitatja. Igaz megjegyzi: „nevezzük mi is *zsinatnak*, mert hiszen Kovács Miklós a saját kijelentése szerint annak szánta, jóllehet minden egyéb lehetett, csak törvényes alakban megtartott püspökmegyei zsinat nem volt." Az egyházmegyei zsinat tér vissza az egyházi archontológiában is (Jakubinyi György: *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia.* Gyulafehérvár 2004.[2] 31). A papi gyűlésként való értelmezésre adott lehetőséget a félreértelmezhető meghívó szövege, amelyben a megyéspüspök 1848. július

mint az 1869-es, valóban csak papi gyűlésnek szánt tárgyalás. 1848-ban ugyan vitatható néhány formai szempont, de ez az egyházmegyei zsinati jelleget nem kérdőjelezheti meg.

Értékelés

Az 1822. szeptember 8-án megnyíló pozsonyi nemzeti zsinaton[131] elfogadott határozatokat Rudnay hiába akarta jóváhagyásra a pápai Szentszék elé terjeszteni, Bécs ezt megakadályozta. Négy évi huzavona után ugyan Róma elé került, de az életbe léptetés elmaradása miatt meddőnek bizonyult a próbálkozás, ami miatt a zsinat meghirdetésre került.[132] A nemzeti zsinat ilyen jellegű eredménytelensége ellenére azt látjuk, hogy ugyan Szepesy a nemzeti zsinati terv keretében tartotta meg egyházmegyei zsinatát, mégis teljesen önálló zsinatként értelmezve azt,

18-án kelt, vegyes Státus gyűlést és egyházmegyei zsinatot meghirdető körlevelében a 25 pontos zsinati tematika megvitatására egybehívja 1848. augusztus 27-re a Státus tagjait, záró rendelkezésként jelezve, hogy *„azután külön papi gyűlésben a zsinati pontok fognak tanácskozás alá vétetni."* (GYÉFKL PI. – 945/1848. – Kolozsvár, 1848. július 18.: *Kovács Miklós püspök körlevele.*). Az egyházmegye történetét bemutató összegzésekbe már a papi gyűlés megnevezés került.

[131] A szentírásfordítás kérdéskörben a prímás kapott megbízást. Az egyházmegyék javaslatai alapján fogalmazták meg a közerkölcsökre vonatkozó döntéseket. A teológiai oktatás terén az egységes tankönyvek alkalmazása mellett született döntés. A biblikus tanárok körüli vita terén kivárás volt tapasztalható, az érintettek tételeiket Rudnaynak kellett bemutassák. A szerzetesség terén szigorú reformokat foganatosítottak (Szepesy sérelmezte, hogy közvetlenül a prímás alá rendelődtek). Elvetésre került a bécsi oktatásra fordítandó összeg, együtt a misealapítványos összevonási javaslattal. Az egyházi bíráskodással kapcsolatos javaslatokat a jozefinista törvények tömkelege miatt utasították vissza. SZÁNTÓ i.m. 400–401.

[132] MESZLÉNYI Antal: *A jozefinizmus kora Magyarországon. (1786–1846).* Bp. 1934. 276.

a Statutát, mint kötelező törvénykönyvet azonnal kinyomtatta. Attól eltekintve, hogy a nemzeti zsinaton nem jelent meg, illetve távolmaradásának eltérő értelmezéseitől,[133] elfogadhatónak tartható az a megállapítás, hogy az egyházmegye területén a megyéspüspök egyértelmű joghatóságának tudata miatt merte kiadni a Statutát. Amennyiben önálló egyházmegyei zsinatként értékeljük az 1822-es erdélyi munkálatokat, akkor Forster János megállapítása is helytálló: „*Szepesi püspök 1822. évi zsinata rendesen elő volt készítve, a törvényes formák között folyt le s eredménye gyanánt megszületett az egyházmegyei Statuta.*"[134] Forster ugyan kifogásolja a jozefinista szellemet, vaskalaposnak tartja a szigorát, de azt elfogadja, hogy egyházias szellemét tekintve nehéz kifogásokat felhozni. Marton József[135] véleménye szerint is az 1822-es Statuta az akkor félreértett mivolta ellenére felmérhetetlen hatást gyakorolt, hivatkozási alapként szolgált a későbbi erdélyi zsinatoknak, termékenyítően hatott az egyházmegye életére, a protestáns miliőben élő papokat és híveket megedzette és öntudatosabbá tette. Egyik-másik határozata máig érvényben maradt.[136] Több, főleg liturgikus témájú rendelkezése a 2. vatikáni zsinat Sacrosantum Concilium konstitúcióval utólag szentesítődött. Amint a tárgyalt témakörökből is látható, a Statuta hosszú távú hatást fejtett ki. Több rendelkezése hivatkozási alap maradt 1848-ban, s amikor 1869-ben a papi gyűlést szervezi Fogarasy

[133] Illetve attól az egész meghurcolás-történettől, amely során úgy a prímás, mint az uralkodó, az erdélyi Gubernium, illetve a pápai Szentszék is sérelmezte eljárását. – Hermann i.m. 15–27.

[134] Forster i.m. 10.

[135] Marton 2009. 175.

[136] Például a Statuta csak négy körmenetet engedélyezett (virágvasárnapi körmenet, föltámadási körmenet, úrnapi körmenet, keresztjáró napok) s azoknak olyan keretet szabott, hogy azóta is aszerint végzik Erdély-szerte. – Marton 2009. 176–177.

püspök, előbb bizottságot nevezett ki, amely a Statuta szövegét csak átdolgozni volt hivatott.[137] Ha tovább tekintünk a 19. században, akkor azt látjuk, hogy a négy évig[138] tartó előkészület során az 1913-as egyházmegyei zsinat munkálatait a Statutának egy újabb revideálása szabta mederbe.[139] Ezek az átdolgozások tulajdonképpen már Szepesy püspöksége alatt elkezdődtek, igaz, hogy az átjavított Statutum se kapta meg sem a király, sem a pápai Szentszék hivatalos approbálását.[140] Ennek ellenére miután 1837-ben a prímási szék megürült, Szepesy kinevezésére reális esély volt,[141] amit halála akadályozott meg.

1848-ban Kovács Miklós püspök jóval óvatosabbnak bizonyult, mint Szepesy. Kitartott amellett, hogy egyházmegyei zsinatot hívott össze, a nemzeti zsinatra beterjesztett jegyzőkönyvekben sem titulálta azt másnak. Pedig a határozatok egy részével kapcsolatosan a zsinat alatt megfogalmazta fenntartását. Mint az egyházmegye véleményét – még ha esetleg túlzó radikalizmust is tartalmaztak – megvitatásra elküldte az elő-

[137] GYÉFKL PI – 822/1868 – *Fogarasy Mihály megyéspüspök rendelete.* Gyulafehérvár, 1868. március 25.

[138] Az első két évben készült el a törvényjavaslatok nagyon terjedelmes formája, amelyet a megyéspüspök 1911-ben kapott meg az előkészítő bizottságtól, s amelyet után jelentősen rövidítettek, kihagyva azokat a részeket, amelyek meghaladják az egyházmegyei zsinat jogkörét. KÁSZONYI Alajos: *Hozzászólás a zsinati törvényjavaslathoz*, Csíkszereda 1913. 53.

[139] Egyházi disciplinánk és ügyünk a rég múlt idők óta több oldalról el volt hanyagolva, jogaink és kötelességeink körül régóta, 1822-től fogva nem tekintettünk szét..." – KÁSZONYI i.m. 4.

[140] HERMANN i.m. 20–27.

[141] Hermann szerint azért, mert pécsi püspöksége felejtette az erdélyi egyházmegyei zsinatot, de erről Marton Józsefnek más a véleménye: „bármennyire is összeütközésben volt a pápával és a királlyal, jó szándékú alkotásai miatt egyformán nagyra becsülték, úgyhogy Rudnay halála után sokáig a legkomolyabb prímásjelöltek között szerepelt, csak egészségi állapota akadályozta meg előreléptetését." – MARTON 2009. 177.

készítő bizottságoknak. Az életbe léptetés terén kettős szempontot kell figyelembe vennünk. A határozatok egy részét a zsinat egyszerűen átvette a vegyes Státus-gyűlés jegyzőkönyvéből, amely egyszerű szavazattöbbséggel jogerős döntéseket hozhatott. A csak zsinati határozatok esetében jól érzékelhető, hogy a kánonjognak megfelelően Kovács püspök, mint az egyházmegye egyedüli törvényhozója, a határozatokat, miután kérelmi alakban felterjesztette, azok közül egyeseket püspöki joghatóságánál fogva életbe is léptetett. Egyik intézkedésével a papi szabad végrendelkezést erősíti meg, hozzájárul 1849-ben a zsinati szabad választásra hivatkozó kerületi kéréshez, amely a jegyző kinevezését a kerületi választásra hivatkozva kéri megerősíteni, anélkül, hogy a szabad püspöki adományozás kapcsán kötné a kereket. Sőt, a böjti fegyelem kapcsán is miután 1849-ben egy engedményt ad, levelében arra is utal, hogy a nagyböjti szabályozásról rövidesen egy átfogó rendelkezést fog majd kiadni. Mindezt figyelembe véve az 1848-as egyházmegyei zsinat esetében nem emelhetnénk kifogásokat sem olyan szempontból, hogy a nemzeti zsinatot figyelmen kívül hagyta, sem olyan szempontból, hogy eredménytelen lett volna, de még olyan szempontból sem, hogy a püspök saját joghatóságának csorbítása mellett a megyei papságtól magát leszavazni engedte volna. Az 1848-as munkálatok megbélyegzése, a javaslatok későbbi elhallgatása tulajdonképpen egy másik nemzeti zsinati tervhez köthetőek, amelyre szintén nem került sor. 1849-ben Horváth Mihály kinevezett csanádi püspök a nemzeti egyhá-

zat létrehozó nemzeti zsinati tervéhez[142] kérte beterjeszteni az 1848-as esperes-kerületi jegyzőkönyveket,[143] ami miatt egy kalap alatt az 1849-es nemzeti zsinati terv alatt megbélyegezte[144] minden olyan egyházmegyei munkálatot, amelyek annak sikerét előmozdíthatták volna.[145]

Ha összegezzük a tanulmányban követett munkahipotézissel rangsorolt probléma-felvetéseket, a tárgyalt kérdéskörök elem-

[142] Az 1849 augusztusára tervezett nemzeti zsinat célja, a Közlönyben június 15-én közzétett Vallás és Közoktatási Minisztérium 161. szám alatti rendelete szerint: a „*magyar kath[olikus] egyháznak a szabadság alapján történendő újjászületésére, s mind az álladalom iránti viszonyainak, mind belkormány szabályozására módot és alkalmat nyújtani, s az egyháznak az álladalom irányában szabályozandó viszonyait törvény által is biztosítani kívánván, ezen ügyek elismerésére f[olyó] é[v] aug[usztus] 20. napján Pesten oly közgyűlés fog tartatni, melynek tagjai az összes magyar kath[olikus] egyházat képviseljék.*"

[143] 1849. június 22-én a Közlönyben megjelenő 635 száma alatti rendelet előírta az egyházmegyéknek, hogy terjesszék be az 1848-ban tartott tanácskozások vagy zsinatok jegyzőkönyveit: „*Minden egyházi hatóságnak s egyházmegyei kormánynak meghagyatik: hogy a múlt évben egyházi megyéjök részéről tartott tanácskozlatok vagy illetőleg zsinatok jegyzőkönyvét a minisztériumnak terjesszék fel.*" – MOL H56 31154 mikrofilm. 64/1849.

[144] A bécsi nuncius titkos jelentésében a három legveszélyesebb tervezett pontként a következőket sorolta fel: a magyar katolikus egyház függetlenségének kimondása, a központtól (Róma) való elszakadással; a szent cölibátus eltörlése; a magyar nyelv használata a liturgiában: *Nunciusi titkos jelentés a magyarországi egyházi helyzetről.* Bécs 1849. augusztus 20. – MOL 17952 mikrofilm. vol. 321. no. 140.

[145] Sőt, hosszú távon ez is hozzájárult ahhoz, hogy egy a 19. században az egyházmegyei zsinatok tartásától a megyéspüspökök óvakodtak. Ugyanis IX. Piusz elrendelte, hogy a megyei zsinatokat boldogabb időkre halasszák, mert „*az ál-szabadságnak kárhozatos szelleme számtalanokat az egyháziak közül is elkábított, kik nem azon szabadságot, mely Krisztus Urunktól való keresik, hanem azt, mely hizlalván a testet, és a testi érzékeknek tömjénez, a lelket azonban megöli.*" – Pécsi Püspöki és Káptalani Levéltár. Protocollum 1849. 1277/1849.

zése arra enged következtetni, hogy az 1848-as nemzeti zsinati tervben egyformán visszatértek a század során már tárgyalt, de meg nem oldott problémák, miközben párhuzamosan újak felvetésére is sor került. A forradalmi hangulat ellenére több olyan reális probléma sem került be a nemzeti zsinati tervbe, amelyek aktualitását az egyházmegyei zsinati tárgyalásokon való sorra kerülése jelez. Alapvetően azt mondhatjuk, hogy a papnevelő szemináriumok helyzete, a pályakezdő, aktív vagy nyugdíjazott papság jövedelme, az anyagiak biztosításában fontos szerepet játszó kegyurak jogállása, vagy akár az iskolakérdés is olyan jellegű kérdések voltak, amelyek rendezése folyamatosan aktuális maradt, s amelyek esetében a helyi szintű rendezés lehetséges is volt az egyetemes egyházi törvények keretében mind egyházmegyei, mind nemzeti zsinati szinten. A placetum esetében ennek eltörlését Róma is jó szemmel nézhette. Ezért ezek a témák mint nemzeti zsinati tárgyalási pontok könnyen átörökölhetőek lettek 1822-ből, s ki is egészülhettek 1848-ban a szintén hasonló típusú újabb felvetésekkel, mint például az egyházi sajtó, a kegyes társulatok vagy a papi kerületi könyvtárak igénye. A plébániai felszereltség sem igényelt világegyházi szintű rendezést, feltehetően valóban csak regionális jellege miatt nem kellett nemzeti zsinati tárgyalási témává emelni. A többi tárgyalt kérdéskör esetében az tűnik a legkézenfekvőbb magyarázatnak, hogy az egyetemes egyházi törvénykezés részét képező problémákat a magyar püspöki kar nem tartotta ajánlatosnak nemzeti, még kevésbé egyházmegyei szinten rendezni. A liturgikus szempontból fontos Rituálé latin vagy anyanyelvű végzése mint partikuláris probléma megjelent a század első felében, de a második felében már óvakodtak ennek tárgyalásától. A szintén egyetemes egyházi kérdést jelentő böjti fegyelmet vagy mellékoltároknál történő misézést még a forradalmi hangulatú 1848-as évben sem találhatjuk ott a nemzeti zsinati pontok között, ahogy a szerzetesség

jogállásának elemzése is megrekedt az egyházmegyei szinten. Szepesy egyházmegyei szinten önkényesen bevezetett rendeletei magyarázhatják, hogy a szentszéki bírósági témát 1848-ban már nem bízták a nemzeti zsinatra, viszont éppen Szepesy Statutájának erdélyi továbbélő hatása miatt 1848-ban erőteljes javaslatokat mertek megfogalmazni a nemzeti zsinat tematikájában nem szerepelhető demokratizáló törekvések esetében az egyházmegyei zsinaton résztvevők.

Koncsag László

Mailáth püspök és Dsida Jenő kapcsolata a költő által írt levelek tükrében

Abstract: Jenő Dsida was a very talented Transylvanian Hungarian poet in the 20th century. He wrote several letters to the Transylvanian bishop Károly Gusztáv Mailáth who was known as a great supporter of the Catholic schools and pupils, young men. The letters show that the bishop was familiar with the young man's poems and appreciated him. The bishop cared a lot for the spiritual development of the young man. Dsida went for confession to the bishop several times. The bishop also supported him financially. The relationship contributed to the spiritual advancement of young Dsida.
Keywords: Catholic poetry, 20th century, spirituality. Catholic schools

Dsida Jenő a XX. század modern római katolikus költőinek egyike, akinek költészetét *„rendkívüli zenei, könnyedén összecsendülő rímekkel díszített, a szépség áhítatával és meleg humanizmussal"*[1] lehet jellemezni.

A Szatmárnémetiben 1907. május 7-én született költő elemi iskoláit Budapesten és Beregszászon végezte, ezzel a világ kinyílt előtte. Középiskoláinak a szatmári Római Katolikus Főgimnázium, illetve a Mihai Eminescu Líceum magyar osztályai adtak otthont. Gimnazistaként kezdett versírásba. Első versei a Nyisztor Zoltán kanonok szerkesztette *Katolikus Élet*ben jelentek meg. Ezekre figyelt fel a mesemondó Benedek Elek is, s azzal, hogy meghívta Dsida Jenőt az általa szerkesztett *Cimbora* nevű gyermeklap szerkesztőjének, s közölt verseiből, tulajdonképpen a

[1] *Magyar Irodalmi Lexikon*, Főszerk. Benedek Marcell, I. kötet, (1963) Akadémia Kiadó, Budapest, 268.

költő pályájának egyengetőjévé lett.[2] Az egyre ismertebbé váló Dsidától Fiedler István nagyváradi püspök is kért írásokat, s közölte verseit egyéb írással együtt az *Erdélyi Lapok*ban.

Dsida 1925-ben Kolozsvárra ment és beiratkozott az egyetem jogi karára. Itt ismerkedett meg Áprily Lajos költővel, György Lajos irodalomtörténésszel, továbbá Reményik Sándorral, aki meghívta a *Pásztortűz* szerkesztői közé. Később a kolozsvári *Keleti Újság* szerkesztője is lett, és a Márton Áron és György Lajos szerkesztette *Erdélyi Iskola*nak is besegített, a romániai magyar főiskolások lapjának, az *Erdélyi Fiatalok*nak lett főmunkatársa. Ezek mellett tagja volt az Erdélyi Irodalmi Társaságnak és a marosvásárhelyi székhelyű Kemény Zsigmond Irodalmi Társaságnak, majd a marosvécsi *Erdélyi Helikon*nak.[3] Később a *Keleti Újság* munkatársának is megválasztották, és *„titkára volt az Erdélyi Katolikus Akadémiának és a Pen Club romániai magyar tagozatának."*[4]

Költői munkássága mellett műfordításokkal is foglalkozott. Tehetségét bizonyítja az is, hogy anyanyelvén kívül beszélt románul, angolul, franciául, olaszul és németül. Magyarra fordított többek között Catallus, Vergilius, Horatius, Ovidius, Vang Vei, Li Tai-Po, Tu Fu, Goethe, Schiller, Heine, Trakl, Puskin, Musset, Baudelaire, Eminescu, O. Șireagu és mások verseiből.[5]

---

[2] Láng Gusztáv: *Dsida Jenő* In Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, (1981), 1. Kötet Kriterion Kiadó, Bukarest, 425–429.

[3] Id. János Pál nyug. múzeumigazgató, tanfelügyelő, tanár szóbeli visszaemlékezése: „Ide gyűltek az erdélyi közélet jeles személyiségei. Többek között Kós Károly, akinek dicsérő szavai szinte szólásként maradt ránk. Öcskös, vagy szólítsalak öcsémnek? Nézem azt a kerek fejedet, s csodálom, hogy tud annyi komoly gondolat megszületni benne." Csíkszereda, 2013. május 4.

[4] Láng Gusztáv: *Dsida Jenő* In Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, 1. kötet (1981) Kriterion Kiadó, Bukarest, 426.

[5] Dsida Jenő: *Zarándokút*, (2007) Kriterion Könyvkiadó Kolozsvár, 192.

A kolozsvári egyetem jogi karára járt, de tanulmányait soha nem fejezte be. Amint tudjuk, Dsida Aladár, a költő édesapja fiát eredetileg jogi pályára szánta. Dsida Jenőnek meg kellett küzdenie édesapjával a költői hivatásáért. Amikor Dsida Aladár, a Katolikus Státus tisztviselője látta, hogy fia köztiszteletnek örvend a Katolikus Nagygyűléseken, örömmel nyugtázta. Valószínű, hogy a Katolikus Nagygyűléseken a költő apjának, Dsida Aladárnak volt alkalma találkozni s beszélgetni Mailáth püspökkel fiáról. Meglepte apját, hogy ilyen alkalmakkor milyen nagy tisztelettel fogadták, s szerencsének tartották a költővel való találkozást. Ennek Dsida Aladár csak örülni tudott.[6]

A költő 1928 és 1929 között Abafáján a báró Huszár családnál mint házitanító próbálta megkeresni kenyerét.[7]

Dsida Jenő leveleinek értelmezésekor vissza kell tekintenünk gyermekkorára. A múlt század elején Szatmárnémetiben a Dsida család polgári jómódban élt, mert vagyonát hadikölcsön-kötvényekbe fektette, amelyek idővel az Osztrák–Magyar Monarchia háborús veresége miatt semmivé váltak. Édesapja mérnökkari tisztként orosz hadifogságot járt, nagybátyja pedig elesett a galíciai fronton. Az érzékeny lelkű ifjú ezzel megtapasztalta az összeomlás, a gyász és a félelem keserűségét.[8] Ezek a mély veszteségek elkísérték egész életében. Más megrázó eseményeket újságíróként élt át. A Nagy Októberi Szocialista forradalom Euró-

[6] KISS Jenő: *Találkozásaim Dsida Jenővel. A költő születésének hatvanadik évfordulójára.* In Dsida Jenő emlékezete. Szerk. Sas Péter (2009) Kriterion Könyvkiadó Kolozsvár, 211.

[7] *Erdély Katolikus Nagyjai* (Szerk. Incze Dénes)Tusnádfürdő, 2003, 280.

[8] LÁNG Gusztáv: *Dsida Jenő* In Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, 1. kötet Kriterion Kiadó, Bukarest, 1981, 425.

pa-szerte érződő hatásait, a romániai munkásmozgalom eseményeit, s a távoli Japán és Kína dühödt csatáját kellett szemlélnie.[9]

A sokféle újságcikke megírásakor sokszor még éjszakáit is igénybe kellett vennie. Önmaga nyugtatására szenvedélyesen cigarettázott. Ez még inkább fokozta betegségeit. Halála előtt csaknem egy évvel házasságot kötött Imbery Melindával. Egy báli mulatságon megfázott, s szívburokgyulladással került kórházba. Ebből a betegségéből már nem gyógyult meg. Haláláig, 1938. június 7-ig, feleségének diktálta verseit.[10] Dsida Jenő temetési szertartását Márton Áron kolozsvári plébános végezte június 9-én a Házsongárdi temetőben.[11]

A költő életét meghatározta a családi környezetének vallásossága. *„Szüleinek a katolicizmus nem hitbéli konvenció volt, hanem egész gondolkodásukat, életvitelüket meghatározó meggyőződés. Mindketten tevékenyen részt vettek jótékonysági és hitbuzgalmi egyesületek tevékenységében. A költő is élete végéig vallásosan élt, és vállalt hasonló feladatokat."*[12] Így érthető, hogy bizalmat keltett benne az erdélyi püspök, gróf Mailáth Gusztáv Károly személye, akit a tanulóifjúság jótevőjeként ismertek. Erdély püspökét elsősorban a papi hivatások alakulása érdekelte, de támogatott minden értéket, amivel a közjót fejleszteni lehetett. A püspök felfigyelt a fiatal költő személyére, megjelent versei joggal vívták ki érdeklődését. Az ismeretség kölcsönös bizalmat ébresztett mindkettőjükben.

[9] SZEMLÉR Ferenc: *Dsida Jenő* in Dsida Jenő, Versek, (1966) Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 10.

[10] *Erdély Katolikus Nagyjai*, (Szerk. Incze Dénes) Tusnádfürdő, 2003, 281.

[11] SAS Péter: *Dsida Jenő és Kolozsvár* In Dsida Jenő emlékezete Szerk. Sas Péter (2009) Kriterion Könyvkiadó Kolozsvár, 242.

[12] LÁNG Gusztáv: *Dsida Jenő* In Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, 1. Kötet (1981) Kriterion Kiadó, Bukarest, 425.

A Batthyaneumban őrzött Mailáth-hagyatékban két levél található, amelyet Dsida Jenő írt gróf Mailáth Gusztáv Károly püspöknek. Mindkettő a költő ragaszkodó tiszteletének a kifejezője. A költő leveleit ugyanabban az évben, 1929-ben Abafáján keltezte, pár hónapnyi különbséggel. Élettapasztalataiban gyarapodva beszámolt lelki fejlődéséről a főpásztornak, akinek hite biztonságot nyújtott számára.

Első levelében Dsida a magányosság gyötrelmében fordul jóakarójához, Erdély püspökéhez, hogy tájékoztassa terveiről. Az imádság és az elmélkedés szerepét hangsúlyozza, amelyek számára erőforrást jelentenek. Megállapítja, hogy ima és elmélkedés nélkül sivár és szomorú lenne az élete. Saját lelkiállapotára fordítva a szót, beismeri bűneit, melyek rosszabbá tették, de bevallja: a csendes falusi környezetben több idő jut az imádságra és az elmélkedésre, s ezek gyümölcse a lelki fejlődése. Házitanítói munkája több feladatot ró rá mint nevelőre, de diákjai iránti tiszteletből lelkiismeretesen végzi feladatát.

A költő hosszú levelében a kortárs művészet jellemzésére is kitér, rámutatva a keresztény művészet fontosságára is. A költészet, a festészet, a zene és az építészet is kifejez ellentmondásokat. Felfele ível, de az egyéni gőg és a pogány szellem újszerűségével úgy mutatja be azt, amit kifejez, mint az önmagát mutogató művészetet, annak pedig az a hátránya, hogy az embert laza erkölcsűvé züllesztí. A költő által említett irodalmi irányzatok az utánuk következő posztmodernnek lettek az előhírnökei. A posztmodern büszkén mutogatja, amit képes megérteni, nincsenek benne erkölcsi mércék, szabadon áradhat minden. A posztmodern művészetet Dsida részben magáénak vallja, mert távlatot biztosít. Ezzel szemben a keresztény művészettől és irodalomtól azt várja el, hogy életerős tartalmat közvetítsen. Az újszerűségre hajló irányzat, ha létét önnön szépségével indokolja, semmilyen társadalmi, politikai, vallási, erkölcsi vagy gazdasági célt nem

szolgál, csupán a szépség ábrázolására törekszik, de ezzel csak erkölcsileg megingatható egyéneket nevel, ahogy erre Esterházy Péter is utal.[13]

Segítséget az erkölcsi züllés megelőzésében a keresztény és katolikus újságok jelenthetnének, ha felismernék igazi hivatásukat: a keresztény életerő hirdetésével, s nem régi költeményecskék ajánlásával foglalkoznának, amelyek már nem képesek megerősíteni az embert a keresztény gondolkodásban. A költő szerint a kortárs egyházi sajtó nem hatékony eszközökkel próbált célt érni. A jó cél eléréséért, elengedhetetlen a modern eszköz. Tartalék még van, csak éppen a keresztény hozzáállásnak kell megerősödnie, mivel a fennálló irodalmi irányzat nem teljesen ellentétes a keresztény meggyőződéssel, mivel nem tud erősíteni a Természetfeletti szeretetében.

Az erdélyi szépirodalom képviselőjeként önmagát keresztény költőnek[14] is tartja, aki Istentől kapott képességével magyarul erősítheti a keresztény szellemet. Ezt a keresztény költői hitvallását olvashatjuk az alább közölt, gróf Mailáth Gusztáv Károlynak írt levelében.

[13] Esterházyi Péter: *A szabadság nehéz mámora* c. esszégyűjtemény. (2003) Magvető, Budapest.

[14] Sík Sándor: *A katolikus irodalom problémájához* c. tanulmányában írja: „A katolikus hit nem dogmák összessége, a katolikus morál nem parancsok és tilalmak kazuisztikája, s a katolikus élet nem bizonyos liturgikus cselekmények végrehajtásában áll, amelyeknek nincs közük egyéb életmegnyilvánuláshoz. A katolicizmus életforma, éspedig totális életforma, amely az egész valóságot átölelni, alakítani, betölteni, átlelkesíteni igyekszik. Világfelfogás, amelyben benne van minden, ami embernek hozzáférhető. Világérzés, amelyben elfér mindaz, ami az ember szívébe felhatott, és világalakító lendület, amely mindent – külső és belső valóságát – Krisztus képére akar átformálni" In Dsida Jenő emlékezete. Szerk. Sas Péter (2009) Kriterion Könyvkiadó Kolozsvár, 135.

J. Chr.! *Abafája, 1929. febr. 4.*

Kegyelmes jó Püspök Atyám!

Hozzám való eddigi nagy jósága bátorít fel arra, hogy soraimmal zavarjam ebből a csöndes faluból, ahová pihenni és dolgozni menekültem.

Nagy vágy él bennem, ebben az egyedülvalóságban, hogy kiöntsem valakinek a szívemet mostani életemről, terveimről és céljaimról beszéljek. S mivel „kolozsvári jó barátaim" olyan messze maradtak a lelkemtől, mint az északi sarok, a társtalanságon és együttléten kívül nincs más társam. Ha imádság és elmélkedés nem lenne a világon, bizony nagyon sivárnak és szomorúnak érezném ezt a világot. De szívembe idézem kegyelmes jó Püspök Atyám szeretetét, aki a magyar katolikus ifjúság olyan lelkes lelki gyámolítója, s néhány sorban tömörítve sok-sok céllal, tervvel, lelki helyzet-ábrázolással szeretnék pár percet kérni a magam számára...

Talán legjobb, ha mindjárt más lelkiállapotom vázolásával, őszinte feltárásával kezdem.

Rossz voltam, számtalanszor igen rossz voltam, s rossz vagyok ma is. De mint a szentatyák mondták: in fuga salus (a futásban az üdvösség, itt a menekvés ford. K.L.), *én is elmenekültem ide, hogy bűnalkalom nélkül, az Oltáriszentség állandó közelében, s megfeszített munkával megtöltve egy háromnegyed évet töltsek el itt, amely időt Isten segítségével minden-képen igazulásomra, lelkem javára akarom fordítani. Mai állapotom, eddigi eredmény: sok elesés, de kevesebb, sokkal kevesebb, mint ezelőtt, több önbizalom, több lelkiség, több akarat és elmélyültebb hitélet.*

Többet erről levélben nem tudok írni, de nagy bizalommal kérem Kegyelmes jó Püspök Atyámat, aki úgy ismeri az én lelkem sok nyomasztó nyomorúságát, hogy álljon mellettem segélyt kérő, hathatós imáival. Ha csak egy héten egyszer: hiszen Püspök Atyám

olyan kedves lehet Isten előtt, s úgy szereti az ifjúságot! Erős hitem, hogy nem kérem hiába erre!...

A kis Huszár bárókat tanítom, de ebben a pillanatban is soksok aggodalom és szomorúság van bennem, ha jövő vizsgájukra gondolok, sehogyan sem akar menni nekik a munka. Pedig az előre kikötött és megbeszélt programba beállított időmnél jóval többet foglalkozom velük, úgy-annyira, hogy saját tanulmányaim is kárt szenvednek emiatt. Néhány nap múlva utazom Kolozsvárra utolsó jogi alapvizsgám második felének letételére, de a sikerben igen kevésbé bízom.

Itt szép a természet: a végtelen falusi csönd, mely olyan új és lenyűgöző az én városban született és felnőtt lelkemnek. Hóval borított nagy tiszta mezők. Ha tele is van aggodalommal, küzdelemmel az élet, az ilyen megbékült, csöndes pillanatokban érzi az ember, hogy tudna szép is lenni a világ.

Itt elgondolkodhatom nagy ábrándomról, mely sajnos, olyan igen messze áll még a megvalósítástól!

Ez a színtiszta keresztény művészet.

Valósággal könny szökik a szemembe, valahányszor elgondolom, hogy már sok évvel ezelőtt milyen tisztán mutatta meg nekem az Isten a mi keresztény művészetünk nyomorult sorsát.

A mai művészet: költészet, festészet, zene, építészet, stb. gyönyörűen, dicsőségesen ívelt fölfelé és előre a lélekrezdülések, legtitkosabb hangulataink kifejezni tudásának tökéletességében. Az expresszionista[15] *és a neoimpresszionista irányok, melyeket én is privát–lélekkel magaménak vallok csodálatos nagy horizontokat tudnak a lélek és ideg-világ titokzatosságaiból villámszerűen meg-*

[15] „Az expresszionizmus nemcsak spontán befolyásolás, hanem tudatos program a költő költészet-felfogásában"...részlet Láng Gusztáv Dsida kutatónak Koncsag Lászlóhoz intézett elektronikus formában, 2014. aug. 26-án írt magánleveléből.

világítani, de – itt jön a „de" – az egész mai modern művészetet áthatja a túlzott individualizmus gőgje, keverve valami gőgös, esztétikus pogánysággal. S ez a ragyogó, új, de minden ízében l'art pour l'art szellem, éppen pogányos szépség imádatával és önkultuszával lassanként odajut, hogy moral insanity-ket nevel az emberekből. Az erkölcs sem éppen legerősebb pontja.

Ezzel szemben pedig mit csinálnak a mi nyomorúságosan tengődő katolikus és keresztény lapocskáink? Jobb ügyhöz méltó buzgalommal harcolnak, de irodalmilag ma már nevetséges, elavult eszközökkel, mely avult, dohos szagúak és senkinek sem kellenek. S ami a legrosszabb, ezeket a megavasodott versikéket azonosítani kezdik a szerkesztő urak magával a katolikus, keresztény szellemmel, – ennek az utóbbinak nagy-nagy kárára.

Pedig a modern fegyverek ellen csak modern fegyverekkel lehet harcolni, és a katolikus eszmének van még – hála Istennek – annyi diadalmas feszítő ereje, hogy az új, modern irányok nagyszerű kifejezési eszközeit megtölthesse életerős tartalommal. Mert alapjába véve egyik modern irodalmi irányforma sem ellenkezik keresztényi meggyőződésünkkel. Az persze megint más lapra tartozik, hogy a régi klasszikus szépségek hatása alatt sok ember nincs még ezeknek az élvezésére diszponálva.

A szépirodalom nem is olyan kicsi jelentőségű, mint amilyennek látszik, s úgy érzem, hogy nekem megadta az Isten e nagy kegyelmet, hogy – talán – én legyek az, aki az első ízig-vérig modern, s szívem teljes melegével keresztény művész leszek, magyar nyelven. Ez nem elbizakodottság, csak alázatos hit az elhivatottságban. Tehetségemmel, mely Istentől jön, sohasem tudnék álszerénykedni: ha nem hinnék benne, sohasem vennék többet írásra tollat a kezembe.

Ma még csak a sorok közé bújtatom hitvallásomat, politikából, mert először tiszta művészettel akarok „beérkezni" s aztán ha már nem félhetek attól, hogy az irodalom mai közvélemény irányítói

kiverik a tollat kezemből – elismerten és kétségbevonhatatlanul állva – akarom elmondani lángoló hitvallásomat a világnak.

Nagyon elszaladt a tollam, Kegyelmes jó Püspök Atyám, meszszebbre, mint szerettem volna. De legalább őszinte voltam. Levelem hosszúsága azonban szemérmetlenül túlhaladja már a jó ízlés határát.

Remélni sem merem, de bevallom, hogy legnagyobb örömem lenne, ha kegyelmes jó Püspök Atyám felbátorító feleletre méltatná zavaros soraimat, habár csak három szóval egy levelező lapon. Új erőt adna. Mert szüleimen kívül senkim sincs, aki szeret engem, érteni pedig – ők sem értenek meg.

Alázatos kézcsókkal, mélységes hálával és tisztelettel maradok Kegyelmes Püspök Atyám hűséges fia: Dsida Jenő[16]

A második levél komorabb hangvételű, mivel betegségéről ír a püspöknek mint lelki atyjának. Fiatal kora óta gyenge alkatú volt Dsida Jenő, állandó szívbaj[17] gyötörte, érezte, hogy nem lesz hosszas az élete. Szenvedésében értelmet keresett, megnyugvását a Szentírásban és a konvertita Giovanni Papini *Krisztus története* című művében találta. Leveléből kitűnik, hogy szabadidejében nagy érdeklődéssel olvas, s közben erőt nyer nevelő munkája mellett kínjai viseléséhez. Ezzel erősödik keresztény hite is. Mélyen meghatja az Úr Jézusnak mint jó pásztornak ragaszkodása, amely mindenkire kiterjed ugyan, de mégis egyedi módon kö-

[16] Batthyaneum, Mailáth örökség, VIII-as regiszter, A doboz, leltári szám 31.896

[17] Dóczy Pál dr. írta a *Népújság*, 2000. XII. 29. számában: „Még medikusként jelen voltam Kolozsvárt *Haţieganu* professzor előadásán, amikor a költő készségesen bejött lakásáról, hogy a remek előadó orvosprofesszor bemutassa nekünk Dsida veleszületett végzetes szívbaját, amit ma kurrens módon operálnak teljes sikerrel, hiszen ez a szívkamrák között nyitva maradt rés, defektus bestoppolásából áll."

zelít az emberhez. Ebben az ismeretben benne van az Üdvözítő figyelme, amely kiterjed mindarra, ami magát az embert foglalkoztatja, és meghatározza. A jó pásztornak ez a mindenre kiterjedő figyelme a püspököt juttatja a költő eszébe, aki sokféle feladata között időt szentel a fiataloknak Istenhez való vezetésére. Vágyik arra, hogy elbeszélgessen Mailáth püspökkel, s feltárja lelkét, mert a megtisztult lélekkel könnyebben érzi Isten végtelen szeretetét. A püspök jósága türelemre tanítja, s kitartóvá neveli a küzdelemben.

Abafája, 1929. IV. 15.

Kegyelmes jó Püspök Atyám!

Valóságos gonoszág lenne tőlem, hogy mindez ideig nem köszöntem meg jó Püspök Atyám forró szeretettől áthatott levelét, ha annyi töméntelen sok fizikai szenvedésen nem mentem volna át, hogy szinte lehetetlen lett volna épkézláb levelet írnom.

Foggyökérgyulladással kezdődtek a megpróbáltatások és most, evvel a lázas torokfájással, amelyben éppen vagyok, ki tudja bevégződik-e?

Így hát most köszönöm meg Kegyelmes jó Atyámnak levelét, mely féltve őrzött emlékem marad mindig. Egyetlen olvasmányom mostanában a Szentírás és Giovanni Papini híres könyve „Krisztus története" (Storia di Christo). Valahányszor a jó Pásztor című fejezethez jutok, mindig elfog valami végtelen boldogság, mikor elolvasom: „Én ismerem az én juhaimat". Milyen támogató, boldog érzés az, hogy forrón szeretett, édes Jézusom ismer engem, millió és millió bárányа között is ismer engem, név szerint, lélek szerint, gondolataim, fájdalmaim és jóakaratom szerint, mintha csak én lennék egyedül a földön...-

Ilyenkor mindig kegyelmes jó Püspök Atyám is mindig eszembe jut, aki „ismeri az ő juhait", ismer engem is, és annyi-annyi gond-

ja közepette külön fog kézen, méltatlant és visz ellenállhatatlan szeretettel Jézushoz.

Olyan jó lenne egyszer megint jóságos Püspök Atyám előtt térdelni és kiönteni rossz szívemet! (Kolozsvárt néhány nappal később jártam, mint Kegyelmes Atyám.)

Sokszor el tudnék keseregni, mert oly kicsiny a javulásom, ha egyáltalán lehet javulásról beszélni. De olyan szeretettel, olyan kimondhatatlan rajongással szeretem a Mestert, a mi Üdvözítő Jézusunkat, hogy kibuggyan a könny a szememből, ha csak a nevét kimondom.

Vakon hiszek benne, hogy ő szeret és megsegít engem.

Nagyon-nagyon várom a találkozást kegyelmes jó Püspök Atyámmal, akinek hódoló tisztelettel és alázatos szeretettel maradok küzdő fia: Dsida Jenő.

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus![18]

A jó Pásztor hasonlata segítette Dsida Istenhez közeledését Krisztuson keresztül.[19] Ez az Istenhez való közeledés pedig elmélyítette Dsida ragaszkodását Mailáth püspökhöz. A püspök részéről megtapasztalt őszinte érdeklődés segítette a költőt életének hátralévő kilenc esztendejében, keresztény hitének éretté válásában. Kettőjük kölcsönös ragaszkodását szépen fejezi ki egy kora reggeli találkozás. Dsida Jenő interjút akart készíteni az Erdélyi Római Katolikus Státus ülésére érkező Mailáth püspökkel. Gróf Mailáth Gusztáv Károly kész volt a tervezett napon hajnali fél ötkor felkelni, s a csaknem egy kilométeres utat gyalog megtenni a Szociális Nővérek Kápolnás házától, hogy a kilenc órai szentmise

[18] Batthyaneum, Mailáth öröksége, VIII-as regiszter, A doboz, lelt. szám 31.921

[19] Részlet Láng Gusztáv Dsida kutatónak Koncsag Lászlóhoz intézett elektronikus formában, 2014. aug. 26-án írt magánleveléből.

előtt legyen idő a beszélgetésre. Szentmise után Mailáth püspök a betegeskedő Makkai Sándor református püspökhöz ment látogatóba. A költő megcsodálta, hogy akikkel találkozott Kolozsvár utcáin, ismerősként üdvözölték Mailáth püspököt. Dsida megjegyezte, hogy anyagi támogatója gyalogosan rótta Kolozsvár utcáit. Ezt válaszolta Mailáth püspök: „*Mit gondolsz, fiam, szegények vagyunk, nem telik másként.*"[20] Mailáth püspököt ekkorra már rokonai leintették, hogy ne tudjon jótékonykodni. Személyes hagyatékát indexre tették, hogy jótékonykodva el ne pazarolhassa. A történelem fintora, hogy a későbbiekben úgyis elveszett, mert akik birtokba vették, nem tudtak róla gondoskodni.[21]

Dsida versei még az elemi osztályokba járó kisiskolások előtt is ismertté váltak. Sokfelé irányuló élete arra késztette, hogy utazzon. Többnyire vonattal kívánt elérni utazási céljába. Ilyenkor megtörtént, hogy saját verseiből szavalt. Az akkori vonat kupéinak beosztása más volt. Az utazó kocsi falai mentén helyezkedett el csupán egy padsor, azt ülték körbe az utasok, s hallgatták a velük utazó költő szavalatait – emlékezett diákkori emlékeire id. János Pál. Amikor a diákok Dsida Jenő betegségéről hallottak, még a távolabbi Erdélyi Római Katolikus Státus Csíkszeredai Főgimnáziumában is összeadták a maguk pénzecskéjének egy részét, segítő szándékkal a költő gyógyításához – emlékezett a múltra az egykori diák, id. János Pál. [22]

---

[20] Dsida Jenő: *Képek a kolozsvári püspöklátogatásról.* Erdélyi Lapok 1933. 66. sz. (március 22.) 6.

[21] Kovács Csaba bakócai falugondnokkal 2014. július 30-án folytatott beszélgetésben a helyszínen tudtam meg, hogy a Szent Anna tiszteletére felszentelt templom közelében álló Mailáth-kastély 1950–1996-ig gyermekotthonként működött. Ezután egy pár évig gazdátlanul állt, majd magántulajdonba került. Hat évvel ezelőtt a tetőszerkezetet felújították, az épületet kívülről lemeszelték, de azóta a csatornaszerkezetet ellopták, a tetőzetnek egy része beszakadt, a falak nagy része elázott. Az épület állaga szemlátomást romlik.

[22] Id. János Pál nyug. múzeumigazgató *visszaemlékezése*, 2013. május 4-én.

Dsida költészetét az emberek szegénysége iránti érzékenység jellemzi, mivel ő maga is megtapasztalta a nélkülözést. Katolikus hitéből származó meggyőződésének köszönhető Assisi Szent Ferenchez hasonló nagy természetszeretete, és Lisieux-i Kis Szent Teréztől tanult derűs magatartása. Nem csoda, hogy kérte felvételét a világban élő ferencesek harmadrendjébe. Krenner Miklós tanúsága szerint: „*halotti inge alatt ferences skapuláréval temették*".[23] Életének átélt szenvedései, nehézségei, a kortárs világban tapasztalható rossz, illetve saját bűnei is segítették meglátni Isten végtelen szépségét a teremtett világban.

A keresztény értékek felismerésében támogatták őt azok a kiváló papi és főpapi személyek, akik emberségükkel, megértő jóságukkal Isten felé vezették őt. Itt most Mailáth püspök személye mellé sorolom a szatmári kanonokot, Pakocs Károlyt, a kolozsvári plébánost, Márton Áront, aki a költőnek esketŏ papja, később a kórházban pedig gyóntatója és áldoztatója volt. Márton Áron így nyilatkozott a költőről: „*Lobogó lelkének kincseiből egy félszázadon át szórta szét szóban és írásban, szeretett Erdélye bércei között városokban és falvakban, a lelkesítő és szívnemesítő igazságok igéit.*"[24]

Amikor Dsida Jenő költőnek emlékét idézem, teszem ezt olyan szándékkal, hogy az Istenbe vetett költői hit szép példáját adjam. Az otthonról hozott hit rövid pár évtized alatt fejlődött nemcsak felnőtté, hanem éretté, köszönhetően azoknak, akik kortársként igazi példát adtak az Isten- és emberszeretetre.

[23] Sas Péter: *Szent Ferenc lelkiségének hatása Dsida Jenő költészetére.* In Dsida Jenő emlékezete. Szerk. Sas Péter (2009) Kriterion Könyvkiadó Kolozsvár, 131.

[24] Sas Péter: *Szent Ferenc lelkiségének hatása Dsida Jenő költészetére.* In Dsida Jenő emlékezete. Szerk. Sas Péter (2009) Kriterion Kiadó Kolozsvár, 122.

Bontó Gabriella

A ferencesek második szatmári letelepedése

Zuzemmenfassung: Die zweite Niederlassung der Franziskaner in Sathmar. Die Pfarrei Heiligen Johannes, Apostel und Evangelist feiert dieses Jahr das Zentenarium ihrer Begründung. Die Leitung der Pfarrei wurde damals von dem Franziskanerorden übernommen, der sich nach etwa 360 Jahren erneut in der Stadt niedergelassen hat. Die erste Niederlassung fand am Anfang des 14. Jahrhundert statt. Die Kämpfe des 14. Jahrhunderts zerstörten das Kloster, einen Wiederaufbau ermöglichte der evangelische Generalintendant der Stadt nicht. Nach der Gründung der Diözese Sathmar lud der Bischof Hám János, der seit seiner Kindheit mit dem Orden gute Beziehung pflegte, die Franziskaner in der Stadt Sathmar ein. Er ließ das Kloster bauen, aber die Franziskaner konnten es nicht übernehmen, denn nach seinem Tod stellte sein Nachfolger, Bischof Haas Mihály solche Voraussetzungen den Franziskanern, denen sie nicht gerecht werden konnten. Am Anfang des 20. Jahrhunderts ließ Bischof Meszlényi Gyula die Kirche neben dem Kloster bauen. Sein Nachfolger Bischof Boromisza Tibor kaufte eine neue Gebäude für die in dem Kloster funktionierende Schule, so wurde im Jahr 1913 möglich, dass die Franziskaner sich erneuet in der Stadt niederlassen. Am 28. September 1913 fand die offizielle Übergabe des Klosters und der Kirche statt. Die Franziskaner fingen schon damals mit der pastoralen Arbeit an, und von 1. Januar 1914. wurde auch die Pfarrei Heiligen Johannes, Apostel und Evangelist begründet. Dies ermöglichte für etwa fünfzig Jahre eine mit tätige Liebe erfüllte Arbeit der Franziskaner für die Gläubigen aus Sathmar.
Schlüsselbegriffe: Bischof, Tamás Alajos, Boromisza Tibor, Hildegárda, Kloster, Szatmar, Franziskaner, Definitorium.

A Szatmárnémeti Szent János apostol és evangélista plébánia 2014-ben ünnepli fennállásának százéves jubileumát. A plébánia megalapítása szorosan összekapcsolódik a ferencesek második szatmári letelepedésével, hisz Boromisza Tibor püspök azzal a szándékkal szakította ki annak területét a Székesegyház plébá-

nia területéből, hogy az ott élő hívek lelkipásztori ellátását a letelepítendő ferences atyákra bízza. A centenárium alkalmából készített tanulmányom röviden összefoglalja a ferencesek Szatmárnémetiben végzett korábbi tevékenységét, és részletesen tárgyalja a második letelepedést, valamint a plébániaalapítás eseményeit.

A mai Szatmárnémeti területén már a 14. század elején volt ferences kolostor, amely a lőcsei, szepesiglai, sárospataki és váradi kolostorokkal együtt az egri őrséghez tartozott. Egyes források szerint a szatmári kolostort 1316-ban Nagy Lajos király anyja alapította.[1] Tény viszont, hogy a ferencesek 1349-ben közgyűlést tartottak Szatmáron, melynek költségeit Medgyesi Móricz, az aranyosmeggyesi uradalom birtokosa fedezte.[2] A szerzet fokozatos terjedése, illetve átszervezése következtében a szatmári kolostor 1379-ben már a nagyváradi őrség fennhatósága alá tartozott.[3] Szirmay monográfiája több írásos okmányt említ, melyek a kolostor létét igazolják:

> *1335. Eszt. Cháholy János Mester a' maga Nagy annyának testamentumából, úgy mint 50. gyrákból le fizetett 12. gyrát a' Nagy hétbe, Nagy pénteken Zathmáron a' Bóldogságos Szűz Templomá-*

[1] Vö. Mező András: *Patrocíniumok a középkori Magyarországon.* METEM (Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség) Könyvek 40, Budapest 2003, 463. Más forrás szerint Róbert Károly király felesége, Erzsébet királyné alapította 1328-ban. Vö. Szabó György Piusz: *Ferencrendiek a magyar történelemben, Adalékok a magyar ferencrendiek történetéhez.* Budapest 1921, 338. Első írásos említése egy 1335-s iratban található. Vö. http://www.satu-mare.ro/images/gis/studiuistoric.pdfLetöltés ideje: 2013. okt. 19.

[2] Vö. Karácsonyi János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I.* A Magyar Tud. Akadémia Kiadása, Budapest 1922, 33. 40.

[3] A szatmári kolostor mellett a váradi őrséghez tartozott még ekkor a beregszászi, a debreceni és a telegdi kolostor is. Vö. Karácsonyi: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I.* 47.

ban szolgáló Minorita Barátoknak (FratribusMinoribus) és ezt az említett Barátok Klastromjánakpecséttyével megerősítették. ...

1370. Eszt. Hogy Ersébeth I. Lajos Királynak az annya hagyományokat meg bővítette, és Sz. Ersébeth tiszteletére azon Klastromot Szentelte, azt Bell Mátyás írja.

Azon Szerzeteseknek Krónikája is elé adgya: 1448. Eszt. János Kárdinálnak, és a' Római Sz. Szék követtyének Dienes Kardinálhoz, és Esztergami Érsekhez bocsátott parantsolattyát: hogy a' Zathmári Sz. Ersébeth Klastromából ki hajtatott Minorita atyákat hozza vissza. 12. lap.[4]

Az első szatmári kolostor lakói tehát a mariánus provinciához tartozó minorita szerzetesek voltak. 1448-ban már volt olyan törekvés, hogy a szatmári zárda átkerüljön a rend szigorúbb, obszerváns ágához, de ez akkor meghiúsult. A város ugyanis Brankovich György szerb despota kezén volt, aki a rendeletet sürgető Hunyadi János ellenfelének nem engedte érvényesíteni azt Németiben.[5] A Branchovichok után a Szapolyai család uradalmához került a város. Ők a ferencesek pártfogói voltak, s ezért háborítatlanul működhettek a ferencesek Szatmáron és környékén. A Szapolyai korszakban volt Sárospataki Benedek a szatmári házfőnök és 1477-ben gvárdiánként tevékenykedő György.[6] A kolostor valójában a környékbeli nemesek támogatásából létezett. Ma is fellelhető a korabeli okmány hiteles másolata, mellyel 1510. május 22-én Bakócz Tamás esztergomi érsek megerősíti a

[4] Szirmay Antal: *Szathmár Vármegye fekvése, történetei, és polgári esmérete. I.* Buda 1809, 207.

[5] Vö. Karácsonyi: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I.* 58–59; *Historia Domus, Szatmárnémeti Szent Ferenc-rendi zárda évkönyve 1913-tól.* (A továbbiakban *HDSz*) 2.

[6] Vö. Karácsonyi: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I.* 267.

szatmári Boldogságos Szűz Mária kolostornak Miklós testvére által adományozott malom tulajdonjogát. A tulajdonjog feltételeként a rend tagjai kötelesek voltak egy-egy szentmisét bemutatni szombatonként a Szűzanya tiszteletére, vasárnaponként a Szentháromság tiszteletére és minden hónap harmadik hétfőjén a Bakócz család tagjaiért. Bakócz Tamás érsek feltételként még azt is kikötötte, hogy a rend nem adhatja el a malmot, és amennyiben a szerzetesek a megegyezés értelmében nem végeznék el a szentmiséket, a malom tulajdonjoga visszaszáll a családra.[7]

A 16. század elején változástörtént a kolostor életében, amikor 1517-ben Segösdi István provinciális elérte, hogy a régi magyar rendtartomány – így a szatmári kolostor is – az obszerváns famíliába kerüljön. 1523-ban, a Burgosban tartott nagykáptalanon átrendezték a provinciákat. Ekkortól tartozott a szatmári kolostor a Salvatorianus provinciához.[8] A kolostor későbbi sorsával kapcsolatban ellentmondó információk találhatóak a szakirodalomban. Szirmay Antal történésznek az 1531-es kolostor-felsorolásában hiányzik,[9] Szabó György Pius a váradi őrség 1533-as tabuláján már szerepel,[10] sőt 1535-ben teljes létszámmal működött: Korpádi Bálint volt a gvárdián, Dombai Miklós az igehirdető és Budai János az orgonamester.[11] Tény, hogy a 16. századi reformáció után megszakadt a ferencesek szatmári tevékenysége. 1541-ben ugyanis a somlyai Báthoryak nem akartak meghódolni I. Ferdinánd magyar királynak, hanem Szapolyai János özve-

[7] Vö. Magyar Ferences Levéltár (A továbbiakban MFL), VIII. *Idegen rendházak iratai, Szatmárnémeti.*

[8] Vö. Enyedi István–Stier Gyula: *Nemzeti, egyházi kincsünk, A szatmárnémeti ferencesek könyvtára.* Profundis Kiadó, Szatmárnémeti 2009, 11–12.

[9] Vö. Szirmai: *Szathmár Vármegye I.* 207.

[10] Vö. Szabó: *Ferencrendiek a magyar történelemben, Adalékok a magyar ferencrendiek történetéhez.* 338.

[11] Vö. *HDSz* 3.

gyének, Izabellának a pártján maradtak. Ezért Ferdinánd király Szatmár városát a Báthory család ecsedi ágának ajándékozta. Amikor 1556-ban a somlyai Báthoryak erővel visszafoglalták a várost, a háború alkalmával a kolostor épülete is tönkrement. Nem sokkal később a lutheránus vallású Balassa Menyhért lett Szatmár fővezére, s a ferencesek nem térhettek vissza a városba, mintegy 240 évnyi ottlétüknek vége szakadt.[12] A ferences atyák azonban a következő évszázadokban sem feledkeztek el egykori területükről, a közben Désre megtelepedett atyák rendházukból alkalomadtán ellátogattak a szatmári részekre is.[13]Az újabb megtelepedésükre 360 évet kellett várni, habár a Salvatorianus rendtartománynak szándékában állt mára 18. század elején.[14]

A Szatmári Egyházmegye megalapítása (1804) után a ferenceseket Szatmárnémetibe Hám János püspök akarta visszatelepíteni. A szentéletű püspök gyerekkora óta kapcsolatban volt a ferencesekkel, hisz az akkoriban a szülővárosában (Gyöngyösön) működő Lovassy Benedek ferences atya tette lehetővé, hogy tovább tanulhasson.[15] Ferencesek iránti szeretetét és háláját egyházmegyéje területén lévő kaplonyi és nagyszőlősi kolostorban tevékenykedő atyák különösen is megtapasztalhatták. Hám János szerette volna, hogy a püspöki székhelyén is megtelepedjenek és segítségére a lelkipásztori munkába belekapcsolódjanak. Azt akarta, hogy Szatmáron legalább hat ferences működjék: két

[12] Vö. KARÁCSONYI: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I.* 268–269; LÁNG Ferenc: *Hildegárda, A szatmárnémeti római katolikus plébánia története.* Satu Mare–Szatmárnémti 1930, 9; *HDSz* 4.

[13] Vö. GYÖRGY József: *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben.* Cluj-Kolozsvár 1930, 198–199.

[14] Vö. KARÁCSONYI: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I.* 522.

[15] Vö. LÁNG Ferenc: *Hildegárda, A szatmárnémeti római katolikus plébánia története.* Satu Mare–Szatmárnémti 1930, 10.

páter a kolostori iskolájukban tanítsa a nyposztály gyerekeit; két páter a vidéki lelkipásztorkodásban misszióz zék, és két fráter a közösség házi munkáját lássa el.[16] Hám püspök szándékai között szerepelt továbbá a városrész gyermekeinek taníttatása is. A szegény lakosok gyermekei részére tanulóházat akart létesíteni, ahol az elemi ismeretek megszerzése mellett mesterséget is tanulhatnak.[17] A nagy püspök sokrétű elfoglaltsága miatt csupán élete vége felé tudott hozzálátni terve megvalósításához. 1855. október 22-én levelet írt a provinciálisnak, melyben közölte régi vágyát: ferenceseket szeretne telepíteni Németibe.[18] 1856-ban pedig telket vásárolt, ahol el is kezdték az építkezést. A ferencesekkel való egyeztetés eredményeként két testvér – Csomor Antal és Turovszky Nepomuk – a rend megbízásából Szatmárnémetibe érkezett, hogy az építkezéseket felügyeljék. A munka szépen haladt, hisz egy év leforgása alatt elkészült a kolostor, és a templom építését is megkezdték. Hám János püspök halálával azonban félbe maradtak a munkálatok. Haas Mihály utódpüspök nem törekedett elődje tervét véghezvinni. Szigorúbb követelményeket állított az alapítandó szerzetház felállításához: mindig legyen legalább nyolc rendtag Szatmáron, három tökéletesen tudjon írni és beszélni németül, közülük kettőnek legyen tanítói oklevele.[19] Mivel ezeket a követelményeket a rend nem tudta teljesíteni, 1859. augusztus 26-án Repka Kasszián provinciális levélben értesítette Haas püspököt, hogy ilyen feltételek mellett képtelenek elfoglalni

[16] Vö. *HDSz* 17.

[17] Vö. Schupler Tibor: *A Caritas története a világegyházban és a Szatmári Egyházmegyében*. Verbum, Kolozsvár 2009, 83.

[18] Vö. MFL, I. PSS. 967. köt. *Litteraearchi et episcoporum ab anno 1839, Repraesentationesasarchi et episcopos ab anno 1839.* 47–48.

[19] Vö. Somogyvári Hetény: *Hám János püspök és a ferencesek*. Gyöngyös 1944, 12–14.

a Hám János püspök által nekik szánt kolostort.[20] Az épületben Haas püspök szegényházat, majd Bíró László megyéspüspök tanítóképzőt rendezett be.[21] Hám János püspök utódai a templom építését is hosszú ideig elnapolták. A templomot csak a negyedik püspökutód, Meszlényi Gyula építtette fel a 20. század első éveiben. A költségek nagyrészét a megyéspüspök és Kádár Ambrus prelátus fedezték. A templom festése és berendezése 1906-ban (Meszlényi halála után) fejeződött be. A ferences templomot Boromisza Tibor püspök 1906. november 1-jén szentelte fel Szent János apostol és evangélista tiszteletére.[22] Boromisza püspök tiszteletben tartva Hám János püspök eredeti szándékát, már a következő évben (1907) elkezdte a tárgyalásokat a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány provinciálisával, Tamás Alajossal a ferencesek Szatmárra való újbóli letelepedéséről. Tamás Alajos provinciális 1907. március 20-án a következőket írta Boromisza Tibor püspöknek:

> *A legnagyobb örömmel vettem a nagyon kedves hírt, hogy Méltóságod budapesti zárdánkat magas látogatásával megtisztelni méltóztatott, ... Fogadja Méltóságod magas látogatásáért és az ez alkalommal nyilvánított nemes elhatározásáért hódolatteljes hálás köszönetemet. Ha az isteni Gondviselés intézkedéséből csakugyan Szatmárra juthatunk, minden áron azon leszünk,*

[20] Vö. MFL, I. PSS. 967. köt. *Litteraearchi et episcoporum ab anno 1839*, 174–175.

[21] Vö. Ilyés Csaba (szerk.): *A Szatmárnémeti Egyházmegye Jubileumi Sematizmusa*. Szatmárnémeti 2006, 131. Haas Mihály püspök idejében ragadt a Hildegárda név az épületre. A szegényház védnöke ugyanis Albrecht főherceg felesége, Hildegardis lett. Ekkor kezdték el a városban az épületet Hildegárdának nevezni. Vö. *HDSz* 20.

[22] Vö. Enyedi, Stier: *Nemzeti, egyházi kincsünk, A szatmárnémeti ferencesek könyvtára*. 16–17.

hogy a belénk helyezett bizalomnak minden tekintetben megfeleljünk s magunkat Méltóságod atyai kegyeire méltókká tegyük.

Méltóságod ama kegyes óhajának, hogy fenti fontos ügyben személyesen jelenjek meg Szatmárott, a legnagyobb sajnálatomra csakis húsvét után tehetek eleget, mivel addig felette módon el vagyunk foglalva a gyóntatással. De mihelyt tehetem, rögtön a legnagyobb készséggel fogok sietni Szatmárra.[23]

A kezdeti nagy lelkesedés ellenére a tárgyalások nem vezettek eredményre, hisz a Hám János püspök által eredetileg a ferenceseknek szánt épületet a tanítóképző foglalta el, melynek Boromisza püspök nem tudott más helyet biztosítani. 1912-ben a püspök megvásárolta a királyi gimnázium épületét a tanítóképző számára, és így lehetővé vált, hogy a ferencesek elfoglalják Hildegarda épület komplexumát.[24] Boromisza Tibor ekkor ismét felvette a kapcsolatot a ferences elöljárókkal a letelepedéssel kapcsolatosan. Az akkori provinciális Unghváry Antal, a definitor és a kaplonyi zárda elöljárója, Tamás Alajos május 31-én Szatmárra utaztak, hogy a püspökkel egyeztessenek. A ferences atyák örömmel vették tudomásul a körülmények alakulását,[25] s eldöntötték, hogy mindent megtesznek a letelepedés érdekében. 1913. február 16-án a provinciális levélben informálta a definitorium tagjait a szatmári zárda elfoglalásához szükséges teendőkről. Másnap a

[23] MFL, II. PSJC. *ActaProvinciae 1907–1911.*

[24] A királyi gimnázium új épületbe költözött 1912-ben, mivel a korábbi kicsinek bizonyult. Ezt a kisebb, de a tanítóképző számára tökéletes épületet vásárolta meg Boromisza püspök a tanítóképző számára, és tette így szabaddá a zárda épületét eredeti rendeltetésének betöltésére. Vö. *HDSz* 26–27; Láng: *Hildegárda. A szatmárnémeti római katolikus plébánia története.* 16.

[25] Vö. Arhivele Naţionale Satu Mare (A továbbiakban ANSM), *Historia Domus, A ház története 1897. január 1-től.* IV. kötet, Fond: Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziasticefila: 217.158-159.

megyéspüspöknek írt levelében kérte, hogy a zárda megalapításához szükséges okmányokat készítse elő. Boromisza Tibor püspök március 18-án írt válaszában elküldte a szükséges iratokat, és újra kifejezte az alapítási szándékot.[26] Ezt követően döntött a magyar provincia a Szatmárnémetiben való letelepedés mellett. Az 1913. április 3-ai[27] definitoriumi gyűlés jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk a szatmári zárdával kapcsolatban:

> *Mindenekelőtt az új szatmári zárda átvétele került szóba. A Ven. Definitorium nagy örömmel vette a mélt. Boromisza Tibor szatmári püspök úr válaszát a Provincialis atya megkeresésére, amelyben értesítette, hogy az új zárda ügyét teljesen elrendezte a saját hatáskörében, még plébániát is állíttatott fel számunkra; hátra van csupán a RmusMinister Generalis és a Szentszék engedélye. Ha tehát a Szentszék az új zárda és plébánia átvételét megengedi, úgy a Provincia elfogadja örömmel a zárdát.*[28]

Másnap a definitorium levélben kért engedélyt a generálistól a szatmári zárda és a plébánia elfoglalására. A pozitív válasz nem késett. Nemsokára megérkezett az 1913. április 29-én kelt a szentszéki jóváhagyás, valamint 1913. május 5-én a ferences generális beleegyezése a letelepedéshez.[29] F. év május 28-án megérkezett a budapesti kultuszminisztérium engedélye is. Mivel ekkor már minden szükséges engedély megvolt, a tartományfőnök külön

[26] Vö. MFL, II. PSJC. *Iktatókönyv, ActaProvinciae 1912–1914.* 45–52; 68–71.

[27] A *HDSz* 27. és Bura László: *A szatmárnémeti Szent János-plébánia temploma 1906–2006.* Verbum, Kolozsvár 2006, 28. tévesen hozzák a definitórium gyűlés időpontját. A krónikaírót valószínűleg a Minister Generalis-nak írt levél időpontja tévesztette meg.

[28] MFL, II. PSJC. *Iktatókönyv, ActaProvinciae 1912–1914.* 74.

[29] Vö. MFL, II. PSJC. *Iktatókönyv, ActaProvinciae 1912–1914.* 95–96;*HDSz* 27–28.

kérte, hogy a püspök állítsa ki azt az okiratot, melyben a rendnek adományozza a templomot, a kolostort és a kertet, valamint biztosítja, hogy a Hám János püspök féle alapítvány kamatait a zárda fenntartási költségeire használhassák. Továbbá megígérte, hogy júliusban a zárdát benépesítik, de szeretné tudni, hogy a felállítandó plébánián milyen lelkipásztori tevékenységet kell kifejteniük, hogy aszerint informálja a júliusban esedékes káptalant.[30] A püspök válaszában részletesen leírta Hildegarda lelkipásztori és egyéb tevékenységüket. Körvonalazta az általuk vezetett plébániát a hozzátartozó filiákkal (Berend, Kak, Kakszentmárton, Szatmárudvari és Mikola), a hitoktatási munkájukat. Hivatalosan a plébániát csak 1914. január 1-jén tekinti megalapítottnak, kérése, hogy a ferencesek már az 1913/1914-es tanévben kezdjék el a hitoktatást a tervezett plébánia területén lévő két iskolában.[31] A magyar nyelvű kísérőlevél mellett a püspök elküldte az 1913. június 16-án írt latin nyelvű alapítólevelet is, mely nagylelkűségéről tanúskodott. Nem csoda, hogy a nyári káptalanon a rend örömmel jelölte ki azokat a ferences atyákat, akik az új rendházba beköltöznek. Kinevezéseik alkalmával odafigyeltek arra, hogy a ferences atyák és testvérek alkalmasak legyenek mind a lelkipásztori feladatok elvégzésére, mind a szatmári kolostorba áttelepített Seraphicummal együtt járó feladatokat, mert a rendi elöljárók elhatározták, hogy Máriaradnáról a Seraphicumot az újonnan alapított kolostorba költöztetik. Szatmáron működő katolikus gimnázium előnyt és megfelelő körülményt biztosított a Seperphicum növendékeink nevelésére.[32]

Az új rendház első lakói (Tamás Alajos és Mayer Marcellin) 1913. július 29-én érkeztek Szatmárnémetibe. A következő

[30] Vö. MFL, II. PSJC. *Iktatókönyv, ActaProvinciae 1912–1914.* 101–105.
[31] Vö. MFL,II. PSJC. *ActaProvinciae 1917–1925.* 1590/1913. június 16.
[32] Vö. MFL, II. PSJC. *Iktatókönyv, ActaProvinciae 1912–1914.* 75.

napokban csatlakozott hozzájuk Fleisz Hugolin atya és három laikus testvér (Király Paszkál, Mészáros Herman és Tyukodi Pál). Beköltözésükkor még javában zajlottak a kolostor felújítási munkálatai, hisz a tanítóképző kiköltözése után szükséges volt egy alapos tatarozás. A munkálatok miatt csak egy szoba állt a megérkezett ferencesek rendelkezésére. Ennek ellenére az atyák a hívek részéről már az első napon megtapasztalták, hogy szeretettel várták őket. A városban lévő jezsuiták pedig szeretettel és segítőkészen viszonyultak hozzájuk. A ferences atyák a kolostor felújításával járó kellemetlenségeket nem vették figyelembe, ők elsősorban a lelkekre koncentráltak, azonnal elkezdték lelkipásztori tevékenységüket, annak ellenére, hogy még hivatalosan nem volt megalapítva az új plébánia:

Másnap reggel megkezdtük a misézést. Még nagyon szórványosan jöttek a templomba, de nap-nap után mindinkább többen. Már 3-at áldoztattam is. Naponként akadt már gyónó. Vasárnap több is. Kelyhünk csak egy van, mert kettőt és a szép monstranciát Hámon nagys. úr biztonságba helyezett a veszélyes sok munkás miatt. Patrikulát a jó jezsuiták küldenek. Már másnaptól kezdve aszerváljuk a Sanctissumumot. Reggelit is küldtek a jezsuiták; végre megjött a mi kis szakácstestvérünk is: fr. Paulin, s azóta a magunk szegényes, de jó kosztját esszük. ... A laikusok most egy szobában vannak még. Nekünk ugyan a ft. P. Custossal van már ugyan szobánk, de persze rendről nemigen lehet még beszélni, míg ez a sok nép ki nem megy a házunkból. Igazán olyan jó kedvvel megy minden, mintha csak sz. Ferenc atyánk különös áldása volna rajtunk. ... Tegnap óta már megtartjuk a reggeli közös elmélkedést is és a recollectiót is. Így folyik életünk.[33]

[33] *HDSz* 32–33.

Két hét múlva, augusztus 13-án Szatmárra megérkezett a máriaradnai kollégium 10 növendéke és a prefektus. A munkálatok teljes befejezése után (aug. 26.) megáldották a zárdát, és ünnepélyes keretek között létrehozták a klauzúrát. Egy hónappal később (szept. 28.) átadták a felújított zárdát és templomot. Erre az eseményre érkező Boromisza Tibor püspök a ferences szerzetesek és a papság kíséretében ünnepélyesen bevonult a főoltárhoz. Nyitóbeszédében Hám János püspök végrendeletére utalt. A szentéletű püspök életében a ferencesek Szatmárra való letelepítésének tervét nem tudta megvalósítani, de a jó Isten gondoskodott olyan püspökutódokról (pl. Meszlényi Gyula), akik megteremtették a feltételeket, s a ferences rend vezetői is készséggel hozzájárultak ehhez. Hám János püspökszándéka és végakarata megvalósult. Beszéde után a püspök átadta a provinciálisnak a zárda és a templom kulcsait, aki megköszönte a püspök bizalmát, és megígérte, hogy hivatásuk szerint hűségesen fognak munkálkodni. A provinciális a kulcsokat az első házfőnöknek, Tamás Alajosnak adta. Ezen ünnepi aktus után kezdődött el az ünnepi szentmise, melynek szónoka Unghváry Antal provinciális volt. Szentbeszédében külön kérte a híveket, hogy fogadják szeretettel a 350 év után a városba visszatérő ferenceseket,és ugyanakkor kifejezte köszönetét a zárda és a templom jótevőinek. A szentmise *Te Deum*mal fejeződött be.[34]

A ferencesek munkaterületét Boromisza Tibor püspök azzal is behatárolta, hogy 1914. január 1-jén megalapította a németi Szent János apostol és evangélista plébániát, melyet a Székesegyház plébániából hasítottak ki. Az elosztásról imígyen rendelkezett az 1913. június 16-án kelt levelében:

[34] Vö. *HDSz* 34–38.

A szatmári plébánia területének marad a városnak az a déli része, amelyhez legészakabb terültétől fog tartozni, keletről kezdve: a Hieronymi – és a Kisfaludy – utcáknak mindkét házsora, végig a Verbőczy utca, a Kinizsy utca elejének mindkét házsora odáig, ahol ez utcába beletorkollik a Verbőczy utca, végéig a Kazinczy utca mindkét házsora, továbbá az István király–tér délnyugati házsora, a Józsika utcának déli házsora, az Új utcának mindkét házsora, a Vörösmarty utcának mindkét házsora, végül a Sziget utcának mindkét házsora.

A németibeli plébánia kiterjed a városnak arra az összes területére, mely a szatmári plébánia fennebb megjelölt legészakabb részétől északra fekszik. ...

E területi megosztás szerint a városnak rom. kath. 7000 lélekszámából a szatmári plébániánál mintegy 4600. marad, a németihez 2400. jut.

2. A filiákat illetőleg.

A szatmári plébánia mostani filiái közül átcsatolandó az új plébániához a Szamos jobb partján lévő Berend, Kak, Kakszentmárton és Szatmárudvari, összesen 202. lélekszámmal, továbbá a Lázári–plébániától Mikola az ottani 278. róm. kath. lélekszámmal.

Ezekkel az útbocsátásokkal az új plébánia mintegy 2880. róm. kath. lélekszámmal indulna életre; a szatmári plébániánál pedig 4850. róm. kath. lélekszám maradna.[35]

A provinciális 1914. január 23-án 184–1914. számú levelében hivatalosan is megköszönte Boromisza püspöknek mindazt a jót, melyet a szatmári ház alapítása érdekében tett.[36]

[35] MFL, II. PSJC. *ActaProvinciae 1917–1925.*

[36] Vö. MFL,II. PSJC. *Iktatókönyv, ActaProvinciae 1912–1914.* 189.

A Szatmárra letelepedett ferences atyák részére adva volt minden, hogy új rendházban és plébánián cselekvő szeretettel szolgálják a lelkeket. Igyekeztek eleget tenni hivatásuknak, örömmel és vállalkozó szeretettel végezték munkájukat. A Szent János apostol és evangélista plébánián mintegy hatvan évig, 1967 júliusáig tevékenykedtek, hatéves (1951–1957) megszakítással, amikor a kommunista rezsim kényszerlakhelyekre kötelezte az szerzeteseket. A megpróbáltatások idején is (két világháború, kommunizmus évei) a nép „barátainak" bizonyultak.

Csonta Réka

Szent Ferenc Hírnöke – egy hitbuzgalmi folyóirat a dualizmus kori erdélyi egyházmegyében

Abstract: "The Messenger of Saint Francis" – a devotional periodical in the Transylvanian archdiocese during dualism. The press of the Transylvanian Archdiocese (today: the Archdiocese of Alba Iulia) dates back to the Austro-Hungarian Compromise of 1867, having "Egyházi és Iskolai Hetilap" ("Church and School Weekly paper"), which started in June 1867, edited by Éltes Károly, grammar school teacher (1867–1872). This was followed by „Erdélyi Egyházmegyei Értesítő" („Gazette of the Transylvanian Archdiocese" – 1876–1877), and „Közművelődés" („General Education" – 1878–1918). In the 1870s a pedagogical specialist journal was launched, entitled „Néptanoda" ("Educating the Public" – 1870–1873), and a weekly paper with mixed content, which provided practical information to the population in the countryside ("Hargita" – 1872–1873). The "Kalazantinum", which was the monthly paper of the piarist teachers to be in Cluj, appeared in 1895 and published articles from different areas of science and life (it stopped in 1915). After the turn of the century, the devotional associations also started to appear in the press: the Franciscan Third Order started a bulletin called "The Messenger of Saint Francis" (1903–1921), and the Eucharistic association started the "Periodical of the Eucharistic Association" (1903–1914). This paper summarizes the result of the research which aims the workout of the devotional periodical in the Transylvanian diocese: "The Messenger of Saint Francis". The research is based on the following two questions: what motivates the Transylvanian church intellectuals to publish devotional periodicals, or if this tendency is only regional or it is characteristic to the church in the whole world. The second question concentrates on the presented topics: in this study their approach to the Catholic press products and to the literature, respectively, the problems of the society are presented.

Keywords: devotional periodical, Transylvanian Archdiocese, Catholic press, Franciscan Third Order

Az erdélyi (ma gyulafehérvári) római katolikus egyházmegye sajtója szinte napra pontosan egyidős a kiegyezéssel: első lapja az 1867 júniusában induló gyulafehérvári *Egyházi és Iskolai Hetilap* Éltes Károly gimnáziumi tanár szerkesztésében (1867–1872). Ezt követi az *Erdély Egyházmegyei Értesítő* (1876–1877) majd a *Közművelődés*. A hetvenes években indul egy pedagógiai szaklap *Néptanoda* (1870–1873) címmel, illetve egy vegyes tartalmú, a vidéki lakosság számára gyakorlati ismereteket nyújtó hetilap (*Hargita*, 1872–1873) is. A kolozsvári piarista tanárjelöltek havi folyóirata, a *Kalazantinum* 1895-től színesíti a kínálatot a különböző tudományterületekről származó tanulmányok közlésével. A századfordulót követően a hitbuzgalmi egyesületek is kilépnek híreikkel a nyilvánosság elé: a ferences harmadrend elindítja a *Szent Ferenc Hírnöke* (1903–1921) című közlönyét, az oltáregyesület pedig az *Erdélyi Oltáregyesületi Lapot* (1903–1914). Trefán Leonárd, a *Hírnök* szerkesztője rendtársával, Hédly Jeromossal 1912-ben papok számára alapít egyházszónoklati folyóiratot (*Bernardinus*), amelyben nyolc évfolyamon át (1912–1919) prédikációvázlatokat közöl a liturgikus év vasárnapjaira és ünnepeire.

Ez a tanulmány annak a kutatásnak az eredményeit foglalja össze, amely a *Szent Ferenc Hírnöke*[1] című hitbuzgalmi folyóirat feldolgozására irányult. A kutatás két kérdés köré épült: mi motiválja a 19. század második felében – a 20. század elején az erdélyi egyházi értelmiséget erkölcsnemesítő lapok kiadására, illetve hogy ez a tendencia regionális jellegű-e vagy a teljes világegyházra jellemző. A második kérdéscsoport a prezentált témákra koncentrált: ebben a tanulmányban a katolikus sajtóról, a társadalmi problémákról és az irodalomról vallott felfogásuk összegzése kap helyet.

[1] A további utalásokban SztFH

„Lapunk közszükségletet tölt be"[2]

A *Szent Ferenc Hírnöke* első lapszáma 1903. január 1-jén három íven, füzetes kiadványként jelent meg, előfizetési ára két korona volt. Kolozsváron nyomtatták, de a helyi főszerkesztő Trefán Leonárd mellett egy budapesti (Kiss Arisztid) és egy bajai (Ungváry Antal) társszerkesztője is volt. (1910-től helyüket Bécsi Vazul és Zadravecz István veszi át.) László Polykarp erdélyi tartományfőnök az első számban mint hiánypótló sajtótermeket üdvözli a lapot, és a külföldi példák társadalmi hasznát elismerve szükségszerűnek tartja a közlöny beindítását. Ezt a gondolatot a korszak egyházi sajtótermékei szinte kivétel nélkül megfogalmazzák – a szerénytelenség vádját az okok és célok felsorolásával igyekeznek elhárítani. Ezek között első helyen az egyház *támadtatásai*t és a társadalom minden rétegét átható liberális közhangulatot emlegetik fel. Ebben XIII. Leó pápa felhívására válaszolnak, aki belátta, hogy az egyházat megváltozott társadalmi helyzetében, befolyásának, tekintélyének csökkenése idején a kommunikáció legkorszerűbb eszközével, a sajtó nyilvánosságával kell támogatni.[3] Felismerte a katolikus szervezetek, hitbuzgalmi egyesületek apologetikus szerepét, és elkezdte szorgalmazni ilyenek létesítését. A magyar püspökökhöz írt 1886-os körlevelében javasolta, hogy

> *az uralgó tévelyek távoltartására és kiirtására terjesztessenek a nagy közönség között hasznos iratok, amelyeknek tartalma megfeleljen az igazságnak és elősegítse a jó erkölcsöket. Jól tudjuk, hogy ezen dicséretre méltó és hasznos célra már néhány társulat*

[2] *Szerkesztői posta*, in SztFH 8 (1910/1), 55.

[3] Vö. Gergely Jenő: *A pápaság története*, Kossuth Kiadó, Budapest 1999, 245.

jött jétre, s nem sikertelenül működik. Nagyon óhajtjuk tehát, hogy e társulatok mind számban szaporodjanak, mind napról-napra bővebben gyümölcsözzenek.[4]

1879-ben a katolikus újságírókkal találkozva arra buzdítja őket, hogy igyekezzenek a liberális sajtó által a lelkekben okozott kárt *jó szellemű* írásokkal orvosolni:

Minthogy tehát az általánosan elterjedt szokásnál fogva a hírlapkiadás mintegy szükséggé vált, a kath[olikus] íróknak leginkább arra kell törekedniök, hogy azt a polgári társadalom javára s az egyház védelmére fordítsák, amit az ellenfelek mindkettőnek a megrontására használnak."[5]

P. Trefán Leonárd a pápai buzdítás nyomán hozza létre hitbuzgalmi folyóiratát „Assisi Szt. Ferenc tiszteletének és III. rendjének terjesztése, a katholikus valláserkölcsi élet ápolása" érdekében. A lap, bár Kolozsváron szerkesztették és nyomtatták ki, nem regionális kiadvány, hanem a magyarországi ferences harmadrendi testvérek országos hatósugarú közlönye. Olvasói az ország lgkülönfélésbb településeiről kerülnek ki, a szerkesztőségi posta tanúsága szerint Pécsett, Veszprémben, Pozsonyban, Vajdahunyadon és Magyaróváron is voltak előfizetői.

A folyóirat húsz évfolyam után két eltérő profilú periodikára válik szét: a Katolikus Világ (1923–1946) továbbviszi a Szent Ferenc Hírnöke lelkiségi jellegét, a Hírnök (1921–1944) pedig színvonalas katolikus szépirodalmat kínál a műveltebb közönségnek.

---

[4] *Körlevél Magyarország püspökeihez. Quod multum diuque.* In Szentséges atyánknak, XIII. Leo pápának beszédei és levelei, fordította Prohászka Ottokár, SZIT, Budapest 1891. 260–261.

[5] *XIII. Leo pápa őszentsége válasza a kath[olikus] hírlapírók üdvözletére 1879-iki február 22-én*, in Közművelődés 2 (1879/10), 17. (A *Magyar Állam* című katolikus napilap fordítása)

(Ez a profilváltás kívül esik kutatási korszakunkon, ezért figyelmen kívül hagyjuk.)

Céljaiban a fennállás évtizedei alatt néhány változás észlelhető: a főszerkesztő 1903-ban részletes program helyett az assisi szent életpéldáját a kínálja fel a társadalom bajaira gyógyszerül, négy év múlva csatlakozik a katolikus sajtó kollektív céljaihoz:

„Célunk nem más, mint kivenni részünket abból a harcból, amelyet az elkereszténytelenítés, hitetlenség és vallásközönyösség aknamunkája ellen folytatnunk kell. A vallástalan és erkölcsi céljaikban kétes jellemű lapok, újságok száma manapság légió. S mi nem akarunk mást, mint szerény fegyverekkel, szent Ferenc szellemében ezzel a káros hatású áramlattal küzdeni.[6]

A tizedik évfolyamra (1912) az erkölcsnemesítés nagy feladata felől a harmadrend belső megszilárdításának és szervezete kiépítésének speciálisabb programja felé fordul, ami a lap identifikációjában is tükröződik: korábban úgy jelent meg, mint *„hitbuzgalmi havi folyóirat Szent Ferenc tiszteletének és harmadik rendjének terjesztése, a katholikus vallás-erkölcsi élet ápolására"*, ettől kezdve *„Szent Ferenc Harmadik Rendjének lapja a katholikus valláserkölcsi és társadalmi élet ápolására"*. A módosítás a rend megerősödését sugallja: míg a századelőn a lap szorgalmazta a ferences lelkiség terjesztését (és általa közvetve a lelki élet felpezsdítését), az első évtized végén a harmadrend szervezetként lépett a helyére, a folyóirat szerepe másodlagossá vált. Már nem kellett a terciárius élet fórumait helyettesítenie, mert ilyenek lassan több helyütt is megalakultak. Jelentősége viszont változatlan maradt, a rendi igazgató (Trefán Leonárd, a főszerkesztő) közleményeit, kérését hatékonyan közvetítette a tagoknak, illetve a tagok beszámolóit a különféle rendezvényekről, tagfelvételről,

[6] *Különfélék*, in SztFH 5 (1907/1), 64.

elhalálozásról stb., amelyeknek mind szerepük volt a terciárius identitás erősítésében.

Írók, témák, olvasók

A *Szent Ferenc Hírnökét* a kor egyéb katolikus kiadványaihoz hasonlóan egyházi emberek szerkesztik és írják. Három ferences *áldozár*[7] neve olvasható a borítón – a már említett Trefán Leonárdé, Kiss Arisztidé és Ungváry Antalé – akik néhány állandó munkatárs és olvasó írásaival töltik meg a lapot. A vezércikket majdnem kivétel nélkül a főszerkesztő jegyzi, leggyakrabban *Aureus* álnéven, esetleg *-rd* szignóval. Rendtársai közül Frater Minimus, Loncsár Lukács, Humilis és Hédly Jeromos publikálnak gyakrabban. Az első évfolyamokban megtaláljuk a fiatal Hirschler József művészettörténész, későbbi kolozsvári plébános tanulmányait, Babik József egri tanítóképzői tanár és Rosty Kálmán ismert jezsuita papköltő verseit. A harmadrendiek közül Anka János újságíró és későbbi felesége, Dobay Mariska válik a *Hírnök* állandó munkatársává.

A *Szent Ferenc Hírnöke* közlöny lévén, legfontosabb feladata a harmadrend elöljárói és tagjai közötti kapcsolattartás: hozza a társulat híreit, bekapcsolja az olvasót a mozgalom szellemiségébe. Témáinak középpontjában Assisi Szent Ferenc életútjának feldolgozása áll, e köré épülnek az aktualitások. Emellett rendszeresen reflektál a liberalizmus által okozott társadalmi károkra, megpróbálva kijavítani őket.

Állandó rovatai a *Rendi élet*, *Szent Ferenc virágos kertje*, *Gyakorlati keresztény*, *Erényiskola*, *Különfélék*, *A Szent Ferenc Hírnöke postája*, később *Szerkesztőségi posta*. Humilis tollából *Párbeszéd a Hírnök és Péter terciárius között* címmel a harmadrend

[7] Áldozópap.

szabályzatát magyarázó sorozat indul. Némi szünet után *A Hírnök levele Antal terciáriushoz* címmel jelentkezik ugyanazzal a tartalommal. Anka János az élet igazi értékeire tanít *Kicsi mesék nagy dolgokról* című sorozatában, Dobay Mariska aforizmaszerű *Gondolatok*at közöl. A tizedik évfolyamtól *A munka rovata* gyakorlati ismeretekkel gazdagítja a kínálatot.

Induláskor a főszerkesztő nem jelöli ki a lap olvasói körét, ám a fent idézett rovatcímek eligazítanak: az oktató jellegű, helyenként leereszkedően didaktikus írások közlésével a *Hírnök* főként az alacsonyan iskolázott *nép* számára kíván az erényes élet szónoka lenni.

Irodalomszemlélet

A *Szent Ferenc Hírnök*ét is jellemzi a nem katolikus szépirodalomtól való teljes elzárkózás. A szépirodalmi közízlést, a hivatalos irodalmi kánont a vezető katolikus lapok nyomán a liberalizmus termékének tekinti, s mint ilyet megvetendőnek tartja.[8] Ugyanakkor igényét fejezi ki léleknemesítő szépirodalmi termékek létrehozására, viszont ehhez nincs megfelelő munkaerő. A lapot egy-két állandó munkatárs írásai mellett a szerkesztő cikkei töltik ki, aki folyamatosan a közönség *közreműködő* segítségét kéri. Az olvasók írásai viszont nem felelnek meg mindig az elvárásoknak, a szerkesztői posta gyakran tanúskodik jó szándékú, ám kevésbé sikeres irodalmi szárnypróbálgatásokról. *„Írni érdemes, de verset írni nem mindig fizeti ki magát, különösen, ha nem ért hozzá az ember. A költők születnek, a versírás*

[8] A kor katolikus irodalomszemléletéről bővebben lásd Rónay László: *Harcok az új „világnézlet" körül. Katolikus irodalomszemlélet 1890–1920*, Argumentum, Budapest 2005.

nem mesterség. Próbálkozzék meg másvalamit írni."[9] – javasolja a szerkesztő bizonyos Júliának 1910-ben. Később: „*Szárnypróbálgatásnak is gyöngécske, mintha pelyhedző madárfiók erőlködése volna.*[10]"

A Szent Ferenc Hírnöke szépirodalmi igénnyel fellépő anyagát az év liturgikus ünnepeihez kapcsolódó alkalmi költemények (himnuszok, fohászok), ferences szentek legendáinak átdolgozásai teszik ki, illetve az 1908-as évfolyam folytatásokban hoz egy társadalmi témájú regényt. Publicisztikáját társadalmi elemzések, szentföldi és római útleírások alkotják.

Ezek a szövegek kizárólag a belső elvárások mércéjével ítélhetők meg, a hivatalos irodalomkritika számára semmit nem mondanak. A század második felében kibontakozó *egyházirodalmi* (pápai) program elvárása volt erkölcsnemesítésre, evangelizációra alkalmas szépirodalmi szövegek létrehozása. Célközönsége a *nép*, az alacsonyan iskolázott vidéki lakosság, az értelmiséget más típusú szövegekkel próbálta megnyerni. Számukra a hit és tudomány összeegyeztethetőségét, a vallás társadalmi szükségességét bizonyító cikkeket kínált, ezt a réteget az értelem felől kívánta megszólítani. A kiegyezés után csak egy lapja lévén az egyházmegyének, a kétféle kínálatot egyazon lapszámon belül kellett érvényesíteni, majd éppen a *Szent Ferenc Hírnöke* révén indul el a differenciálódás.

A hitbuzgalmi irodalom kapcsán feltétlenül szólni kell Dobay Mariska költői pályafutásáról, amely a *Szent Ferenc Hírnöke* oldalain bontakozott ki. Rövid életéről keveset tudunk. Gulyás Pál adatai alapján 1885-ben született Székelyudvarhelyen. Nagyszebenben és Székelyudvarhelyen tanult, 1907-ben Anka János budapesti újságíró felesége lett. 1903-tól kezd publikálni, versei

[9] *A szerkesztő üzenetei*, in SztFH 6 (1908/ 11), belső borító.
[10] *A szerkesztő üzenetei*, in SztFH 11 (1913/5), belső borító.

jelennek meg többek között az *Alkotmány*, az *Élet*, az *Erdélyi Oltáregyesületi Lap*, a *Katholikus Népszövetség*, a *Szent Ferenc Hírnöke* című lapokban. Mint a lap olvasója már rögtön az induláskor jeletkezik versekkel (verses imákkal), és csakhamar a *Hírnök* állandó munkatársa lesz. Témái igazodnak a ferences lelkiséghez, hangvétele lírai. Öt év alatt számos verset publikál, amelyeket a rend kolozsvári Szent Bonaventura nyomdájában 1908-ban külön kötetben is megjelentet *Szeráfszárnyak* címmel. 1914-ben ugyanitt lát napvilágot második, utolsó kötete, az *Oázison* is. 1908-ban a pozsonyi virágjátékokon aranytollat nyert a *Szent Erzsébet emlékezete* című ódájával. 1922-ben, 37 éves korában hunyt el Budapesten.[11]

Két évtizedes pályáját végigkísérte olvasói szeretete. A szerkesztő bátorítására kezdett írni, köteteit a Bonaventura nyomda adta ki, az elsőhöz Trefán Leonárd írt előszót. Irodalmi díjának átvétele után a *Hírnök* több oldalas méltatást, sőt fényképet is hoz róla, a szerkesztői postarovat pedig regisztrálja az olvasók gratulációit. A belső kritika némiképp elfogult: iskolateremtőnek nevezi a költőnő teljesítményét:

> *Dobay Mariska szent Ferenc Atyánk költői egyéniségéből és a terciárius élet szelleméből új iskolát alapított: a magyar ferences költészet iskoláját. Finom érzése, kultivált lelkülete megtalálta a szent Ferenc életében és személyiségében azokat a vonásokat, melyek költők lantjára valók. Szeráfszárnyak című verses kötete ékesen szóló bizonyíték ezen állítás mellett. Költeményeinek legjava részét sz. Ferencről írja, eleven színezéssel, a költői érzésnek egész melegével. Mindenütt megnyilvánul bennük a mélyen val-*

[11] *Dobay Mariska (Anka Jánosné)*, in Gulyás Pál Magyar írók életes és munkái V. kt, Bp., A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1943, 867.

lásos léleknek igazi műveltsége, s ennek következménye: az egészen tiszta gondolkozás.(...)

Mert különösen a mi időnkben meg kell koszorúzni azt a nőt, ki nemének adományait: lelki szépségét, gyöngédségét és szívének tisztaságos világát olyan közkinccsé tudja tenni, hogy abból sokan gazdagodhatnak. Hódolni kell az olyan nő előtt, ki képességeit, s a veleszületett előnyöket a mások boldogságának tőkéjévé avatja, eszményi célokból, szent lelkesedéssel.[12]

Az írás a nő közéleti szerepvállalásáról való gondolkodás szempontjából sem érdektelen.

Összegezve: a lap irodalmi anyaga a többi műfajhoz hasonlóan a hívők lelki életének elmélyítését szolgálja. Létrehozói nem elismert szerzők, hanem papok, laikus értelmiségiek, jószándékú hívők, akik hivatást éreznek előmozdítani a nemes célt: közelebb vinni a lelkeket Istenhez. Írásaik ezért csak ebből a perspektívából értékelhetők.

Humor

A humor igen ritkán felbukkanó jelensége a korszak lelkiségi folyóirat-irodalmának, amelynek oka a játék, a derű, a vidámság korabeli egyházi értelmezésében gyökerezik. Eszerint a játék pusztán a gyermek számára engedélyezett tevékenység, de még ilyenként is határozott célja van: előkészíteni őt az élet nagy feladataira. (A Bangha Béla-féle Katolikus Lexikon a gyermekjáték fogalmát még 1931-ben is a célszerűség és helyesség felől közelíti meg.[13]) A lapok tükrében a bolondozás, az alakoskodás,

[12] *Munkatársaink. Dobay Mariska ünneplése*, in SztFH 8 (1908/11), 379–382.

[13] Bangha Béla: (szerk.) *Katolikus Lexikon* II. Magyar Kultúra, Budapest 1931. 420

a szerepből való kiesés erkölcstelen, tehát bűnös cselekedet. Ez legnyilvánvalóbban a vidámság évenként visszatérő ünnepét, a farsangi[14] mulatozást ostorozó cikkeikben körvonalazódik, illetve a színházlátogatás divatja ellen tiltakozó írásokban.[15] A kiegyezés után a legmagasztosabb célok vezérlik a lapkiadásra vállalkozó egyházi értelmiséget: újságaik az érdekvédelem, az evangelizálás, az erkölcsnemesítés útjain járnak. A játékosságot a komolyság ellentéteként értelmezik, és öncélúsága miatt nem tudják hasznosítani, figyelmen kívül hagyják. Kezdetben kifejezetten el is határolódnak az efféle olvasói igényektől, az *Egyházi és Iskolai Hetilap* alig leplezett felháborodással utasítja el a kérést. A század vége felé a sajtótermékek rétegződésével az egyházi lapok eszközei is árnyalódnak, az olvasók megszólításának új lehetőségeit ismerik fel, ilyenként a humort is. Megnyilvánulásának két formája is felbukkan az újságban: a nevetségessé tétel és a derűs, pozitív humor. Az előbbi csattanós, feltétlenül nevelő célú történetek közlését jelenti, amelyek párbeszédei leplezetlen szándékossággal teszik nevetségessé az ellenfél tipikus alakjait (a liberális világfit, az uzsorás zsidót, az ateista értelmiségit) és mutatják fel a katolicizmus győzelmét.

A második jelenség a *Hírnök* 1908. évi szeptemberi számában érhető tetten, amelyet a szerkesztő egészében a pápa személyének szentel annak aranymiséje alkalmából. Itt oldalakon keresztül

[14] P. LOKODI Gergely: *Farsangi gondolatok*, in SztFH 1 (1903/2), 20–21.

[15] „*A színház oly iskola, hol sok rosszat láthatsz, tanulhatsz; alkalom kínálgatás oly tettekre, melyeknek bűn a nevök; azon hely, hol mindenkorra elvesztheted örökértékű legdrágább kincsedet. Az érzékeket csiklandozó színpadi öltözködést, táncot... növelik a frivol énekek, a kétértelmű célzással, csípős, sikamlós tréfával fűszerezett párbeszédek. Eljárásukkal, szavukkal fölizgatják a hallgatóságot, mindmegannyi üszköt vetnek szívébe...*" Loncsár Lukács: *A színházlátogatásról*, in SztFH 5 (1907/1), 21. Ehelyett bibliai témájú darabokat kínál, például Franz Neumayer német jezsuita tollából. (*A tékozló fiú. Bibliai szomorújáték nyolc felvonásban.* Fordította Kiss Arisztid)

hoz anekdotákat Giuseppe Sartro (X. Piusz) életéből, és ami a legfontosabb, hogy a pápa humorát értékként mutatja fel.

> *Amióta a volt velencei pátriárka ül szent Péter örökében, belopódzott Sartro Józseffel a mosolygás, jókedv, sőt a – tréfa is. Nem lehetne mind elősorolni azt a tömérdek adomát, ami X. Pius egy-egy humoros percének szülöttje. Jóformán minden napra jut belőlük s néha nem is egyetlen.*[16]

Társadalmi problémák

A Szent Ferenc Hírnöke kísérletet tesz segítséget nyújtani az akut szociális problémák megoldásában: a városi munkásság elszegényedése, a székelyföldi falusi lakosság küzdelmei állandóan foglalkoztatják. Publicisztikáját hozzávetőlegesen felerészben a társadalom bajainak értelmezése, az okok keresése és a gyógyszer felkínálása teszi ki. Rendszerszerűen 1908-tól kezd a témával foglalkozni (*Korszerű ismeretek, Gazdasági ismeretek a hit világításában*) de a korábbi évfolyamokban is foglalkozik a kérdéssel.

Korának kihívásaira adott válasza azonban nem tanúskodik XIII. Leó *Rerum novarum* kezdetű szociális enciklikájnak mélyebb megértéséről, ugyanis nem tud egyebet üzenni az iparosodás áldozatai számára, mint a helyzetükbe való beletörődést, sőt arra buzdítja őket, hogy megszeressék a szegénységet. Miközben a pápai körlevél a társadalmi igazságosságot követeli, és a munkaadók kötelességeit is hangsúlyozza, a folyóirat társadalmi egyenlőtlenségek szentírási és történeti megérvelésével foglalkozik. Nézetei szerint az erényes élet, a mennyei kincsek gyűjtése a *kenyérkérdést* is megoldja. Erre a következtetésre a 13. és a

[16] SztFH 6 (1908/9), 469.

19. század erkölcsi züllöttségének párhuzamán keresztül jut el, Szent Ferenc lelki *„forradalmára"* visszautalva.

Trefán Leonárd szerkesztő az 1907-es pécsi katolikus nagygyűlés hitbuzgalmi és karitatív szakosztályában XIII. Leó felhívása nyomán a rendalapító segítségéhez folyamodik:

> *Ki volna alkalmasabb a kényes munkáskérdés és a szociális problémák megoldására, mint a szegény szent Ferenc, ki arra tanít, hogy a szegények a menny örökösei, a lelki béke birtokosai, s a gazdagok csak annyiban vesznek részt mindezekből, ha fölöslegüket megosztják a szűkölködőkkel. A harmadrend gyakorlati úton valósítja meg a szabadság, egyenlőség és testvériség sokat hangoztatott elvét.*[17]

Másutt történeti érvekkel támasztja alá a társadalmi egyenlőtlenségeket, és elfogadásukra buzdít. Sőt, odáig megy, hogy a munkások nyomorúságos helyzetéért őket magukat teszi felelőssé.

> *A mai sanyarú állapotnak harmadik oka az, hogy az így minden oldalról sanyargatott munkás ahelyett, hogy takarékossága, lelkiismeretes munkássága által könnyítene sorsán, nem, ehelyett, ő igazságtalan sztrájkjaival, túlzott követeléseivel, hanyag és lelkiismeretlen munkájával csak élesíti és növeli azt a feszült viszonyt, amely a munkaadó és a munkások között van; úgy, hogy ezáltal teljesen tűrhetetlenné teszi saját helyzetét.*[18]

A gazdagsághoz való viszonya ellentmondásos: ugyan a szövegek a lelki sekélyesség és a bűn melegágyaként értelmezik, mégis

[17] TREFÁN Leonárd, *A Szent Ferenc harmadrendjének társadalmi szerepéről*, Melléklet a Szent Ferenc Hírnöke 1907. októberi számához, 5.

[18] A: *Korunk sebe*, in SztFH 7 (1908/10), 500.

történeti érvek alapján ennek elfogadására bátorít. Ez a magatartás a *Rerum novarum* előtti egyházi felfogást tükrözi, amely nem látott problémát a vagyonkülönbségek meglétében, melynek megfelelően a szegénységet pusztán karitatív eszközökkel igyekezett enyhíteni. Az enciklika nagy áttörése, hogy problematizálta az osztályellentéteket és megpróbált megoldást keresni a felszámolás mikéntjére. A keresztény szeretet elveit és a közjó szem előtt tartását ajánlotta. Továbbá elismerte a munkások szakmai szervezetekbe való tömörülésének jogát, és a méltányos bérük kiharcolását, akár sztrájkkal is.[19] A folyóirat ugyan sok helyütt azt állítja, de a pápa nem pusztán az imádságos élettől várta egy ekkora horderejű probléma megoldását, hanem konkrét, gyakorlati lépéseket is tett. A Szent Ferenc Hírnökének idézett cikkei ezzel szemben a szószékről, helyenként félreismerve a helyzetet, nélkülözve minden empátiát, adnak biztos választ a kérdésekre. Javaslataik egy korábbi álláspont konzerválását jelzik.

Sajtó

A liberális és a katolikus újságírás harca állandó témája a folyóiratnak. A századforduló előtt az egyre erőteljesebbé váló, de még mindig nem versenyképes egyházi sajtó szervezkedni kezd, létrejön az *Országos Pázmány Egyesület* (1896–1946) a katolikus írók és újságírók érdekvédelmi szervezete, és a lapokban egyre több szó esik a *sajtópártolás* lelkiismereti kötelezettségéről. A templomokban sajtóvasárnapokat tartanak és gyűjtést rendeznek az ügy érdekében. Jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, minthogy XIII. Leó a terciárius regulában külön rendelkezik róla:

[19] Gergely Jenő: i. m., 249.

Ha a jó kereszténynek magától értetődő kötelessége, hogy küzdjön a rossz sajtó ellen, és áldozatosan (munkával és anyagiakkal) segítse elő a jó sajtót: akkor ezt még inkább elvárja az Egyház a terciáriustól, aki mintakép akar lenni a keresztény elvek megvalósításában. Ne ismerjen megalkuvást a rossz sajtóval szemben, mert az olyan, mint az édes méreg. Szigorúan őrködjék, hogy ne csak családjába ne kerülhessen rossz könyv, újság, folyóirat, hanem alkalmazottai kezébe sem. Viszont anyagi erejéhez mérten rendelje meg a katolikus sajtó termékeit, fizessen elő pontosan a megrendelt lapokra, szerezzen a jó sajtónak minél több előfizetőt.[20]

Mivel a katolikus újságírás (kedvelt egykorú kifejezéssel az *egyházirodalom*) megteremtése és művelése egy pápai program része, az egyes kiadványok a közös ügy szolgálata okán folyamatosan reflektálnak egymás munkájára, számon tartják egymást. Kölcsönösen hozzák az előfizetési felhívásokat, és átveszik egymás cikkeit. A *Hírnök* az első számtól kezdve hozza a magyar katolikus folyóiratok listáját. Ugyanakkor állandó kapcsolatban marad a Szentszékkel, törekvéseit a vonatkozó megnyilatkozásokkal legitimálja. Mint korábban a budapesti *Magyar Állam* című katolikus politikai napilap, a *Hírnök* is éveken keresztül az első oldalon közöli XIII. Leó személyes üzenetét,[21] később utódának, X. Piusznak áldását[22] is megkapva, egymás alatt a kettőt.

[20] *A jó példa és a sajtó (II. 8. §)*, in Terciárius vezérkönyv, Assisi Szent ferenc harmadik rendjének szabály- és vezérkönyve, átdolg. Majsai Mór, 5. kiad., Budapest, a Ferences Közlöny kiadása. 75.

[21] *„XIII. Leo pápa Őszentsége 1903. június 17-én Zichy Gyula gróf p. t. kamarás pécsi püspök úr Őméltósága által apostoli áldását küldötte folyóiratunknak."*

[22] *„Megáldom a Szent Ferenc Hírnökét, szerkesztőit és munkatársait, s mindazokat, kik e lapot olvassák."*

Trefán Leonárd lapjának születésekor a magyar katolikus lelkiségi folyóirat-irodalom piacán már számtalan termék küzdött az olvasók figyelméért. Ezek sokféleképpen differenciálódtak: voltak ifjúsági és gyermeklapok, férfi- és női szervezetek kiadványai, hitbuzgalmi csoportok folyóiratai, karitatív és szociális társulatok értesítői meg mindezek mellékletei, naptárai, társlapjai stb. A főszerkesztő és a tartományfőnök szerint mégis szükség volt a *Hírnök*re a ferences lelkiség megismertetése céljából. A lapban többször elhangzik az ájtatossági társulatok számbeli növekedése kapcsán, hogy a harmadrend szerzetesrend lévén, minőségileg több ezeknél, tehát lapjának is van létjogosultsága. Emellett kulturális haszna sem elhanyagolható: a főszerkesztő sorozatot indított Szent Ferenc Hírnöke könyvtára címmel. Ebben olyan könyveket ad ki, amelyek vagy szerzőjük vagy témájuk révén közel állnak a ferences lelkiséghez. 1913-ban 13 kötetes volt a sorozat, darabjait 1–2 koronás áron folyamatosan kapni lehetett a kiadóhivatalban.

Összefoglalás

A Szent Ferenc Hírnöke hiánypótló igénnyel indult XIII. Leó pápa biztatására, aki a világ katolikus újságíróihoz szólva arra kérte őket, hogy a liberális sajtó ellenében állítsanak fel jó katolikus sajtót (*„scriptis scripta opponanda"*). Másrészt a pápa maga is ferences harmadrendi lévén, az assisi szent életpéldáját ajánlotta az Istentől eltávolodott híveknek. A folyóirat indulásakor már

„Dilecto filio Patri Leonardo Trefán O.F.M. Redactori et ceteris pariter dilectis Scriptoribus et Lectoribus Periodici „Szent Ferenc Hírnöke" in bonum fratrum Tertiis Ordinis in Hungaria editi, fausta fausta quaepue et salutaria a Domino adprecantes, grati et benevolentis animi testem, apostolicam Benedictionem reramanter impertimus – Ex Aedibus Vaticanis die 28. Febr. 1909. Pius PP. X."

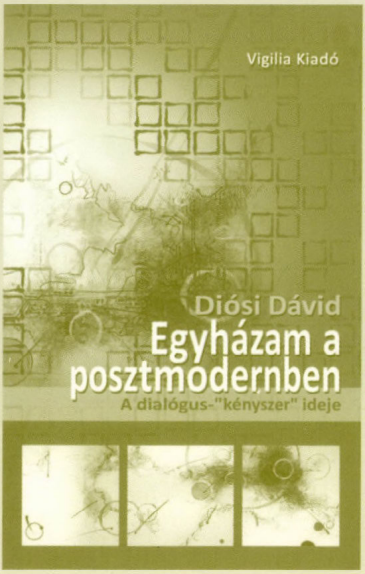
számtalan lelkiségi kiadványt szerkesztettek országszerte, a nyugat-európaiakat nem is említve, ahol már a 19. század derekán virágzott a katolikus sajtó. A *Hírnök* mégis hiánypótló igénnyel lép fel, nem lévén a sokféleképpen differenciálódott hitbuzgalmi folyóiratok közt Szent Ferenc tiszteletét sürgető lap.

A liberális sajtótermékekkel folyamatos harcban áll, elveik ellenében határozza meg magát, viszont vitára nem kerül sor egyikükkel sem, valószínűsíthetően azért, mert az ellenfél egyszerűen nem vesz tudomást róla. A *pályatársak*kal a közös ügy okán szoros kapcsolatot ápol, nem rivalizál a hasonló kiadványokkal, mivel szerkesztése és terjesztése (a korszak legtöbb katolikus lapjához hasonlóan) nem üzleti vállalkozás, hanem nemes feladat, a lelkipásztori munka egyik helyszíne.

Irodalomszemléletében nem hoz sajátosat: a műveket a vezető katolikus kritikai lapok esztétikája felől közelíti meg, elutasítva mindent, ami abba nem illeszkedik bele, és irodalomként definiálva mindent, ami a belső kritika elvárásainak megfelelt.

A társadalmi problémákat érzékeli ugyan, de megoldásukra egy meghaladott nézőpontból törekszik.

Összefoglalásként elmondható, hogy a Trefán Leonárd alapította lelkiségi folyóirat sajátos színfoltját képezi a dualizmus kori katolikus egyházi sajtónak. Törekvései a *laptársak*éhoz hasonlóan XIII. Leó rekrisztianizációs politikájában gyökereznek, melynek célja modern eszközökkel mutatni meg a a kereszténységet a modern világnak.

Diósi Dávid: Egyházam a posztmodernben
A dialógus-„kényszer" ideje,
Vigilia Kiadó, Budapest 2014.
ISBN: 978-963-9920-41-5

Diósi Dávid nem holmi elvont elefántcsonttoronyba húzódva műveli a teológiát, hanem azt a szemléletet képviseli, hogy annak a ma élő emberhez, gondjaihoz és örömeihez kell hozzászólnia. Merész és kreatív e vállalásában és vállalkozásában. Van mondandója a posztmodernről, a vallástalan emberről, az ateistáról, a túlsó oldalon állóról: nem ijed meg és nem is kezdi reflexből püfölni azt hangoztatva, az ellenséges világ már megint micsoda gonoszságot tervez ellenünk, tiszta, vétlen, a Jó oldalán sorakozó keresztényekről/katolikusok ellen. Diósi dialóguskényszerről beszél, jó tanácsot, forgatókönyvet ad hozzá, és feltérképezi a szembenálló felet meg a háttérül szolgáló mai világot is. Mindezt a „tudom, kinek hittem" alapvetően optimista és bizakodó hívő ember magatartásával teszi, azéval, aki azt is tudja, hitét nem kiváltságul, hanem feladatként kapta, s bárki máshoz hasonlóan cserépedényben őrzi, feladata mégsem az, hogy a törékeny edényt elzárja, hanem hogy abból nagyvonalúan és ítélet nélkül osszon.

Dr. Bodó Márta
irodalmár, teológus
a Keresztény Szó főszerkesztője

BETHLEN GÁBOR
Alap

ISSN 1582 – 0661

17 (2014/2) ISSN 1582 - 0661

Studia Theologica Transsylvaniensia

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata

17/2

Tartalom

Holló László
A Szentszék és a román kormány között 1927. május 10-én kötött konkordátum IX. szakaszának értelmezésére vonatkozó 1932. május 30-i egyezmény elő- és utótörténetéről

Virt László
Adalék Márton Áron 1940 és 1944 közötti működéséhez

Marton József
Ami Scheffler boldog János életrajzából kimaradt

Koncsag László
Mailáth püspök kapcsolata a Csíkszeredai Főgimnáziummal az *ÉRTESÍTŐK* tükrében

Bonto Gabriella
Dr. Gurzó György Anaklét atya igazi arca

Lőrinczi Károly
A „Népek tavasza" hogyan vált zimankós téli nappá Apanagyfaluban és környékén?

Lukács Imre-Róbert
A laikusok elengedhetetlen szerepe az egyházban

Oláh Zoltán
Adóbehajtók Izajás Septuagintájában

András István
A virtualizálódó szubjektum (helyzetjelentés; morfondírozás)

Kolozsvár – Gyulafehérvár
2014

Studia Theologica Transsylvaniensia

XVII. évfolyam 2. szám
2014

Kolozsvár – Gyulafehérvár

Studia Theologica Transsylvaniensis
A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar
Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata – XVII. évfolyam, 2014/2. szám

A szerkesztőség címe:
Institutul Teologic Romano-Catolic,
RO – 510010 Alba Iulia, str. Gabriel Bethlen nr. 3.
Tel.: +40/258–811688
E-mail: diosidavid@yahoo.de
www.seminarium.ro

Szerkesztők:	Dr. Marton József
	Dr. Diósi Dávid
Szerkesztőbizottság:	Dr. Peter Schallenberg – Paderborn
(Editorial Board)	Dr. Oláh Zoltán – Gyulafehérvár
	Dr. Bara Zoltán – Gyulafehérvár
	Dr. Alexandru Boboc – Bukarest
	Dr. Ecsedy Judit – Budapest
	Dr. Madas Edit – Budapest
	Dr. Havas László – Debrecen
	Dr. Ferenczi Sándor – Gyulafehérvár
	Dr. Orbán Szabolcs OFM – Gyulafehérvár
Szaklektorok:	Dr. Brendan Leahy – Maynooth
(Advisory Board)	Dr. Franz Sedlmeier – Augsburg
	Dr. Stefan Tobler – Nagyszeben
	Dr. Vizkelety András – Budapest
	Dr. Székely Dénes – Gyulafehérvár
	Dr. Kovács F. Zsolt – Nagyvárad
	Dr. Peter Sedlák – Kassa
	Dr. Lukács Róbert – Gyulafehérvár
	Dr. László László – Ottawa

ISSN 1582 – 0661
© STUDIA THEOLOGICA TRANSSYLVANIENSIA – GYULAFEHÉRVÁR
Megjelent: 2014
Alak: 61x86/11

Tartalom

Holló László
A Szentszék és a román kormány között
1927. május 10-én kötött konkordátum
IX. szakaszának értelmezésére vonatkozó 1932. május 30-i
egyezmény elő- és utótörténetéről
163

Virt László
Adalék Márton Áron
1940 és 1944 közötti működéséhez
181

Marton József
Ami Scheffler boldog János életrajzából kimaradt
205

Koncsag László
Mailáth püspök kapcsolata a Csíkszeredai Főgimnáziummal
az *ÉRTESÍTŐK* tükrében
219

Bonto Gabriella
Dr. Gurzó György Anaklét atya igazi arca
249

Lőrinczi Károly
A „Népek tavasza" hogyan vált zimankós téli nappá
Apanagyfaluban és környékén?
263

Lukács Imre-Róbert
A laikusok elengedhetetlen szerepe az egyházban
275

Oláh Zoltán
Adóbehajtók Izajás Septuagintájában
301

András István
A virtualizálódó szubjektum
(helyzetjelentés; morfondírozás)
325

Holló László

A Szentszék és a román kormány között 1927. május 10-én kötött konkordátum IX. szakaszának értelmezésére vonatkozó 1932. május 30-ai egyezmény[1] elő- és utótörténetéről

Zusammenfassung: Die römisch-katholische Autonomie bzw. der römisch-katholische Status von Siebenbürgen entstanden am Anfang der Neuzeit, mit kleineren Veränderungen betätigte sich auch nach dem Friedensvertrag von Trianon, unterschrieben am 4. Juni 1920, bis zum Jahr 1932.
Im IX. Absatz des Konkordats von 1927 zwischen dem Rumänischen Staat und dem Heiligen Stuhl, welcher die über eine juristische Persönlichkeit verfügenden organisatorischen Strukturen der katholischen Kirche aufzählte, erschien der Status explizit nicht, obwohl er „die anderen kanonisch und gesetzlich entstandenen Organisationen" auch als juristische Personen erwähnte.
Der vorliegende Artikel beschreibt die Vor- und Nachgeschichte des zur Klärung der juristischen Situation des Status ausgearbeiteten und am 30. Mai

[1] *Accord concernant l'interpretation de l'art. IX du Concordat du 10 maii 1927 entre le Saint-siège et le gouvernement roumain.* Az egyezmény szövege aláírás után megjelent az Acta Apostolicae Sedis szentszéki hivatalos közlönyben (AAS XXIV, Num. 6/1 Iulii 1932, 209–214) és România Hivatalos Közlönyében (MO 180/1932. augusztus 3.). Miután – parlamenti ratifikálás híján – román oldalról a Státus ingatlanainak megszerzése érdekében kétségbevonták érvényességét, hosszas harcok és végeláthatatlan perek után 1940-ben újólag kiadásra került, most már 659-es számú törvényerejű rendeletként *Decret-lege pentru ratificarea Acordului privitor la interpretarea art. IX. din Concordatul de la 10. Mai 1927, între Sf. Scaun și Guvernul Român, precum si anexa sa cuprinzând Statutele Consiliului Dioceziei Catolice de rit latin de Alba-Iulia, semnat la Vatican la 30 Mai 1932* címen. In: MO 52/1940. március 2, 986–991. Magyar fordításban kiadva in: I. *Kultusztörvény. II. Konkordátum és Római egyezmény. III. Egyházmegyei Tanács ügyviteli szabályzata,* (A továbbiakban KKE) Cluj 1937, 19–26.

1932 in Rom durch die Vertreter des Rumänischen Staats und des Vatikans unterschriebenen Übereinkommens (Akkord).
Schlüsselbegriffe: Römisch-katholischer Status von Siebenbürgen; katholische Autonomie; Konkordat von 1927 zwischen dem Rumänischen Staat und dem Heiligen Stuhl; Akkord von 1932; Gyárfás Elemér; Valeriu Pop.

Bevezetés

A trianoni békeszerződés, illetve békediktátum után, a Szentszék és a Román Királyság közötti kétoldalú, a Románia területén működő katolikus egyház helyzetét szabályozni hivatott szerződés megkötésére hosszas tárgyalások után 1927. május 10-én Pietro Gaspari bíboros-államtitkár és Vasile Goldis román kultuszminiszter által Rómában aláírt konkordátummal került sor.[2] Ez egy nehezen átlátható, szövevényes tárgyalássorozat után született meg, a tárgyaló feleknek a közös cél – a kétoldalú megegyezés – érdekében mutatott kölcsönös kompromisszumra való törekvése következtében.[3] Ebben az Erdélyi Római Katolikus Státus számára, a jogi személyiség kérdése várt tisztázásra. A konkordátum erre vonatkozó IX. szakaszában[4] ez a tisztázás saj-

[2] *Sollemnis Conventio inter Sanctam Sedem et Romaniae Regnum* (1927. május 10.). In: AAS XXI (Num. 9, 15 Iulii 1929), 441–451; MO 126/1929. június 12, 4479–4486. Magyar fordításban kiadva in: KKE, 3–14.

[3] Vö. Marton József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*, Csíkszereda 2014, 57–70.; Nóda Mózes: *Biserica Romano-Catolica din Transilvania in perioada interbelica*, Cluj Napoca 2008, 47–81.

[4] „Az Állam a törvényes hierarchikus hatóságaitól képviselt Katholikus Egyháznak elismeri jogi személyiségét, az állam közjogának megfelelően.

Következésképen a plébániák, főesperességek, kolostorok, káptalanok, prépostságok, apátságok, püspökségek, érsekségek és a többi kánonilag és törvényesen megalakult szervezetek jogi személyek, s bármely természetű javaik teljes tulajdonjogát garantálja az Állam, a Királyság Alkotmányának megfelelően, a törvényes hierarchikus hatóságai által képviselt katholikus Egyház számára." KKE 6–7.

nos a kompromisszumra való törekvés áldozata lett, ami mind a mai napig végeláthatatlan problémát jelent a Státus és az annak örökébe lépő Egyházmegyei Tanács, valamint az Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány számára.[5]

A jogi személyiséggel bíró egyházi intézmények felsorolása után, a konkordátum IX. szakaszába foglalt „többi kánonilag és törvényesen megalakult szervezetek jogi személyek" kijelentés ugyan megnyugtatólag hathatott a Szentszék képviselőire, de annak értelmezése a későbbiekben nem bizonyult könnyűnek. Ugyanis a Román Külügyminisztérium már az aláírás után, de még a ratifikálás előtt, 1928. július 20-án keltezett és az apostoli nunciushoz intézett átiratában arra hivatkozva, hogy „a Konkordátum ratifikálása nem ütköznék komoly nehézségekbe, ha a Konkordátum szövegének néhány pontjára vonatkozólag bizonyos felvilágosítást és közelebbi meghatározást nyújthatna", egyebek mellett kérte a Szentszéktől a IX. szakasz olyan szellemű értelmezését, hogy „ami a Konkordátum IX. szakaszában említett jogi személyiséget illeti, a Katholikus Egyház a IX. szakaszban felsorolt szervezetein kívül (plébániák, főesperességek, kolostorok, káptalanok, prépostságok, apátságok, püspökségek, érsekségek és más kánonilag és törvényesen megalakult szervezetek) nem fog jogi személyiséget élvezhetni és javakat bírni".[6]

[5] A későbbiekben bemutatásra kerülő, a Szentszék és a Román Királyság képviselői által 1932-ben megkötött egyezmény az ősi Erdélyi Római Katholikus Státus intézményének nevét Gyulafehérvári Latin Szertartású Kath. Egyházmegye Tanácsa névre változtatta. Az Egyházmegyei Tanács 1948. évi felfüggesztését és az 1989–90-es társadalmi változásokat követően történelmi alapon való visszaállítására irányuló sikertelen próbálkozások után 2005-ben alakult újjá közhasznú alapítványként Fundatia Statusul Romano Catolic din Transilvania – Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány néven.

[6] *A Román Külügyminisztérium Angelo Maria Dolci bukaresti apostoli nunciushoz intézett 1928. július 20-ai 48.524. számú átirata.* In: KKE 15–18, itt 16.

A nuncius közbenjárására „a Szentszék, hogy újabb bizonyítékát szolgáltassa jóindulatának, megkönnyítve, amennyire tőle telik, az aláírt egyezmény ratifikálása érdekében a Kormány helyzetét, a Kormánynak a IX. szakaszra vonatkozó óhaját készségesen"[7] teljesítette.

Támadások a Státus ellen

Bár annak ellenére, hogy a későbbiekben a román kormány hivatalosan, nyilvánvalóan úgy értelmezte, hogy az egyházi intézményeknek a IX. szakaszban foglalt felsorolása nem korlátozó, hanem szemléltető jellegű, ami további „kánonilag és törvényesen megalakult szervezeteket" is magába foglal,[8] a kitételt a főként Onisifor Ghibu nacionalista egyetemi tanár nevével fémjelzett körök nem tartották a Státusra vonatkoztathatónak.[9] Aktivitásuk a közvéleményben olyan hangulatot teremtett, melyet a román kormányzat is kénytelen volt tekintetbe venni. Ez a törekvés átmenetileg akkor nyert hivatalos elismerést, ami-

[7] *Angelo Maria Dolci bukaresti apostoli nuncius 1928. október 28-án kelt 5310. számú válaszlevele a Román Külügyminisztériumnak.* In: KKE 18–19, itt 18.

[8] Vö. *A Külügyminisztérium Jogi Bizottságának 1931. október 30-ai 144. számú jegyzőkönyve.* Kiadva in: Pop, Valeriu: *Acordul dela Roma*, Cluj 1934, 9–23, itt 18–20.

[9] Onisifor Ghibu a magyar egyházak, szerzetesrendek és civil intézmények elleni harcát már a húszas évek elején megkezdte, ami a konkordátum aláírása után felerősödött. A Státussal kapcsolatban egyebek mellett annak kanonicitását vonta kétségbe – saját szempontjából –, nem minden fogódzó nélkül. A kánoni megalapozása – legalábbis számára – azért nem volt egyértelmű és világos, mert a Státus az 1873. évi újjászerveződésétől kezdve, intézményes formában, történelmi jogon, a katolikus világegyház tipikus erdélyi sajátosságaként, a szokásjog alapján működött. Vö. Holló László: *A világiak által „vezetett" egyházmegye. Az Erdélyi Római Katolikus Státus társadalmi jelentősége* I. kötet, Kolozsvár 2009, 120–127.

kor Nicolae Iorga miniszterelnök 1931-ben Onisifor Ghibut kinevezte az „Erdélyi Római Katolikus Állam (!) problémájának tanulmányozására rendelt történelmi-jogi bizottság" elnökévé, illetve a Kormánytól kapott egy „különmegbízotti" kinevezést is a Szentszékkel való tárgyalásokra.[10] Ugyanakkor hasonló nyomására a Kultuszminisztérium az 1930. évi státusgyűlés által megállapított és jóváhagyásra felterjesztett szervezeti szabályzat kapcsán, előbb hivatalos leirattal kétségbe vonta a Státus jogi személyiségét, majd november 16-án sürgönnyel, utána pedig leiratban az 1931. november 19-re egybehívott státusgyűlés megtartását is megtiltotta. Ennek ellenére végül is Gyárfás Elemér világi elnök közbenjárására a Belügyminisztériumtól a rendőrség útján az utolsó pillanatban eljuttatott engedély birtokában megtartották azt.[11]

[10] „Comisiunea istorico-juridice pentru studiul problemei Statului (sic!) romano-catolic ardelean" Vö. Pop, 7–9. Ami a „Státus" fogalom magyarázatát illeti, rosszindulatú félreértelmezési próbálkozásnak kell tartanunk az Onisifor Ghibu kezdeményezésére visszavezethető, és a különböző tanulmányokban és cikkekben a *Erdélyi Római Katolikus Állam* (Statul Romano-Catolic) szándékoltan manipulatív román fordítás használatát a *Erdélyi Római Katolikus Státus* (Statusul Romano-Catolic din Transilvania) helyett, különösen, mert az Erdélyi Római Katolikus Státus részéről soha senki nem használta a „Stat" kifejezést, mivel a két fogalom között lényeges fogalmi különbség van. Vö. Holló, 56–57.

[11] Vö. *A Római Kat. Egyházmegyei Tanács 1936. november 12-én Clujon tartott negyedik rendes közgyűlésének jegyzőkönyve*, Cluj 1937, 18. Nicolae Iorga az 1932. február 12-i szenátusi felszólalásában megmagyarázza, hogy az előzetes tiltás dacára, az erőszak alkalmazását elkerülendő engedélyezte ugyan a gyűlés megtartását, de annak – mint olyan alapítványnak, mely nem nyert törvényes elismerést – határozatait nem fogadta el. Vö. *Az Erdélyi Katholikus Státus a Szenátus előtt. Gyárfás Elemér világi elnök beszéde és N. Iorga miniszterelnök válasza a Szenátus 1932. február 12-iki ülésén*, Cluj-Kolozsvár, Különlenyomat az „Erdélyi Tudósító" 5. számából 1932, 27–28.

Onisifor Ghibu tapintatlan túlkapásai, illetve egy 1931. november 17-én Dimitrie I. Ghica külügyminiszterhez intézett súlyosan sértő levele következtében Nicolae Iorga miniszterelnök, egy a külügyminiszterhez november 18-án intézett levelében utasította a minisztert, hogy „a felettesekkel szembeni tapintat hiánya miatt" vonja meg a megbízatását Ghibutól és „a következő minisztertanácsban a kényes római küldetést bízzák olyanra, akinek más érzéke van a hierarchiával szemben és a legelemibb udvariassági magatartással kapcsolatban".[12] Dimitrie I. Ghica külügyminiszter ezt 66.172 számú 1931. november 27-én kelt levelével[13] az intézkedést foganatosította. Ghibut és a vele hasonlóan gondolkodókat ez nem állította meg, sőt gyorsabb és hatékonyabb munkára sarkallta. Elsőként az egyetem jogcímén akarták megszerezni az „egyetemi" illetve „piarista" templomot. Az érvelés lényege, hogy Báthory István 1581-ben a magánvagyonából a protestánsoktól visszavásárolt templomot és kolostort a jezsuitáknak főiskola céljaira adományozta, mivel az egyetemet most az állam tartja fenn, a templomot és kolostort vissza kell adni eredeti rendeltetésének. A Státus dokumentumokkal bizonyította, hogy ha az érvelés helytálló is lenne, a Báthory által adományozott templom és kolostor a hajdani Farkas utcai ferences templom és kolostor, ami most a református egyház birtokában van. Második elvételi kísérletként a Státus jogi személyiségét vonták kétségbe, hogy ezáltal az összes vagyonát gazdátlan jószággá lehessen nyilvánítani és az állam, esetleg a görögkatolikus egyház számára átvenni. Ezt a próbálkozást a november 19-én az

[12] Vö. Onisifor Ghibu 1931. november 17-én és Nicolae Iorga miniszterelnök november 18-án kelt levelei Dimitrie I. Ghica külügyminiszterhez. Kiadva in: Pop, 26.

[13] Dimitrie I. Ghica 66.172 számú Onisifor Ghibuhoz intézett 1931. november 27-én kelt leirata. Kiadva in: Pop, 27.

előzetes tiltás ellenére is megtartott státusgyűlés és a rákövetkező események hatástalanították valamelyest.

Ekkor indult a harmadik próbálkozás azzal, hogy kíméletlen támadást indítottak a hírlapokban és a parlamentben a Státus és a püspök ellen. Krimibe illő vádemelés alapján – mivel államtitoknak minősült mind a feljelentő személye, mind a feljelentés tárgya – a kolozsvári államügyész vizsgálatot indított a Státus vezetői ellen és kihallgatta a teljes vezérkart, így a világi elnököt, alelnököt, előadót, titkárt és számosztályvezetőt. A bűnügyi zárlat ürügyén igyekeztek elbirtokolni a Státus vagyonát.[14]

Miután ez utóbbi próbálkozás sem járt sikerrel, egy hatékonyabb módszert alkalmaztak. Oda hatottak, hogy a Kolozsvári Járásbíróság véleménye alapján a Közoktatásügyi Minisztérium 21372/1932 szám alatt elrendelte, hogy a Kolozsvári Járásbíróság a kolozsvári piarista templom, gimnázium és a mögötte levő bérház telekkönyvének eredeti helyreállítását kérje a telekkönyvi hatóságtól. Történt ugyanis, hogy a Státus 1898-ban, a korabeli telekkönyvi hatóság felszólítására, a telekkönyvi rendtartás vonatkozó 52. §-a értelmében, hogy „a tulajdonos személye iránti minden kétség elháríttassék", több ingatlan különböző telekkönyvi bejegyzésének egységesítését kérte és ennek során ezeket az ingatlanokat a korábban tévesen bejegyzett „országos R. C. tanulmányi alap"-ról a tényleges helyzetnek megfelelően az „Erdélyi rom. kath. Státus ösztöndíj alapjára" helyesbíttette. Ez megtörtént anélkül, hogy ezáltal akár a tulajdonban, a tulajdonosban vagy a tulajdonjogban változás következett volna be. Most pedig azzal az indoklással, hogy a tanulmányi alap már eredetileg sem

[14] Vö. *Az Erdélyi Római Katolikus Státus igazgatótanácsának jelentése az 1932. május 30-iki egyezménnyel ujjászervezett Egyházmegyei Tanács 1932. évi november 17.-ére összehívott alakuló közgyűlése részére* (A továbbiakban: *Jelentés* 1932), Cluj-Kolozsvár 1932, 7.

volt a Státusé, hanem az államé, kérte a telekkönyvi hatóságtól, hogy állítsák vissza az eredeti telekkönyvi állapotot és kebelezzék be a román állam javára. Az ügy olyan bíró kezébe került, aki talán nem ismerte a telekrendtartást és nem csupán rövid úton – tehát a telekkönyvi érdekelt fél meghallgatása nélkül – visszaírta a tulajdonjogot az „országos r. k. tanulmányi alap" javára, de azt is hozzáfűzte, hogy: „... mely a Román Állam közegeinek kezelésében áll".[15] Így a piarista templom és gimnázium, a hozzá tartozó telekkel a Kolozsvári Városi Bíróság egy fél A4-es papír nagyságú, 3676/1932. számot viselő végzésével[16] az állam tulajdonába ment át.

Az egyezmény megkötése

Mindeközben a Státus igyekezett felterjesztésekkel, kiadványokkal felvilágosító munkát végezni, a világi elnök pedig a szenátusban védte a támadásokkal szemben, nyomtatásban is megjelent beszédével[17] a Státus ügyét. A státusgyűlés megnyugvással vette a miniszterelnök szenátusban adott válasznyilatkozatában a kijelentést, hogy ki fogja kérni az Apostoli Szentszék véleményét az ügyben, s anélkül intézkedni nem fog.[18]

Ezután a Szentszékkel követendő tárgyalásokra a kormány részéről Valeriu Pop igazságügyminiszter kapott megbízást. A Stá-

[15] Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltár (A továbbiakban: ERKSL) IV/4 h. 6. d., 1932 csomag: *A kolozsvári 1450-es telekkönyv 1932. április 13-án hitelesített másolata.* „Fondul regnicolar de studi r. c. administrat de organele Statului roman cu titlu de rectificare."

[16] Vö. ERKSL IV/4 h. 6. d., 1932 csomag: *Kolozsvári Városi Bíróság 3676/1932. március 30 számú végzése.*

[17] *Az Erdélyi Katholikus Státus a Szenátus előtt. Gyárfás Elemér világi elnök beszéde és N. Iorga miniszterelnök válasza a szenátus 1932. február 12-iki ülésén*, Cluj-Kolozsvár 1932, 1–19.

[18] Uo. 19; 28–30.

tus igazgatótanácsának álláspontját a tárgyalások során a nuncius megbízásából Majláth Gusztáv Károly püspök mellett dr. Gyárfás Elemér világi elnök és dr. Balázs András státusreferens képviselte. Az egyeztetés május 7-én egy hét szakaszos megegyezéssel zárult, melyet a felek kölcsönösen ellenjegyeztek. Eszerint a Státus neve „Egyházmegyei Tanács"-ra változik; autonómiája megszűnik és az adminisztrációjában lévő javak a püspök adminisztrációjába mennek át; a javak az alapítólevelek szellemében kerülnek felhasználásra; a bukaresti érsek felügyelő és ellenőrző illetékességgel bír a javak felhasználását illetően; az ingatlan javak egyházi jellegű javak, az alapok tulajdonjoga szavatolt, és a gyulafehérvári latin szertartású püspökséghez tartoznak, illetve a püspökség képviseli, a telekkönyvi bejegyzéseket ilyen szellemben térítésmentesen kell javítani; a megegyezés korábbi pontjai a nagyszebeni Terézárvaházra is érvényesek, amennyiben a törvényszék nem döntene végérvényesen másként; az egyezség aláírásával egy időben az Egyházmegyei Tanács szervezeti szabályzata is jóváhagyásra kerül.[19]

Újólag bizonyítást nyert – mint azóta is oly sokszor –, hogy a román politikus adott szavát fenntartásokkal kell kezelni. A római tárgyalásokon ugyanis, a Státus megítélése szerint egyébként „jogérzettel bíró és katolikus gondolkozású" Valeriu Pop is az általa ellenjegyzett bukaresti megegyezést félretéve egészen új alapon kezdte a tárgyalást. Az igazgatótanács véleménye szerint „a kormány képviselőit ... az a törekvés vezette, hogy a Státus eltüntetésével a vagyonjog megcsorbítva menjen át a létesülő új szervezethez s az autonómia teljes lefaragásával minél szorosabb állami ellenőrzés alá helyeztessék, s lehetőleg tehetetlenségre legyen kárhoztatva az új alakulat".[20]

[19] ERKSL IV/4 h. 6. d., 1932 csomag: *Az 1932. május 7-ei hét pont.*

[20] *Jelentés* 1932, 9.

Valeriu Pop és Eugenio Pacelli bíboros 1932. május 30-án megkötötte az *egyezmény*t Rómában.[21] Ez úgy intézkedett a Státus intézményére vonatkozóan, hogy az az 1917. évi Egyházi Törvénykönyv 1520–21-es kánonjai szellemében Egyházmegyei Tanáccsá alakuljon.[22] A Státus tulajdonára vonatkozóan a II. szakasz[23] kimondja, hogy a vagyoni jogok, amelyek a Státust illették, a gyulafehérvári ordinárius adminisztrálásába mennek át, az V. szakasz[24] pedig részletezi, hogy az 1932. január 1-jén a

[21] Vö. 1. lábjegyzet.

[22] „Az »Erdélyi Római Katholikus Státus« elnevezés alatt ismeretes intézmény átalakul a jelen egyezmény folytán a gyulafehérvári latin szertartású katholikus egyházmegye szervévé és a »Gyulafehérvári Latin Szertartású Kath. Egyházmegye Tanácsa« elnevezést fogja viselni.

Ez a Tanács betölti azt a hatáskört, melyet a Codex Iuris Canonici 1520 és 1521 canonjai írnak elő." *Egyezmény*, I. szakasz.

[23] „*Mindazok a vagyoni jogok, melyek mostanáig a fentnevezett* »Erdélyi Római Katholikus Státus« kezelése alatt állottak, ezentúl a gyulafehérvári latin szertartású katholikus Ordinárius által fognak kezeltetni a Codex Iuris Canonici 1521 canonja 2. §-ának és a Román Királyság általános jogának megfelelően.

Az 1521. canon 2. §-ában megjelölt hatáskört a jelen egyezmény I. szakaszában jelzett Egyházmegyei Tanács tölti be, az ugyanezen szakaszban megállapított korlátok között." *Egyezmény*, II. szakasz.

[24] „Mindazok a javak, melyek 1932. január 1-én az »Erdélyi Római Katholikus Státus« birtokában és kezelése alatt állottak, egyházi jellegű javak és eredeti rendeltetésüknek megfelelően fognak használtatni, kizárólag csak a gyulafehérvári latin szertartású katholikus egyházmegye mai területén.

E javak tulajdonjoga az alapító okmányokkal, adománylevelekkel, stb. összhangzóan, biztosíttatik és biztosítva marad az illető alapok javára. Ezek a következők:

a) vallásalap,
b) tanulmányi alap,
c) ösztöndíjalap,
d) elemi iskolai alap,
e) Terézárvaházi alap,
f) tisztviselői nyugdíjlap

Státus birtokában (posesiune! nem proprietate!) és adminisztrálásában lévő javak „egyházi jellegű javak",[25] a tulajdonjogot az alapító okmányok szellemében az alapok javára szavatolja, melyeket fel is sorol.

Valeriu Pop igazságügy-miniszter *Acordul dela Roma* c. könyvében meg is magyarázza az ilyeténképp való megfogalmazás miértjét. Véleménye szerint a javak egyházi jellegét kétségbe vonni nem lehet. Az állam általi elvételébe a Szentszék soha bele nem egyezne. Ez a megfogalmazás viszont lehetőséget ad arra, hogy az egyezmény aláírásakor még rendelkezésre nem álló alapító levelek (Mária Terézia alapító levelei) utólagos felkutatása és vizsgálata alapján, amennyiben azokból bebizonyosodna, hogy nem kizárólag római katolikus egyházi célra, hanem általánosabb katolikus, vagy oktatásra vonatkozó célra alapította azokat, akkor a Szentszék itt megadott előzetes beleegyezésével lehetne a Görögkatolikus Egyház, vagy a Román Állam Oktatási Minisztériuma, esetleg további célokra lefoglalni és átvenni.[26]

A VIII. szakasza az egyezmény szellemében szükségessé vált telekkönyvi bejegyzések javításáról is intézkedett. Eszerint a javítás a gyulafehérvári ordinárius kérésére, hivatalból, a törvényes bélyegilletékek megfizetésének kötelessége nélkül történik. A javításnál a tulajdonos alap beazonosítása érdekében szem előtt kell tartani az eredeti bejegyzést és az alap nevéhez a „kezelve a

---

g) tanári nyugdíjalap

h) biztosítási alap.

Ezeket az alapokat jogilag (a törvény előtt) a gyulafehérvári Ordinárius képviseli.

Ezek a vagyonjogok nem idegeníthetők el és nem terhelhetők meg másként, mint a Román Királyság általános jogának rendelkezései és a kánonjog előírásai szerint." *Egyezmény*, V. szakasz.

[25] „Bunuri cu caracter eclesiastic." Vö. 1. lábjegyzet.

[26] Vö. Pop, 135–143.

gyulafehérvári latin szertartású Ordinárius által"[27] kiegészítést kell hozzáadni.

Az egyezmény aláírásával – azt hihetnénk – nyugvópontra jutott az Erdélyi Római Katholikus Státus, illetve a most már Gyulafehérvári Latin Szertartású Kath. Egyházmegye Tanácsának átkeresztelt intézmény ügye. Ez korántsem következett be. Az egyezmény nyilvánvalóan nem elégítette ki Ghibut, támadásait megerősítette. Tette és tehette ezt annál is inkább, mert az éveken át az erdélyi latin rítusú katolikus egyház ellen a román állam „érdekében" kifejtett propagandája olyan helyzetbe hozta, hogy sorban írattathatta át telekkönyvileg az egyház, főként a szerzetesrendek (premontreiek, minoriták) ingatlanait. Dr. Gyárfás Elemér az Egyházmegyei Tanács világi elnöke ügyvédként a különböző törvényszékeken, szenátorként pedig a parlamentben, illetve kapcsolatai felhasználásával, emberfeletti munkával és kitartással védte mind az Egyházmegyei Tanács, mind a szerzetesrendek ingatlanait.

Ghibu Státust támadó működése során főként a Státus jogi alapját vonta kétségbe, mivel bár a Státus jogi személy jellege a korábbiakban evidencia volt (1873-tól a Kultuszminisztérium által jóváhagyott szerkezeti felépítésben, jóváhagyott hatásköri és szervezeti szabályzattal működött, tulajdont bírt, vett és adott el, szerződéseket kötött magánosokkal és az állam intézményeivel egyaránt) kifejezett alapítólevele illetve a birtokolt javak fölötti tulajdonjogát bizonyító külön egyértelmű dokumentuma nem volt és nincs, bár számtalan közvetett elismerő dokumentum van és a mindenkori ingatlanait saját nevére telekönyveztethette.

A Státusnak a 30-as évek elejétől a román állam mezőgazdasági minisztériuma ellen folytatott két perében Ghibu asszisztálásával a minisztérium a Státus jogi személyiségét kétségbe vonó

[27] *Egyezmény*, VIII. szakasz.

praktikát folytatta.[28] Az Egyházmegyei Tanács Igazgató Tanácsa a nuncius útján Róma segítségét is kérte, mivel az egyezmény törvényszéki elutasítása révén a Szentszék is érintett volt.

Bár az egyezményt a Szentszék és a Román Állam kölcsönösen aláírták, megjelent az Apostoli Szentszék Acta Apostolicae Sedis c. hivatalos közlönyében, valamint a Román Állam Hivatalos Közlönyében,[29] a Státus ennek szellemében át is alakult Egyházmegyei Tanáccsá, a fent említett perben a törvényszék Ghibu nyomására elutasította érvényességét azzal, hogy a parlament nem ratifikálta.

A 30-as évek második felében a helyzet feloldására, illetve a Státus-vagyon szétosztása érdekében a görögkatolikus püspökök nyomására a nuncius, illetve a kormány részéről is több bizottság, így hatos, hármas, négyes bizottság felállításának alkalmi ötlete látott napvilágot. Végül is hosszas egyeztetések után létre jött egy négyes bizottság, amely első ülését 1939. október 7-ére tűzte ki.[30] A bizottság tagjai az állam részéről delegált Borcia szebeni illetve Garoiu brassói kamarai elnökök voltak, míg a

[28] A per arra vonatkozott, hogy a Státus kolozsmonostori uradalmából még 1897-ben harminc évre bérbe adott egy területet a Gazdasági Akadémiának. Ezt a szerződést a román állam örökölte. Az agrártörvény megjeleneséig fizette is, azt követően azonban nem. A Státus ezért perelte be, amivel szemben – önjelölt prókátorként – Ghibu vállalta fel az adatgyűjtést, hamisítást, ferdítést stb. amint azt Pop, Valeriu, *Acordul dela Roma* c. könyvében ismételten és egyértelműen bizonyítja. Vö. még Mészáros Cirill, Kritikai csevegések O. Ghibu Róm. Kath. tárgyú adatairól. In: *Erdélyi Tudósító* XV (1932) illetve *Erdélyi Tudósító* XV (1933); Balázs Sándor, *Onisifor Ghibu – álarc nélkül*, Kolozsvár 2005, 129–147.

[29] Vö. 1. lábjegyzet.

[30] Vö. ERKSL IV/4 b 410. doboz, 337/1933: *Gyárfás Elemér jelentése az Igazgatótanácsnak.* (1939. szeptember 27)

római katolikus érdeket Gyárfás Elemér világi elnök és Anton Durcovici bukaresti prelátus, érseki vikárius képviselte.[31]

Az Igazgatótanács 1940. augusztus 7-iki ülésének 1386/1940 szám alatt iktatott *A Világi elnök jelentése az ingatlanok telekkönyveinek helyesbítése érdekében tett lépésekről* tárgyú jegyzőkönyvében arról értesülünk, hogy az Igazgatótanács köszönettel veszi tudomásul a világi elnök jelentéséből, hogy az 1940 március 2-iki Hivatalos Lapban megjelent 659. számú rendelettörvénnyel ratifikált római egyezmény 8-ik szakasza alapján illetékes helyeken eljárt a telekkönyvek helyesbítésének ügyében. A 659. számú rendelettörvény következtében ugyanis az igazságügy minisztérium 1940. július 16-án kelt 97.110.V. számú rendeletével intézkedett, hogy az illetékes telekkönyvi bíróságok a helyesbítést megejtsék. A helyesbítések keresztülviteléről a végzések beérkeztek a dicsőszentmártoni és a székelyudvarhelyi telekkönyvi hatóságtól, amely szerint a kiigazítások a következő formában történtek meg: *„Fondul de Religiune administrat de Ordinariul catolic de rit latin de Alba-Iulia, Fondul de Studii administrat* ..." stb. Ugyanakkor a jelenlévők megállapították, hogy a ko-

[31] Vö. ERKSL IV. 4/a. Jegyzőkönyvek 1861–1942, itt 1938/1939: Az Erdélyi Római-katolikus Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa Kolozsvárt, hivatalos helyiségében 1939. október hó 11-én, szerdán délelőtt 9 órakor megtartott tizenkettedik rendes havi ülés jegyzőkönyvének folytatólagos 341. számú bejegyzése: *Világi elnök jelentése a katolikus egyházi testületek és szervezetek jogvitáinak rendezése céljából alkotott négyes bizottságnak Bukarestben, f. é. október hó 7-én tartott alakuló üléséről*; ERKSL, IV. 4/a. Jegyzőkönyv 1939/1940: Az Erdélyi Római-katolikus Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa Kolozsvárt, hivatalos helyiségében 1940. február hó 14-én, szerdán délelőtt 9 órakor megtartott negyedik rendes havi ülés jegyzőkönyvének folytatólagos 88. számú bejegyzése: *Az egyházmegyei függő ügyek rendezésére kiküldött négyes-bizottság folytatólagos- és záró-tárgyalásairól szóló jelentés Anton Durcovici érseki helynöknek jegyzőkönyvileg köszönetet mond a tárgyalásokon kifejtett munkájáért.*

lozsvári telekkönyvi bírósághoz is megérkezett már a fent jelzett igazságügyminiszteri rendelet és reményüknek adnak hangot, hogy rövid időn belül várható az itteni ingatlanok esetében is a telekkönyvi helyesbítés.[32] A telekkönyvi kiigazítások meg is történtek.

A korabeli felfokozott nacionalista közhangulatban, ami a kézi irányítású igazságszolgáltatásban nyert nyilvánvaló bizonyosságot, ez az egyezmény a Státus részéről fájdalmas kompromisszumokat kívánt. Ilyenek voltak az autonómiáját mind az állammal, mind pedig a püspökkel szemben mindenkor féltőn óvó Erdélyi Római Katolikus Státus évszázados intézményének a Gyulafehérvári Latin Szertartású Kath. Egyházmegye Tanácsa névre való átváltoztatása; az autonóm intézményből egy merő tanácsadói illetékességekkel bíró intézménnyé való átalakulása; a kolozsvári piarista templom sekrestyési lakás lakásszolgalmi jogáról való lemondás és a „Regele Ferdinand al României" egyetemnek való átengedése;[33] a piaristák által vezetett egyetemi templomban vasárnapokon és egyházi valamint állami ünnepnapokon a „testvéri egyetértés" nevében egy görögkatolikus liturgia engedélyezése azzal, hogy a kolozsvár-szamosújvári görögkatolikus ordinárius alárendeltségéből, általa kijelölt papot e szolgálatokért a gyulafehérvári latin szertartású ordinárius köteles díjazni.[34] Az egyezmény aláírása a szükséges kompromisszumok ellenére sarkalatos jelentőségű volt, hiszen az aláírását megelőző támadások a Státus ellen enélkül feltartóztathatatlannak bizonyulhattak volna.

[32] ERKSL 410. doboz, IV/4 b 337/1933 – Az Igazgatótanács 1940. augusztus 7-iki ülésének 1386/1940 szám alatt iktatott jegyzőkönyve: *Világi elnök jelentése az ingatlanok telekkönyveinek helyesbítése érdekében tett lépésekről.*

[33] Egyezmény, VII. szakasz.

[34] Egyezmény, VIII. szakasz.

A mai helyzettel való hasonlóságokról

Az 1989–90-es fordulatot követően az egyházi ingó és ingatlan vagyon visszaszolgáltatására vonatkozó törvények sajátos helyzetet eredményeztek. A Státus-vagyon ügyintézését kezdetben végző Gyulafehérvári Főegyházmegyei Hatóság Gazdasági Kamarája a törvények értelmében az ingatlanokat visszaigényelte. A visszaszolgáltatást megelőzendő a kilencvenes évek második felében, a kolozsvári Polgármesteri Hivatal által törvénytelenül, áron alul elkótyavetyélt hajdani Státus ingatlanokkal kapcsolatos adásvételi szerződések megtámadására kényszerült. Ezt a pereskedést folytatta a Státus 2005. november 25-ei megalakulásától.

A Kolozsváron indított, közel harminc pert a Státus első fokon majdhogynem minden esetben megnyerte. 2006. júniusától azonban harmadfokon majdhogynem minden pert elveszített. A pervesztés indoka a Státus Alapítvány, illetve a gyulafehérvári ordinárius jogképtelensége a Státus képviseletére. Félelmet keltő, és a harmincas évek Státus-pereiben hozott bírósági, törvényszéki és ítélőtáblai végzések hangulatát idézi a vesztett perek indoklása. Ezek a Báthori István alapító leveléig visszautaló érveléssel annak szekuláris jellegét, és a Státus jogi személyiségének hiányát, illetve következésképpen a tulajdonjog birtoklására való jogképtelenségét bizonyítják.

A 2006. évben jelent meg egy Ghibu-epigon[35] *Studiu privind lipsa de suport juridic, pentru retrocedările de bunuri cerute de cultele religioase maghiare şi de organizaţii care nu au avut, de drept, calitatea de proprietari şi de persoană juridică, precum şi de unii particulari, de etnie maghiară* című munkája, melyben felsorakoztatja a Ghibu által a Státus ellen felhozott érvek egész tárházát és egy rég nem tapasztalt szélsőséges nacionalista retori-

[35] Nevét nem kívánom népszerűsíteni.

kával inti a politikai erőket és az igazságszolgáltatás hatalmasait a *„román jobbágyok verejtékéből összeharácsolt egyházi"*, különös tekintettel a Státus által hajdan *„bitorolt"* javak visszaadásának a *„nemzetbiztonsági"* szempontból veszélyes és (román) nemzetellenes voltára. Az írott és audio-vizuális médiában megjelent Státust ért támadások mellett ez a munka is nyilvánvaló módon befolyásolta a kolozsvári bíróság, törvényszék és ítélőtábla (i)gazságszolgáltatását, ami abban érhető tetten, hogy a 2006. őszétől a Státust ért támadások megerősödése után harmadfokon sorozatosan elveszítettük a korábban első- és másodfokon többnyire megnyert pereket.

Úgy ítélem meg, hogy a jelenlegi helyzet sok hasonlóságot mutat a harmincas évek keserves hadakozásával. A hasonlóságot abban látom, hogy akkor nacionalista nyomásra a frissen kötött egyezményt (Acord) utasította el az igazságszolgáltatás, arra hivatkozva, hogy a parlament azt külön nem ratifikálta, most arra hivatkozik, hogy a román állam a Konkordátumot felmondta,[36] és ennek következtében az egyezmény sem érvényes, függetlenül annak az igazságtartalmától. Lényeges különbség azonban, hogy

[36] Ez igaz, a román kormány, miután a Naţiunea 1948 július 18-i számában megjelent egy lakonikus híradás ilyen jellegű szándékáról, a következő napon a Hivatalos Közlönyben megjelenő 151. számú törvényrendelettel megszüntette azt, nem tartva be nem csupán a konkordátum 28. pontjában megfogalmazott egyezséget, de a nemzetközi diplomácia legalapvetőbb normáit sem.

„Concordatul încheiat între România şi Sf. Scaun în 10 mai 1927, precum şi acordurile şi convenţiile ce au urmat aplicării aceluiaşi Concordat, se denunţă cu data publicării prezentei legi.

La aceeaşi dată încetează aplicarea Concordatului, a acordurilor şi a convenţiilor ulterioare.

Se abrogă legea din 12 iunie 1929 pentru ratificarea Concordatului, la fel cu legile de ratificare a convenţiilor sau acordurilor ulterioare." Decret de lege n. 151, in: *Monitorul oficial* nr. 64, 19 iulie 1948.

akkor a konkordátumra és az egyezményre való tekintettel rövid úton be lehetett kapcsolni a Szentszéket is, mert a Szentszék és a román állam közötti egyezmény be nem tartásának esete állt fenn. Egy kiegyensúlyozott igazságszolgáltatás esetén azonban a konkordátum felmondása semmilyen tekintetben nem kellene hogy mérvadó legyen, mert a 2001. február 8-án kihirdetett 10. számú, többször módosított (ingatlan-) kárpótlási törvény 1. cikkely 1. bekezdése szerint azokra és csak azokra az ingatlanokra vonatkozik, amelyeket a visszaigénylést megfogalmazó fizikai vagy jogi személytől az állam 1945 és 1989 között vett el önkényesen.

Virt László

Adalék Márton Áron 1940 és 1944 közötti működéséhez*

Riaasunto: Durante il periodo 1940-1944 il vescovo Márton Áron rimane nella sua residenza che diventerà la sua "casa". Come buon pastore la sua porta era aperta non soltanto per i cattolici, ma per tutti i sofferenti. Come vescovo proteggeva la Scuole Ecclesiastiche. Su questo testimoniano le riviste di quel epoca, come esempio: Déli Hírlap, Vasárnap.
Parole chiave: Márton Áron; Alba – Iulia; Scuole Ecclesiastiche; uomo transilvano; operaio.

A második világháború idején Romániában maradt maroknyi magyarság és egyháza életének nehézségeire nagyon jó rálátást biztosít az, amit a korabeli magyar sajtó a felekezeti iskolákról, és ezzel kapcsolatban a kisebbségi magyar gondolatról, Márton Áron gondolkodásáról is közöl. A náci szellem ugyanúgy homogén gondolkodást óhajtott megvalósítani, mint pár évvel később a kommunista ideológia is. Ennek érdekében az volt a törekvése, hogy az iskolákat központi irányítás alá vonja. Romániában ezt szolgálta – a magyar iskolák esetében csak szolgálta *volna* – az, hogy a kisebbségi népcsoportok vegyék át a felekezeti iskolákat, ami gyakorlatilag államosító szándék volt. 1938 decemberében kormányrendelet jelent meg Romániában, mely a politikai pártokat betiltva létrehozta a Nemzeti Újjászületés Frontját. A rendelet kimondta, hogy „parlamenti, községi és szakmai választásokon

* Az itt közölt kísérő tanulmány már fel lett dolgozva a most készülő *Magyar nevelés, népi gondolat* című könyvben. Az itt közölt szöveg a készülő könyv megfelelő részletének ezen írás elkészítése közben spontán módosított, más forrásokat is felhasználó változata. V.L.

csak a Front állíthat jelölteket és a Fronton kívül minden politikai tevékenység tilos".[1] A rendelet tehát betiltotta az Országos Magyar Pártot, melyen keresztül a romániai magyarság a politikai életben részt vett. Ezt követően megalakult a Magyar Népközösség, mely a Nemzeti Újjászületés Frontjába belépve vehetett részt a politikai életben.[2] A romániai német kisebbség is megalakította a Romániai Német Népcsoportot, ami a náci Németország támogatásával merőben más helyzetbe került, mint a Magyar Népközösség.

A Jakabffy Elemér által Lugoson 1922-től 1942-ig, betiltásáig szerkesztett *Magyar Kisebbség* 1941 nyarán, Jakabffy Elemér vitaindítójával[3] sajtóvitát közölt, mely által a főszerkesztő állásfoglalást várt a Dél-Erdélyben élő maroknyi magyarság szellemi vezetőitől a felekezeti oktatás ügyében. A Magyar Kisebbségből kiderül, hogy Andreas Schmidt népcsoportvezér megállapodást kötött Wilhelm Staedel nagyszebeni evangélikus püspökkel, és Augustin Pacha temesvári katolikus püspökkel arról, hogy a német tannyelvű felekezeti oktatást átadják a Romániai Német Népcsoportnak. Jakabffy Elemér érezte, hogy ez nyomást jelent a romániai magyar nyelvű felekezeti iskolák fenntartóira, a katolikus egyházon belül pedig személy szerint Márton Áronra abban az irányban, hogy felekezeti iskoláikról lemondva, azokat szintén adják népközösségi kezelésbe. Jakabffy Elemér sajtóvitát „provokált" – nyilván tudta azt, hogy mi lesz a hozzászólások végeredménye – és ezzel átvállalt valamennyit abból a teherből, ami ekkor Márton Áronra, valamint a romániai ma-

[1] Mikó Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig. A Studium Kiadása, Budapest 1941. 216.

[2] Uo. 223.

[3] Jakabffy Elemér: Ragaszkodjunk-e továbbra is a felekezeti oktatáshoz és a társadalommegsegítés eddigi rendszeréhez? *Magyar Kisebbség*, 1941. június 1.

gyar nyelvű protestáns egyházi vezetőkre nehezedett. „Fel kell tennünk tehát a kérdést: vajon ragaszkodjunk-e mi magyarok továbbra is a felekezeti oktatáshoz és a társadalom-megsegítés eddigi rendszeréhez, vagy kövessük a német példát, tekintsük mi is az oktatást és társadalom-megsegítés ügyét olyanoknak, amelyek intézésére kizárólag Magyar Népközösségünk hivatott." Majd ezután az 1937-es Vásárhelyi Találkozó fiataljaihoz fordulva felteszi a kérdést: „mi a második nemzedék tagjainak felfogása?"[4] Ez a második nemzedék nem más, mint az a bizonyos „háborús neveltetésű korosztály", mely a harmincas évekre felnőtt korba ért, gondolkodása már a kisebbségi viszonyok között alakult ki, melyről többször szól Márton Áron az Erdélyi Iskola tanulmányaiban, és melynek evangelizálását a harmincas években legfőbb feladatának tartotta.

Jakabffy Elemér vitaindítójához a Dél-Erdélyben, román felségterületen élő Kacsó Sándor író[5] és Szemlér Ferenc költő[6] vezércikk-terjedelemben szólt hozzá. Rajtuk kívül a Magyar Kisebbség még négy hozzászólást közölt, köztük Keresztes Albin ferences szerzetes, nagyszebeni hittanár, és Bitay Lóránt igazfalvai református lelkész írását, de a temesvári Déli Hírlap is közölt hozzászólásokat, közöttük Vasvári Aladár brassói plébánosét.[7] A sajtóvitának a Magyar Kisebbség által közölt írásait 1988-ban közzétettem.[8]

---

[4] Uo.

[5] Kacsó Sándor: Felekezeti iskoláink kérdéséhez. *Magyar Kisebbség*, 1941. június 16.

[6] Szemlér Ferenc: Ragaszkodjunk-e felekezeti oktatásunkhoz? Magyar Kisebbség, 1941. június 16.

[7] A többi hozzászólást a *Magyar Kisebbség* 1941. július 16-ai és augusztus 1-jei száma közli.

[8] *Márton Áron a lelkiismeret apostola.* Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: Virt László. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1988. Függelék.

A kérdés sajtóbeli megvitatása a magyar nyelvű felekezeti iskolák ügyében egyértelmű eredményt hozott: mind a felekezetileg elkötelezett, mind a baloldali hozzászólók az iskoláknak az egyházi kézben való megtartása mellett foglaltak állást. Ez megfelelt a Jakabffy által is hivatkozott Vásárhelyi Találkozó szellemének. A Vásárhelyi Találkozón Venczel József a Hitel szerkesztőjeként Márton Áron ösztönzésére vett részt.[9] Balogh Edgár „vonalas" kommunistaként volt jelen, a Hitellel szemben is elfogult volt, de Marosvásárhelyen némileg türelmesebb álláspontra jutott. Ő tudósít arról, hogy a Vásárhelyi Találkozón jelen volt Fodor József Temesvár-gyárvárosi plébános, akinek javaslatára bekerült a záró határozatba a következő nyilatkozat: „valljuk, hogy életünkben a krisztusi elvek és tanítások alapján a szociális igazságnak érvényesülnie kell, és vállaljuk a közösséget a munkássággal a kizsákmányoló tőke ellen viselt küzdelmében".[10] E határozatban egymás mellé kerülnek a krisztusi elvek és a munkásosztály iránti szolidaritás, amivel a Vásárhelyi Találkozó a marxista, osztályharcos szemlélet fölé emelkedik. Ezt képviselte a Találkozó szellemi ösztönzője, Tamási Áron is, aki Márton Áronnak az Erdélyi Iskolában megjelent tanulmányaival összhangban írja: „Az erdélyi magyarság egysége teljesnek mondható. Városon ugyanazt láttam és éreztem, amit itt látok és érzek a faluban: mindnyájan egyek vagyunk a magunkrautaltságban. ... Egy olyan népnél, amely kisebbségi sorsban él, könnyen el tudom képzelni a különböző világnézetek összefogását".[11] A

[9] Balogh Edgár szóbeli közlése a szerző számára.

[10] Balogh Edgár: Hármas kis tükör. Felvidéki, erdélyi és magyarhoni tanulságok. Magyar Élet Kiadása, Budapest 1945. 105.

[11] Tamási Áron: Cselekvő ifjúság. In. Tamási Áron: Virrasztás. Révai Kiadó, Budapest, 1943., 261. és 272. (A szöveget első ízben a Brassói Lapok 1936. április 5., 6., 10., 11. és 12.-i számai közölték. Ez a cikksorozat volt az ösztönzője az 1937-es Vásárhelyi Találkozónak.)

Magyar Kisebbség által kezdeményezett sajtóvitában ugyanez a szellemi koalíció érvényesült. (Említsük meg a két kommunista szereplő további sorsát: Kacsó Sándor 1948-ban már az egyházi iskoláknak a kommunisták által tervezett államosítása mellett foglalt állást, amivel szembekerült Márton Áronnal.[12] Balog Edgár pedig az ötvenes években politikai fogolyként az elkötelezett katolikus Venczel Józseffel lett összeláncolva két börtön közötti utazás során, és ekkor, összeláncolva fogalmazták meg először, hogy meg kell írni a Romániai Magyar Irodalmi Lexikont. Balogh Edgár a hetvenes években egyszer eltörte a lábát, és ekkor Márton Áron meglátogatta őt a betegágyánál.[13])

A második világháború alatt Romániában maradt dél-erdélyi magyarság megőrizte felekezeti iskoláit. Sem Márton Áron, sem a dél-erdélyi és bánsági magyar protestáns felekezetek nem adták iskoláikat népközösségi kezelésbe, ezekhez a döntésekhez pedig jelentős támogatást, szellemi hátországot szervezett Jakabffy Elemér a Magyar Kisebbség nyilvánossága által. A magyar felekezeti iskolák rendkívül nehéz helyzetbe kerültek, csak híveik anyagi erejére és pedagógusaik áldozatvállalására támaszkodhattak. Mint rövidesen kiderült, elsősorban a legszegényebb, és egy bizonyos úri szemlélet által lekezelt munkások biztosították a felekezeti iskolák működését. *A Vásárhelyi Találkozó által teremtett szellemi koalíció Dél-Erdélyben megmaradt*: a munkásság „a kizsákmányoló tőke ellen viselt küzdelmében" nem tért le a keresztény alapokról, a munkásság tudta, hogy „életünkben a krisztusi elvek és tanítások alapján a szociális igazságnak érvényesülnie kell". A szegénységben és kisebbségben élő mun-

[12] Márton Áron levele Kacsó Sándorhoz, a Magyar Népi Szövetség elnökéhez. In. Márton Áron írásai és beszédei. Szerkesztették: Dr. MARTON József és NEMES István. Gyulafehérvár 1996. 110–113.

[13] Balogh Edgár szóbeli közlése a szerző számára.

kásságnak az egyházzal vállalt közösségéről Márton Áronnak rövidesen alkalma volt tanúságot tenni a temesvári *Déli Hírlap* hasábjain.

Két évvel a Magyar Kisebbség sajtóvitája után, 1943-ban Nagy József balázsfalvi református lelkész, a második bécsi döntés után Romániában maradt dél-erdélyi egyházkerület által fenntartott nagyenyedi református teológia tanára, a Déli Hírlapban riportsorozatot közölt a nagyon nehéz helyzetben lévő romániai magyar felekezeti iskolahálózatról. Ebből a katolikus iskolahelyzet ismertetése sem maradt ki. Megkereste Márton Áron püspököt is, aki egész oldalas, terjedelmes interjút adott Nagy Józsefnek.[14] Márton Áron ismerteti a dél-erdélyi katolikus iskolarendszer számszerű adatait, majd Nagy József elmondja, hogy mind a bánsági, mind a dél-erdélyi magyar protestáns felekezetek és a katolikus egyház között példaértékű az együttműködés. A protestáns felekezetek vezetői egyöntetűen vallják, hogy *Márton Áron személye garancia* erre az együttműködésre. Márton Áron hozzáteszi ehhez, hogy a katolikus és a protestáns tanintézetek kölcsönösen fogadják be egymás növendékeit, hiszen a dél-erdélyi szórványban nem mindenhol áll rendelkezésre egymás mellett katolikus és protestáns iskola is. Márton Áron gondolkodására jellemző, hogy számára nem a statisztika, hanem az áldozatvállalás adja az első szempontot. Kiemeli mindazon tanárok és tanítók áldozatvállalását, akik helyükön maradtak, akiket a második bécsi döntés után nem sodort Észak-Erdélybe, vagy egyenesen az anyaországba a menekülők áradata. Ezután tanúsítja, hogy az iskolák anyagi alapjainak előteremtésében elsősor-

[14] Iskoláink színe előtt. Az erdélyi római katolikus iskolákról, tanárokról, tanítókról s a hívek áldozatkészségéről beszél Márton Áron püspök. Nagy József cikksorozata. Déli Hírlap (Temesvár), 1943. szeptember 19.

ban a bánya-és ipartelepek munkásságára, közülük is főképpen a Zsil-völgyi bányászokra lehet számítani.

Az interjú nem maradt hatás nélkül. A Déli Hírlap másnapi számában Kakassy Endre (korábban a Brassói Lapok főmunkatársa, 1945 után műfordító, irodalomtörténész) az interjúra alapozva vezércikket ír. Márton Áron szavaihoz, ami szerint a legnehezebb sorsú emberek vállalják a legnagyobb áldozatot, a következőket fűzi hozzá: „Bizony sokan önvádat érezhetnek e megállapítások hallatára, tudván balítéleteikről, *elfogult rátartiság*ukról (kiemelés tőlem; V.L.) s nézeteiknek arról az elavult halmazáról, mely útját állta és állja még ma is a szabad széttekintésnek. ... Hányan vannak miközöttünk, akik tunya ábrándozások közepette elméletben sziklákat mozgatnak, ám a maguk cselekvési területén arra sem képesek, hogy akár egyetlen téglával is hozzájáruljanak templom, vagy iskola emeléséhez, fenntartásához."[15] Márton Áronra utalva pedig azt vallja, hogy *a példamutatás alulról jön*. Kakassy Endre itt rátarti felfogásnak nevezi azt az úri, úriember*kedő* életszemléletet, amit más összefüggésben Márton Áron is bírált a harmincas években. Ez az életszemlélet ma sem ismeretlen, ma is vannak, akik önmagukat nagyra tartva, másokat lekezelve, magyarságról, kereszténységről önhitt módon beszélve okoznak hasadásokat a társadalom szövetében. (E sorok írója Magyarországon él.) Akik ezt az életszemléletet képviselik, azoknak szája van, de tetteik nincsenek, önmagukat nagyon okosnak tartva butaságokat beszélnek és – jó esetben! – semmit nem tesznek.

Az interjú híre eljutott Budapestre is, a *Magyarország* című kormánylap néhány napon belül reagált rá. Előbb a lap reggeli kiadása, a *Reggeli Magyarország* közölt rövid, névaláírás nél-

[15] KAKASSY Endre: Áron püspök nyilatkozata. *Déli Hírlap*, 1943. szeptember 20.

küli szerkesztőségi cikket.[16] Ebben hivatkoznak Márton Áronnak a munkásságot elismerő és példának állító szavaira, majd a Kakassy-vezércikkre hivatkozva írják, hogy Márton Áron szavait olvasva sokan önvádat érezhetnek elfogult rátartiságuk miatt. Féja Géza, a magyar népi szociográfia klasszikusa ekkor a Magyarország főmunkatársa volt. A másnapi számban mint a munkások püspökéről cikket írt Márton Áronról. Ennek egy része hasonló a Reggeli Magyarország előző napi, névaláírás nélküli szerkesztőségi cikkéhez, így feltehetően azt is Féja írta. Féja Géza felvidéki emberként jól ismerte a kisebbségi sorsot, és tudta, hogy nemzeti kisebbségben öngyilkosság lenne az osztálykülönbségek szítása. „Az erdélyi püspök nyilatkozatát tapasztalataik alapján aláírják mindazok, akik életük egy részét kisebbségi sorsban töltötték." Majd hivatkozik a Brassóba tóduló földnélküli székelyekre, akik ott segédmunkásként élnek, de gyermekeiket felekezeti iskolába járatják, és az iskolák fenntartásához fillérjeikből anyagilag is hozzájárulnak. Hivatkozik a felvidéki példára is, mert ott sem lehet olyan politikai-világnézeti elv, ami felülmúlhatná a kisebbségi helyzet által meghatározott magyarságot. A budapesti kormánylap főmunkatársaként Márton Áron tanúságtételét elfogadva 1943-ban írja: „értelmiségünk alig törődött a munkássággal, mert

[16] Márton Áron a dél-erdélyi munkásság önfeláldozásáról. Reggeli Magyarország, 1943. szeptember 26. Szerkesztőségi cikk; Főszerkesztő: Szvatkó Pál. (Szvatkó Pál 1901-ben, Nagyszombatban született. Csehország német megszállásáig a Prágai Magyar Hírlap főszerkesztője volt. Prága német megszállásakor rövid időre börtönbe vetették, majd Magyarországra menekült. Itt a Magyarország főszerkesztőjeként biztosra vette Németország verségét, és már 1941 decemberében, Pozsonyba utazva, erre készítette fel a Tiso-Szlovákiában dolgozó magyar újságírókat. Magyarország német megszállásakor Mauthausenbe hurcolták, ahol egy évig kőbányában volt kényszermunkás. 1945 és 1956 között a Magyar Rádió névtelen szerkesztője, 1956-tól, haláláig, 1959-ig a Szabad Európa Rádió munkatársa. V.L.)

botor tévhit alapján »nemzetközi« szellemű tömegnek tartotta".[17] (Féja Géza 1919-ben egyetemre jött át Budapestre és a trianoni békeszerződéssel itt ragadt, de szülőföldjével, családjával, a felvidéki írótársakkal megőrizte a rendszeres kapcsolatot.)

Az interjút, a Déli Hírlap másnapi vezércikkét, a budapesti kormánylap reggeli számának szerkesztőségi cikkét és másnap, a főszámban megjelent Féja-cikket olvasva képet kaphatunk arról, hogy Márton Áron milyen hatást tudott gyakorolni, még országhatáron túlra, az anyaország felé, rövid idő alatt is. A korabeli magyar közgondolkodásban a magyar munkásság kirekesztett volt, afféle „nemzetközi szellemű", ahogy azt rövidlátó uraink elképzelték. *Márton Áron egyaránt elveti a rövidlátó úriemberek és a marxista pártideológusok kategorizálását*, mert e kategorizálással az általa már korábban bírált „keresztény középosztály" és a marxista ideológia is proli-sorsban rögzítette azt a munkásságot, ami nyugati típusú, urizálás és egyúttal marxizmus nélküli demokratikus fejlődésben polgárosodhatott volna. *Márton Áron mindezekkel szemben*, az osztályhatároknak a szegénységet rögzítő, akár úri, akár marxista kimerevítése helyett, *társadalmi integrációban gondolkodik*. Figyelemre méltó, hogy a püspök helyzetértékelése szerint *a munkásság, a marxista sémákat cáfolva, itt felekezeti iskolákat támogat*. E sémák, a marxistákéval ellenkező előjellel ugyan, de jellemzik a – Kakassy Endre kifejezésével – *rátarti*, úri, vagy önmagukat annak tartó rétegeket is. E rátarti rétegek nagyon bután viselkedtek, viselkednek: a marxista frazeológiával okkal szembemenve ugyan, de csak arra voltak képesek, hogy saját frazeológiájukkal a marxistáknak szállítottak, vagy ma a marxisták örököseinek szállítanak érveket. Még azt sem

[17] Féja Géza: Márton Áron és a magyar munkások. *Magyarország*, 1943. szeptember 27. (Közli még: Féja Géza: Erdély emlékezete. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest 2011. 256–267.)

vették észre, hogy a marxizmus haszonélvezőinek semmi közük a munkásosztályhoz, az számukra csak hivatkozási alap. (Itt engedtessék meg egy személyes kitérő. Az engem 1965-ben bérmáló, a nácizmussal és a kommunizmussal Márton Áronhoz hasonlóan egyaránt következetesen szembehelyezkedő Shvoy Lajos székesfehérvári püspök a magyar munkásosztály fellegvárában, Csepelen, még 1945-ben keresztény szabadegyetemet indított és ennek sikere hatására, a csepeli munkások kérésére 1947-ben bencés gimnáziumot alapított. Majd Shvoy püspök az 1964-ben tollba mondott emlékirataiban tanúsítja, hogy 1956-ban, a forradalom alatt a csepeli munkástanács kezdeményezésére folytatódott a rendőrség által 1949-ben hatósági kényszerrel leállított Csepel-Szabó telepi templom építése. Ugyancsak 1956-ban a dunapentelei – akkor sztálinvárosi – munkásság kérte vissza a rendőrség által onnan kitiltott, elüldözött hittanárokat. Bardon Alfréd – apám rajztanára a budapesti műegyetem építészkarán – pedig 1956 októberének végén kilátogatott Csepelre, ahonnan azzal tért vissza a Műegyetemre, hogy a csepeli munkások követelik az egyetemi lelkészségek visszaállítását. *Nem igaz tehát, hogy a munkások csak a kisebbségi helyzetben, mintegy kényszerből támogatnák az egyházat! Itt Magyarországon, ennél sokkal közelebbi tanúságok bővítik a kisebbségi tapasztalatot* össznemzeti példává.)

Márton Áron bölcs ember volt, nem szállított érveket a marxisták számára. A munkások mellé állt, elsősorban azért, mert *lent élt ő maga is*, az úri, uraskodó, rátarti rétegekkel szemben ő soha nem kezelte le a kétkezi embereket, és selypegve sem bratyizott kérges kezű emberekkel (mint az ideáti uraink), tudott természetesen viselkedni közöttük. A munkások mellé állt azért is, mert tudta – és vannak erre utaló írásai a harmincas évekből –, hogy a marxisták számára csak alibi a munkásnép, melyet a marxisták térfelére tol át az, aki idegenkedik tőle. Márton Áron

hatást gyakorolt a korabeli, 1943-as Magyarországra azáltal, hogy a budapesti kormánylap felfigyelt rá. A magyarországi reagálások észreveszik és kiemelik azt a részt, ami negatív fényt vet a Magyarországon hatalmi beágyazottsággal bíró keresztény-nemzeti középosztályra, ugyanakkor elismeréssel szólnak a Magyarországon lekezelt gyári és bányamunkásságról. Ekkor Magyarországon a rendőrségi körözések személyleírásai gyakran kezdődtek ezzel a szóval: „munkáskülsejű".

Márton Áron hatást gyakorolt Féja Gézára is, aki bizony antiklerikális volt, mert a magyar nagybirtokrendszert a népi szociográfia klasszikusaként vizsgálva döntenie kellett: vagy odáig süllyed, hogy ő is „úriember" lesz, vagy pedig antiklerikális utat választ. Jézus Krisztus nagyobb dicsőségére nem lett belőle „úriember" (voltak földjeik Léva környékén, eljátszhatta volna ezt az olcsó és kényelmes szerepet), hanem inkább antiklerikális lett. Ezt nagyon szűk látókörrel egyházellenességnek szokták gondolni (ugyanakkor mások saját egyházellenességüket nevezik antiklerikalizmusnak), pedig az antiklerikalizmus a korszerű egyháziasság egyik megnyilvánulása. Vannak Márton Áronnak olyan megnyilvánulásai, melyekben a klerikalizmussal mint az életidegen papi uralommal való leszámolást sürgeti.[18] Ha pedig megnézzük II. János Pál pápa *Christifideles laici* (Krisztushívő világiak) című enciklikáját, akkor ott is találunk olyan szövegeket, melyek az atavisztikus klerikalizmussal számolnak le. Az érthetően antiklerikális Féja Géza felvidéki gyökérzettel ráérzett a kisebbségi sorsot tudatosan vállaló Márton Áronra, aki azt közvetítette a Déli Hírlap interjújában is, hogy Krisztus követője

[18] Márton Áron beszéde a 2. vatikáni zsinat befejezése alkalmából, Gyulafehérvár, 1965. december 8. In. *Márton Áron írásai és beszédei* II. kötet, Szerk. Dr. Marton József. Gyulafehérvár 1997. 92.; Márton Áron beszéde papnövendékekhez. Gyulafehérvár, 1972. március 18. In. Uo. 139.

az uralmi pozíciókat tudatosan kerülve, csak lent élhet. Féja (akit Tamási Áron, élete utolsó leírt mondatainak egyikében, Dózsa György tisztelendő alvezérének nevezett) ráérzett Márton Áronra, és amit róla írt, azzal hatást gyakorolt a korabeli magyar gondolkodásra, *módosított valamit az anyaországi gondolati sablonokon. Evangéliumot közvetített* az anyaországi olvasó számára, amikor az erdélyi püspök által megihletve írta: „a magyar munkásság hűsége nem ideig-óráig tartó magatartás, hanem töretlen és sziklaszilárd hűség. A magántulajdont, anyagi javakat, közéleti szerepet, rangot és a vélük járó érvényesülési lehetőségeket nélkülöző magyar munkás hűsége ezerszeres értékű, mert mélyből fakadó, tiszta, önzetlen és áldozatos emberi vallomás."[19]

Szövegközlések

(A lejegyzések módja az eredeti tipográfiát igyekszik követni.)

1. sz. dokumentum Déli Hírlap, 1943. szeptember 19.

ISKOLÁINK SZÍNE ELŐTT

Az erdélyi római katolikus iskolákról, tanárokról, tanítókról s a hívek áldozatkészségéről beszél Márton Áron püspök

Nagy József cikksorozata

Alba Iulia – Gyulafehérvár, szeptember. Ez már Erdély itt! Fenn a várban csak egy kicsit kell történelmi tekintettel körülnézned: mennyi mindent látsz! Néhány pillanat alatt messzi, százados utakat járhatsz be. Lenézel a városra, látod, hogyan ölelkezik a város körül, hogy szemed láttára egyesüljön: az Ompoly és a Maros. Látod, ahogy a római légió, a

[19] Féja Géza i. m., uo.

Rómát, a hatalmat, a nyugalmat, a jogot és biztonságot hozó büszke légió menetel Szarmizegethuza felöl és várost alapít itt a Apulumnak nevezi el. Hiába dúlják fel a tatárok kétszer is, ma is itt a vár: Alba Iulia – Gyulafehérvár, és a várban úgy körülvesznek a történelmi múlt emlékei, hogy szabadulni se tudsz tőlük, egy életre követnek, ha erdélyi vagy. Az igazi Erdély egy igazi darabja: itt a Szent Mihály püspöki templomban egymás mellett pihennek azok, akik Erdélyt, felekezeti hovatartozástól eltekintve, azon belül és azon túl olyan igazán nagyon szerették.

Milyen csodálatos ez a történelmi levegő itt a templomban. Ezek a néma sírok beszédes bizonyságai annak, hogy

az erdélyi lélek

mindig igyekezett felülemelkedni az ellentéteken és keresse azt a magasabb, összefogó szempontot, amely döntő legyen tetteiben. Nem a vér ritmusára hallgatott, hanem a szellem ütemét követte. Erre az ütemre járta a hadak útját, építette a templomokat s ezt a sok-sok csodálatos múltú, ősi iskolát. Milyen békésen együtt vannak György barát és Bocskay István, János Zsigmond és Báthory András bíboros-fejedelem, és itt vigyáz a legerdélyibb fejedelem: Bethlen Gábor is.

S ha néhány lépést teszel a püspöki templomból, az erdélyi római katolikus püspök **otthonába** lépsz. (Nem jó szó reá a rezidencia! Mennyivel szebb ez így: otthon, különösen azóta, hogy **Márton Áron** püspök az általa képviselt szellemiség otthonává tette.) Az otthon kertjében elfogulatlanul beszélgethetsz vele, és a Kegyelmes Úrral szemben csak azt érzed, hogy **milyen kegyelmes volt Isten, amikor éppen őt állította ide, aki nem húzódik a vár lőrései mögé, hanem kitárja szíve kapuját mindenki felé, aki szívében a kötelességtudás és felelősség szellemének ütemére munkálkodik, végzi feladatát,**

éppen ott, ahová sorsa állította. És milyen természetes, hogy egyszerre és azonnal az iskolákról esik szó:

– Egyházmegyémnek ebben a déli részében – mondja a püspök – a következő intézmények szolgálják a hitvallásos nevelés-és oktatásügy nagy céljait: 3 óvoda, 45 elemi-, 1 gazdasági-, 1 inasiskola, 5 leánygimnázium, 1 tanítóképző, 1 leány-felsőkereskedelmi, 2 fiú-főgimnázium, 1 továbbképző, 1 inasotthon és 2 árvaház. Ezekben az intézetekben az elmúlt tanévben 228 tanerő működött és közel 5000 növendék volt az Egyház nevelői irányítása alatt.

A püspök szavai után rátérek arra, hogy „iskola-utam" alatt milyen örömmel tapasztalhattam lépten-nyomon minden vezető, minden igazgató, minden vallomást tévő leírt és le nem írt szavát hallva, hogy az erdélyi magyar felekezetek között milyen békesség, még ennél is több: együttműködés van. Utalok arra, hogy az evangélikusok éppen úgy, mint a bánsági reformátusok, valamint az unitáriusok részéről elhangzott szavak és vallomások is mind kiemelik, hogy

Márton Áron püspök személye

milyen biztosítékot nyújt arra, hogy ez az együttműködés tartós lesz. S magam is, mint aki Nagy Ferenc erdélyi püspökünk (a dél-erdélyi részen szolgáló református püspökről van szó; V.L.) közelében szolgálhatom Anyaszentegyházamat, tudom, hogy milyen őszinte barátság köti egymáshoz a két legnagyobb erdélyi egyház püspökét és rajtuk keresztül egyházaikat is. Az is jellemző Márton Áron püspökre, amit az együttműködésnek iskolai vonatkozású részében, íme, a nyilvánosság számára mond:

– Iskoláinkat, s elsősorban a szerzetesnők vezetése alatt lévő intézeteket szívesen keresik fel más-vallású növendékek is, s mi, amennyire a törvényszabta keretek és a rendelkezésre álló hely megengedi, szívesen fogadjuk őket. Tesszük

ezt viszonzásul és hálából is, mert egyházmegyémnek ebben a részében tanítóképző intézetem nem lévén, az aiud-i – nagyenyedi bethlen-kollégium előljárósága tanító növendékeimnek készséggel adott helyet, s a tanár urak ugyanolyan szeretettel foglalkoznak az én fiaimmal, mint saját növendékeikkel.

És az is éppen Márton Áron püspökre jellemző, ahogyan tanárairól, tanítóiról nyilatkozik:

– Iskoláinkról, nevelésről, tanárokról és tanítókról ejtvén szót, nem mulaszthatom el, hogy elismeréssel ki ne emeljem tanáraim és tanítóim áldozatos magatartását és munkáját. Hálás vagyok nekik, hogy felhívásomra helyükön maradtak, s így az elmúlt évek alatt tanerő hiánya miatt egyetlen iskolát sem kellett bezárnom. Néhány iskola bezárta kapuit, néhány helyen pedig a tanerők számát kellett csökkentenünk, mert a hívek száma s ezzel együtt a tanköteles gyermekek száma is több egyházközség területén érzékeny méretekben megfogyatkozott, de ezt a körülmények folytán előállott sajnálatos folyamatot a tanerők helytállása nem tudta megakadályozni. Hálás vagyok másodszor tanítóimnak lelkes munkájukért. Hogy a felmerülő szükségleteknek, tanügyi szempontoknak és a törvény rendelkezéseinek eleget tegyünk, nemcsak lelkiismeretes munkát, hanem többektől ezen felül még egyéni áldozatot is kell kívánnunk. Pl. most is a többtanerős iskolák érdekében családos embereket helyeztem el olyan helyekről, ahol már gyökeret vertek, megszokták munkakörüket s szülők és gyermekek megszokták őket. Szó nélkül vállalták a költözködés és környezetváltoztatás nem csekély kellemetlenségeit. Sok helyen egy-egy tanítónő nemcsak az iskola tanítója, igazgatója, a gyermekek nevelője, hanem az egyházközség kántora, a templom gondozója s a pap mellett a hívek segítője, tanácsadója. Némelyeket vá-

rosokból, ahol éveken át dolgoztak, másokat a szülőhelyük iskoláitól, a családi környezetből küldöttem ki közlekedési utaktól is elzárt falvakba. S mentek a katona fegyelmezettségével. Megérdemlik, hogy e helyütt is megemlékezzem róluk s „a nemzet e napszámosainak" munkáját és szép magatartását megköszönjem.

Szóba kerül

az iskolafenntartás

anyagi háttere, azok a nagy nehézségek, amelyekkel még a vagyonosabbnak mondható katolikus egyháznak is állandóan küzdenie kell. És itt ismét olyan részlet válik ismertté, amin nem igen gondolkodhattunk eddig. De hallgassuk a püspök szavait:

– Hasonlóképpen hálás elismeréssel kell fordulnom az iskolafenntartó egyházközségek közönsége felé is, hiszen az ő bíztató ragaszkodásuk, lelkes anyagi támogatásuk nélkül a mi erőfeszítéseinknek nem sok eredménye volna. Híveinknek a hitvallásos iskola iránt tanúsított és egyre erősödő ragaszkodása, anyagi hozzájárulása ösztönöz, hogy ezekért az intézményeinkért a kötelességeknek reánk háruló részét magunk is odaadással vállaljuk. A munkásság példaadása ebben a tekintetben egyenesen felemelő. Iskoláink fenntartása súlyos anyagi kérdés és gond is, ezért híveinktől az erkölcsi támogatás mellett anyagi áldozatot is kell kérnünk. Minden egyházközség népe vállalta az anyagi teherbírásának megfelelő részt, voltak és vannak híveink, akik nagylelkűen segítenek a köteles mértéken felül is. De a híveink részéről megnyilatkozó ez általános készség mellett is meg kell említenünk munkás-közönségünk áldozatkészségét. Amikor iskoláink anyagi alapjainak előteremtésén fáradoztunk, talán legelőször a városok, bánya-és ipartelepek – (s itt elsősorban gondolok a jiul-zsilvölgyi munkásságra)

– munkássága értette meg legelőször a kérdés fontosságát, ő jött olyan megajánlásokkal, amelyre biztosan építeni lehetett. Nyilvántartásaink szerint legnagyobb mértékben ez a munkásság biztosította folyamatosan és biztosítja ma is az egyházi intézmények és iskolák szükséges anyagi fedezetét vonakodás nélkül és körülményei között dicséretes áldozatkészséggel. Helyénvaló tehát, hogy erről a nagyközönségnek is tudomása legyen, s melegen megszorítsuk munkás-híveink kezét, akik próbás időkben bizonyították be, hogy hozzánk tartoznak, a templomot és iskolát magukénak tudják s róluk a maguk erejéből telhetően gondoskodnak.

A hátam mögött halk köhögést hallok. Hátranézve, restelkedve látom, hogy amíg itt, a kerti csöndben

közel egy órát beszélhettem

Márton Áron püspökkel, a kihallgatásra várakozók egész kis csapata gyűlt össze a kert aljában. A püspök látta a várakozókat, mert szemben ült a kert bejáratával, de sem szavaiban, sem modorában semmi sem vétette észre velem, hogy a kihallgatásnak vége. Ennyire belenyugodott az erdélyi nyilvánosságnak szánt „vallatásba". De hát az iskola-kérdést nem is lehet egykönnyen és gyorsan „elintézni". Sok-sok gond, ezer és ezer aggodalom kezdi és végzi az iskolai esztendőt.

Elbúcsúzom. Megköszönöm a püspöknek, hogy annyi mindenre tanított az alatt a számomra oly rövid és gyorsan elröppent egy óra alatt. Szavaimra így felel:

– Mindig egymástól tanulunk, kedves tanár úr, mindig egymástól.

Igen, **egymástól** kell tanulnunk! Elsősorban a szeretet, a kölcsönös megbecsülés, egymás értékeinek felismerése és elismerése útján. És tanulnunk kell, mert amit megtanultunk, ami népi és egyéni művelődési kincsünkké lett éppen tanulásunk következtében, az sajátosan és elvehetetlenül a miénk, és

ezzel a sajátosan „mienk"-kel tudunk legtöbbet szolgálni – az egész emberiségnek is.

***

2. sz. dokumentum Déli Hírlap, 1943. szeptember 20.

Áron püspök nyilatkozata

Írta: Kakassy Endre

Meg kell állani Erdély római katolikus püspökének lapunkban közölt nyilatkozata mellett, mint ahogy különben ünnepélyes figyelmet parancsol az alba-iuliai – gyulafehérvári egyházfejedelem valamennyi megnyilatkozása. Ritkán van ugyan alkalmunk szavát hallani: Dél-Erdély magyarságának e kivételes egyéniségű, s – tegyük hozzá mély meggyőződéssel – providenciális (gondviselésszerű; V.L.) lelki vezetője nyilván többre becsüli a beszédnél az egyház s hívei érdekében végzett csöndes munkát. Annál nagyobb megtiszteltetés a Déli Hírlap számára a minapi nyilatkozat, melyet Nagy József, az aiudi-nagyenyedi református teológia tanára közvetített a tág nyilvánossághoz az iskoláink életéről számot adó cikksorozatában.

Tudjuk, hogy nagy visszhangot keltettek e cikkek népünk minden rétegében. Növekvő felelősségérzésre mutat ez a jelenség. Ma már a legegyszerűbb elméjű ember előtt sem kell túlságosan bizonygatni, mit jelent számunkra az egyház és az iskola. Népi közösségünk minden rétege féltő ragaszkodással tartja szemét egyházi és közművelődési intézményeinken, a magáénak érzi életüket és sorsukat, munkájukat és eredményeiket. A hűség és az áldozathozatal megkapó példáiról hal-

lunk. Most megszólalt a püspök is, hogy minderről magas elismerés formájában tegyen bizonyságot.

Nyilatkozatának különösen az a része ragad meg, ahol a magyar munkásság áldozatvállalásáról beszél. Idézzük szavait:

„Híveinknek a hitvallásos iskola iránt tanúsított és egyre erősödő ragaszkodása, anyagi hozzájárulása ösztönöz, hogy ezekért az intézményeinkért a kötelességeknek ránk háruló részét magunk is odaadással vállaljuk. A munkásság példaadása ebben a tekintetben egyenesen felemelő. Iskoláink fenntartása súlyos anyagi kérdés és gond is, ezért híveinktől az erkölcsi támogatás mellett anyagi áldozatot is kell kérnünk. Minden egyházközség népe vállalta az anyagi teherbírásnak megfelelő részt, voltak és vannak híveink, akik nagylelkűen segítenek a köteles mértéken felül is. De a híveink részéről megnyilatkozó ez általános készség mellett is meg kell említenünk munkás-közönségünk áldozatkészségét. Amikor iskoláink anyagi alapjainak előteremtésén fáradoztunk, talán legelőször a városok, bánya-és ipartelepek munkássága értette meg a kérdés fontosságát, ő jött olyan megajánlásokkal, amelyekre biztosan építeni lehetett. Nyilvántartásaink szerint legnagyobb mértékben ez a munkásság biztosította folyamatosan és biztosítja ma is az egyházi intézmények és iskolák szükséges anyagi fedezetét vonakodás nélkül és körülményei között dicséretes áldozatkészséggel. Helyénvaló tehát, hogy erről a nagyközönségnek is tudomása legyen, melegen megszorítsuk munkás-híveink kezét, akik próbás időkben bizonyították be, hogy hozzánk tartoznak, a templomot és az iskolát magukénak tudják s róluk a maguk erejéből telhetően gondoskodnak."

Kissé történetinek érezzük e kijelentéseket, melyeknek meleg intonációját a le-és felfelé egyaránt kiterjedő szeretet, a meg nem csalattatott várakozás adja. Ki is ismerhetné jobban

népünk érzéseit, gondolkozását, lelki életének annyiak előtt rejtett útjait, mint a székely falu adta alba-iuliai – gyulafehérvári főpásztor? Szavai villanásszerűen hasítanak bele abba a homályba, mely az elkülönülők, tájékozatlanok, gubó-életet élők felfogásában a népet, s különösen az ipari munkásságot körülveszi. Bizony sokan önvádat érezhetnek e megállapítások hallatára, tudván balítéleteikről, elfogult rátartiságukról s nézeteiknek arról az elavult halmazáról, mely útját állta s állja még ma is a szabad széttekintésnek. Egyszer, nyugalmasabb időkben eljön majd az alkalom, amikor alapos számadást tarthatunk majd önmagunkkal. Évek és évtizedek eseményei fognak leperegni szemünk előtt. S akkor kutató gondolataink és igazságos ítélkezésünk hívó szavára meg fog jelenni előttünk a mindennapi téglahordás, a parttöltés s a terheket hűséggel és zokszó nélkül hordozó kötelességtudás hőse: a magyar kisember.

Áron püspök tájékoztatója értékes adatokat szolgáltat e számbavételhez. Valahogy ajándéknak is érezzük örvendetes közlését. Olvassuk el újból és újból ezeket a mondatokat, mert valóban ajándék van bennük, annak kell tekintenünk a felsorolt tényeket, különösen ma, amikor az emberiség egyre csak veszít, nemhogy gazdagodnék. Mekkora vigasztalás és milyen nagy megnyugvás tudni, hogy szilárd a lelki alap, amelyen intézményeink nyugszanak. Ha sok is a gond, mely az anyagiak terén intézményeink fenntartóira és vezetőire nehezedik, semmi esetre sem elviselhetetlen, hiszen hordozásukban azok segédkeznek, akiknek válla már nagyobb terheket is elbírt.

Sok tanulság adódik a püspök nyilatkozatából. A legelső tanulság pedig az, hogy önmagunkban az erő, és rajtunk múlik, erőnk miként való felhasználásán, hogy hullunk-e vagy emelkedünk. Ha tekintetünk fegyelmezetlenül kalandozik szerte a

világban, ha a külső nagy események elterelik figyelmünket a mi belső építkezésünk apró, de számunkra kicsinységükben is jelentős dolgaitól, az eredmény csak lesújtó csalódás lehet. Hányan vannak miközöttünk, akik tunya ábrándozások közepette elméletben sziklákat mozgatnak, ám a maguk cselekvési területén arra sem képesek, hogy akár egyetlen téglával is hozzájáruljanak templom, vagy iskola emeléséhez, fenntartásához. Bizonyos, hogy megejtő a történeti helyzet alakulásának mai látványa, mellettük jelentéktelennek tűnnek a mi életünk parányi eseményei, igényei, szükségletei, viszont nem egy kis nép pusztult már el éppen amiatt, mivel engedte, hogy elbűvöljék, belső életében megbénítsák gigászi mérkőzések boa constrictor-jai. A nagy népeket, ha mégannyira belemerülnek is rettentő küzdelmekbe, számbeli súlyuk védi a megsemmisüléstől. Kis népeknek józanul, önmagukról pillanatra sem megfeledkezve kell forgolódniuk a történeti porondon, különben könnyen eltaposhatják őket az egymással birkózó óriások. A józanság egyik parancsa az, amely a lelki támasztékok állandó erősítésére s a szellemi vagyon gondos ápolására, sőt gyarapítására int. Mert a lelki és szellemi értékek jelentik elsősorban kis népek jogcímét az élethez.

Erről a parancsról töredék mivoltunkban sem szabad megfeledkeznünk. És ilyen körülmények között vajon túlzás-e, ha az örvendetes hír ajándékát látjuk Áron püspök nyilatkozatában? Társadalmunk elé nagyszerű példamutatás emelkedik, amely – mint letűnt századok során annyiszor – alulról jön. Ki-ki vegye hasznát úgy, amint lelkiismerete sugallja.

Addig is, a püspök buzdító szavát követve, szorítsuk meg melegen munkástestvérünk kezét.

***

3. sz. dokumentum. Reggeli Magyarország, 1943. szeptember 26.

Márton Áron a délerdélyi munkásság önfeláldozásáról

Temesvár, szeptember 25.

Márton Áron püspök, a délerdélyi iskolaüggyel kapcsolatban nyilatkozatot adott, amelyben kiemeli a délerdélyi munkásság önfeláldozó készségét.

A munkásság példaadása – mondotta – egyenesen felemelő. Iskoláink fenntartása súlyos anyagi kérdés és gond, híveinktől ezért anyagi áldozatot is kell kérnünk az erkölcsi támogatás mellett. Amikor iskoláink anyagi alapjának előteremtésén fáradozunk, talán legelőször a városok, bánya-és ipartelepek munkássága értette meg a kérdés fontosságát. Nyilvántartásaink szerint legnagyobb mértékben a *magyar munkásság* biztosította és biztosítja ma is az iskolák szükséges anyagi fedezetét, vonakodás nélkül és körülményei között dicséretes áldozatkészséggel.

A *Déli Hírlap* vezércikkírója megjegyzést fűz *Márton* Áron nyilatkozatához. Hangsúlyozza, hogy sokan önvádat érezhetnek e megállapítások hallatára, tudva balítéleteikről, elfogult rátartiságukról.

***

4. sz. dokumentum Magyarország, 1943. szeptember 27.

Féja Géza:

Márton Áron és a magyar munkások

Márton Áron erdélyi püspök nyilatkozatot adott a Temesváron megjelenő „Déli Hírlap"-nak. A püspök a magyar iskolaügyről szólva – többek között – ezeket mondotta: „A

munkásság példaadása egyenesen felemelő. Iskoláink fenntartása súlyos anyagi kérdés és gond, híveinktől ezért anyagi áldozatot is kell kérnünk az erkölcsi támogatás mellett. Amikor iskoláink anyagi alapjának előteremtésén fáradozunk, talán először a városok, a bánya-és ipartelepek munkássága értette meg a kérdés fontosságát. Nyilvántartásaink szerint legnagyobb mértékben a munkásság biztosította és biztosítja ma is az iskolák szükséges anyagi fedezetét, vonakodás nélkül és körülményei között dicséretes áldozatkészséggel." A „Déli Hírlap" vezércikkírója megjegyzést fűz Márton Áron nyilatkozatához. Hangsúlyozza, hogy „sokan önvádat érezhetnek e megállapítások hallatára, tudva balítéleteikről, elfogult rátartiságukról."

Az erdélyi püspök nyilatkozatát tapasztalataik alapján aláírják mindazok, akik életük egy részét kisebbségi sorsban töltötték. A magyar munkásság helytállása valóban példamutató volt. A székely falusi szegénység például városokba tódult, elsősorban Brassót népesítette be. Az akkor dívó rendszer szerint ezek a szegény székelyek csak alsóbbrendű munkát vállalhattak, és így fölötte csekély jövedelemmel rendelkeztek. Mégis magyar iskolába küldötték gyermekeiket, anyagilag is szívesen támogatták a magyar iskolákat, és május havában, midőn hagyományos szokásként iskolanapot rendeztek, s gyermekek és szülők felvonultak, mindig megjelent az ő töretlen és fogyatkozás nélküli seregük. Felvidéken is tapasztalhattuk, hogy bármilyen politikai-világnézeti táborba tartozott is a magyar munkás, mégis magyar maradt, és magyarságát semmiféle politikai-világnézeti elv kedvéért fel nem adta, hanem éppen ellenkezőleg, egyre nőtt érdeklődése a magyar szellem és kultúra iránt.

Az erdélyi püspök nyilatkozata bizonyítja, hogy a magyar munkásság hűsége nem ideig-óráig tartó magatartás, hanem

töretlen és sziklaszilárd hűség. A magántulajdont, anyagi javakat, közéleti szerepet, rangot és a vélük járó érvényesülési lehetőségeket nélkülöző magyar munkás hűsége ezerszeres értékű, mert mélyből fakadó, tiszta, önzetlen és áldozatos emberi vallomás. Nem ideiglenes érdekek nyilatkoznak meg a magyar munkásság magatartásában, hanem az egyszerű, a romlatlan, az igaz ember jelentkezik, aki nem tagadja meg gyökereit, hanem hű hozzájuk, és áldozatos lélekkel megvédi, megőrzi őket. Ezért bízhatunk munkásságunkban éppen úgy, mint a föld népében, s az erdélyi példa mutatja azt, hogy méltók is a bizalomra, hiába jönnek zordon történelmi időszakok, nem csalatkozunk bennük.

Márton Áron püspök nem ok nélkül nyilatkozott. A „Déli Hírlap" vezércikkírója pedig igen találó megjegyzéseket fűzött a püspöki nyilatkozathoz. Valóban sokaknak gyökeresen át kell alakítaniuk balítéleteiket. A múltban értelmiségünk alig törődött a munkássággal, mert botor tévhit alapján „nemzetközi" szellemű tömegnek tartotta. A munkásság mégis hű maradt magyarságához, s nem akkor tett vallomást róla, midőn a színvallás nem került semmibe, hanem akkor, midőn áldozatot jelent. Sokirányú és mélyreható következtetéseket kell levonnunk ebből a tényből, melyet az erdélyi püspök megörökítendőnek tart. A magyar jövendő sorsa függ attól, hogy mennyire tudjuk ezeket a következtetéseket levonni.

Marton József

Ami Scheffler boldog János életrajzából kimaradt

Riassunto: Nell 1920 il vescovo Boromisza Tibor nominava Scheffler Jáno (1887-1952) come direttore del Ginnasio Romano Cattolico di Szatmár. Di anni dopo, nel 1922, l'ispettorato rumeno per le scuole l'ho rimuove da ques statuto e per Scheffler comincia un periodo difficile. Lo studio basato sui for ufficiali presenterà la personalità di Scheffler János come un direttore onest sempre con l'attenzione sulle leggi statali per le scuole, un professionista, ch diventa "vittima" della politica di quell'epoca.
Parole chiave: Scheffler János; Boromisza Tibor; Mailáth Gusztáv Károl Scuole Ecclesiastiche; direttore.

A szentek tisztelete az egyházban a vértanúk kultuszával ke dődött el. Bár kezdetben, az első századokban, a keresztény csak őket részesítették sajátos tiszteletben, nem írtak róluk éle rajzokat, hanem csak elítélésüket és kivégzésüket tartalmazó a tákat (*acta martyrium*).

Az első kifejezetten keresztény életrajz (*vita*) Szent Cyprian életéről készült, aki különben 257-ben szenvedett vértanúhalá A Cyprianus *vita*-ban Pontius diakónusa kihangsúlyozza, hogy keresztény életnek nemcsak egy meghatározó cselekedete a fo tos (jelen esetben: a vértanúság elfogadása), hanem annak eg sze, még ha vértanúsággal is végződik; a kivégzése csak koro az elkötelezett krisztusi életére. „Cyprianus a vértanúság nélk is az volt, amit tanított."[1]

Úgy is fogalmazhatnék, hogy a vértanúságot szent élettel kell érdemelni. Amikor például elolvastam Maximilian Kol

[1] Pontius: *Szent Cyprianus élete és szenvedése*. In. Ókeresztény Örökségünk 5. (Szerk. Vanyó L.) Jel Kiadó. Budapest 1999. 17.

minorita atyának az életét, mertem imígyen fogalmazni: „olyan volt az élete, hogy Isten elfogadta megálmodott vértanúságát".

Ugyanezt mondhatjuk el Scheffler boldog János (1887–1952) szatmár-nagyváradi püspökről is: életével kiérdemelte a vértanúságot! Állításomat nem kívánom bizonyítani a boldoggá avatását megelőzően gondosan elkészített életrajzából. Rövid és okmányközlő tanulmányomban életének csupán olyan momentumára szeretnék koncentrálni, melyet bár az általam felfedezett okmányok sem tesznek egyértelműen világossá, de mindenképpen igazolják a fiatal Scheffler János papnak, iskolaigazgatónak életszentségét.

*

Scheffler János mindvégig élvezte Boromisza Tibor megyéspüspök (1906–1928) bizalmát. Római tanulmányainak befejeztével, visszatérve egyházmegyéjébe, főpásztora 1917. augusztus 18-án a Szatmári Királyi Katolikus Főgimnázium hittanárává nevezte ki. A főgimnázium igazgatója ekkor Bagossy Bertalan (1868–1950) volt. Az iskola épületét 1919. június 10-én a román karhatalom elvette és a Mihai Eminescu román Líceum részére átadta Lohan Vasile igazgatónak. Az iskola egy évre (1919/20) a Református Főgimnázium épületében kapott helyet. A tanév folyamán Boromisza Tibor püspök Scheffler Jánost kinevezte aligazgatónak, s 1920 őszén igazgatónak. Az iskola épületének a katolikus tanítóképző Kazinczy utca 5. szám alatti épületét kapta meg. Itt kellett újjászerveznie Scheffler János igazgatónak a gimnáziumi életet.[2]

[2] Bura László: *Köztünk élt. Scheffler János Szatmár vértanú püspöke.* Szatmárnémeti 2004. 61–62.

Scheffler igazgatói életét megkeserítette a hitvallásos iskolák ellen megindult kultúrharc, amely már az 1919/1920. tanévvel kezdetét vette. Az, hogy a nemzetiségi kisebbségi hitvallásos iskolák felszámolása ellen indítottak egybehangolt támadást a román hatóságok, azáltal is kimutatható, hogy a magyar határ menti városi gimnáziumok már 1923-ban áldozatul estek, köztük Scheffler János igazgató iskolája is.[3]

Scheffler Jánost a hatósági szervek 1922-ben felfüggesztették igazgatói állásából. Felfüggesztése összefügg I. Ferdinánd király és Mária királynő 1922. október 15-én Gyulafehérváron történt koronázási ünnepség napján országszerte megparancsolt rendezvények megszervezésével. A szatmári római katolikus egyházmegyének már az is rossz pontnak számítódott be, hogy Boromisza Tibor püspök a gyulafehérvári ünnepségeken betegség címén nem tudott résztvenni.[4]

*

Scheffler Jánost mindenképpen a homogenizációt szolgáló román iskolapolitika áldozatának tekinthetjük, mert a hatóságok céljuk elérése érdekében akadályként kezelték a feddhetetlen életű és lojális magatartású fiatal igazgatót. A kellemetlen incidensre 1922-ben került sor (s nem 1921-ben).[5]

Előzményként elmondhatjuk, hogy 1918. december 2-án megalakult Erdélyi Kormányzótanács közoktatási reszortfőnöke, dr. Valeriu Branişte (1869–1928) nem viseltetett ellenszenvvel a fe-

[3] MARTON József: *A gyulafehérvári római katolikus egyházmegye a 20. században.* Pro-Print. Csíkszereda 2014. 53.

[4] MAGDĂU, Petru–TURCU, Lucian–CÂRJA, Ion: *Atitudinea Bisericii Greco-Catolice față de ceremonia încoronării.* In: Annales Universitatis Apulensis. Series Historica 17/1. Alba Iulia 2013. 150

[5] Vö. BURA László: *Boldog Scheffler János.* Szatmárnémeti 2011. 42.

lekezeti oktatás fejlesztésével szemben, és nyíltan vallotta, hogy a kisebbségi oktatást a felekezeti oktatás továbbfejlesztésével kívánja megoldani. Elfogulatlan iskolapolitikájával lehetővé tette a hitvallásos iskolarendszer további bővítését. Az 1919. szeptember 29-én kelt 15.673. számú rendeletével lehetőséget nyújtott új iskolák létesítésére, ha azok a megkívánt feltételeknek (iskolai helyiség, tanítói fizetés, tandíj nem szedhető, alkalmazkodás az állami tantervhez, engedélyezett tankönyv, képesített tanítók) megfelelnek. Önkéntes adományokból és a hívek önadóztatása által – a többi történelmi egyházakhoz hasonlóan – nagyon sok katolikus népiskola és polgári iskola létesült, amelyek néhány év múlva sorozatban szűntek meg. A Kormányzótanács nagylelkűsége, akárcsak a Kormányzótanács, kérészéletűnek bizonyult. Amikor a bukaresti központi kormány beszüntette a Kormányzótanács működését (1920. április 8.), erdélyi szinten a kolozsvári Közoktatásügyi Főtitkárságára (*Secretariatul General*) bízta a Kormányzótanács által hozott, de a nemzeti érdekekkel össze nem egyeztethető (pl. felekezeti iskolák) intézkedések hatálytalanítását, és a román királyságbeli nemzeti oktatás mielőbbi bevezetését. Az egymást követő iskolatörvények és intézkedések sorra felszámolták, illetve államosították a Kormányzótanács „nagylelkűségéből" felállított iskolákat.[6]

A Kormányzótanács megszüntetése után a magyarság, s ezzel együtt a vallásfelekezetek iskolaügye is rosszabbodott. Az 1920/21. tanév kezdetével nyilvánvalóvá lett, hogy az iskolák államosítása Erdélyben a kormányzati program része. Az új állami hatóság legelső intézkedése az volt, hogy a felekezeti iskolaszemélyzet részére is elrendelte a román állam iránti hűségeskü le-

[6] Barabás Endre: *A magyar iskolaügy helyzete Romániában*. 11.

tételét.[7] Az esküt megtagadó tanítókat és tanárokat felmentették a „rendszeresített" állásukból.[8] A Kolozsvári Főtitkárság követelte, hogy a magyar hitvallásos iskolák saját tantervük helyett vezessék be az államit, amelyben a német helyett a francia nyelv a kötelező. A nyilvánossági jog megvonásával fenyegették meg mindazon iskolákat, amelyek 1922. áprilisáig nem fogadják el a román tantervet.[9]

Az 1922/23. tanév fordulópontot jelent Románia kisebbségi iskolapolitikájában, mely a liberális párt kormányának közoktatásügyi miniszteréhez, dr. Constantin I. Anghelescu (1869–1948) személyéhez (Spiru Haret veje) kapcsolódik. Anghelescu a képviselőválasztások idején azt ígérte a magyaroknak, hogy a hitvallásos iskoláknak jobb dolguk lesz, mint amilyen a magyar uralom alatt volt. Ígéretei nem valósultak meg. Sőt!

Az 1922/23. tanévben a kormány állami kiküldöttek előtt leteendő abszolváló vizsgát rendelt el a VI. osztály végén. Megtiltották a magyar hitvallásos iskolákban a magántanulók érettségizését, a román állam nem ismerte el a hitvallásos tanítók és tanárok nyugdíjigényét, és a monarchiabeli okleveleiket (egyenjogúsítaniuk kellett), de csak a magyarokét, a román és német tanárokét tudomásul vették.[10]

1923-ban a román kormányzat az iskolafenntartókkal közölte, hogy az összes magyar állami és az ún. királyi római katolikus oktatási intézeteket a román állam magáénak tudja és birtokba veszi, még helyesebben: államosítja. Azon címen, hogy a

[7] A Minisztertanács 1920. június 27-én megjelent 16.741–1920. sz. rendelete, melyet a *Gazeta Oficiala* hivatalos lap 1920. július 3-i számában tett közzé.

[8] Minisztertanács 31.358–1920. számú rendelete.

[9] BARABÁS Endre: *A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918–1940–1941.* Kecskemét 1944. 12.

[10] BARABÁS Endre: *A magyar iskolaügy helyzete Romániában.* 15.

„királyi római katolikus" iskolák nem felekezeti, hanem állami iskolák, államosították az aradi, a máramarosszigeti, a szatmári római katolikus főgimnáziumokat. Utóbbit Pázmány Péter alapította 1636-ban.[11]

*

Amikor Scheffler János igazgatót a bukaresti tanügy-minisztérium felfüggesztette hivatalából, akkor a Szatmár város és megye római katolikus hívei 1922. december 5-én kelt levelükkel Mailáth G. Károly püspökhöz fordultak.[12] Az erdélyi püspököt kérik, hogy vegye pártfogásába dr. Scheffler János igaz ügyét, akit – szerintük – Simion Gocan nagyváradi kerületi főigazgató ártatlanul függesztett fel igazgatói állásából. *Kérjük ennek a kiváló és szentéletű* ***pap****nak* [kiemelés tőlem: M. J.] *ügyét kegyes pártfogásába venni és magas közbenjárásával őt állásába visszahelyeztetni* – írják. Beszámolnak többek között arról, hogy a *helybéli katolikus gimnáziumot, amely a magyar uralom alatt, mint kir. Katolikus szerepelt, a románok tönkretették. Épületét elfoglalták, felszerelését elvették; egy év múltával egy kiváló,* ***lángbuzgalmú pap****nak* [kiemelés tőlem: M. J.], *dr Scheffler Jánosnak munkálkodása és Isten kegyelme folytán újra talpra állott a katolikus gimnázium. Fellendült. Ez fáj az itteni román líceum igazgatójának, s csak az alkalmat leste, hogy tönkre tehesse. Legelőször azt az oszlopot kell kidönteni, amelyen felépült. És ez az oszlop az intézet igazgatója: Dr. Scheffler János volt.*

A királykoronázás meghozta erre az alkalmat. Mert Istennek buzgó szolgája először őfelségéért mondott szentmisén vett részt a növendékekkel, és a hosszú mise miatt elkésett a felvonulásról:

[11] Lásd *A romániai magyarnyelvű oktatásügy első tíz éve 1918–1928-ig*. 65.
[12] A levél eredetijét lásd Batthyaneum Mailáth Hagyaték. Num. 26.180.

igazgatói és tanári állásából felfüggesztette Gocan főigazgató, és az intézetet meg akarja semmisíteni avval, hogy a katolikus gimnázium növendékeiből a román líceumba párhuzamos magyar osztályokat fog felállítani.

Úgy értesültünk, hogy Gocan Simion főigazgatót Nagyméltóságod nemes szíve nevelte emberré. ... Kegyeskedjék dr. Scheffler János igazgatónak felfüggesztése megszüntetésében Gocan főigazgatónál közbejárni; vagy esetleg Kolozsváron és Bukarestben az érseknél, illetve a nunciatúrán és a minisztériumban.

Dr. Bornemissza Tibor püspök atyánk hetek óta súlyos betegségben fekszik, s különben is őt annyira megviselte az a sok csapás, ami az egyházmegyét érte, és éppen ez okból, iránta való kíméletből, bátorkodunk kérésünkkel Nagyméltóságodhoz fordulni, aki nem zárhatja el szívét Krisztus nyájának nagy veszélyben levő segélykiáltása elől.

Kérjük, tegye magáévá szegény gimnáziumunk ügyét és magas közbenjárásával helyeztesse vissza állásába Krisztus kiváló, buzgó szolgáját, dr. Scheffler Jánost.

Mailáth püspök december 10-én kapta kézhez a szatmári katolikus közösség levelét. Kézírásával a levélre a következőket véste: *Nem hittem, hogy az én Simon fiam magát ennyi erőszakosságra ragadta. Bizalmasan arra kérem, hogy a tényállást velem ismertesse. Csak azután fogok e jó hírű, derék pedagógus [ti. Scheffler János] érdekében szavamat felemelni.*

Mailáth G. Károly levelére Gocan Simon postafordultával, 1922. december 17-én válaszol önigazoló levelével. Kifejti, hogy nem ő függesztette fel Scheffler János igazgatót. Ő csak a közoktatási Minisztérium rendeleteit hajtja végre. Személyesen nem kérte Scheffler felfüggesztését, „jóllehet Scheffler úr egyedül a volt tanári karból izgatott a tanárok közt, hogy azok ne tegyék le a hűségesküt, s mivel sok magyar tanári családot döntött a nyomorba ..., a román kormány megtűrte a főgimnázium igazgatói

állásában s én a legjobb viszonyban voltam vele, az utolsó napig. Tovább megyek: jóllehet 1919 után új felekezeti középiskolát nem volt szabad nyitni, a kormány nemcsak megengedte ennek az iskolának a működését, sőt államsegélyt is adott.

Scheffler felfüggesztésének igazi okára térek: A cluj-i közoktatási államtitkárság 29.572/1922. sz. távirati rendeletével megparancsolta, hogy a koronázás alkalmával tartandó iskolai ünnepélyre küldjek ki minden felekezeti iskolához egy-egy miniszteri biztost, aki a kormányt képviselje az ünnepségen. Én értesítettem az összes iskolai igazgatókat a kiküldött személy megnevezésével. A szatmári római katolikus gimnáziumhoz kiküldtem Hermann főgimnáziumi görög katolikus hittanár urat, ki jó katolikus pap. Hermann úr, ki meglepetésében szóhoz sem tudott jutni, nekem az ügyről rögtön jelentést tett."

Erre Gocan Simon Szatmárra utazott s a román líceum igazgatója és Hermann jelenlétében felelősségre vonta Scheffler igazgatót. „Ő ahelyett, hogy eljárását megmagyarázta és exkuzálta volna, előttem újból felháborodásának adott kifejezést a kormánybiztos kiküldése ellen, sőt utólag azt írásban, hivatalosan is megismételte." Gocan ezt a tényállást jelentette a Minisztériumnak. A Minisztérium erre felfüggesztette Schefflert, és kiküldte Condrea Vazul cluj-i inspektor urat, hogy a dolgot vizsgálja meg. Condrea jelentése éppen nem volt kedvező Schefflerre.

*

Ugyancsak Scheffler János iskolaigazgatóságának ügyében Hóman Róbert szatmári apátkanonok 1923. január 16-án tájékoztató levelet ír Mailáth G. Károly püspöknek.[13] A következőkben csak a Scheffler Jánosra vonatkozó részeket közlöm.

[13] A kézírásos levelet lásd Batthyaneum, Mailáth Hagyaték Num. 26.171.

Scheffler igazgató ügye: Biztosítom arról Nagyméltóságodat, hogy senki személyének ellensége nem vagyok, és ha valaki ellen fordulok, nem az illető személyének akarok ártani, hanem egyedül valamely igazságos, jó ügynek szolgálatot tenni. Különösen mondhatom ezt Gocan főigazgató úrra vonatkoztatva, akit személyesen nincs is szerencsém ismerni. Az ő leveléből értesülök, hogy én neki életre-halálra hadat üzentem. Eszem ágában sincs élete ellen törnöm, igazán nem kívánom halálát, sőt imádkozom hosszú életéért, hogy ha ezt az igazságnak szolgálatában és olyan munkában kívánja eltölteni, aminőre Excellenciádhoz írt leveléből következtetni lehet, és amiről Excellenciád volt lelki gyermekétől el is várhatunk.

Az igazság az, hogy felháborodással keltem ki a Scheffler ügyben követelt hivatalos eljárása ellen úgy Pleancu osztályfő, mint az államtitkár előtt és a legnyomatékosabban kívántam elégtételt egy 30 éves hivatalos működésem alatt páratlanul álló igazságtalansággal, bántó meghurcoltatással szemben egy olyan paptársamnak, akire büszke lehetne a világ bármelyik egyházmegyéje.

A fegyelmi vizsgálat megvolt. A való tényállás nem az, amelyet a főigazgató bár jóhiszeműen – ebben most már nem kételkedem – Excellenciádnak előadott, hanem a következő.

Előrebocsátom, hogy a római katolikus híveknek, illetve levélírójának beavatkozását fölöslegesnek és elhibázottnak tartom és azért nem is foglalkozom azon állításokkal, amelyek az előzményekre vonatkoznak és arra mutatnak, hogy a levél írója csak a szóbeszéd után indult. Legfeljebb annak bizonyítására értékes előttem, hogy minő felháborodás és általános (a románságot sem véve ki!) megbotránkozást keltett a főigazgató úr által kezdeményezett eljárás. Mert ugyanis az ő jelentése, az ő beállítása provokálta az eljárást és én keményen hangoztatom azt, hogy nem való olyan állásra az, aki fölöttes hatóságot ilyen eljárásba viszi bele.

A vizsgálati jegyzőkönyvből és a hozzá csatolt okmányokból kétségtelen bizonysággal megállapíttatott, hogy

1. Scheffler igazgató semmiféle értesítést sem kapott a kormányképviselő kiküldéséről, a főigazgató értesítése a leánygimnáziumba került, és annak igazgatója, Tóth Mike S. J. iktatta be saját intézete hivatalos iratai közé. Méltóztassék megkérdezni a főigazgató úrtól, hogy mondta-e Schefflernek, amikor ezt hangoztatta: 'úgy látom, hogy az úr csak azokat a rendeleteket kapja meg, amiket akar!' Szabad-e egy főigazgatónak, ha burkoltan is hazudással megvádolni éppen egy Schefflert, akiről tudom, hogy előbb ***kész vértanúhalált szenvedni*** [kiemelés tőlem: M. J.], *hogysem hazudjon!*

2. Schefflernek maga a kiküldött sem biztosít minőségét. Az ünnepség folyama alatt érdeklődött az igazgató, erre mutatta Hermann a főigazgató levelét, amely az ügyiratokhoz van csatolva. A megbízás arról szól, hogy az ünnepségen a főigazgatót képviselje.

3. Az összes tanúk bizonyítják, hogy Scheffler a kiküldöttet barátságosan fogadta, iránta szívélyes, udvarias magatartást tanúsított. Nem tiltakozott a kiküldött jelenléte ellen, maga Hermann is csak annyit tud mondani: az volt a benyomásom, hogy nem szívesen látott vendég voltam.

4. Hermann és Scheffler egyező vallomása szerint, az igazgató ezeket mondta: 'Rosszul esik nekünk, hogy a főigazgató úr bizalmatlan velünk szemben, hiszen mi ellenőrzés nélkül is mindig iparkodtunk kötelességünket teljesíteni és különösen fáj ez nekünk a koronázás örömünnepén. Ez a bizalmatlanság éppen a mai napon úgy érint bennünket, mint valami tűszúrás. A növendékek előtt is különös színben tűnik fel, ha látják, hogy a főigazgató nem bízik bennünk.' Majdnem ugyanezeket írta meg a főigazgató úrnak, aki egy alkalommal jegyzőkönyvbe vetette, hogy ha egymást meg akarjuk érteni, valódi őszinteségre van szükség mindkét részről. Ezzel az őszinteséggel adott kifejezést a vélt bizalmatlanság fö-

lött érzett fájdalomnak, de még hozzá is tette: 'salva reverentia és az igazságnak megfelelően el kell ismernem, hogy a kiküldött urak mindig jóindulatúan és kollegiálisan viselkedtek velünk szemben'.

Méltóztassék ezekkel az okmányilag és bíróilag megállapított tényekkel szemben elolvasni azt, amit a főigazgató úr adott elő Excellenciádnak tényállásul.

5. Még egyet. Ki az a Scheffler, akit így ostorhegyre vett? A budapesti egyetemen és központi szemináriumban ma is él emléke, mint a papnövendék mintaképéé. Sub alciis lett teológiai doktor. Azután két éves magasabb kurzusra Rómába küldik. Ott az egész világ kiválasztott papjai között első volt és nyilvános disputája után avatták kánonjog doktorává. Már kispap korában romanofilnak ismerték a pesti szemináriumban a társai, akik most itt előkelő állásokat töltenek be, minisztériumban képviselők stb. és akik minden közreműködésükről biztosítottak, hogyha a miniszterről vagy a parlamentben kellene a megfelelő elégtételt igényelni. A román tényezők az idegen nemzetiségek elé a hazafias magatartás mintájául állíthatnák oda Schefflert: elsajátította a román nyelvet, két vakációját a Regátban tanulmányúton töltötte, a román nyelv terjesztésén fáradhatatlanul buzgólkodik és minden kormányrendeletet pontosan végrehajt.

Erről a Schefflerről, illetve annak írja a főigazgató:.... És ezt teszi éppen az úr, aki úgy is, mint tanár, úgy is, mint igazgató csak megtűrt. Ne csodálkozzék a főigazgató úr ilyenek után, hogy ha megtorlást kértem, mikor saját fölösleges hatósága erre az írásra bármelyik kifejezésem erejét messze túlhaladó minősítést mondott.

Nem tudom, minő lesz a reparáció, de én küzdeni fogok érte. Erről a harcról beszéltem Pteancu[14] *úrral. Kegyelmes urunk a vizsgálat eredményéhez képest Schefflert visszahelyezte és a maga*

[14] Alexandru Pteuncu görögkatolikus pap, tanfelügyelő.

részéről az igazságtalan meghurcoltatásért elégtételül szentszéki tanácsossá nevezte ki. Bocsánat a hosszadalmasságért, de mit szól a kegyelmes Uram ahhoz, hogy a főigazgató úr püspök atyánkat még nem érdemesítette egy látogatásra?

*

A Szatmári Királyi Katolikus Főgimnázium iskolaelvételről lelki naplójában Pakocs Károly (1892–1966) is beszámol.[15] 1923-ban az egyházmegye állapotára vonatkozó ötéves jelentést a 83 éves Boromissza Tibor püspök vele küldte Bukarestbe Dolci nunciushoz. A Szentszéknek szóló jelentésnek abban a rovatában, melyben az egyházkormányzás elé gördülő nehézségeket szokták felsorolni, a püspök megírta, hogy két görögkatolikus pap (Alexandru Pteancu, Simion Gocan) mint állami iskolai főtisztviselő, több katolikus iskolaépületet és egyéb vagyont erőszakkal elvett és államosítását személyesen hajtotta végre.[16] Kérte a püspök, hogy a 2345. kánon értelmében – bár görög szertartásúakra nem vonatkozik a latin egyház törvénykönyve, az 1. kánon értelmében – sújtsa őket az egyházellenes tevékenységükért megfelelő egyházi fenyítékkel.

Angela Maria Dolci nuncius, miután elolvasta a szatmári jelentést, azt mondta Pakocs Károlynak: „mondd meg a püspöknek, hogy ne nagyon vagdalózzunk azokkal a fenyítékekkel. Sokszor el kell tekintenünk a kánonoktól, ha egyéb érdekeket akarunk védeni". Megjegyzendő, hogy Pakocs lelkinaplóját, te-

[15] Pakocs Károly: *Küzdelem a lelki vakság ellen.* (gépelt kézirat) 65. In: Gyél: Pakocs Károly Hagyaték.

[16] Elvették a kir. Katolikus főgimnáziumot, a felsővisói katolikus iskolát és kántorlakást, bezártak 17 katolikus elemi iskolát és erőszakkal elvették a szatmári egyházmegye tanítóképzőjét. Lásd Pakocs Károly: *Küzdelem a lelki vakság ellen.* 65.

hát megjegyzését is – visszaemlékezve – a békepapi korszakában rögzítette írásba. Ekkor már dicsőítette a Szentszéket, hogy nem részesítette büntetésben Pteancu Sándor és Gocan Simon görögkatolikus papokat. Viszont a katolikus főgimnázium elvételéről fájdalommal számol be. Meg volt győződve, mint ahogyan a szatmári katolikus közösség is, hogy Scheffler János iskolaigazgató letételében Gocan Simonék a bűnösök, pedig az ügy mögött a román iskolapolitika állt és nem Scheffler illojális magatartása.

Koncsag László

Mailáth püspök kapcsolata a Csíkszeredai Főgimnáziumával az *ÉRTESÍTŐK* tükrében

Riassunto: Il vescovo Mailáth Gusztáv Károly appare nella storia del XX. secolo non soltanto come il fondatore, il costruttore, il protettore, delle Scuole Ecclesiastiche ma anche come l'amatissimo vescovo degli scolastici. Nell'articolo presente, sulle base degli documenti trovati nell'Archivio Arcidiocesano e nel Batthyaneum (Biblioteca Nazionale), verrà presentata una delle Scuole Ecclesiastiche, che si trova a Csiksomlyó. Il periodo presentato abbraccia 36 anni (1898-1934) dal quale si vede l'amore del vescovo verso le scuole, i professori, e alunni. Anche da questo si può constatare come i fedeli erano con grande fiducia verso questo vescovo benigno.
Parole chiave: Il vescovo Mailath e gli alunni; le visite episcopale nelle scuole; la fiducia nel vescovo; Le situazioni delle Scuole Ecclesiastiche nei primi anni del XX. secolo.

Az 1556-ban püspök nélkül maradt katolikusok fölismerték, hogy ők kell megszervezzék az egyházmegyéjüket. A székely közösségek maguk gondoskodtak iskoláikról, papjaikról, plébániáikról, a pasztorációról, jövedelmeiről. Peres ügyeikben is ők döntöttek. Így alakult meg az Erdélyi Római Katolikus Státus, amely az erdélyi püspökség területén, 1653–1932 közötti katolikus önkormányzatként tevékenykedett. Szervezete az erdélyi katolikusokat képviselő státusgyűlésből és a határozatokat végrehajtó igazgatótanácsból állt. Törvényes elöljárója a mindenkori erdélyi (gyulafehérvári) megyéspüspök. Az 1848-ban Kovács Miklós püspök által szervezett gyűlés kidolgozta a Státus szabályzatát, amit a király 1867-ben hagyott jóvá. Eszerint az egyházmegye önkormányzata az egyházmegyei alapokból iskolákat

létesíthet és tarthat fenn a katolikus közszellem kialakítására.[1] A 19. század második felében így létesült hét státus gimnázium az erdélyi ifjúság keresztény neveléséért. A hét Státus-gimnázium ábécé sorrendben a következő: a brassói, a csíkszeredai, a gyulafehérvári, a kézdivásárhelyi, a kolozsvári, a marosvásárhelyi és a székelyudvarhelyi.

A 17. század első felében Csíksomlyón kollégium működött, amely az 1661-es tatárjárás következtében hat évre kényszerült tevékenységét felfüggeszteni, majd 1667-től ismét beindult a tanítás. 1782-re a környék összefogásával kőből építettek új épületet az iskolának. Mivel a tanulni vágyó diákok egyre nagyobb számban jelentkeztek, ezért tovább bővült az iskola a felső tagozattal, 1873 után megkapta az érettségiztetés jogát.[2] 1878-ban a megyeszékhelyet Csíksomlyóról Csíkszeredába helyezték át, ezért a vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára 1896-ban elkezdődött a magyar állam, a Státus és Csík vármegye tanácsának csaknem tizenöt éves tárgyalása, amely azt eredményezte, hogy Nagymart Barancs nevű dűlőn 1909-ben elkezdődjön a gimnázium építése. Az épületet 1911. június 5-én gróf Mailáth Gusztáv Károly püspök avatta fel, dr. Gopcsa László miniszter, Gr. Béldi Ákos, a Státus világi elnöke, a státusgyűlés több tagja, Csík vármegye főispánja, Gyalokay Sándor, valamint a vármegye tisztakara jelenlétében.[3]

Az Erdélyi Római Katolikus Státus által alapított Csíkszeredai Főgimnázium Értesítői szerint megállapítható, hogy az 1898 és

[1] Kuszálik Péter – Marton József: *Erdélyi Római Katolikus Státus* In Magyar Katolikus Lexikon III. Kötet, (1997), SzIT., Budapest, 202–204.

[2] Szép Andrea Katalin: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Főgimnáziumának Csíkszeredába való áthelyezése. (1895/6-1911)*In Csíkvármegye Státusszimbóluma (2011) Csíkszereda Kiadóhivatal, 188–190.

[3] Szép: *Az Erdélyi*...231.

1934 közötti években Mailáth Gusztáv Károly püspök a 36 tanév alatt összesen 50 alkalommal kereste fel a csíki középiskolát.[4] Ezekből a püspöki látogatásokból egy látogatás az 1927–28-as iskolai év nyitásakor, öt látogatás a pünkösdi búcsúval volt összekötve, két alkalommal a márciusi lelkigyakorlatokon vett részt a püspök, kétszer pedig a nyári vakációban kereste fel a gimnáziumot, és a többi 40 látogatásra az iskolai évek különböző szakaszaiban került sor. Az 1906–1907-es tanévben egészségi okokból nem látogatta meg a gimnáziumot, az 1907–1908-as tanévben a püspök maga helyett Pál István tiszteletbeli kanonokot, igazgatótanácsi előadót küldte.

Mailáth püspök fontosnak tartotta a diákok nevelését, ezért látogatásai során 21 alkalommal hallgatta meg a tanárok előadásait, hogy megfigyelje tanítási módszereiket és értékelte munkájukat. Ilyenkor a diákokhoz is kérdéseket intézett a tananyaggal kapcsolatosan. Csipak Lajos régens visszaemlékezése: a püspök megérkezéséről forgatókönyvszerűen tájékoztat.

A gimnáziumi nevelésnek fontos tényezője volt az önképző kör, amely a tanulók irodalmi műveltségének fejlesztésére, a szókincsük gyarapítására, illetve a kifejezőkészségük fejlesztésére szolgált. A gimnáziumi értesítők beszámolnak arról, hogy Mailáth püspök látogatásai során hat alkalommal részt vett az iskolai önképzőkör gyűlésein, melyeket nem kimondottan vallási jelleggel szerveztek a diákoknak. Visszaemlékezésből[5] tudjuk, hogy az állandó programban könyvbemutatók, román nyelvű költemények magyar-

[4] A Gyulafehérvári Érseki Levéltárban (a továbbiakban GYÉL) az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Gimnáziumának az 1875–1910 között kiadott Értesítői a 9-es csomagban vannak. Tekintettel arra, hogy 1911-ben a Gimnázium Csíksomlyóról Csíkszeredába költözött, megváltozott a neve: Csíkszeredai Főgimnázium lett belőle. Az érseki levéltárban a 10-es csomag az 1911-től 1944-ig terjedő tanévek Értesítőit tartalmazza.

[5] id. János Pál csíkszeredai ny. múzeumigazgató, tanfelügyelő, tanár.

ra fordítása, illetve szavalóversenyek szerepeltek. Az 1932–33-as tanévben szervezett szavalóversenyen részt vettek többek között Baricz Dénes[6], Botár Levente[7], Erőss Lajos[8] és János Pál. Ezt a nemes célt szolgálta a püspök három alkalommal adott könyvadománya az iskolai könyvtár bővítésére, valamint a jó eredménnyel végző és tevékeny diákok szorgalmának jutalmazására, ahogy ez az 1902–1903-as tanévben is történt. Könyvjutalmat kaptak Teleki Gábor IV., Szporni Sándor III., Orbán Elemér V., Filó József VI., Stein V. I., Bokor Ferenc VI., Szporni Károly II., Bujáki D. VII., Kolozsi Márton VII., Duducz Zoltán V., Teleki József VII., Óriás Nándor VII. osztályos tanulók.[9]

Volt alkalom, hogy a püspök maga fizette ki a diákok taníttatási költségét. Az 1918–1919-es tanévben az 1. osztályos Gedeon Gellért Zoltán részére 2500 koronát adott.[10] Az 1920–1921-es is-

[6] *Baricz* Dénes*t* (1914–1978) 1943-ban szentelte pappá Kolozsváron Márton Áron püspök. Segédlelkész volt 1943–1944-ig Csíkszentmártonon, 1944–1945-ig Gyergyóremetén, 1945–1947-ig Marosvásárhelyen és Borszéken, 1947–1948-ig Kolozsváron, 1948–1949-ig Brassóban, 1949–1952-ig plébános Csíkmadarason és Gyergyószentmiklóson, 1952–1953-ig Petrozsényben, 1953–1955-ig Kilyénfalván, 1955–1969-ig Csíkdánfalván, 1969–1978-ig Eheden volt plébános. In Ferenczi Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi névtára* (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 175.

[7] *Botár Levente* ifjúsági költő, majd katona. A második világháborúban halt meg – id. János Pál 1983-as gyűjtése alapján.

[8] *Erőss Lajos*t (1919–2004) 1943-ban szentelte pappá Kolozsváron Márton Áron püspök. 1943–1945-ig Nagykászonban, 1945–1947-ig Brassóban, 1947–1951-ig Kolozsváron volt segédlelkész. 1951–1954-között börtönben volt. 1954-ben plébános lett Torockószentgyörgyön, 1954–1965-ig ismét börtönbe került, majd internálták. 1965–1972-ig Csíktaplocán plébános, 1972–1985-ig Gyulafehérváron püspöki irodaigazgató. In Ferenczi Sándor: A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi névtára (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 231.

[9] *Gimnáziumi értesítő 1902–1903*, 114.

[10] *Gimnáziumi értesítő 1918–1919*, 51.

kolai év 2. félévében Horváth Vincze III. és Szász Lajos IV. osztályos tanulók részére 400-400 lejt fizetett ki.[11] Három alkalommal találunk feljegyzést arról, hogy Mailáth püspök évente egy tanulónak kifizette a római zarándoklat költségeit.[12]

A püspök inkább lelkipásztor volt, mint tanár, mert a lelki értékekre nagy hangsúlyt fektetett. Az iskolai látogatásokat felhasználta arra, hogy az idősebb diákokat meggyóntassa és megáldoztassa. Az értesítők szerint 24 alkalommal szolgáltatta ki a bűnbánat és az Eucharisztia szentségét. Ezen alkalmak némelyikén a keresztény nagykorúság szentségét is kiszolgáltatta, hét alkalommal bérmált, összesen 345 diákot. A vallásos élet erősítésére a Mária Kongregációba hat alkalommal 126 diákot fogadott be, 1909. október 28-án pedig a gimnázium kápolnájában pappá szentelte Kovács Lajost.[13]

Iskolalátogatásait felhasználta arra, hogy buzdító beszédeket mondjon: 25 alkalommal szólt többek között a becsületes munka és a józan élet értékéről, a hit szerepéről, az erkölcs fontosságáról, a mértéktelen italozás és a dohányzás veszélyeiről.

Két tanévben, 1906–07-os és az 1907–08-as tanévekben a püspök nem látogatta meg a csíki gimnáziumot.

Annak ellenére, hogy az 1916–1917-es tanévben az első világháború miatt szünetelt a tanítás, május 17-én a városból összegyűlt tanulókat meggyóntatta és megáldoztatta. Jövetelének célja a gimnázium épületében működő tábori kórház betegeinek láto-

[11] *Gimnáziumi értesítő* 1920–1921, 21.

[12] *Gimnáziumi* értesítő 1920–1921, 21.

[13] *Kovács Lajost (1887. jún. 12-én született)*a pappá szentelése után Aachenben tanult zenét. Szolgálati helyei: 1910–1911 Nagyszeben, 1911–1912 Csíkszentdomokos, 1912–1914 Beszterce, 1914–1918-ig Erzsébetbánya. 1918-ban ferences szerzetes lett. In FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi névtára* (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 311.

gatása és vigasztalása volt.[14] Felkereste a fronton harcoló katonákat is, ez azt igazolja, hogy széles látókörű, empatikus ember volt.

A gyümölcsöző ifjúsági nevelésnek meglett az eredménye. A gimnázium növendékei közül többen a teológiára jelentkeztek továbbtanulásra. A gyulafehérvári Római Katolikus Teológia Levéltárában őrzött hallgatói jegyzékekben megtalálható az 1899–1900-as, az 1901–1906-os,[15] 1907–1918-as tanévek,[16] illetve az 1920–1932-es főiskolai évek vonatkozó tájékoztatók.[17] Ezek szerint az 1899–1900-as tanévben 12 kispap Csík-, Gyergyó- Háromszék és Kászonszékből, vagy távolabbról származott. Valószínűleg a Csíksomlyói Státus Gimnázium növendékei voltak. Az 1901–1902-es főiskolai évben 11-en, az 1902–1903-as főiskolai évben 6-on, az 1903–1904-es főiskolai évben 6-on, az 1904–1905-ös főiskolai évben 5-ön, az 1905–1906-os főiskolai évben 4-en, míg az 1906–1907-es főiskolai évben 5-ön jelentkeztek az első évre. Az említett évek jelentkezőinek nagy száma arra enged következtetni, hogy az ekkor még Csíksomlyón székelő Státus Gimnázium növendékeiből is jöttek Gyulafehérvárra továbbtanulni.

Az 1907–1908-as tanévtől kezdve nyomon követhetjük, hogy a csíki középiskolából hányan mentek tanulni Gyulafehérvárra. Az 1907–1908-as főiskolai évben 11 kispap, az 1908–1909-es tanévben 2, az 1909–1910-es évben szintén 2 személy jelentkezett a papnevelő intézetbe, és rajtuk kívül még 4 diák a nyolcadik osztályba kérte felvételét. Az 1910–1911-es tanévre 3 személy jelentkezett a gyulafehérvári római katolikus papnevelde első évfolyamára. Az 1911–1912-es és az 1912–1913-as tanévekben négyen-

[14] *Gimnáziumi* értesítő 1916–1917, 8.

[15] Gyulafehérvári Papnevelde Levéltára (a továbbiakban GYPL.) I. 10/c. Hallgatói jegyzékek In VIII-as doboz 1896–1900.

[16] GYPL. I. 10/c. Hallgatói jegyzékek In IX-es doboz 1901–1906.

[17] GYPL. Hallgatói jegyzékek I.10/c. In X-es doboz 1907–1918.

négyen az első évre, két-két tanuló pedig a nyolcadik osztályba jelentkezett. Az 1913–1914-es főiskolai évre öten jöttek az első évre. Az 1914–15-östanévben ketten jelentkeztek a teológia első évfolyamára, egy diák pedig a nyolcadik osztályba jelentkezett, ez Márton Áron volt. A következő két évben nem jelentkeztek az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíkszeredai Főgimnáziumából. Az 1917–1918, az 1918–1919-es és az 1919–1920-as évek jegyzékei hiányoznak a Gyulafehérvári Római Katolikus Teológia Levéltárából. Az 1920–21-es főiskolai évre 6 csíki, köztük Márton Áron, az Erdélyi Egyházmegye későbbi püspöke jelentkezett. Idézem azt a levelet, amelyben a csíkszentdomonkosi háborút járt fiatalember összefoglalja az érettségi óta eltelt 5 esztendő eseményeit, az első világháború három frontján és a 2 hónapos fogságban szerzett élményeit. A levél a Mailáth püspök iránti teljes bizalom kifejezője.

Gyulafehérvár,1920. május 24-én.

Kegyelmes Atya! Nem volt alkalmam, hogy jóságát személyesen köszönjem meg. Kegyelmességed nagy lelke akkor fogott át, szeretete melyet ösztönszerűen kerestem, szomjasan és vigasztalásért epedve, akkor jött segítségemre, mikor lelkem csúnya, üszkösödő sebekkel borított lelkem vonaglott a fájdalomtól, mikor leginkább fojtogatott elvetemültségem heves öntudata, s roskadozva az önhibámból reám nehezedő teher alatt, talán az utolsó harc viharzott fel bensőmben, a jónak egy utolsó erőfeszítésére, a szabadulni vágyásnak legintenzívebb kitörése. Az Isten adta hitet lekicsinyeltem és rendszeresen gyöngítettem, szellememet nemtelenségekbe fojtottam, s amikor kielégülést keresve a hitetlen, de „felvilágosult" írók egész tömegét faltam fel, a beígért és várt megnyugvás helyett megjött az önmagamtól való megundorodás erős érzete, amidőn elviselhetetlennek tudtam életet s kegyetlennek a végzetszerűséggel dolgozó buta létet, és amikor azt hittem, hogy megtaláltam az

emberi problémáknak eddig előlem gondosan rejtegetett megoldását: a kérdőjelek fenyegető tömegére bukkantam. Azt tettem, amit a tékozló fiú tett: a sertések eledeléből ettem és nem teltem be vele. Rideg közönnyel fosztottam meg lelkemet az Isten pazar ajándékaitól. Letaroltam mindent. Ördögi pusztítást vittem véghez, s utána a cinizmus kaján maszkját öltve fel tettetett nemtörődömséggel palástoltam el benső idegességemet, lelkiismeretem által időnként kiváltott nyugtalanságomat. S ez a kezdetben magamra erőszakolt cinizmus fogott meg később, mikor enyhülést akartam mindenáron, mikor sírni szerettem volna és nem tudtam egészen addig, amíg kegyelmességednél fel nem szakadt keblemből az első zokogás, elő nem tört az első forró könnycsepp, s akkor ingatag lelkemet gyönyörű hatalmas hitéhez kapcsolva megteltem a halálos veszedelemből menekültek élet örömével, a szebb élet utáni erős vággyal. Köszönöm Atyám, köszönöm. Fáj, hogy a beteg lélekkel beteg testet is hoztam magammal, s ez aggodalmat okozott Kegyelmességednek. Fizessen meg érte az Isten. Fiúi szeretettel Márton Áron.[18]

Márton Áron az 1920–1921-es főiskolai évre háromhetes késéssel érkezett, mégis Mailáth püspök ezzel az utasítással küldte a kérelmezőt a teológia rektorához, dr. Péter Antalhoz: „További eljárás végett értesítem, hogy Márton Áron érettségizett ifjút felvettem papnövendékeim közé az első évre."[19]

A csíki főgimnázium mindennapjairól, gondjáról dr. Csipak Lajos régens így számolt be: *Kegyelmes Püspökatyám!*

Mindnyájan nagy örömmel vettük Kegyelmes Püspökatyánk levelét. Örvendünk és készülve készülünk jövetelére. Reméljük, hogy most nem fog semmi olyan közbejönni, amiért ismét elma-

[18] Batthyaneum, VII. regiszter, D doboz, leltári szám 30. 285

[19] GYÉL, 5474-1920, E, Csomag 6

radna. Csak a csíki tél addig enyhüljön meg. Most nagyon szigorú, úgy gondoljuk, akkorra már nem sok marad a mérgéből. Addig bizonyosan meg fogjuk tudni Kegyelmes Atyám pontos érkezését. Az intézet működése eddig zavartalan volt. Igaz, hogy a drágaság fokozódása és a tartásdíj csekélysége miatt (havi 150 kor) eddig deficittel dolgozom, de azért nem akarnám a kosztot sem mennyiségében, sem minőségében leszállítani, inkább fizessünk rá valamit. Kenyérnek valóval áprilisig biztosítva vagyunk, addig talán megint sikerül Radnótról gabonát kapnunk. Más nehézségünk nincs. Pedig kenyérfogyasztóink száma megszaporodott. Gyószentmiklóson[20] *a négy felső osztály megszűnt, így 16 növendék onnan hozzánk jött át, azokat mind bentlakónak kellett befogadni. Így most 116-on vagyunk. A fiúk jól vannak, most az influenza kissé járványszerűen lépett föl, de szelíd formában. A Püspök Urunk által segélyezendő növendékekről majd Kassai igazgató úrral közösen fogunk javaslatot tenni. Úgy ő, mint Ernő örvendenek Kegyelemes Atyám üzenetének. Bármennyire is szeretném, hogy Ernő*[21] *óhaja teljesüljön, mégis ha tudnék eléje akadályt gördíteni, megtenném, mert mi benne sokat veszítenénk, ha tényleg eltávozna tőlünk. Mi most úgy érezzük, hogy a csíki gimnázium súlyosabb lesz a jövőben, mint a brassói és nagyon fontos, hogy itt Ernő féle erők is dolgozzanak. Hogy magamról is írjak valamit, nagyon szomorú újévem volt. Édesanyám újév napján súlyosan megbetegedett tüdőgyulladásban. Táviratilag haza hívtak Makóra. De hála Istennek – nagyon veszedelmes krízis után – túlesett a betegségen, s amint most írják, napról-napra erősödik. Egy hétig kellett otthon lennem. Intézetünket,*

[20] Gyógyószentmiklós – így írta a szerző.

[21] Csipak régens itt Veress Ernőre utal, aki 1919–20-as iskolai évben hittanár volt Csíkszeredában, következő évre ismét Brassóba került hittanárnak. In FERENCZI Sándor *A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára* (2009) SZIT-VERBUM, Budapest – Kolozsvár, 443.

ifjúságunkat és mindnyájunkat Kegyelmes Atyánk szerető jóindulatába ajánlva vagyok legkisebb fia: dr. Csipak Lajos régens
Csíkszereda, 1920. febr. 5-én[22]

A régens által emlegetett hiányt úgy lehetett kezelni, hogy a püspök tudta nélkül más is gyakorolta az adakozást a főpap szellemében. Volt a városnak egy jó hírű mészárosa, Cseh István, aki naponta egy-egy láda húst küldött a gimnázium diákjainak. Egy jó szívű pék, Engeleiter Károly, gyakran perecet meg kenyeret küldött a tanulók ellátására. A környező falvak közbirtokosságai fűtésre méteresbe felvágott bükkfát küldtek, illetve a különféle alapítványok a diákok taníttatását fedezték.[23]

Az 1921–1922-es tanévben nem volt jelentkező Csíkból az első évre, az 1922–1923-as tanévben két jelentkező érkezett a csíkszeredai Státus Gimnáziumból. Az 1923–1924-es tanévben hat, az 1924–1925-os tanévben három, az 1925–1926-os főiskolai évben három, az 1926–1927-es évben négy, az 1927–1928-as tanévben szintén négy, az 1928–1929-es főiskolai évben hat, az 1929–1930-as évben öt, az 1930–1931-es tanévben hét, az 1931–1932-es főiskolai évben pedig hárman jelentkeztek a gyulafehérvári római katolikus papneveldébe. [24]

Mailáth püspök nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy minden tanévben felkeresse a gimnáziumunkat, nyomon követve az ott tanulók szellemi-lelki fejlődését. Bizonyítékul szolgálnak gimnáziumunk évi értesítői.

[22] Batthyaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 30. 234.

[23] Id. János Pál nyugalmazott múzeumigazgató, tanfelügyelő, iskolaigazgató és tanár visszaemlékezése.

[24] GYPL. Hallgatói jegyzéke In I.10/C XI-es doboz.

Az 1898–1899-es tanévben gr. Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök a diákok iránti szeretetét azzal is kifejezte, hogy a csíksomlyói pünkösdi búcsú előtti pénteken meglátogatta a gimnáziumot, az egyes osztályokban a tanulók feleleteit meghallgatta, és az ifjúságot jóra buzdította. Pénteken délután az ifjúságot gyóntatta. Viszonzásul a diákok pünkösd szombatján este énekkel, szavalatokkal és zenével köszöntötték a főpásztort, aki végül köszönetet mondott az ifjúságnak.[25]A főgimnázium könyvtárának bővítésére a „Rózsabimbók"c. könyvet adományozta a püspök.[26]

Az 1899–1900-as iskolai évben a pünkösd szombatjára szervezett iskolai ünnepélyre Mailáth püspökön kívül nagyszámú zarándok érkezett. Érthető, hogy a főpásztor felhasználta az alkalmat, hogy a jelenlévőket a jóra és a vallásos életre buzdítsa.[27]

Az 1900–1901-es tanévben, május 24-én Mailáth püspök a gyergyói bérmakörútról érkezett a gimnáziumba. A főgimnázium ifjúsága 25-én este lámpionos felvonulással, továbbá ének- és zenedarabok előadásával tisztelgett a főpásztor előtt. A köszöntő beszédet Daragus András VIII. osztályos tanuló mondta, amire a főpásztor a szeretet és a jóság hangján válaszolt. Öt napot töltött az intézetben, 29-én több osztályt keresett fel, s a diákokhoz kérdéseket intézett a tananyagból. A vallás érettségin a vizsgázók feleleteit hallgatta meg, majd buzdító beszéddel szorgalmazta a vallásos életet. Délután a kettős fiúnevelő intézetben időzött, a tantermekben tanuló ifjaknak atyai tanácsokat adott.[28]Az ifjúsági könyvtár gyarapítására könyveket adományozott, ahogyan

[25] *Gimnáziumi értesítő 1898–1899*, 50–51.
[26] *Gimnáziumi értesítő 1899–1900*, 99.
[27] *Gimnáziumi értesítő 1898–1899*, 50–51.
[28] *Gimnáziumi értesítő 1900–1901*, 44.

Szántó József megyei aljegyző, továbbá dr. Molnár József megyei főorvos és a Kisfaludy Társaság is tette.[29]

Az 1901–1902-es tanévben Mailáth püspök több ízben kereste fel a gimnáziumot. Megjelent a tanítási órákon, részt vett az önképzőköri gyűléseken, az ájtatossági gyakorlatokon és az iskolai ünnepségeken. A diákokat az Isten és a haza iránti kötelességeik teljesítésére biztatta, de anyagilag is segítette őket.[30]A főpásztor könyvjutalmai: Tóth Mike *Közép-európai műépítmények* című kötetének egy-egy példányát adományozta a IV. osztályos Teleki Gábornak, illetve a III. osztályos Szpornyi Sándornak kiváló rajzaiért. Tóth Mike *A szeretet lángjai* című kötetét az V. osztályos Orbán Elemérnek, Tóth Mike *Lelki kalauz* című könyvét a VI. osztályos Filó Józsefnek,és Tóth Mike *Virágcsokor* című kötetét az I. osztályos Stein I.-nek ajándékozta. Henning *A három kassai vértanú* című könyvét a VI. osztályos Bokor Ferencnek, Herchenbach *Ranasrak* című kötetét a II. osztályos Szporni Károlynak, Hettinger *Timotheus* című művét a VII. osztályos Bujáki Domokosnak, Simon Péter *Király és a haza* című négykötetes művét a VII. osztályos Kolozsi Mártonnak, Bougaud *Alacoque Margit élete* című könyvét az V. oszt. Duducz Zoltánnak, Spillmann *Egy királyné életéért* című kétkötetes művét a VII. osztályos Teleki Józsefnek és Mokl A. M. *Congregatiók* története című munkáját a VII. osztályos Óriás Nándornak adományozta.[31]

Az 1902–1903-es év folyamán gróf Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök többször látogatta meg a csíksomlyói főgimnáziumot. Ilyenkor meghallgatta az órákat, megjelent az önképzőkö-

[29] Gimnáziumi értesítő 1900–1901, 111.
[30] *Gimnáziumi értesítő 1901–1902*, 47.
[31] *Gimnáziumi értesítő 1902–1903*, 114.

ri gyűléseken, a különféle ájtatosságokon, az exhortációkon és az iskolai ünnepeken.[32]

Az 1903–1904-es tanévben a püspök először december 11–14 között, másodszor május 7–8. napjain kereste fel a gimnáziumot. Decemberi látogatásakor a szentmise végén pápai áldásban[33] részesítette a jelenlévőket. Délelőtt megáldoztatta a gyónásukat végzett diákokat és megáldotta a Mária-Társulatnak újraszervezett és berendezett kápolnát. Következő nap az iskolát látogatva meghallgatta az első osztályban a magyar és számtanórát, az ötödik osztályban a latint, a hatodikban a hittant, a VIII. osztályban pedig a németórán a tanítást és a tanulók feleleteit. Második látogatásakor új tagokat iktatott be a Mária-Társulatba.[34]

Az 1904–1905-ös tanévben a püspök március 17-én reggel váratlanul jelent meg a Ft. Halmay Antal kármelita szerzetes vezette húsvéti lelkigyakorlaton. Az intézet nagytermében a lelkigyakorlat fontosságáról beszélt, hangsúlyozva az ifjúság viselkedésére vonatkozó utasításait. 18-án késő estig gyóntatta a hozzáforduló ifjakat, 19-én pedig megáldoztatta őket. 20-án óralátogatásokat végzett. Meghallgatta az I. A osztályban a latin, a számtan és a rajzoló geometriai órát, a I. B-ben pedig a hittant. A másodikban a földrajzot hallgatta, a harmadik, negyedik és ötödik osztályokban a latint, a hatodikban a németet, a hetedikben az egészségtani órát, míg a nyolcadik osztályban a latin és a francia órát. Másodszor a pünkösdi ünnepek előtt látogatott el a gimnáziumba, június 8–11-e között. Június 8-a a csíksomlyói búcsúval telt. Következő nap délelőtt a IV–VII. osztályosok hittan vizsgáját hallgatta, délután pedig az I–III. osztályosok feleleteit;

[32] *Gimnáziumi értesítő 1903–1904*, 58.

[33] A megyéspüspök feladata, ha a pápa helyett részt vesz egyházi vagy világi eseményen, tolmácsolja az üzenetét és apostoli áldását. In ÉRSZEGI Márk Aurél: *Pápa, Szentszék, Vatikán.* (2014.) SZIT., Budapest, 72.

[34] *Gimnáziumi értesítő 1904–1905*, 122.

5 órától gyóntatott, másnap áldoztatott, és bérmálta az arra felkészülteket. A püspök a VIII. osztályos Gábor Lászlót jutalomból egy húsvéti zarándoklatra jelölte, s a költségeket is kifizette.[35] Pünkösd napján Csíkszeredába ment bérmálni.[36]

Az 1905–1906-os iskolai évben a püspök október 17-én érkezett. A következő nap a tanítóképzőt látogatta meg, 19-én pedig több osztályban is részt vett a tanárok előadásain és meghallgatta a tanulók feleleteit. Délután a diákokat gyóntatta, másnap reggel megáldoztatta őket. Majd megnézte két osztály tornagyakorlatát. Délutánra az ifjúságnak szabadidőt engedélyezett, ő két órakor elutazott. Március 26–29. napjain tartott nagyböjti lelkigyakorlatok ideje alatt érkezett meg: 28-án reggel az ifjúságot buzdította a lelkigyakorlatok kegyelmeinek őrzésére. Délután gyóntatta, másnap pedig áldoztatta a húsvéti gyónásukat végzett tanulókat és tanárokat. Szentmise után óralátogatást végzett, 30-án elutazott. Harmadszor a pünkösdi búcsú alkalmával látogatott el a gimnáziumba. Előtte elnökölt a VIII. osztályosok hittani érettségijén, délután gyóntatta az ifjakat, másnap reggel megáldoztatta az ifjúságot, azután ünnepélyesen felavatta a Mária-Kongregációba lépőket.[37]

Az 1906–1907-es iskolai évben a február 23–26. napjain tartott lelkigyakorlatra ment el a püspök, amelyet a III–VIII. osztályosoknak Ft. P. Jablonkai Gábor SJ. vezetett, míg az I–II. osztályosokét Ft. Balog József brassói főgimnáziumi hittanár. Végül az ifjúság tanáraival együtt gyónt és áldozott.[38] Az 1907–1908-es tanévben nem látogatta meg a gimnáziumot.

[35] Gimnáziumi értesítő *1906–1907*, 120.
[36] Gimnáziumi értesítő *1905–1906*, 72.
[37] Gimnáziumi értesítő *1907–1908*, 162.
[38] Gimnáziumi értesítő *1908–1909*, 104.

Az 1908–1909-es iskolai tanévben Mailáth püspök október 8-án érkezett, 9–10-én több osztályban hallgatta az oktatást és a tanulók feleleteit. 10-én délután a nagyobb ifjakat gyóntatta, következő nap pedig szentáldozásban részesítette őket, és felavatta a Mária-Társulatba lépőket. Ugyanekkor részt vett X. Piusz pápa 50 éves papi jubileuma alkalmából délelőtt 11 órakor tartott iskolai ünnepségen, melynek befejezésekor a Szentatya érdemeit méltató beszédet intézett az ifjúsághoz és a nagyszámú ünneplő közönséghez.[39]

Az 1909–1910-es tanévben a püspök október 25-én érkezett, 26-án és 27-én több osztályban meghallgatta az oktatást és a tanulók feleleteit, 26-án délután gyóntatta a tanulókat, következő nap reggel a szentmisén megáldoztatta őket. 28-án reggel pappá szentelte Kovács Lajos szerpapot, a gimnázium egykori növendékét. Az ünnepen a tanuló ifjúság is jelen volt.[40]

Az 1910–1911-es iskolai évben a püspök január 8-án érkezett, 9-én a tanulókat gyóntatatta, a következő nap reggelén, a szentmisén megáldoztatta a gyónást végzetteket, s ugyanezen a napon megnézte az új gimnáziumot és internátust.[41]

Az 1911–1912-es tanévben a püspök november 24-én érkezett Csíkszeredába, s rövid ottléte után Csíksomlyóra ment. Onnan 25-én délután tért vissza és 27-én távozott el a városból. Ottléte alatt gyóntatta az ifjúságot, megjelent az órákon, és részt vett az önképzőkör gyűlésén. Az ifjúságot több beszédben is buzdította a tiszta életre, az Oltáriszentség imádására, kérte, hogy küzdjenek rossz indulataikkal, s járuljanak gyakran a szentáldozáshoz, mint az igazi jó kútforrásához. A tanári karral az ifjúság nevelé-

[39] Gimnáziumi értesítő *1909–1910*, 48.
[40] *Gimnáziumi értesítő 1910–1911*, 64.
[41] *Gimnáziumi értesítő 1911–1912*, 191.

sének fontos kérdéseit beszélte meg. Jelenléte felemelő, lelkesítő volt mind a tanárokra, mind a tanulókra nézve.[42]

Az 1912–1913-as tanévben püspök október 24-én óralátogatást végzett, gyóntatta az ifjúságot, s több ízben buzdító beszédet intézett hozzájuk; 27-én részt vett az iskolai ünnepségen, amelyen az ifjúsághoz és a nagyszámú közönséghez tanulságos beszédet is intézett. Másnap eltávozott városunkból.[43]

Az 1913–1914-es iskolai évben a Mailáth püspök május 21-én érkezett s bekapcsolódott az ifjak gyóntatásába. A végzős növendékeket gyóntatta, hogy útbaigazíthassa őket a pályaválasztás nehéz kérdésében. 22-én bérmálta a növendékeket, 23-án és 29-én megjelent a tanítási órákon is. Május 29-én a Mária-Társulatban ő vezette a tagfelvételt. Az ifjakat a jóra buzdította, és emlékül a pápa (saját kezű aláírásával ellátott) arcképét ajándékozta az intézetnek. Megérkezésekor az igazgató köszöntötte, míg a távozásakor az igazgató-helyettes búcsúzott el tőle.[44]

Az 1914–1915-ös iskolai évben a püspök november 27–29. között látogatta meg a gimnáziumot. Megjelent a tanítási órákon, 28-án gyóntatta a fiatalokat, 29-én pedig megáldoztatta őket. Május 18–20-án szintén az intézményben tartózkodott. Gyóntatta és áldoztatta az ifjúságot, 18-án pedig elnökölt a vallástani vizsgákon. Az ifjúságot mindkét látogatásakor buzdította a jóra. Minden vizsgázónak egy-egy szentképet adott emlékül.[45]

Az 1915–1916-os iskolai évben a püspök november 24-én érkezett Csíkszeredába. 26-án megjelent a tanítási órákon, 27-én részt vett az ifjak gyóntatásában, 28-án megáldoztatta őket s a testület tagjait, több növendéket megbérmált, s megjelent az Al-

[42] *Gimnáziumi értesítő 1912–1913*, 72–73.
[43] *Gimnáziumi értesítő 1913–1914*, 39.
[44] *Gimnáziumi értesítő 1914–1915*, 15–16.
[45] *Gimnáziumi értesítő 1915–1916*, 19.

koholellenes Egyesület gyűlésén. Az ifjúsághoz buzdító beszédet intézett, s naponta háborús vecsernyét tartott, 29-én Székelyudvarhelyre utazott.[46]

Az 1916–1917-es tanévben Mailáth püspök május közepén érkezett a városba, és a gimnázium igazgatójánál szállt meg. A városból összegyűlt tanulóifjúságot május 17-én meggyóntatta és megáldoztatta. Mivel a gimnáziumban a tanítás egész évben szünetelt, ezért a gimnáziumban felállított katonai kórház meglátogatása és a sebesült katonák vigasztalása volt jövetelének a célja. Apostoli látogatását augusztusban megismételte.[47]

Az 1917–1918-as iskolai évben a főpásztor májusi látogatásakor megörvendeztette a tanári testületet, amikor a búcsúzásnál Csató János tanárt az ifjúság és a tanárok lelkes éljenzése közben szóban szentszéki tanácsosnak nevezte ki. Pár nap múlva a kinevező irat is megérkezett (3680-1618 p.sz.)[48] Május 23-án Mailáth püspök ismét látogatóba érkezett. Az üdvözlés után hozzáfogott az ifjúság gyóntatásához. Másnap áldoztatott, és megbérmált 100 tanulót. Szombaton, 25-én, mindenik osztályt meglátogatta, s az ifjakat a tiszta életre és a szorgalmas munkára buzdította.[49]

Az 1918–1919-es iskolai évben Mailáth püspök március 17-én délelőtt a tanárok előadásait és módszereit figyelte meg, s minden osztályban a tiszta életre és szorgalmas munkára buzdította az ifjúságot. Másnap, március 18-án, 51 tanulót bérmált meg.[50] Ebben az iskolai évben Gedeon Gellért és Zoltán I. osztályos tanulók iskolai és ellátási költségei fedezésére saját pénzéből 2500 koronát adott.[51]

[46] *Gimnáziumi értesítő 1916–1917*, 22.
[47] *Gimnáziumi értesítő 1917–1918*, 8.
[48] *Gimnáziumi értesítő 1918–1919*, 9.
[49] *Gimnáziumi értesítő 1919–1920*, 10.
[50] *Gimnáziumi értesítő 1920–1921*, 4.
[51] *Gimnáziumi értesítő 1921–1922*, 51.

Az 1919–20-es tanévben, március közepén és június 4-én látogatta meg a gimnáziumot. Mindkét alkalommal gyóntatta a felsőbb osztályosokat, hogy az erkölcsi tökéletességre segítse őket. Márciusban 34 ifjút bérmált meg s felvette őket a Mária-Kongregációba.[52]

Egy hálás diák levele tanúskodik arról, hogy a püspök saját költségén taníttatott rászoruló diákokat.

„+! D. a J. Kr.!

Kegyelmes Atyám!

Erőss régens úr tudtomra adta, hogy Kegyelmes Atyám az évi tartási díj felét 400 Koronát elküldte. A jó Isten fizesse meg Kegyelmes Atyám irántam való jóságát. Négy éve, hogy fizeti Kegyelmes Atyám a tartás díját, s így lehetővé teszi, hogy tanulhassak és így egykor hasznos polgára lehessek hazámnak. Még egyszer köszönöm Püspök Atyám irántam tanúsított kegyes jóságát.

Végtelen jóságáért számtalanszor csókolja jóságos kezét hű tanítványa

Szilveszter Árpád

Kézdivásárhely, 1919. nov. 16"[53]

Ugyanebben az iskolai évben Mailáth püspök a Gedeon testvéreket taníttatását 900 koronával támogatta.[54]

Az 1920–1921-es tanévben Mailáth Gusztáv Károly püspök május 11-én látogatta meg az iskolát, amikor a VIII. osztályos tanulók osztályvizsgáján több mint egy órát elnökölt, következő nap elnökként vezette a VIII. osztály vallástan vizsgáját.[55] Ebben az iskolai évben Mailáth püspök Horváth Vince III., Szász Lajos IV.

[52] *Gimnáziumi értesítő 1922–1923*, 8.

[53] Batthyaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D. doboz, lelt. szám 30.179.

[54] *Gimnáziumi értesítő 1923–1924*, 12.

[55] *Gimnáziumi értesítő 1924–1925*, 7.

osztályos tanulók második félévi iskolai díjából kifizetett 400-400 lejt.[56]

Ebben az évben több kisebbséget sújtó oktatási törvényt szavaztak meg. Korlátozták az anyanyelvi oktatást,[57] a kisebbségi tanárokat nyelvvizsgára kötelezték, bevezették a származás-, nyelvés valláselemzéseket. 1925-ben megszavazták az érettségire vonatkozó törvényt, amely arra kötelezi a felekezeti iskolák növendékeit, hogy az állami iskolák tanárai előtt román nyelven érettségizzenek. Ezek sok feszültséget jelentettek az erdélyi magyar oktatásban. A csíkszeredai diákoknak Brassóban kellett érettségi vizsgára jelentkezniük.[58] A soron következő levélből érződik az aggodalom, amely az új helyzetnek lett a következménye.

„Kegyelmes Püspökatyám!

Szívesen és örömmel vállalkozom a lelkigyakorlatok anyagi oldalának rendezésére. Már most hozzáfogunk a szokásos nyári javításokhoz és takarításhoz, hogy júl. 19-ére tiszta intézetbe fogadhassuk a vendégeket... Szeretném tudni Kegyelmes Atyám július első felének milyen napjain lesz Gyulafehérvárott, hogy haza utaztomban kiszállhatnék ezekre nézve Kegyes engedélyét kikérhetném és amennyiben valami megbízása volna Magyarországra azt is átvehetném. Utazásomat azért nem halaszthatom a lelkigyakorlat utánra, mert augusztus elejére vissza akarok jönni, akkorra inkább szükség lesz rám az új tanév előkészítésére. Megnyugtathatom Kegyelmes Atyámat, hogy azért a lelkigyakorlatokkal nem lesz baj. Azokon a személyzet eléggé gyakorlott, hogy utasításaim után el fogja nélkülem is végezni a dolgát.

[56] *Gimnáziumi értesítő 1925–1926*, 21.

[57] Decret No. 10.596-1923.

[58] ANTAL Imre: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Főgimnáziumának Csíkszeredába való áthelyezése. (1895/6-1911)*In Csíkvármegye Státusszimbóluma (2011) Csíkszereda Kiadóhivatal, 156.

Sándor Imre itt lesz és Kassai igazgató urat is megkérem, hogy Imrének járjon kezére.

A mi érettségink bizony elég szomorú volt, 17 megbukott 3 hónapra, 9 pedig egy évre. A bizottság jó indulatú volt. A miniszteri biztos Baciu úr is nagyon enyhén kezelte őket. A hiba a fiúkba volt. Legnagyobb részük készületlenül állott oda vizsgára. Különben Kegyelmes Atyám hittan érettségijükből láthatta felkészültségüket. Tudásuk annyira gyenge volt, hogy az eredményen még oly nagy jóakarat sem változtathatott volna. Egyéb dolgokról majd személyesen szeretnék Kegyelmes Atyámnak referálni.

Kezeit csókolva maradtam legkisebb fia:

dr. Csipak Lajos

Csíkszereda, 1921. június 26"[59]

Az 1921–1922-es iskolai évben hivatalos látogatásra Mailáth püspök november 30-án érkezett. Aznap az ifjúságot gyóntatta, december 1-jén, szentmise után minden osztályban meghallgatta az előadásokat, végül tiszta életre és szorgalomra buzdította az ifjúságot.[60]

A püspöki iskolalátogatásról dr. Csipak Lajos, az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíkszeredai Főgimnázium subrégense többek között a következőt írja.

„Jön a püspök!... Lázba jött erre a hírre az egész diáksereg. A diákok nagy barátjának szeme pillantása összekulcsolódik a száz meg száz diákszemmel. És a lelkiség villanyárama azonnal megindul. A szavak könnyedén hullnak, peregnek jobbra-balra.

[59] Battyhaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 30. 288.

[60] *Gimnáziumi értesítő 1926-1927*, 23–24.

A diákok nagy részét név szerint ismeri. Egy-egy tréfás megjegyzés után komoly kérdések következnek...

A délelőtti órák iskolalátogatással telnek el. Nem kell itt drukkolnia a diáknak, jóságos, elnéző tekintet kíséri még a gyengécske feleletet is. A Főpásztor kedves kérdéseire meg éppen eminenter lehet felelni... Észrevétlenül a délutáni szép órákra, a gyónásra terelődik a beszéd... Kik akarják nálam elvégezni szent gyónásukat? Hát hogyne akarná mind!? A tanárok ijedten néznek össze. Hogyan fogja ezt a főpásztor mind meggyóntatni? Ő csak mosolyog és boldog elégültséggel írja noteszába a számokat: 25..., 30..., 35...

A közös ebédnél megkóstolja ételüket, egy-egy megjegyzéssel fűszerezi a szerény szemináriumi ebédet. De mikor olyan drága csemege minden elejtett szava!

Délután fél 3 órakor már kezdetét veszi a gyóntatás, a lelkek formálása. Ez olyan szent szenvedély lehet nála, akárcsak a művésznél a műalkotás. A gyónók nem fogynak. Jönnek, egyre jönnek. Hogy mi történik a püspök szobájában, arról csak a bűnbánat szentségének Istene tud. Csak azt lehet látni, hogy fölemelt fővel, neki tűzült arccal jönnek ki egymás után. Este 8-9 óráig a püspök még nincs ezen a világon. Ezt a munkát nap-nap végezni rajta kívül senki sem tudná.

Az esti imát a kápolnában lelki fiaival együtt mondja el. Föllép még a szószékre és beszél hozzájuk. Oh, milyen szépnek, kívánatosnak tudja előttük rajzolni a kegyelmi, tiszta életet! E sereg e percben meg tudna halni Krisztusért, életét tudná adni az ő apostoláért.

Elcsöndesült a szeminárium. Mindenki aludni tér, csak az van még ébren, aki ma legtöbbet dolgozott. Este 11, 12 óra. A szubrégens ajtaján halk kopogás...

Jön a püspök, hogy fiait a nehézlevegőjű hálószobákban is sorra látogassa, hogy megnézze nem csúszott-e le valamelyikről

a paplanka, hogy meleg áldó kezével megsimogassa a homlokát annak, akit éppen valami nehéz álom gyötör. Nem is atyai, hanem egyenesen anyai szeretet kell ide.

Reggel ő van ébren legkorábban. Hiszen annyian várják már, kik tegnapról elmaradtak. Aztán jön a szentmise. Milyen boldog, hogy ott látja a megtisztult lelkeket az oltár körül, hogy nyújthatja nekik a legszentebbet. Hiszen ő az Oltáriszentség püspöke.

Lelkeket hódítani, az Oltáriszentség kultuszát emelni senki sem tudja jobban őnála. A gyakori szentáldozásnak szívós úttörője, mondhatni egyedüli lankadatlan folytatója. Mások, különben buzgó lelkek megtörtek, kifáradtak az emberi gyarlóságok, gyengeségek közepette – Mailáth püspök hisz a lelkek nevelhetőségében. Szóról szóra veszi a szentírás szavait: szentek legyetek...

Nincs más vágya, minthogy naponként körültérdeljék az Úr asztalát. Ezt munkálni, erre buzdítani, ezért naponként imádkozni nem szűnik meg soha.

De hát nemcsak lelki ügyben lehet hozzá minden kicsi diáknak bejutni. Előkerülnek itt a nehéz viszonyok, családi körülmények, anyagi gondok. A jóságos püspök megnyitja tárcáját. Nincs olyan intézet, ahol ne volna több olyan diák, akiket a püspök taníttat. Százakra megy már neveltjeinek száma. Jóságos szeretetét nem lankasztja, ha hálátlanságot tapasztal, ha azt látja, hogy jóságával annyian visszaélnek.

... El van végezve a nagy munka, következik a búcsúzás. Összegyűl még egyszer az ifjúság, hogy hallja jóságos lelki atyja buzdító szavait. Komoly szavak, súlyos kérések, nyilatkozatok, és fogadalmak pillanata ez. Az akarat elindítása. A tiszta vér, tiszta férfiúság gondolatának szolgálatában áll minden kérdés.

– Fogadjátok-e, hogy a szeszes italhoz nem nyúltok? – Fogadjuk! – Fogadjátok-e, hogy a cigarettázást nem szokjátok meg, elhagyjátok? – Fogadjuk! stb.

De Mailáth püspök nemcsak addig a 3 napig akar fiainak atyja lenni, amíg közöttük tartózkodik. Leveleivel mindenki fölkeresheti. Naponta egész sereg diáklevél érkezik hozzá és nincs olyan együgyű írás, amire hamarosan meg ne érkeznék a kedves püspöki válasz. Fiai lelki állapotáról állandó értesítést kér és vár. Szorgalmasan tanulnak-e? Lelkesen munkálkodnak-e a kongregációk? Kitartanak-e a gyakori áldozók? Ő honosítja meg az ifjúsági lelkigyakorlatokat. Saját költségén elhozatja Erdélybe a legkiválóbb szónokokat, lelki embereket és így készíti elő diákjait a húsvéti nagy lelki megújulásra.

A mi gimnáziumunkat mindig különös előszeretettel látogatta, hiszen ide nemcsak fiaihoz jött, hanem a somlyói segítő Szűzhöz is. Mennyi aggodalmat okozott neki, hogy az ifjúság elkerült a kegyhely közvetlen közeléből, mennyit intett, buzdított, hogy az ősi kapcsolat megmaradjon, úgy a nevelők, mint az ifjúság rajta legyenek, hogy a somlyói szent Szűz palástjának oltalma ide is kiterjedjen.

A püspöki jubileum örömét a legjobban az sötétíti el, hogy 25 éves munkásságának legféltettebb kincsei a hét gimnázium legválságosabb napjait éli.

Fáj ez mindnyájunknak, és nincsen bizodalmunk másban, minthogy az ifjúság püspöke intézeteit, nagy szándékainak e szemináriumait, veteményes kertjeit elveszni nem hagyja és Erdély katolikussága megérti püspökének nagy gondolatát és iskoláiért semmi áldozatot nem tart nagynak. Ez lenne a jubiláló püspök legnagyobb öröme, a jubileumi év legszebb eredménye."[61]

Az 1922–23-as tanévben december 6-án és 7-én minden osztályban az előadásokat és a tanulók feleleteit meghallgatta és őket tiszta életre és szorgalmas munkásságra buzdította. Május 19, 20,

[61] *Gimnáziumi értesítő 1921–1922*, 8–9.

21. napjain az ifjúság lelki gondozásával foglalkozott és 21-én a bérmált.[62]

Mailáth püspököt a diákok iránti szeretete arra késztette, hogy olykor a tanárnál megértést, illetve bocsánatot kérjen a diákok számára.[63]A főpásztornak ez a jósága tovább segített az iskolapadból kikerülteknek, példa erre a következő levél:

Kecskeméti művésztelep, 1922. okt. 3.

Kedves Uram!

A múltkori levelem elküldését nagyon megbántam és szerettem volna és szeretném, ha meg nem történtnek venné. A jövő aggodalma félelembe ejtett, aminek a levelem lett a szomorú következménye.

Igen kérem, küldje el nekem azt a jóságos szelíd arcát, az Isten szeretetében való hitét és imádságát, hogy munkámat Isten áldása kísérje. Ezt kéri a zsögödi kis fiúcska, aki sok lelki bukdácsolás után, ne csak néha, hanem gyakrabban is lássa a Világosságot.

Istenben marad: Nagy Imre[64]

Az 1923–24-es tanévben március 22-én Mailáth püspök minden osztályban megfigyelte az előadásokat, szorgalomra, erkölcsös, alkohol- és nikotinmentes életre buzdította az ifjúságot. 25-én bérmált és új kongreganistákat avatott. [65]

Ebben a tanévben kötelezővé tették a hitvallásos iskolákban a román nyelv és irodalom mellett Románia történelmének, földrajzának és alkotmánytanának oktatását román nyelven.[66]

---

[62] *Gimnáziumi értesítő 1927–1928*, 31–32.

[63] Nagy Imre: *Följegyzések*. (1979), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 55.

[64] Battyhaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 20. 667.

[65] *Gimnáziumi értesítő 1928–1929*, 25.

[66] Decret No. 100.090/1923, 100.088/1923.

Bevezették az állami tantervet, amelynek ellenőrzését szorgalmazta az oktatási miniszter; a tanügyi közigazgatás ellenőrző tisztviselőit kötelezte, hogy következetesen ellenőrizzék a magyar hitvallásos iskolákban ennek betartását. Ezért megsokasodtak az ellenőrzések keresve annak módját, hogy ezekről az oktatási intézményekről elmarasztaló véleményt alkossanak.[67] A hitvallásos iskolák elleni küzdelem az 1948. augusztus 31-én közzétett 175. számú iskolatörvénnyel érte el a csúcsot, mivel a törvény kimondta az összes nevelési intézmény államosítását.[68] Ez pedig újabb nehézséget jelentett az amúgy is feszült helyzetben. Ez még inkább kiemelte az egyháziak helytállást, küzdelmét s bátorító magatartását.

Az 1924–25-es iskolai évben március 23., 24., 25.-én Mailáth püspök meghallgatta az előadásokat és feleleteket, s a tanulókat tiszta, nikotin- és alkoholmentes, munkás életre buzdította.[69] Ebben az iskolai évben, március 25-én a főpásztor 29 növendéket bérmált. Pünkösd szombatján az új kongreganistákat avatta a csíksomlyói kegytemplomban.[70]

Az 1925–26-as tanévben június 4-én Mailáth Gusztáv Károly püspök 42 ifjút bérmált. Június 5-én pedig a VIII. osztály vallástani vizsgáján elnökölt.[71]

Az 1926–27-es tanévben, november 27–29. napjain látogatta meg a gimnáziumot. Érdeklődött az ifjúság lelki fejlődése, nevelése és tanulmányi előmenetele iránt.[72]Az értesítő tájékoztat

[67] MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században.* (2014), Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 46.

[68] Monitorul Oficial. 3. aug. 1948. Nr. 177.

[69] *Gimnáziumi értesítő 1929–1930*, 19.

[70] *Gimnáziumi értesítő 1930–1931*, 20.

[71] *Gimnáziumi értesítő 1931–1932*, 26–27.

[72] *Gimnáziumi értesítő 1932–1933*, 52.

arról, hogy 28-án délután felavatta a Mária-Kongregáció az új tagjait.[73]

Az 1927–28-as tanévben, szeptember 26-án, a tanévnyitás napján a püspök reggel 8 órakor az intézet kápolnájában megtartotta a „Veni Sancte"-t, majd I. Ferdinánd király lelke üdvéért misézett, s a jelenlévőknek méltatta a király érdemeit. Ezután a tornateremben az igazgató évnyitó beszédet mondott, majd felolvasták az állami és a Státus iskolatörvényeit.[74] Ebben az iskolai évben, március 6., 7. és 8. napján Mailáth püspök megtekintette az intézetet és az összes osztálytermet.[75] Ezen a látogatáson is meggyóntatta és megáldoztatta a felsőbb osztályosokat, és felavatta a kongregáció új tagjait.[76]

Az 1928–29-es tanévben Mailáth püspök március 9–12. napjain látogatta meg a főgimnáziumot, amikor meggyóntatta és megáldoztatta az ifjúságot.[77]

Az 1929–30-es esztendőben a püspök november 29-e és december 3-a között látogatta meg a Csíkszeredai Státus Főgimnáziumot. Ekkor tüzetesen érdeklődött az ifjúság lelki fejlődése, nevelése és tanulmányi előmenetele iránt.[78]

Az 1931–32-es tanévben Mailáth Gusztáv Károly püspök május 24–26-a között látogatott el az iskolába. Minden osztályban atyai intelmeket intézett a tanulókhoz, és kitartó becsületes munkára biztatta őket.[79]

Az 1932–33-as tanévben gróf Mailáth Gusztáv Károly püspök október 30-tól november 3-ig tartózkodott a Csíkszeredai

[73] *Gimnáziumi értesítő 1933–1934*, 53–54.
[74] *Gimnáziumi értesítő 1934–1935*, 55.
[75] *Gimnáziumi értesítő 1935–1936*, 52.
[76] *Gimnáziumi értesítő 1936–1937*, 54.
[77] *Gimnáziumi értesítő 1937–1938*, 54.
[78] *Gimnáziumi értesítő 1938–1939*, 100.
[79] *Gimnáziumi értesítő 1939–1940*, 101.

Főgimnáziumban, valamint június 8-án látogatta meg ismét az iskolát, [80] az 1933–34-es tanévben pedig július 2-án.[81]

Miután áttekintettük az főgimnáziumi Értesítőket, érdemes meghallgatni az élő tanút. Idős János Pál, a csíkszeredai Megyei Múzeum (ma: Csíki Székely Múzeum) nyugalmazott főigazgatójának visszaemlékezése nemcsak Mailáth püspököt mint a diákság nagy jótevőjét eleveníti fel, hanem a püspöki látogatásokat, és a Státus Gimnázium belső életét is bemutatja úgy, ahogy ő maga megélte azt kisdiák korában.

„Mailáth püspök fogalom volt. Grófsága emberi tartásában nyilvánult meg. Amikor megjött a püspöki vizitációra, az egész csíkszeredai Státus Gimnáziumnak ünnepe volt. Nem az őt körülvevő emberek, hanem a diákok voltak érdeklődésének középpontjában. A püspök bűvköre megvolt, a tudat, hogy ott van, átjárta az egész iskola épületét. A lelkigyakorlatoknál maradandóbb élményt jelentett a püspök látogatása. Tudta, hogy mit várnak el tőle, és azt teljesítette."

A püspöki látogatásnak fénypontja volt a szentmise. A legszentebb áldozaton csak az a diák ministrálhatott, aki megérdemelte. Id. János Pál 80 évvel ezelőtt harmadikos gimnazistaként, mint az iskola legjobb diákja, bekerült a négy ministráns közé. A főpásztor köszöntésére nagy papi segédlet sorakozott fel a szentmisére. A szentmise befejeztével a ministrálás véget ért. A kisdiák nem válthatott szót a püspökkel, de a nagyobb diákokkal igen, s azt kitüntetésnek tekintették.

Mailáth püspök nagyra értékelte nemcsak a diákokat, hanem a tanárokat is. Ha új tanár került az iskolához, mint pl. ifj. Somai János földrajz szakos, akkor azt megdicsérte, hogy ezzel is

[80] *Gimnáziumi értesítő 1941–1942*, 101.
[81] *Gimnáziumi értesítő 1942–1943*, 101.

bátorítsa a nevelőt munkájában. Kegyeltként a visszaemlékező, nem végezhetett szentgyónást a főpásztornál, mivel az a felsőbb éveseknek volt privilégiuma, mint Baricz Dénes, aki kiemelkedő tehetsége volt a gimnáziumnak, ifjúsági költő. Pakot István, Lőrincz Levente, Csiszér Andor, Balogh Zoltán, Bratyinka Jenő voltak a Csíkszeredai Római Katolikus Státus Gimnázium kiváltságosai. Ez utóbbi később Barát Jenő néven kereskedelmi adminisztrátor lett Fazekas János miniszter mellett, bányászcsalád gyermeke volt, akit Lajos Balázs plébános taníttatott. Rosszul esett Ft. Lajos Balázsnak,[82] hogy a jogot választotta pártfogoltja, s nem a teológiát. Később tanársegéd lett Barát Jenő Kolozsváron Venczel József mellett, aki a Statisztikai Katedra vezetője volt. Később kiállt Venczel József mellett, s nem lett annak negatív következménye.

Az 1932–1933-as tanévben igyekeztek megszervezni a püspök köszöntését. Arra is volt példa, hogy egy kisebb kamarakórus éjjeli zenével köszöntötte a jeles vendéget. Sarkadi Elek volt a zenetanár, nagyhírű énekes, akit élenjáró karvezetőként is számon tartottak, zsidó kántor, becsületes katolikus, később származása miatt deportálták.

Mailáth püspök általában a tanári ebédlőben tartózkodott, s ott fogadta azokat, akikkel szóba állt.

Amikor valaki bekerült a gimnáziumba, valósággal kivallatták. Honnan jöttél, kik a szüleid, mivel foglalkoznak. Nem volt titok előttük, ott nyílt kártyákkal kellett játszani. Így például id.

[82] *Lajos Balázs* (1894–1970) a gimnáziumot Csíksomlyón és Csíkszeredában végezte, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron és Budapesten. Gyulafehérváron szentelte pappá 1918-ban Mailáth pk. Szolgálati helyei: Lupény, Csíkszentsimon, Petrozsény, Radnalajosfalva, Óradna, Aranyosgyéres, Csíkmadaras, Kézdikővár, Madéfalva, Jobbágytelke, Csíkmindszenten. In: Ferenczi Sándor: *A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára* (2009) SZIT-VERBUM, Budapest–Kolozsvár, 317.

János Pálról megtudták, hogy vegyes vallású házasságból származik, örömmel idézte fel édesapja találkozását a nagy püspökkel. Az édesapja, János Mihály egyháztanácsos volt Ft. Potovszky Dávid plébános idején (1921–1940).[83] Az volt a szokás akkoriban, hogy a bérmálás alkalmából az egyháztanácsosok a püspöknél meggyónnak. Az egyik tanácsos arra intette, hogy ne menjen be, mert nem oldozza fel a püspök. Mégis bement János Mihály, és megkérdezte a püspököt, hogy érvényes-e a házassága, mivel azt az unitárius lelkész előtt kötötték, s már öt gyermeke van. A püspök megkérdezte: „Te kinek tettél esküt, az egy igaz Istennek-e?" Igenlő válasz után folytatta: „Te érvényes házasságot kötöttél, tehát nem kell újra kötni. Éljetek továbbra is együtt, neveljétek közösen gyermekeiteket tovább a hitre!" Megörvendtem, és igyekeztem megnyugtatni osztálytársaimat és hitoktatómat."– írja János Pál.[84]

Összegzésképpen elmondható, hogy Mailáth püspöknek szívügye volt a diákok keresztény nevelése. Ennek támogatásától nem tudta visszatartani semmi. Ahogy ezt ő maga fogalmazta 1922. április 9-én, virágvasárnap: „Mindig vágyam volt: hitvalló, hitüket gyakorló, hitükből élő férfiakat állítsak a közélet porondjára. Mennyi megnyugvás száll ebből az egyes férfiú lelkébe, mennyi áldás és békesség a családra, mennyi jól és önzetlenül végzett munka a társadalomra!

[83] POTOVSZKY Dávid (1883–1940) a gimnáziumot Csíksomlyón, a teológiai tanulmányait pedig Gyulafehérváron végezte. 1908-ban szentelte pappá Mailáth püspök. Szolgálati helyei: Lemhény, Kézdiszentlélek, Gyergyóremete, Gelence, Gyergyószentmiklós, Lázárfalva, Csíkdánfalva. In FERENCZI Sándor: *A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára* (2009) SZIT-VERBUM, Budapest – Kolozsvár, 378.

[84] A csíkszeredai id. János Pál nyugalmazott múzeum-igazgatójának visszaemlékezése 2013. december 28-án.

Az Istenért kapcsolódó lélek magában megelégedett, boldog, másokkal jól tud kijönni, békés, szelíd, szívesen és eredménnyel dolgozik a Közjó előmozdításán. Ezért foglalkozom annyit a férfi-ifjúsággal, hogy velük korán megismertessem az Isten kegyelmében, önfegyelmezésben s szorgalmas munkában, önnevelésben töltött életnek becses értékét..."[85]

[85]Battyaneum, Mailáth öröksége VII. Regiszter, D. doboz, Leltári szám 30.582.

Bonto Gabriella

Dr. Gurzó György, Anaklét atya igazi arca

Zusammenfassung: Ein wahrer Erzieher: Pater Gurzó Anaklét Der Pater Gurzó Anaklét ist am 25. April 1912 in Lăzarea geboren. Er studierte in Târgu Mureş, in Mediaş, in Şumuleu Ciuc, in Hunedoara und in Rom. In 1927 ist er in Franziskanerorden eingetreten und wurde am 7. Juli 1935 zum Priester geweiht. Da er ein sehr guter Erzieher war arbeitete er lange als Novizenmagister der Franziskanerorden in Siebenbürgen. Wenn die Franziskaner in Rumänien kein Noviziat haben durften, arbeitete er als Seelsorger. Am 20. August 1951 wurden alle Franziskaner aus Rumänien nach Maria Radna gebracht. Die staatlichen Behörden wollten erreichen, dass der Orden sich zerstreut, aber die Franziskaner blieben trotzt aller Schwierigkeiten treu. Später wurden die Franziskaner in drei unterschiedlichen Kloster (Dej, Baia de Criş, Estelnic) versetzt. Pater Anaklét wurde mit anderen Lehrern nach Dej versetzt, wo sie die „Freie Universität von Dej" organisierten. Da wurden trotzt des Verbotes der staatlichen Behörden Franziskaner gebildet. Pater Anaklét verwendete seine kirchenrechtlichen Kenntnisse in dieser schwierigen Zeit dafür, die Reihenfolge der sogenannten Ordinarius Substitutus zu überwachen. Dadurch wurde Möglich, dass die kirchentreue Priester in Siebenbürgen in Mehrheit bleiben. Am 25. März 1955 wurde er verhaftet und zur Gefängnis beurteilt. Sieben Jahre lang war er in Gefängnis, wo er sehr viel leiden müsste. Er wurde gefoltert, sollte hart arbeiten, aber in solchen Umständen war er bereit seine Gesellen zu trösten und zu lehren. Nach seiner Haftstrafe arbeitete er kurz als Seelsorger und wurde später (zwischen 1969 und 1978) der spirituelle Begleiter der Seminaristen in Alba Iulia. Er glaubte in der ewige Kraft der christlichen Erziehung, so konnte er auch nach viel Leiden mit Elan als Erzieher arbeiten. Im September 1978 musste er nach Odorheiu Secuiesc versetzt werden. Obwohl er schon sehr alt und krank war, war er auch in dieser Zeit ein wahrer Erzieher. Er lehrte die kleinen Ministranten und die einfachen Menschen mit große Liebe und Geduld. Er starb am 30. März 1989 und hinterließ eine reiche literarische Erbe.

Schlüsselbegriffe: Gurzó Anaklét; Franziskaner; Erzieher; kirchentreu; Bischof Márton Áron; „Freie Universität von Dej"; Alba Iulia.

Gurzó György 1912. április 25-én született Gyergyószárhegyen.[1] Gimnáziumi tanulmányait Marosvásárhelyen, Medgyesen és Csíksomlyón végezte. A ferences rendbe való belépése (1927. szeptember 20.) előtt a következőket írta róla Sípos Sándor, a szárhegyi plébános: „jó magaviseletű, szorgalmas. Már kis gyermek korában készült az egyházi pályára. Mindig nagy örömmel segédkezett az Isten tiszteleten. Mint lelkipásztor 6 év óta figyelemmel kísértem előrehaladását. Ép azért igen ajánlom a Szent Ferenc rendjébe való felvételét."[2]

1928. szeptember 21-én egyszerű fogadalmat tett,[3] majd Csíksomlyón a középiskolai tanulmányok végzésével párhuzamosan filozófiai tanulmányokat végzett. 1931-ben Vajdahunyadra került a rendi teológiára. 1934. augusztus 28-án örök fogadalmat tett,[4] majd 1935. július 7-én pappá szentelték.[5] 1936 és 1938 között segédlelkészként és hitoktatóként tevékenykedett Vajdahunyadon, majd négy évig Rómában, az *Antonianumon* tanult kánonjogot. A doktorátust megszerezve hazatért, majd egy évig Kolozsváron segédlelkészként tevékenykedett.

Mivel Anaklét atya nem csupán a kánonjog jó ismerője, hanem jó nevelő is volt, 1942 és 1949 között Mikházán működött újoncmesterként, és közben ellátta a provinciai titkári teendőket is. 1945-től rövid ideig Marosvásárhelyen hittantanárként, majd 1946 és 1949 között Vajdahunyadon főiskolai tanárként is

[1] Vö. Dési Ferences Rendház Levéltár (DFRL), *Keresztelési igazolás 241/1927.* In: *Gurzó Anaklét személyes iratai.*

[2] DFRL, *Erkölcsi bizonyítvány 175/1927.* In: *Gurzó Anaklét személyes iratai.*

[3] Vö. DFRL, *Formula professionis votarum simplicium.* In: *Gurzó Anaklét személyes iratai.*

[4] Vö. DFRL, *Protestationes ante professionem solemnem Fr. Anaclet Gurzó.* In: *Gurzó Anaklét személyes iratai.*

[5] Vö. DFRL, *Szentelési bizonyítvány 1459/1935.* In: *Gurzó Anaklét személyes iratai.*

működött, ahol kánonjogot tanított a növendékeknek. Amikor 1949-ben államilag beszüntették a noviciátus működését, és a hatóság intézkedése következtében a ferences rend kénytelen volt hazaküldeni a novíciusok népes csoportját, így Anaklét atya sem tevékenykedhetett tovább főiskolai tanárként. Ekkor került Szatmárnémetibe, ahol a lelkipásztori tevékenység mellett az itt meghúzódó ferences tanulókat és a szatmári egyházmegye papnövendékeit oktatta, sőt a titkos teológia megszervezésében is segítette Scheffler János püspököt.[6] Innen vitték 1951-ben a máriaradnai kényszerlakhelyre. Az állami hatóság – látva, hogy a ferencesek békepapi mozgalomba való bevonása nem járt sikerrel,[7] a ferences rend a kolostorok elvétele ellenére is folytatta tevékenységét, és hű maradt a katolikus egyházhoz, illetve a pápához – úgy döntött, hogy keményebben lép fel a renddel szemben. Addig akarták nyomorgatni őket, amíg maguktól fel nem oszlatják a rendet, szét nem szélednek.[8] 1951. augusztus 20-án (éppen a provincia védőszentjének ünnepén) minden rendházból összegyűjtötték a testvéreket, és mindenkit Máriaradnára vittek. A kényszerlakhelyre összegyűjtött ferencesek nem ültek tétlenül, hanem a lehetőségekhez mérten fizikai és szellemi munkát is végeztek. A tanulni akarás arra vezette őket, hogy előadásokat tartsanak és hallgassanak, ezért megszervezték az úgynevezett szabadegyetemet. Anaklét atya néhány hónap leforgása alatt tizenhét előadást tartott az egyházjog aktuális kérdéseivel kapcsolatban és egyet egyházi zeneelméletről. Emellett részt vett a laikus testvérek továbbképzésében is: heti két alkalommal tartott számukra

[6] Ft. Kirner Ferenc kanonokkal, pápai protonotáriussal való személyes beszélgetés alapján. 2011. 10.19.

[7] Csak azok a ferencesek sodródtak bele ugyanis a békepapi mozgalomba, akiket nem védett a rendi közösség, akik magukra maradtak.

[8] Vö. Tempfli: *Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966.* Budapest 2002, 297.

aszkézis órát.[9] Miután a ferenceseket három rendházba osztották szét, Anaklét atya Désre került, ahol még intenzívebben folytatta oktató tevékenységét: megszervezte és 1955-ös letartóztatásáig igazgatta a „dési szabadegyetemet", a kényszerlakhelyen történő teológiai oktatást.[10] A Gyulafehérvári Főegyházmegyének nagy szolgálatot tett a dési kényszerlakhelyen azáltal, hogy egyházjogi kérdésekben útbaigazítást adott az egyházmegye papjainak. Különösen fontos volt ez Márton Áron püspök börtönfogsága idején, hisz Anaklét atya felügyelte a titkos kormányzat jogszerűségét. Mindig tudta, ki a titkos kormányzó, ezért az egyházmegyés papok és a titkos kormányzók is több alkalommal fordultak hozzá jogi tanácsért. Így lett a dési kényszerlakhely a titkos kormányzat gyulafehérvári püspökségről történt kiszorítása után az erdélyi katolicizmus Rómához hű szellemi központja,[11] Anaklét atya pedig „a békepapi mozgalommal szembeni ellenállás lelke."[12] A szellemi munka mellett Anaklét atya is gyakran részt vett a ferencesek Dés környékét bejáró kirándulásain, melyek alkalmával gyógynövényeket is gyűjtött néhány rendtársa-

[9] Vö. Bálint Szalvátor: *Jelentés a radnai ferences tábor szabadegyetemének 1951. szeptember 9. – december 20. közötti működéséről.* In: Benedek: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II.* Kolozsvár 2002, 237–242, 240–241; Tempfli: *Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966.* 495.

[10] Vö. Virt: *Katolikus kisebbség Erdélyben.* Budapest – Luzern 1991, 68.

[11] Vö. Tempfli: *Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966.* 563; 676–679; Virt László: *Akik Márton Áron mellett álltak. A ferencesek.* In: Keresztény Szó I. évfolyam, 34. szám. 1990. szeptember 30. 4; Heténi Varga: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I.* 435.

[12] Bálint Szalvátor: *Az erdélyi ferencesek meghurcoltatásának áldozatai.* In: Benedek Fidél: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II.* Kolozsvár 2002, 175–185, 182.

ival.[13] Ezzel a tevékenységével hozzájárult a kényszerlakhelyen lévők hétköznapi életének a biztosításához. Az állami hatóságok minden bizonnyal ismertek részleteket Anaklét atya egyházjogi tevékenységével kapcsolatban, hisz 1955. március 25-én – éppen azon a napon, amikor Márton Áron püspök visszatérhetett Gyulafehérvárra[14] – a kolozsvári „jurisdikciós-per" egyik vádlottjaként letartóztatták.[15] A már évek óta figyelt Anaklét atya mellé a börtönben egy besúgót tettek, hogy ő segítsen a vallomás megszerzésében, de ő eldöntötte, hogy senkiről senkinek nem beszél. A megtörése érdekében alkalmazott másik módszer a verés volt: amint a vallatások alkalmával elhallgatott, vagy nem a várt választ mondta, azonnal verni kezdték. Egy ilyen verés alkalmával vakult meg a jobb szemére. Tizennégy hónap vizsgálati fogság után hét évi börtönbüntetésre ítélték. Raboskodott Kolozsváron, Szamosújváron és két évig a Duna deltában is. Ez alatt a

[13] Vö. PAP Leonárd: *A dési kényszerlakhely.* In: BENEDEK Fidél: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II.* Kolozsvár 2002, 89–119, 111.

[14] Anaklét atya letartóztatását valószínűleg azért rögzítették erre a napra, hogy ne találkozhasson Márton Áron püspökkel, és ne tájékoztathassa őt az egyházmegyében történtekről. Vö. BARTALIS János: *Halálra ítélve, Erdélyi ferencesek története 1949–1989-ig.* Déva 2001, 56.

[15] Ennek a pernek vádlottjaként tartóztatták le Dukát Józsefet, Fuchs Gábort és Simonfi Andort is. Vö. TEMPFLI: *Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966.* 818.

Anaklét atya mellett a kommunizmus idején a Szent István királyról nevezett Ferences Redtartomány több tagját is börtönfogságra ítélték. Écsy János, Angi Csaba, Benedek Fidél, Fodor László, Fülöp Tamás, Pöhacker Balázs, Bálint Szálvátor, Fodor Pelbárt, György Hugó, Hajdú Leánder, Sándor Krizosztom, Szentmártoni Odorik, Szőcs Izidor és Ferencz Ervin ferences szerzetesek a börtönben tapasztalt nehézségekkel kellett szembenézzenek, Boros Fortunát atya pedig a börtönévek idején, ismeretlen helyen, a Dunacsatornai kényszermunkatáborban halt meg. Vö. SARÁNY István: *Erdélyi Fioretti, Ferencesek kényszerlakhelyen.* Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda 2010, 90.

két év alatt komoly fizikai munkát kellett végeznie, sok rabtársával együtt nádat vágott, de még ebben a nehéz helyzetben is képes volt arra, hogy társaira figyeljen. A gyenge fizikai állapotban lévő Ambrus György egyházmegyés papot különösképpen is támogatta. Később Anaklét atyát visszavitték Kolozsvárra, ahol újra vallatni kezdték. Ekkor ismerkedett meg Kovács Lajossal, aki későbbi vallomása szerint igaz, hívő református lett Anaklét atya mellett. A börtönbüntetését töltő ferences atya pártfogolta, segítette, tanította a fiatal férfit, de nem várta el tőle, hogy katolikus hitre térjen. Anaklét atya kitartása és segítőkészsége gyakran adott erőt rabtársainak. Cellatársai elismeréssel néztek fel rá, tisztelték Istenhez való ragaszkodását, imádságos lelkületét, ezért bizonyos értelemben tekintélyének számított, amit ő arra használt, hogy vitás helyzetekben kibékítse társait.[16] 1962. március 26-án szabadult, és ezt követően visszakerült Désre. A hatóságok ekkorra már az államhatalom elleni hűtlenség címén letartóztatták a dési elöljárókat. A külfölddel (Rómával) való kapcsolattartás volt a bizonyíték állítólagos hűtlenségükre. Így Désre visszatérve Anaklét atya nem találkozhatott az elöljárókkal.[17] 1966 és 1969 között Csicsókeresztúron látta el a lelkipásztori teendőket. A sok szenvedés és meghurcoltatás nem tudta kitörölni szívéből a vállalkozó szeretetet. Három éves csicsókeresztúri működése idején újjáépítette a templomot és a plébániát, majd a filiák templomait és kápolnáit.

1969-től kilenc éven át a gyulafehérvári teológia tanáraként és spirituálisaként tevékenykedett. Liturgikát, a lelki élet teoló-

[16] Vö. Kovács Lajos: *Anaklét atya bekecse.* In: Keresztény Szó, I. évfolyam, 8. szám, 1990. április 1. 3; 7; HeténYi Varga: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I.* 437–447.

[17] Vö. Balázs Aba: *A dési kényszerlakhely (1952–1967).* In: Benedek Fidél: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II.* Kolozsvár 2002, 125–140, 138.

giáját és karakterológiát tanított a papnövendékeknek. A széles látókörű Anaklét atya nem csupán nagy tudásával tűnt ki, hisz „remek pedagógus és lelki vezető"[18] volt. A papnövendékek mindig bizalommal fordulhattak hozzá, és lelkileg gazdagodhattak az általa összeállított gyakorlati elmélkedések segítségével, melyeket naponta felolvasott nekik. Ebben az időszakban Anaklét atya, Salvator atya és Huber József mellett Márton Áron püspök legbelső tanácsadója is volt.[19] Jóakarata, segítőkészsége, nagy szíve sok papnövendék számára példaértékű volt. Hitt a keresztény nevelés örökérvényű erejében, és a mostoha körülmények sem riasztották vissza attól, hogy a nevelés érdekében tevékenykedjen. Ez tette munkáját eredményessé:

> *Atyai szeretettel és bölcsességgel tudta megoldani lelki konfliktushelyzeteinket, bátorítva bennünket a hivatásunkban való kitartásra bármilyen körülmények között. Őszintén felnéztünk rá, sugárzott belőle, hogy hitt abban, amit mondott. Meggyőződéssel vallotta, hogy minden papi hivatás története az Isten és ember közötti dialógus, amelyben a meghívó Isten szeretete és az Isten hívására válaszoló ember szabadsága találkozik, fonódik egybe. Gerinces, egyenes, népét, rendjét, hivatását védő és szerető ferences atya volt.*[20]

A püspök állami nyomásra kénytelen volt őt elhelyezni, így 1978 őszétől Székelyudvarhelyen, a ferences templomban tevé-

[18] Darvas–Kozma József: *P. Gurzó György Anaklét.* In: Pap Leonárd – Simó Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen.* Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 19–20, 20.

[19] Vö. Virt: *Katolikus kisebbség Erdélyben.* 73.

[20] Kovács Sándor: *Felejthetetlen lelkivezetőnk volt!* In: Pap Leonárd – Simó Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen.* Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 13–14, 13.

kenykedett.[21] Még ekkor is missziós lendülettel prédikált, gyóntatott és vigasztalta a rászorulókat. „Szentbeszédei a mindennapi életről szóltak, tanított, mit kell tennünk a munkahelyen, a hivatalban, a családi életben, gyermeknevelésben. Bátran kimondta a kor igazságtalanságait, de soha nem uszított a rendszer ellen."[22] Az egyszerű emberekhez is szeretettel és türelemmel fordult. Nevelte, tanította és nem kioktatta őket:

Sokáig beszélgettünk. Elmondtam, hogy semmi vallási előéletem nincs, de tovább sem tudnék lépni, mert még elsőáldozó sem voltam. Mély lelki örömmel vállalta a velem való törődést, könyveket is adott olvasásra, és biztosított arról, hogy bármikor felkereshetem, kérdezhetek, vagy beszélhetünk... Nem iskolásszerű képzést akart számon kérni, hanem gyakorlati tapasztalatokon keresztül világosított meg mélységes alázattal és elfogadó szeretettel. Amikor kikísért, ezt mondta: »Imádkozni fogok magáért.« Zokogva majdnem orra estem: ezer idegen ember megteszi azt, amit a saját anyám nem tett meg értem! Addig. (Most már igen.)

Sok-sok héten keresztül bármikor becsengethettem hozzá. Soha nem hivatkozott elfoglaltságra, betegségre, kimerültségre. Beszélgetéseink folyamán soha nem tett a »helyemre«, nem okított, nem mondta, hogy tévedek, de úgy irányította a beszélgetést, ha »bölcselkedésből« vagy tudatlanságból helytelenül vélekedtem, hogy rájöjjek. Rendkívüli pedagógiai érzékkel tudott hatni. ...

[21] Vö. Kuszálik Péter – Heténvi Varga Károly: *Gurzó György Anaklét.* In: *Magyar Katolikus Lexikon IV.* (szerk. Diós István) Budapest 1998, 254; Heténvi Varga: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I.* 432–437.

[22] Simó József: *Szentbeszédei a mindennapi életről szóltak.* In: Pap Leonárd – Simó Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen.* Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 29.

A legszerényebb és legegyszerűbb módon, embertársként beszélgetett velem is, s még akkor sem tűnt fel nekem, hogy ki ő, amikor azt mondta: »Az üres búzakalász fent tartja a fejét, a tele kalász lehajtja.«

Sok bölcs dolgot mondott még közben, de mindig valami kapcsán. Mai napig eszembe jut, ha gyermekeiért munkákat hajszoló szülőkről hallok: »Neveld emberré gyermekedet, s ő megszerzi magának, amire szüksége lesz!«

Nagy tudású, mély szeretetű, áldozatos életű papként, szerzetesként ismertem meg.[23]

Még idős korában is igazi nevelőként tevékenykedett. A székelyudvarhelyi ministránsokat nagy szeretettel tanította: „Szívesen emlékszem vissza a ministráns gyerekekhez fűződő atyai bánásmódjára, ahogyan tanította isten- és emberszeretetre, becsületességre, és ebben az volt a szép, hogy mindezt játékosan, szeretettel tudta végezni."[24]

1982-ben április 19-én súlyosan megsérült egy autóbalesetben,[25] de akaratereje még ezt követően is szorgos munkára sar-

[23] Deák Ilona: *Embertársként beszélgetett velem.* In: Pap Leonárd – Simó Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen.* Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 25–26.

[24] Illyés Mária: *Anaklét atya munkatársa voltam.* In: Pap Leonárd – Simó Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen.* Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 31.

[25] Anaklét atya három rendtársával (Écsy János, Márk József és Sztrátya Rómuald) együtt Szászmedgyesen meglátogatta Bálint Szálvátor atyát és a visszaúton közúti balesetet szenvedtek, melynek során Écsy János atya elhunyt, Anaklét atya jobb combnyakcsontja eltört, Rómuald testrvér állkapcsa megsérült és József atya bal forgója eltört. Vö. Márk József: *Közúti balesetünk.* In: Pap Leonárd – Simó Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen.* Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Redtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 23–24, 24.

kallta. Ekkor is tanácsaival segítette a környék papjait, és idős korában is kedvelt gyóntató volt. 1989. március 30-án halt meg. A Székelyudvarhelyen megtartott gyászmisét követően szülőfalujába, Szárhegyre vitték, és ott helyezték örök nyugalomra.[26]

Anaklét atyára emlékezve fontos megemlékezni lelkipásztori és tudományos munkásságáról. Mint sok más ferences társa, ő is gyakran tartott lelkigyakorlatokat és missziókat. A kényszerlakhelyre hurcolás előtti időkben például a következő helyeken:

1944. január 16–19, Mikháza, triduum a híveknek

1944. március 23–26, Marosvásárhely, lelkigyakorlat az állami leánygimnáziumok felsős növendékeinek

1944. június 19–23, Mikháza, lelkigyakorlat a kerületi papságnak

1945. március 23–25, Marosvásárhely, lelkigyakorlat az állami leányközépiskolák felsős növendékeinek

1945. április 20–28, Kolozsvár, lelkigyakorlat a klinikai Szegény Ferences Nővéreknek

1945. augusztus 30 – szeptember 4, Kolozsvár, lelkigyakorlat a rendház tagjainak

1945. szeptember 4–10, Kolozsvár, lelkigyakorlat a szociális testvéreknek

1946. március 10–17, Vajdahunyad, lelkigyakorlat a teológiának és a rendháznak

1946. március 21–23, Marosvásárhely, lelkigyakorlat az állami leányiskolák felsős növendékeinek és a leánygimnázium alsós növendékeinek.

1946. július 1–8, Mikháza, lelkigyakorlat a laikus novíciusoknak

[26] Vö. Murányi Sándor: *Közelkép: Anaklét atya.* In: Keresztény Szó, XII. évfolyam, 12 szám, 2001. december. 24–28.

1946. augusztus 24–30, Mikháza, lelkigyakorlat a klerikus novíciusoknak.[27]

A kényszerlakhelyen, illetve a börtönben töltött évek során nem volt lehetősége ilyen jellegű szervezett tevékenységet végezni, de tudjuk, hogy a börtönévek során rabtársai lelki támasza volt. Gyulafehérváron töltött évei során a papnövendékeknek esténként elmélkedéseket tartott. Az alaposan kidolgozott elmélkedéssorozatok által segítette a papságra készülők lelki fejlődését. Még idős korában is sokakat megörvendeztetett szentbeszédeivel, melyek segítettek a híveknek az evangélium megélésében, az élet és evangélium összekapcsolásában.

Rendszeresen jelentek meg írásai a különböző folyóiratokban: Ferences Nemzedék, Katolikus Naptár, A Hírnök, Erdélyi Iskola, Szent Ferenc Hírnöke, Magyar Barát, Katolikus Világ, Erdélyi Ferences Futár. Emellett több írása kéziratban maradt fenn. Az alábbi táblázatból megismerhetjük irodalmi hagyatékát:[28]

De apostasia a religione. Disertacio historico juridico. (Doktori disszertációja, amely a szerzetesi élet elhagyásának jogi formáit tárgyalja.)	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1943.
Tabula Individuorum Provinciae S. Stephani Regis in Transsylvania OFM S.P.N. Francisci pro anno Domini 1943–1944	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1943.

[27] Vö. Arhivele Naţionale, Biroul Judeţean Satu Mare, *Corespondenţă cu şeful provinciei ardelene „Sf. Ştefan" a ordinului franciscan din România.* Fond: CDIE, fila: 231. 25.

[28] Vö. Pap Leonárd: *A szent Bonaventura Könyvkiadó (Kolozsvár) kiadványai (1906–1948).* In: Benedek Fidél: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II.* Kolozsvár 2002, 283–312, 309–310; Kuszálik–HeténYi: *Gurzó György Anaklét.* In: *Magyar Katolikus Lexikon IV.* 254.

Tabula Individuorum Provinciae S. Stephani Regis in Transsylvania OFM S.P.N. Francisci pro anno Domini 1944–1945	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1944.
Tabula Individuorum Provinciae S. Stephani Regis in Transsylvania OFM S.P.N. Francisci pro anno Domini 1945–1946	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1945.
Tabula Individuorum Provinciae S. Stephani Regis in Transsylvania OFM S.P.N. Francisci pro anno Domini 1946–1947	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1946.
A lelki nagyság útja (Portomauriziói Szent Lénárt művének a fordítása)	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1946.
Az erdélyi ferencrendiek Tartományi Határozatának tervezete (19 gépelt fél ív)	kézirat	Marosvásárhely, 1948.
Officium Rhytmicum S. Stephanis Regis	kézirat	Dés, é.n.
Krisztus Király szentbeszédek	Erdélyi Ferences Futár	Máriaradna, 1951.
Gyakorlati útmutatás a lelkiéletben	Erdélyi Ferences Futár	Máriaradna, 1951.
Szűzanyánk lábainál (lelkigyakorlat)	Erdélyi Ferences Futár	Máriaradna, 1952.
Szent Antal kilenced (9 gépelt fél ív)	kézirat	Dés, 1952.
Szerzetes elöljáró (34 oldal)	kézirat	Dés, 1955.
A szentmiseáldozat (212 oldal)	kézirat	Dés, é.n.
Szentbeszédsorozat adventre (18 fél ív)	kézirat	Dés, 1965.

Elmélkedések teológusoknak	kézirat	Gyulafehérvár, 1969–1978.
Liturgika, vagyis az egyház üdvszolgálatáról szóló tan 1–2	kézirat	Gyulafehérvár, 1972.
Theologia spiritualis (63 oldal)	kézirat	Gyulafehérvár, 1973.
A keresztény lelkiélet története (50 oldal)	kézirat	Gyulafehérvár, 1973.
Neveléstörténelem (38 oldal)	kézirat	Gyulafehérvár, 1973.
Gyakorlati úrmutatás a lelki életre (149 oldal)	kézirat	Gyulafehérvár, 1974.
Bevezető gyakorlatok a szentmisére A, B, C év	kézirat	Gyulafehérvár, 1974–1977.
Prédikációk vasárnapokra és ünnepekre	kézirat	Székelyudvarhely, 1978–1989.
Medicina pastoralis	kézirat	Gyulafehérvár, 1974.

Az irodalmi örökség és az emberek emlékezetében élő tapasztalatok remek példái Anaklét atya nagyságának. Széles látókörével, nagy tudásával, egyházhűségével, jóakaratával, pedagógiai érzékével, emberszeretetével igaz nevelőnek bizonyult. Egész élete tanúsítja, hogy hitt a keresztény nevelés örökérvényű erejében, hisz a mostoha körülmények sem riasztották vissza attól, hogy a nevelés érdekében tevékenykedjen.

Lőrinczi Károly

A „Népek tavasza" hogyan vált zimankós téli nappá Apanagyfaluban és környékén?

Abstract: How did the "Spring of Nations" turn into a frosty winter day in Apanagyfalu (Nușeni) and its surroundings? While researching the Catholic diaspora in Bistrița-Năsăud, especially in the region of Nușeni, I came across the decaying documentation of the Revolution of 1848. As far as I know, these documents were not yet published.

During my research, I faced the phenomenon that in Transylvania the same historical event may be very differently approached and interpreted by a Hungarian historian and a Romanian historian. The historians' judgement can be easily clouded by their nationality. For example, when one nation's historian writes about the war of foreign nations, the other speaks of a glorious victory. Therefore, I came to believe that one cannot research Transylvania's past – may they be Hungarian or Romanian – without a proper mental-healthy view. By this I mean that in our region a researcher can hardly have an objective point of view, if they can process and mourn the losses and tragedies due to the tension of the cohabitance. The researcher must also know that the narratives about the past often serve the current political power.

This thesis is particularly right when analyzing the events of the Revolution of 1848. This revolution, which was started in the name of human freedom, lead to the confrontation of Hungarian and Romanian people. The former parish priest, Endre Bakk professionally and faithfully narrated these events a few decades later.

The escalated idea of freedom ended up in looting and murder. In August 1848, Urban called the inhabitants of the county to Năsăud, and admonished them to be faithful to the emperor. Then, the secret correspondence, easing started to arrest the landlords. The peasantry did not hesitate. The mob gathered from Romanians, Saxons and Hungarians first attacked them in Szentjakab. They moved on to Nușeni, a mob lead by the Romanian priest. Then, they continued the attacks in Oroszfalu.

They robbed the landlords' courtyard houses, looted their possessions.

Whoever could not escape, was beaten and tortured. A landlord and his daughter in Kétely was brutally murdered. The mob was punished, the leaders were incarcerated in Gherla.
Keywords: Catholic, Apanagyfalu, Revolution, Transylvania, 1848.

A katolikusok szórványosodását kutatva Beszterce-Naszód megyében és különösképpen Apanagyfalu község régiójában, rátaláltam a pusztulófélben lévő iratok között az 1848-as események dokumentálására. Tudomásom szerint ennek a régiónak az 1848-as eseményeit nem publikálták.

Ismételten emlékezetünkbe idézzük, gyerekeinknek megtanítjuk, hogy a történelem az emberiség tanítómestere, de úgy tűnik, hogy ez a nagyon fontos bölcsesség csak írott és mondott formában marad, és nem válik a társadalmi életünkben alkotó, motiváló igévé.

Kutatásaim során szembetaláltam magam azzal a jelenséggel, hogy Erdélyben ugyanazt a történelmi eseményt másképpen közelíti meg és értelmezi a magyar történész, mint a román történész. A történészi megítélésben meghatározó szerepet játszik a nemzeti hovatartozás. Amikor például az egyik nemzet történésze az idegen népek háborújáról szól, a másik dicsőséges győzelemről beszél.[1] Ezért bennem az a meggyőződés alakult ki, hogy aligha lehet Erdély régmúltját kutatni – lett légyen magyar vagy román történész –, ha az illető nem rendelkezik mentálhigiénés szemlélettel. Ezen azt értem, hogy régiónkban a kutatónak aligha lehet tárgyilagos szemlélete, ha a népek együttéléséből adódó feszültségekre, veszteségekre, tragédiákra úgy tud rácsodálkoz-

[1] A történelem és nemzet kérdéséről lásd bővebben Szűcs Jenő: *Nemzet és történelem. Tanulmányok.* Gondolat K. Bp. 1974. 669.; Pach Zsigmond Pál: *Történelem és nemzettudat. Cikkek, előadások.* Kossuth K. Bp. 1987. 173. Száraz György: *Történelem jelenidőben.* Magvető K. Bp. 1987. 873.; Eszenyi Miklós: *A történettudományi szakirodalmi kutatás módszerei,* Rónai Művelődési Központ, Miskolc 2000. 17.

ni, hogy képes feldolgozni népe veszteségét, el tudja siratni ott belül, lelke mélyén. Nem utolsó sorban a kutatónak azt is tudnia kell, hogy nemegyszer a régmúlt idők eseményeinek ismertetését a mindenkori hatalom szolgálatának alárendelik.

Megállapításunk különösen megállja a helyét az 1848-as forradalom/polgárháború történéseinek elemzésekor. Az emberi szabadság nevében indított forradalom Beszterce-Naszód megyében a magyar és a román nép összeütközését eredményezte. Minderről néhány évtized múlva az egykori apanagyfalusi plébános, Bakk Endre szakszerűen és hűségesen tudósított a korabeli újságokban, ma mégis fontosnak és tanulságosnak tartom a történteket felidézni.

Bakk Endre apanagyfalusi római katolikus plébános ekképpen összegez: „A szomorú és gyászos 1848–49-ki események és históriai napok apa-nagyfalut s környékét se kerülték ki. Csaták és véres harcok ugyan nem történtek, de egyes rablások gyilkolások és barbár tettek nem hiányoztak."[2]

A szabadságharc magasztos eszméje Apanagyfaluban is dúlásokba és fosztogatásokba, sőt gyilkosságokba torkolt, habár az

[2] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 5.

itteni események nem közelítik meg Zalatna,[3] Abrudbánya[4] és egyéb szórványban élő települések tragédiáját.

1848 augusztus hónapban, az aratás után Urbán, Naszódra[5] szólította Apanagyfalu és a környékbeli falvak lakóit.

[3] Thim József: A zalathnai mészárlásról egy ismeretlen szemtanú jelentése a magyar kormányhoz. Hazánk. Történelmi közlöny. V. k. Bp., 1886. 390–391; Bányay Árpád: Adalék Zalatna feldúlásához. Hazánk. Történelmi közlöny. IV. k. Bp., 1885.; Süli Attila: Egy litográfia és háttere. Zalatna, 1848. október 23–24.; Acta Musei Militaris in Hungaria. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 9. Szerkesztette Hausner Gábor. Budapest, 2007.; Kemény Gábor: Nagy-Enyednek és vidékének veszedelme 1848–49-ben. Pest, 1863.;

Marjalaki Kiss István: Zalatna és Abrudbánya pusztulása. Bölöni Mikó Samu szemtanú egykorú kéziratából leírta és előszóval ellátta Marjalaki Kiss István. Budapest., é. n.;

[4] Hermann Róbert: Az abrudbányai tragédia 1849. Hatvani Imre szabadcsapatvezér és a magyar-román megbékélés meghiúsulása. Budapest, 1999.

[5] Az ellenforradalmi tervek megvalósításában már augusztus derekán részt vállaló Karl Urban naszódi alezredes, alighogy hazatért Bécsből, tág teret nyitott a katonaparaszti messianizmus érvényesülésének. A magyar törvényhatóságoknak is tudtára adta, hogy felsőbb utasításra cselekszik, amikor védelmet ígért a magyar honvédségi összeírást megtagadó községeknek, és a parasztlázadás szelétől megérintett birtokosoknak. Százával eskesse fel a „karavánokban" Naszódra sereglő parasztokat, illetve a falvak küldötteit. Rendkívül erősen érvényesült a falu világát összefogó szolidaritás. Papok, klerikusok, jogtanulók biztatására is a falvak egész „közönségük" nevében és költségére menesztették küldötteiket Urbanhoz a pazsuráért (románul pajura = sas): a kétfejű sasos pecséttel ellátott bizonyítványért, mely a naszódi határőrtisztek aláírásával német nyelven tanúsította, hogy az illető község Ferdinánd császár iránti hűségében szükség esetén fiatalságát rendelkezésre bocsátja. A Naszódra özönlők több helyről magukkal hurcolták a helyi földbirtokosokat, református papokat és megyei tisztviselőket. Szeptember végén már 527 falu tette le a hűségesküt, így aztán községenként 20 vadászpuskával számolva – Urban becslése szerint – csak lőfegyverrel 10 ezernél is többen álltak készen. Vö. Köpeczi Béla: *Erdély története*, III. Akadémiai kiadó, Budapest, 1988, 1393–1394

„Ott intetett mindenki, hogy legyen hív a császárhoz, hogy ne tartson senki azokkal, akik a néptől el akarják venni azt, amit a császár adott, meghagyatott mindenkinek, hogy szükség esetén legyen készen s miután megesküdtetett a hívsvégre, a nép hazabocsáttatott.

A jó Isten megmondhatója, hogy akkor még Naszódon mik folytak és sok tekintetben még nyíltan is!"[6]

Naszódról hazatérve, a falvak lakói nyugodtak maradtak egészen októberig, amikor elkezdődött az ármánykodás. Bakk Endre plébános tudósításai szerint Naszódról titkos levelezések folytak, melynek következtében a lakósságot izgatták, lázították.

A szervezkedések következményeként egyes falvakban titkon tribunok[7] is neveztek ki, s ugyanakkor a titkos levelezések arra bujtogatták a népet, hogy a földesurakat mindenütt tartóztassák le.[8]

---

[6] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 6.

[7] A katonai tábor (láger) vezetője a tribün volt, aki általában prefektusi tisztséget is betöltött, így Axente Sever: Balázsfalván és Boroskrakkót ellenőrizte, Avram Iancu: Topánfalvát és Abrudbányát, Simion Balint: Tordát és Jára környékét.

[8] Erdélyben a társadalmi szerkezet részben lefedte az etnikai struktúrát. A nagyon nagy számú földművesek nagy része román nemzetiségű volt, a nemesség többsége pedig magyar. Az erdélyi román nemzetiség 1848. május 15–17-i balázsfalvi gyűlésen radikális jobbágyfelszabadítást követelt. Ugyanakkor kifejezte az igényt, hogy a románokat – a magyarok, székelyek és szászok mellett – ismerjék el negyedik nemzetnek.

A május 29. és július 18. között ülésező erdélyi országgyűlés arra hivatkozva, hogy az unió megszületésével eltűnnek a feudális értelemben vett nemzetek és Erdély népei egyaránt részesülnek a polgári szabadságjogok áldásaiban, elutasította a követelést.

Ezek következtében az erdélyi románok körében egyre inkább a magyarellenes irányzat kerekedjen felül. Az erdélyi román parasztság elégedetlen volt a jobbágyfelszabadítás módjával. Mivel azonban a mozgalmait letörő katonaság nagyobbrészt magyar volt, a hatalom és a nép közötti összecsapás egyben nemzetiségi konfliktusként is jelentkezett.

A fellázított román, szász és magyar jobbágyság nem is késett ezt megtenni. A környékben az első tettlegesség Szentjakabon kezdődött el, október végére eső vasárnap a nép fegyveresen gyülekezett. A nap már lemenőben volt, amikor az összesereglett és felfegyverkezett tömeg kezdte elfogni a magyarokat. Este 11 óra körül gróf Kendeffy Lajost is elfogták és bezárták az iskolaépületbe, ahol már több magyart is zárva tartottak. A grófnénak sikerült elmenekülni a kerten keresztül a legközelebbi erdőbe, és onnan Lekencére. Lekencén a lovasság kapitányának tudtára adta a Jakabon zajló eseményeket. A kapitány lovasságával nyomban Jakabra ment és kiszabadította Kendeffyt és az iskolába bezárt többi magyart, ám miután a lovasság távozott Jakabról, a nép ismét szervezkedett, fegyverkezett és rabolni kezdett.

A következő nap, hétfőn, a hír Apanagyfaluba is elért, s ezért a nép itt is szervezkedett, megtámadta az udvarházakat. A helyi földesurak értesülve az eseményekről, elmenekültek.

Erdélyben a többnyire önjelölt népvezérek és császári tisztek által vezetett román népfelkelők dúlták végig azokat a területeket, amelyeken a magyarság szórványban vagy kisebbségben élt.

A szeptember 16. és 28. között összeülő második balázsfalvi román gyűlés elhatározta a román lakosság felfegyverzését és mozgósítását. Megkezdődött az erdélyi román parasztság és határőrség fegyveres lázadása. Október 16-án Puchner Antal altábornagy, erdélyi főhadparancsnok kihirdette az ostromállapotot Erdély területén. Ez a rendelet elvileg véget vethetett volna a román felkelésnek, ám Puchner meglehetősen egyoldalúan értelmezte a döntést: mindenütt lefegyvereztette a magyar nemzetőrséget, de nem korlátozta a románok működését. A felkelők azonban nem elégedtek meg ezzel, hanem szabályos irtóhadjáratba kezdtek. Puchner mentségére szól, hogy miután nem volt elegendő reguláris ereje, kezdetben a román felkelők felhasználásával akarta megfélemlíteni a magyarokat. Ám a románok katonai akcióikban már túlmentek a cél által még „igazolható" kíméletlenségen. Vö. Hermann Róbert: *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*, Videopont Kiadó, 1996.

Egy Hutsch Aleii román férfi értesítette Bogdán Lukács nemest, hogy jön a veszély. Hutsch a hátán nyilat cipelve ment a falu főurához, hogy ezzel magáról a gyanút elterelje. „Uram! menj... vagy gyere hozzám, mert veszély van. Kendeffyt Szent Jakabon elfogták és Kerlézsen Gróf Bethlen Lajost több másokat is a környékben elfogtak, akik urak s kínozzák... Jön az oláh tábor."[9]

A plébános azt is lejegyezte, hogy voltak olyan emberek, akik a hírvivőt kémnek tartották, de tény, hogy Bogdán Lukács és társai Hutschnak köszönhették, hogy megmenekültek.

Bogdán Lukács nyomban a veszély hírét tovább adta M. Katona Elek szolgabírónak, és gróf Mikes Benedek udvarának és a faluban lakó összes udvartisztnek. A földbirtokosok egy fél órán belül elmenekültek Apanagyfaluból Désre. A dési lakosok kinevették a menekülő urakat, ám a következő napon (kedden) Désre is beözönlött a környékbeli falvak román lakossága.[10]

Hétfőn délután a szomszéd falvakból, különösen Fellakról a fellaki út felől a románok megrohamozták Apanagyfalut. Fővezérük a fellaki román pap volt, de az ostromló csapathoz a magyar jobbágyok egy része is csatlakozott, akik elkezdték rabolni, fosztogatni az udvarházakat: Bethlen János házát, báró Bornemisza Ignácné Florán, Katona Elek, gr. Mikes Benedek, gr. Kendeffy Lajos, Nagy Ferenc és Kemény György udvarait.

A tudósítás szerint a fosztogatás addig tartott, amíg valamit találhattak az udvarházakban; a pincékből a bort vedelték, s amit nem voltak képesek meginni, a földre öntötték, s egymás között kezdték az udvarokat felosztani, de megegyezni nem tudtak. Apanagyfaluból Felső Oroszfaluba mentek. Itt elfogták Kovács László és Petrás N. gazdatiszteket, akiket Apanagyfaluba hurcol-

[9] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 6.
[10] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 6.

tak a Moldován Tudor féle házba. Itt egy Gondosan Ioan annyira fel volt bőszülve, hogy Kovács Lászlót fejszefokkal ütlegelte.

Bogdán Lukács testvére, Bogdán Jakab nem szerzett tudomást az apanagyfalusi eseményekről, s jött testvérét meglátogatni. A föllázadt tömeg elfogta, és egy nagyon felbőszült Porumban Anton nyakon ragadva, fejjel lefele a tornácról lelökte a lándzsás tömeg közé, akik lándzsájukkal bökdösve kísérték a többi raboskodó közé.

A Bornemisza udvarban elfogták Szőcs Ferenc tisztviselőt, akit az ortodox pap a tömeggel egyetértve erőszakkal vallásukra megkeresztelt. A kényszerkeresztelésben az Iftimi nevet kapta, és a keresztségért a keresztelő pap 100 Ft stólapénzt követelt. Hasonló sorsra jutott Kovács László is, aki a keresztségben a Vasi nevet kapta.

A felső oroszfalvi, alsó oroszfalvi és a málomi lakosság nem vett részt semmi rablásban, hanem amennyiben tehették, az urakat és birtokaikat védelmezték.

Az apanagyfalusi lázadók fővezérei a következők voltak: az ortodox pap, Moldovan Ioan, a pap testvére, Moldován Danilai tribun, Rusan Ioan kapitány, Porumbai Anton lázító és titkos iratokat hordozó. Porumbai volt az, aki halálbüntetés kilátásba helyezése mellett megtiltotta a magyar beszédet a faluban: „Aki magyarul beszél, akár román, akár magyar, legyen az vége annak."[11]

A foglyokat, mintegy 20-30 személyt, rabláncra verve Tekébe kísérték, másnap azonban a határőrség kapitánya szabadon bocsátotta őket, „salvus conductust" kaptak.[12] Tekéből visszafelé tartva a kísérő román és magyar csapatok Veresegyháza felé vették útjukat. Itt kirabolták az éltes korú Wass Sámuelt, és töb-

[11] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 7.

[12] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 7.

bek között mintegy két és fél kupa ezüstöt zsákmányoltak. Wass Samu Urbánnak jelentette a történteket, aki parancsot adott, hogy a rablókat kísérjék hozzá és az ellopott tárgyakat kutassák fel. A kiküldött katonák az apanagyfalusiakat a pásztor házhoz rendelték. Mivel a berendelt apanagyfalusiak nem voltak informálva az eseményekről, lándzsásan felfegyverkezve jelentek meg az udvarban. Itt a kiküldött katonák körülvették őket, és az erőfölényben lévő kiküldött seregnek a tömeg magát megadta.

A vezetőket elfogták és Tekére kísérték. Urbán az elfogott vezetőket azzal büntette, hogy arccal lefele a földre fektette és 24 órán keresztül mozdulatlanul kellett maradniuk, majd szabadon bocsátották őket.

Székely Gyuri Jánost, a Kis Anna férjét azonban rabláncra verve Désre vitték, ugyanis ő volt az, aki az ezüstöt ellopta. Désen három hétig raboskodott, majd innen szabadulva a Mihales féle sereg zászlósa lett. Ez a sereg kétszer is megfordult Apanagyfaluban marhákat és bort kobozva el az uradalmaktól.

Decemberben Mihales határőrhadnagy Désről utolsó alkalommal Váralján keresztül az apanagyfalusi erdőn át seregével ismét megfordult Apanagyfaluban. Gr. Bethlen Sándor rétjén, a Malavoly alatt az erdő szélénél tábort ütött, innen, kevés rablás után három nap múlva a lekencei rétre vonult. Ezek után Apanagyfaluban semmi nevezetesebb esemény nem történt.

Karácsony szombatján a magyarok elfoglalták Dést. Az ágyúzás olyan hangos volt, hogy az Nagyfaluba is hallatszott. Dés visszafoglalása után a megkárosított földesurak kérték az udvarházaik kifosztóinak megbüntetését. Így kerültek a dési börtönbe a főbb vezetők: a román pap Felecan Anton, Bolos Vasi falusi bíró, Rusan Andre, Bolosan Ion, Moldován Ion.

A román pap a nemes urak közbenjárására három hónap után kiszabadult. A többi fogvatartott egészen az oroszok bejöveteléig

a börtönben raboskodott. Közülük többen is meghaltak a börtönben: Bondoran Ioan, Bolos Vasi, Kerekes G., Moldovan Ion.

A Wass Samut kirabló haramiákat is, mintegy 30 embert (Székely Gyuri János, Kerekes Gyuri, Kövér Lajos, Rusan Ion, Rusan Vasile, Blei Macabei, Circui Constantin, Pop Vasile, Coste András stb.) elfogták. Fogva tartásuk kezdetén ötven vesszőt mértek rájuk, két hétig raboskodtak, utána hazaengedték őket, kivéve Székely Gyuri Jánost, akit a szamosújvári börtönbe zárták, ahol meg is halt. Ezzel megszűnt a rablás és lázongás Apanagyfaluban. Az Apanagyfaluban okozott károkat mintegy 45.000 forintra becsülték, és minden a rablásokat elkövető családok kárpótlásul 40–80 forintot kellett fizetniük.

A rablások és garázdaságok Málom völgyétől egészen Katona helyiségig folytak. A földbirtokosok Désre, Marosvásárhelyre és Kolozsvárra menekültek. Levélben szólították fel a székelyeket, hogy jöjjenek és tisztítsák meg ezt a vidéket a rabló garázdálkodóktól. A székely csapatok a marosvásárhelyi, szászrégeni és más csaták miatt nem jöhettek el, így az udvarházakat kifosztották, kirabolták, és voltak esetek, ahol az udvarházakat és a hozzá tartozó épületeket fel is gyújtották.[13]

Bakk Endre apanagyfalusi plébános feljegyzett egy tragikus történetet. Kételyben M. Ajtay Andrásnak volt egy udvarháza és birtoka. Első alkalommal elmenekült, de betegségére való tekintettel már másodszor a maradás mellett döntött, papot kért. Katolikus pap legközelebb csak Váralján volt, Ft. Koncz László. Amint tudomásul vette Ajtay kérését, nyomban útnak indult. A hozzá vezető utat gyalog tette meg, s több helyen a fellázadt román parasztok föltartoztatták. A plébános valahányszor a keresztet és szentséget felmutatva szabadította ki magát a dühöngő

[13] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 8.

tömegből. Koncz László miután szentségekkel ellátta és vigasztalta Ajtay András földesurat, visszatért plébániájára.

1848. november 14-én a kételyi és újfalusi parasztok fellázadtak földesuraik ellen. A dühöngő tömeg este 10 óra körül Ajtay András házához vonultak. A támadók a beteg apa szeme láttára megerőszakolták leányát, a 21 éves Ajtay Juditot, akit a ház déli részén, az ajtó sarkánál egy lándzsával keresztüldöfve megöltek. Ezt követően a 60 éves beteg embert, Ajtay Andrást a nyugatra eső szobában megkínozták és megölték. A holttesteket a házból kihurcolták, a csűr és az ól közti krumpligödörbe dobták, alul a meggyilkolt lány holttestét, felül pedig az apa tetemét, és elföldelték.

Miután december 25-én a magyarok Dést elfoglalták, M. Fráter Farkas, aki közeli rokona volt Ajtaynak, jelentést tett a hatóságoknál a történtekről. A hatóság Fráter Farkas mellé lovas katonákat rendelt, akik a tetteseket elfogták és törvényszék elé állították. A 11 tettest nehéz rabságra ítélve a szamosújvári börtönbe zárták, s majd még két bűnrészessel együtt 1845 áprilisában kivégezték.

Az Ajtayak holtestét a krumpligödörből kivették és 1849. január 28-án eltemették. Ft Koncz László plébános temette el a görögkatolikus temetőbe, a családi kriptába.[14]

A sírköre a következő írást vésték:

„Vándor, megállj... s elmélkedj e sírnál,
Ejts könnyeket itt nyugvók porainál...
E szomorú, néma sír mélyébe,
Édes rokoni kezektől téve,
Ajtay András szép Juditjával,
Az ő ártatlan, szűz lányával,

[14] Többször kerestem a sírhelyet, de ma már nem található, és tanú sincs, aki tudná a síroknak a helyét.

Alussza az Úrban örök álmát,
S várja ítélet fizető napját.
Hogy méltó jutalmukat elvegyék,
Azon gazfajzatok – kik azt tették:
Hogy védtelen szüzet nem kímélték,
Atyjával kegyetlenül megölték. 1848 November 14."[15]

1849 évben említésre méltó nem történt – írja Bakk Endre plébános –, csak az oroszok bejövetele. 1849. szeptember 11. és 22. között kisebb mértékű kolerajárvány követelt kevés áldozatot, amit a bálványosváraljai halottak anyakönyve is igazol.[16]

[15] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 9–10.
[16] Bakk Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 10.

Lukács Imre-Róbert

A laikusok elengedhetetlen szerepe az egyházban

Abstract: "The laity, gathered together in the people of God and established in the one body of Christ under a single head, whoever they are, are called as living members to work with all strength they have received from the goodness of the creator and the grace of the redeemer for the growth of the Church and its continual sanctification." (LG, 33)
The doctrine of the laity occupies a central place in the theology. This may represent an attempt to appreciate the role of the laity after centuries of obedience and passivity in the Catholic Church. Jesus said: "For even the Son of Man did not come to be served, but to serve, and to give his life as a ransom for many". (Mk 10, 45) Serving and giving are the major characteristics of the Christian lifestyle. If we are going to be like Christ, we must learn to serve and give. The actual teaching of the Church is that laypeople have a distinct and very real role in the spreading the Gospel, which the Church desperately needs them to carry out with the authority, creativity, and power that the Holy Spirit has given them in Baptism.
There is so much need today for mature Christian personalities, conscious of their baptismal identity, of their vocation and mission in the Church and in the world!
Keywords: laity; the role of the laity in the Church; priest; prophet; king

„Akkora szükség van ma felnőtt keresztény személyiségekre, akik tisztában vannak keresztségi önazonosságukkal és hivatásukkal az egyházban és a világban!"[1]

Az egyháztörténelem során talán még soha nem hangsúlyozták ki annyira a laikusoknak az egyházban betöltött szerepét, szerep-

[1] John Paul II, May 30, 1998, *Message for the World Congress of Ecclesial Movements and New Communities.*

vállalását, mint napjainkban. Különösen a 2. vatikáni zsinat óta az egyház ezen a téren is álláspont-változtatásra kötelezte el magát.[2] Mindeddig a hívek között egy alapvető értetlenség volt a laikusok hivatásával és szerepével kapcsolatosan, különösen az egyház missziójára vonatkozóan. Sokak szerint az egyházban csak a felszentelt személyeknek (klerikusoknak, szerzeteseknek) van reális hivatásuk. Úgy gondolják, hogy az „Egyház" a felszenteltek hivatala, és a habitusban járó és kollárét viselő személyeknek van küldetésük a szolgálatra. Sokan úgy gondolják, hogy a laikusok szerepe csupán a plébánia körüli segédkezésből áll, s nem az egyház igazi tevékenységébe való aktív belekapcsolódásban.

Egyházunk jelenlegi tanítása szerint a laikusoknak megkülönböztetett és valóságos szerepe van az egyház életében és tevékenységében. Az Egyház ezért nagyon ragaszkodik ahhoz, hogy a laikusok hatalommal, leleményességgel és erővel végezzék mindazt, amit a Szentlélektől kaptak a keresztség szentségében. A laikusok méltósága teljesen megegyezik, sőt egyenlő a felszentelt klérusával és a szerzetesekével.[3] A missziós tevékenységben a laikusok munkája nagyon fontos, mert a világ ez által találkozik Krisztussal.

Sok katolikus laikus szeretne tevékenyebben részt venni az egyház életében, de nincs világos rálátása, hogy pontosabban mi is az ő szerepe. Ajánlatos lenne újra és újra figyelmünkbe idézni a következőket:

– a laikusi állapot „hivatás", ami a keresztség szentségéből forrásozik,

[2] Bonnet, P., „The Christifidelis Restored to His Role as Human Protagonist in the Church", in *Vatican II: Assessment and Perspectives*, vol. 1, ed. R. Latourelle, 540–567, New York, Paulist, 1988.

[3] Vö. II. vatikáni zsinat, *Lumen Gentium kezdetű dogmatikus konstitúció az Egyházról* [továbbiakban *LG*] in *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Bp., 32.; Ld. Őrsy, L., „The Theological Task of Canon Law: A Canonist's Perspective", *CLSAP* (1996), 21.

- a laikusok szerepe lényeges, hogy az egyház missziója megvalósuljon,
- minden keresztényt meghív az Isten egy sajátos hivatásra, egy meghatározott misszióra,
- a laikusokat arra hívja az Isten, hogy vegyenek részt a világ dolgaiban és azokat Isten akarata szerint irányítsák,
- a laikusoknak is megvan a képességük (lehetőségük még inkább), hogy elvigyék Krisztus üzenetét az élet minden területére.[4]

Az egyik legkevésbé ismert egyházi tanítás pontosan az a jó hír, ami a *laikusok szerepéről* szól. A laikusokon, a „világi hívőkön itt az egyházi rend és az Egyházban jóváhagyott szerzetesség tagjain kívül az összes Krisztus-hívőt értjük; tudniillik azokat, akik a keresztséggel Krisztus testébe épültek, Isten népét alkotják, és Krisztus papi, prófétai és királyi hivatalának részeseiként az egész keresztény nép küldetését teljesítik az Egyházban és a világban."[5]

Sokszor a közvélemény is téved a laikusok megítélésével kapcsolatban, mert gyakran negatív meghatározást formál róluk: nem papok, nem szerzetesek. Ezért sokan azt feltételezik, hogy az Egyházban nincs hivatásuk, nincs missziós küldetésük. Az Egyház pedig úgy határozza meg a laikusokat, mint akik osztoznak Krisztus papi, prófétai és királyi hivatalában, viselői egy nagyon fontos hivatásnak, kritikus résztvevői az egyház missziós küldetésének.

A *laikusok hivatása* és missziója a keresztségükből eredeztethető. Kissé nehéz megérteni, hogy a laikus hivatása a keresztségből ered és a bérmálás szentsége által nyer megerősítést. Helyük és munkájuk Krisztus misztikus testében a Szentlélektől

[4] RINERE, E., „Conciliar and Canonical Applications of Ministry to the Laity" in *The Jurist* 47, (1987), 205.

[5] *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Bp., 1994, (KEK), 897. Ld. *LG*, 3.

származik, és nem indirekt a rendi hatalomtól. „A világiaknak azon a címen kötelessége és joga az apostolkodás, hogy egységben vannak Krisztussal, a Fővel. A keresztség Krisztus titokzatos testébe beoltotta, a bérmálás pedig a Szentlélek erejével megerősítette őket; maga az Úr adta tehát a világi híveknek az apostoli hivatást. Felszentelésben részesülnek: királyi papsággá és szent nemzettséggé lesznek (vö. 1Pt 2, 4–10), hogy minden munkájuk által lelki áldozatot mutassanak be és tanúbizonyságot tegyenek Krisztusról az egész földön."[6]

Szolgálatukkal plébániájukon vagy közösségükben olyan feladatköröket lát(hat)nak el, amelyekhez ugyanolyan joguk van, mint mindenki másnak.[7] Mivel ma az emberek nem nagyon törődnek a szentségi és a világi elválasztásával, arra sem figyelnek, hogy a szolgálati papságban élők és az általános papságot gyakoroló világiak egymás mellé vannak rendelve. Inkább úgy értelmezik, hogy mindenkinek együtt kell működnie a közös cél érdekében. „A közösség Egyházában az életállapotok úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy kölcsönösen egymáshoz vannak rendelve. Alapvető tartalmuk közös, sőt egy és ugyanaz: valamennyi ugyanannak a keresztény méltóságnak és az életszentségre szóló egyetemes hivatásnak módozatai a szeretet tökéletességében. E módozatok különbözők és kiegészítik egymást, úgy, hogy mindegyiknek megvan a maga saját, eredeti és összeté-

[6] II. Vatikáni Zsinat, *Apostolicam Auctositatem kezdetű határozat a világi hívek apostolkodásáról* [továbbiakban *AA*] in *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Bp., 3.

[7] Ligier, L., „Lay Ministries and Their Foundations in the Documents of Vatican II", in *Vatican II, Assessment and Perspectives, Twenty-five Years After*, ed. Rene Latourelle, Vol. II., 163.

veszthetetlen arculata, ugyanakkor mindegyikük kapcsolatban van a másikkal és azok szolgálatában áll."[8]

II. János Pál pápa mind a klerikusoknak, mind a laikusoknak felhívja a figyelmét a szolgálat helyes értelmezésére, főleg az egyházban betöltött szolgálatuk gyakorlásakor. „A szinódusi atyák pontosan e veszélyek elkerüléséért hangsúlyozták annak szükségességét, hogy világosan és pontosabb terminológiával kell szólni mind a küldetés egységéről az Egyházban, mely küldetés minden megkeresztelteltet illet, mind az egyházi rend szentségén alapuló lelkipásztori szolgálatnak a többi – a keresztség és a bérmálás szentségében gyökerező – egyházi szolgálattól, hivataltól és tevékenységtől való lényegi különbözőségéről. Így először is a lelkipásztoroknak, amikor világi Krisztus-hívőkre különböző szolgálatokat, hivatalokat és tevékenységeket bíznak, igen nagy gondot kell fordítaniuk arra, hogy tanítsák őket e feladatok és a keresztség mély összefüggésére. Ezen túlmenően a lelkipásztoroknak vigyázniuk kell arra, hogy ne történjenek visszaélések és ne tételezzék föl könnyelműen a »helyzetek sürgősségét« vagy a »szubszidiaritás szükségességét«, amikor ténylegesen nincs erről szó, vagy amikor az esetleges nehézségeknek elébe lehet menni ésszerű és jobban összehangolt lelkipásztori szervezéssel."[9]

Ma általában a hivatások terén is krízisről szoktunk beszélni. Gyakran hallunk a papi hivatások krízisről, és arról is, hogyan lehetne a problémát megoldani: a nők pappá szentelésével, római katolikus papok nősülésével stb. De a krízis nemcsak a papi hivatások terén jelentkezik, hanem az elkötelezett laikusok hivatása

[8] *Christifideles laici, II. János Pál pápa szinódus utáni apostoli buzdítása a világi hívőknek az Egyházban és a világban betöltött hivatásáról és küldetéséről* (1988. december 30) [továbbiakban *Christifideles laici*] in http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=90, (2013. október 10.), 55

[9] *Christifideles laici*, 23.

terén is. Nagyon sok katolikus hívő nem tudja, hogy van hivatása, vagy ha tud is róla, nem képes pontosítani, hogy mi is az.[10]

Gyakran elhanyagolódott, vagy feledésbe merült a 2. vatikáni zsinatnak az a tanítása, amely a híveknek a életszentségre való elhivatottságára vonatkozik, pedig ennek szellemisége átjárja a zsinati dokumentumokat,[11] és a Szentatya is nagyon szép összefoglalást ad róla: „A világi hívők méltósága akkor tárul föl a maga teljességében, ha látjuk azt az első és eredeti hivatást, amelyet az Atya Krisztusban a Szentlélek által mindegyikünknek szán: a meghívást az életszentségre, a tökéletes szeretetre. A szent a Krisztus tanítványának ajándékozott méltóság legkiválóbb tanúja. A 2. vatikáni zsinatnak az életszentségre meghívottság egyetemes voltáról mondott szavai ragyogóak. Ez a meghívottság az az elsődleges és egyedülálló tulajdonság, mellyel az Egyház minden fiát és leányát fölruházta az a Zsinat, melyet a keresztény élet evangéliumi megújítására hívtak össze."[12]

Az életszentségre szóló meghívás a laikusokat sajátos feladataik felé irányítja: ebben a világban az Isten országáért dolgozzanak. Kötelességük belülről úgy átalakítani ezt a világot, hogy azt átjárja a fény és az igazság. „Sajátos hivatásuk alapján a laikusok dolga az, hogy az ideigvaló dolgok intézése és Isten szerint való rendezése által keressék Isten országát. ...Különleges módon őrájuk vár tehát az, hogy az evilági dolgokat, amelyekben benne élnek, mindenestül úgy világítsák meg és úgy rendezzék, hogy e dolgok mindig Krisztus szerint menjenek végbe, fejlődjenek és váljanak a Teremtő és a Megváltó dicsőségére."[13]

[10] Vö. McManus, F., „Laity in the Church Law: New Code, New Focus" in *The Jurist*, 47 (1987), 15.

[11] Vö. Prew-Winters, A., „Who is a Lay Person?", in *The Jurist*, 47 (1987), 55.

[12] *Christifideles laici*, 16.

[13] *LG*, 31.

A laikusoknak ez az elköteleződése nem egy választási lehetőség az ideigvaló dolgok intézésében, hanem a jó Isten által adott megbízás, akinek vágya, hogy minden ember eljusson az üdvösségre. Annak a lehetősége, hogy a laikusok megtalálják helyüket az egyházban és teljesítsék azt a hivatást, amelyet Istentől kaptak. Azáltal, hogy az egyházat a világban jelenvalóvá teszik, a laikusok kapcsolatba hozzák a világot az egyházzal, Krisztus testével: „A világiak apostoli tevékenysége részesedés magának az Egyháznak üdvözítő küldetésében. Az apostolkodásra maga az Úr rendeli őket a kereszténséggel és a bérmálással. A szentségek azután, különösen az eukarisztia, közlik és táplálják minden apostolkodás éltető lelkét, a szeretetet Isten és az emberek iránt. A világiaknak főképpen az a feladat jut, hogy jelenlévővé és ható erővé tegyék az egyházat azokon a helyeken, és olyan körülmények között, ahol csak általuk lehet az egyház a föld sója. Így minden világi keresztény éppen sajátos adományainak erejéből tanúságtevő is, és az egyház küldetésének eleven eszköze is »Krisztus ajándékozásának mértéke szerint«.[14]

Mindezeknek a fényében, nagyon könnyen észrevehetjük, hogy gyakran a dolgok nem úgy működnek, ahogyan működniük kellene. Elkerülhetetlen, hogy ha egy hívő, aki azt mondja: „szeretnék valamit tenni az egyházért", vagy „szeretnék segíteni a plébániai munkában", még nem teljesítette keresztény hivatását. Természetesen semmi probléma nincs azzal, aki ilyen munkákat felvállal. Azt mindenki elfogadja, hogy ha valaki ily módon részt vesz a plébánia életében, nagyon sokat tett, de laikusi kötelességének csupán egy részét teljesítette. „Nem használunk túlzó szavakat, amikor kijelentjük: a világi hívő életének egész értelme abban rejlik, hogy eljusson annak a radikális keresztény újdonságnak a fölismerésére, amely a keresztségből, a

[14] *LG*, 33.

hit szentségéből árad, és ezáltal kötelességeit az Istentől kapott hivatás szerint tölthesse be. A világi hívő »képének« megrajzolásához három szempontot kell közvetlenül szemügyre venni: a keresztség újjászül bennünket Isten gyermekeinek életére; Jézus Krisztushoz és az ő testéhez, az egyházhoz kapcsol; végül fölken a Szentlélekben, és az ő templomává leszünk."[15]

A laikusoknak el kell ismerniük, hogy a szentségre való meghívásuk elfelejtése, és a belőle származó személyre szabott hivatásuk elhanyagolása hozzájárul a papi hivatások csökkenéséhez. A szentségben való növekedés nem más, mint felsorakoztatni és rendezni valakinek a teljes lényét a keresztségben kapott isteni élet szerint. Ha valaki nem rendezi eszerint a szívét, lelkét és értelmét, nem tudja észrevenni Isten akaratát, valamint nem tud nyitott lenni a hívására, beleértve a papságra vagy szerzetesi életre, vagy a laikusi életre szóló meghívásra.[16] A szentség a teljességhez vezet, és az igazi keresztény hivatás arra a teljességre épül, hogy kik vagyunk és kiéi vagyunk: „Az, hogy a Krisztushívők az Egyház 'tagjai', a legkevésbé sem tagadása annak a ténynek, hogy mindegyikük 'egyetlen és pótolhatatlan,' sőt előmozdítja és oltalmazza egyetlenségük és megismételhetetlenségük értelmét, mint a változatosság és a gazdagság forrását az egyetemes Egyház számára. ... Minden egyes világi Krisztushívőnek az 'Egyház tagjának' kell éreznie önmagát, akire éppen ezért sajátos feladat van bízva a közjó szolgálatára, akit senki nem helyettesíthet, s ő maga senkit meg nem bízhat önmaga helyett."[17]

Mindazokra alapozva, amit eddig mondtunk, a laikusok szerepe három kijelentésre alapozódik: a laikusok az életszentségre

[15] *Christifideles laici*, 10.

[16] Vö. Portillo, A., *Faitful and Laity in the Church: The Bases of Their Legal Status*, translation by Hickey, L., Shanon, Ireland, Ecclesia Press, 1972, 20.

[17] *Christifideles laici*, 28.

vannak meghíva, azért hogy megújítsák az ideigvaló dolgokat evangelizálásuk által.

A laikusok is szent életre kaptak meghívást. A 2. vatikáni zsinat többszörösen kihangsúlyozza az életszentségre való meghívást, amint a fentiekben bemutattuk. Az Egyház elkerülhetetlenül találkozik a modernitással, más vallásokkal, és azzal az identitással is, amikor minden tagját az életszentségre hívja. „Ezért az Egyházban mindenki, akár a hierarchiához tartozik, akár ennek lelkipásztori gondozása alatt áll, meghívást kap az életszentségre, az apostol szavai szerint: »Az Isten akarata az, hogy szentek legyetek.«[18]

A szentség az, ami által az egyház tagja azzá válik, amivé neki válnia kell. „Az egyházban mindenki, mivel tagja az Egyháznak, megkapja a közös meghívást az életszentségre, és részesedik benne. A meghívás a világi hívőknek is szól az egyház többi tagjától való minden megkülönböztetés nélkül: „Ezek után mindenki számára nyilvánvaló, hogy minden rendű és állapotú Krisztushívő meghívást kap a keresztény élet teljességére és a szeretet tökéletességére."„Így tehát minden Krisztus-hívő meghívást kap az életszentségre és saját állapotának tökéletességére, s ezeket köteles is elérni."[19]

Az egyház a kereszteséggel mint „az üdvösség szentségével" a bűnöst szentté teszi, és újjászületett gyermekét arra hívja meg, hogy építse az egyházát. Ez az ajándék és a válasz az igazi közösségnek a szíve, belegyökerezve a Krisztus által adott isteni életbe. A laikusok mint alkotó elemei ennek a szentek közösségének arra kaptak meghívást, hogy építsék az Isten országát egy adott időben és helyen: „A világi hívőknek az életszentségre szóló meghívást nem úgy kell felfogniuk, mint kikerülhetetlen, terhes

[18] *LG*, 39.

[19] *Christifideles laici*, 16.

kötelezettséget, hanem inkább mint annak a végtelen szeretetnek ragyogó jelét, mellyel az Atya a maga szentségében újjászülte őket. Így tehát e meghívás lényeges rész, mely nem választható el a keresztség új életétől; következésképpen a világi hívők méltóságának alkotóeleme. Hasonlóképpen, az életszentségre szóló meghívás szorosan kötődik a világi hívők küldetéséhez és felelősen betöltendő feladatukhoz az Egyházban és a világban. Maga az életszentség ugyanis, melyet megélnek, s amely részesedés az Egyház életszentségében, elsődlegesen és alapvetően hozzájárul az Egyház építéséhez, amennyiben az a „szentek közössége". Ezekből fakadóan a hittől megvilágosított szem előtt csodálatos távlat tárul föl: megszámlálhatatlan világi Krisztus-hívő – férfiak és asszonyok, akik az életben és a mindennapi tevékenységben gyakran észrevétlenek vagy meg nem becsültek, e világ nagyjai előtt ismeretlenek, az Atya azonban szeretettel szemléli őket – fáradhatatlan munkássá válnak az Úr szőlejében; alázatosak, de nagy mesterek Isten kegyelmének hatalmából, akik az emberi történelemben Isten országának növekedéséért fáradoznak."[20]

A zsinat egy új szemléletet hozott a katolikusoknak a világhoz való közeledésében és annak felfedezésében, mely korunkban nagy változáson megy keresztül. Az egyház missziója nem változik, de az már igen, hogy mi hogyan éljük életünket egy adott kultúrában. A misszió az *Apostolicam auctositatem* szerint nem más, mint hirdetni Krisztust, és átitatni a világot az evangélium fényével és sójával, és ebben a küldetésben a laikusoknak lényeges szerepük van: „Krisztus megváltói műve közvetlenül az emberekre irányul, de magába foglalja, az egész világi rend megújítását is. Következőleg az Egyháznak nemcsak az a küldetése, hogy megvigye az embereknek Krisztus üzenetét és

[20] *Christifideles laici*, 17.

kegyelmét, hanem az is, hogy áthassa és tökéletesítse a múlandó dolgok rendjét az evangélium szellemével. A világiak tehát, amikor az Egyház e küldetésében járnak el, apostoli munkájukat mind az Egyházban, mind a világban, és mind a lelki, mind az evilági dolgok rendjében fejtik ki. Ez a két terület különbözik ugyan Isten egyetlen tervében, mégis átszövik egymást: Isten maga Krisztusban új teremtményként ismét magához akarja fogadni a világmindenséget, csírájában már ebben a létben, teljesen pedig az utolsó napon. A világi ember hívő és állampolgár egy személyben, de az egyetlen keresztény lelkiismeretnek kell őt vezetnie mind a két területen."[21]

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a világiak központi szerepét, ebben a nagyon is szükséges misszióban. A *Lumen gentium* tanítása szerint a laikusok „különleges hivatása... az ideigvaló dolgok intézése és Isten szerint való rendezése szerint keressék az Isten országát... arra hívja Isten őket, hogy az Evangélium szelleme szerint, helytállva a maguk feladatában, belülről szenteljék meg a világot... Különleges módon őrájuk vár tehát az, hogy az evilági dolgokat, amelyekben benne élnek, mindenestől úgy világítsák meg és úgy rendezzék, hogy e dolgok mindig Krisztus szerint menjenek végbe s fejlődjenek és váljanak a Teremtő és a Megváltó dicsőségére".[22]

A zsinati atyák tanítása az, hogy „a világiak vállalják magukra, mint sajátosan őrájuk váró feladatot, az evilági rend megújítását", „az evangélium világosságánál, az Egyház szellemében s a keresztény szeretet sürgetésétől" vezettetve. Ez az adott kultúrára és annak minden megnyilvánulására kiterjed. A társadalmat kell átalakítaniuk a „a keresztény élet magasabb értékei szerint".[23]

[21] *AA*, 5
[22] *LG*, 31
[23] *AA*, 7

II. János Pál pápa buzdítása szerint „a világi hívők azonban kiemelt módon arra kapnak hivatást, hogy visszaadják az egész teremtés eredeti értelmét".[24] Ez a feladat elsősorban nem a papok feladata, ők igazából nincsenek is felkészülve s nem is képesek erre. Csak a laikusok képesek ennek a munkának az elvégzésére, mert a társadalom intézményeiben és a mindennapi tevékenységben ők tudják a legmegfelelőbben végezni ezt a nagyon fontos feladatot: „A társadalmi környezetben való apostolkodás, vagyis az a törekvés, hogy keresztény szellem hassa át a maguk közösségének gondolkodását és erkölcseit, törvényeit és struktúráit, annyira a világiak feladata és kötelezettsége, hogy helyettük más sohasem tud ennek eleget tenni".[25] Az evangelizálás által pedig lehetséges. Nagyon sok katolikus hívő tartózkodó a hit megvallásában akkor, amikor a hitét meg kellene vallania a nem katolikusok, sőt a családja vagy barátai előtt is. II. János Pál pápa pedig ismételten az evangélium hirdetését sürgette. „A világi hívők, mert az Egyház tagjai, hivatással és küldetéssel rendelkeznek az evangélium hirdetésében való közreműködésre; e munka végzésére a beavató keresztény szentségek és a Szentlélek ajándékai révén válnak alkalmassá és elkötelezetté."[26]

A Szentatya evangelizálásra való felszólítása a zsinat állandó tanítására alapozódik. A *Lumen gentium* szerint a laikusokra az a „nagyszerű feladat vár, hogy megvalósuláshoz segítsék Isten tervét, minden idő és minden földrész emberének üdvösségét. Ezért kapjanak is meg minden lehetőséget, hogy erőik szerint és koruk szükségleteinek megfelelően derekasan kivegyék részüket az Egyház üdvösségszerző munkájából".[27] Belekeresztel-

[24] *Christifideles laici*, 14.
[25] *AA*, 13.
[26] *Christifideles laici*, 33.
[27] *LG*, 33.

kedve Krisztusba bőven részesednek az ő életéből, és arra kaptak meghívást, hogy 'kis krisztusokká' legyenek, felkentekké, akiket táplál az Eukarisztia, hogy a világba menjenek és ott az egyházat láthatóvá tegyék. Ez a kihívás arra készteti a laikusokat, hogy elhagyják komfortzónájukat, ahogy a zsinati atyák is buzdítják őket: „A világiak apostolkodása azonban nemcsak életük tanúságtétele; az igazi apostol alkalmat keres, hogy szavával is hirdesse Krisztust, a nem hívőknek, hogy hitre vezesse, a hívőknek pedig, hogy tanítsa, buzgóbb életre serkentse őket, mert „Krisztus szeretete ösztönöz minket" (2Kor 5,14), és mert mindenkinek a szívében visszhangoznia kell az apostoli vallomásnak: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!" (1 Kor 9, 16)".[28]

Az evangelizálás sajátos képzést és felkészülést igényel, időt és energiát kell áldozni rá: „különösen is fel kell készíteni a laikusokat arra, hogyan folytatnak párbeszédet hívőkkel és hitetlenekkel, így ismertetve meg mindenkivel Krisztus evangéliumát".[29] „Az apostolkodásnak sok formája van; a világiak ezekkel építik az egyházat, szentelik meg és segítik Krisztusban élni a világot. ... Amikor pedig a világiak az ige apostoli szolgálatát végzik, akkor Krisztust hirdetik, az ő tanítását magyarázzák, azt állapotuk, képzettségük szerint terjesztik, és megvallásában ki is tartanak".[30]

A 2. vatikáni zsinat dokumentumai és II. János Pál pápának a *Cristifideles Laici* apostoli buzdítása jól megvilágítják, hogy a világiak jellegzetes és egyedi hivatással rendelkeznek. Ez a hivatás a keresztség szentségében gyökerezik, és az Eucharisztia táplálja; ugyanakkor megmutatja, hogy ők tagjai Krisztus testének, az egyháznak, s a testnek a fejéhez, Jézus Krisztushoz tartoznak. A

[28] *AA*, 6.
[29] *AA*, 31.
[30] *AA*, 16.

világiakat más szolgálatra is felkérhetik az egyházban, de a legfontosabb feladatuk továbbra is az evilági dolgok, a kultúra és a társadalom átformálása marad. Ha a laikusok nem változtatják meg az ember országát, ha a hit nem válik kultúrává, olyan hit, „amelyet nem fogadtak el, nem gondoltak át és nem éltek meg teljesen".[31]

A világi keresztények valóságos tekintéllyel, hozzáértéssel, adottsággal és valóságos ajándékokkal rendelkeznek, ezért kötelesek gyakorolni ezeket a világban, hogy teljesítsék azt a missziót, amelyre küldetésük van. Az egyház arra bíztatja, hogy érezzék szabadnak magukat a munka elkezdésében és ne várjanak egy újabb bíztatást.

Keresztényi identitásuk megmondja nekik, hogy kik ők, felvértezi és felkészíti őket arra a munkára, amelyre hivatottak. Keresztényi önazonosságuk, mint pap, próféta és király, nemcsak azt mondja meg nekik, hogy kik ők, hanem továbbmutat és felkészíti őket arra, hogy mit kell tenniük. Mindenekelőtt felkészíti őket arra, hogy azokat a feladatokat, amelyeknek elvégzésére megbízást kaptak, nem teljesíthetik a saját erejükből. A gyakorlatban ez gyakran elfelejtődik, de a Szentírás újra és újra emlékeztet rá. Amikor Szent Lukács evangélista az Apostolok Cselekedeteinek kezdő sorát írja, így fogalmaz: „Első könyvemben kedves Teofil szóltam mindarról, amit Jézus tett és tanított kezdettől fogva." (ApCsel 1, 1) A kulcsszó ebben a mondatban, amit Jézus „elkezdett". Az evangélium története nem egy olyan történet, amely szerint egy nagyszerű tanító tragikus körülmények között még fiatalon meghalt, maga után hagyva néhány árva tanítványt, akik most azzal küzdenek, hogy őt emlékezetükben tartsák. A történet az emberré lett Istennek a története, aki meghalt, de feltámadt a halálból, és aki folytatja a megkez-

[31] *Christifideles laici*, 59.

dett munkát az egyházán keresztül, amely az ő misztikus teste. Gyakran elfelejtjük és azt képzeljük, hogy az egyház azoknak „a követőknek" a közössége, akiket összeköt számos törvény és rituális szabály, akiknek a Mester távozása után elfoglaltaknak kell lenniük.

A valóság azonban az, amit a tarzusi Saul is felfedezett, amikor az egyházat üldözve a feltámadott Krisztussal találkozott a damaszkuszi úton, aki megkérdezte tőle: „Saul! Saul! Miért üldözöl engem?" (ApCsel 9, 4) Engem. Nem azt kérdezte, hogy miért üldözöd az én egyházamat, vagy az én követőimet. Jézus teljesen azonosult az ő testével és az ő testén keresztül tevékenykedik ma is a világban.

A laikusoknak fontos szerep jut a társadalom átalakításában. A társadalom Isten szíve szerinti átformálására mindenki meghívást kapott. Mindegyikünk egy-egy ügynöke ennek a feladatnak.

Azt, hogy ez a feladat bibliai alapokon áll, mi sem bizonyítja jobban, minthogy a Szentírás első és utolsó könyvében is találunk rá utalást. A Jelenések könyvének a végén, a 21. fejezetben János apostol beszámol látomásában a mennyei Jeruzsálemről. „Új eget és új földet láttam. Az első ég és az első föld ugyanis elmúltak és a tenger sem volt többé. Akkor láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem alászállt az égből, az Istentől" (Jel 21, 1–2).

Egy jól rendezett városról olvashatunk, egy megfelelően kialakított emberi társadalomról. A szentíró részletesen leírja, hogy mi minden található a városban és hogyan van az kialakítva. „Széles, magas falai voltak, tizenkét kapuval. Falai jáspiskőből épültek, a város pedig tükörfényes színaranyból. A tizenkét kapu tizenkét gyöngy: mindegyik kapu egy-egy gyöngy."

Ebben a jól berendezett városban azonban „nem láttam templomot"– írja Szent János. Egy tökéletesen megszervezett társadalomban, amit egy vallásos személy elsőre észrevesz és

megfigyel, az a templom. A földi Jeruzsálemben a templom volt a középpontban, erre irányította mindenki a figyelmét, ez volt minden vallásos zsidó embernek a büszkesége. A mennyei Jeruzsálemben azonban nincsen templom. Hogyan lehetséges ez? Paul Tillich protestáns teológus érdekes magyarázatot ad. Biztos jele a bűnnek a társadalmunkban, hogy a templom egy sorba került a nagy üzletekkel, a sportarénával, a bankkal. A templom csupán csak egy része lett az életnek. Ennek azonban nem így kellene lennie, mert a vallásnak az a rendeltetése, hogy elárassza az egész életet és mindenre hatással legyen. Teológiánkban Isten nem egy létező a többi létező dolgok között, Isten az aktív létnek az osztogatója, Isten betölti az életet. A vallásnak is ezt kell tennie. A vallás nem lehet egy dolog a többi dolgok között.

A mennyei Jeruzsálemben nincsen templom, hiszen az egész város maga lett a templom. A város egy olyan hellyé változott, ahol Istent megfelelő módon imádják. Minden város, falu mennyei Jeruzsálemmé válhat, ha az istenimádás minden részletében megfelelő módon megtörténik benne.

A második kép a Szentírás első könyvéből való jól ismert történet, a vízözön története. A vízözön, amely elpusztította a földet. Bibliai kódokkal találkozunk ebben a történetben is. A teremtés könyvének kezdetén azt olvashatjuk, hogy Isten rendet teremtett a káosz felett. Amikor a víz mint kép visszatér a Bibliában – gondoljunk csak arra, amikor Jézus a háborgó tengeren jár –, a bűnnek a hatalmát jelképezi. A káosz, a romboló erő, a vízözön, a működésképtelen emberi társadalmat akarja jelképezni, amelyben jelen van a gyűlölet, a széthúzás, az erőszak.

Mit tesz Isten? Azt, amit Isten mindig is tesz a Biblia szerint, mentő tervet készít. Noé bárkája lesz az a hely, ahol egy mikrokozmosza a rendnek megőrződik. Gondoljunk Noé családjára, a begyűjtött állatokra, amelyek mind jelképes kifejezései az Isten

szándéka szerinti világnak, amikor minden még harmóniában élt egymással.

Mire jó a bárka? Megőrzi a káosz és a rombolás idején ezt a mikrokozmoszát az isteni rendnek. Amikor a víz kezd visszahúzódni, az első cselekedet, amit Noé tesz, hogy kienged egy galambot. A galamb visszatér. Amikor a víz még jobban visszahúzódik, újra kiengedi a galambot, de az újra visszatér, míg végül a harmadik próbálkozás után a galamb nem tér vissza a bárkába. Erre várt Noé. Most az élet, amelyet eddig a bárkában őrzött, visszatérhet, kiáradhat a földre.

Az egyházatyáknál Noé bárkája egy nagyon szép jelképe az egyháznak. Milyen az emberi élet? Szép, jó, elfogadható egy bizonyos fokig, de a földet mindig is jellemzi a vízözön, a rombolás hatalma. Mi az egyház legfőbb feladata? A liturgiájában, az imájában, a szegényekkel való törődésében, az egyház az a hely, ahol az isteni rend mikrokozmosza őrizve van. A mi célunk nem az, hogy elbújjunk a falak mögé. Az egyház célja az, hogy kiengedje az életet, hogy az átformálja a világot. Amit megőrzött az egyház, az a világ élete lehessen. Ez az egyház célja.

A szentmise legszentebb szavai, a konszekrálási szavak után, a szentmise befejező szavai: *Ite missa est!* Menjetek, küldetésetek van! Ez történik a liturgiában, összegyűlünk, mint Noé bárkájában, felfedezzük és átéljük Isten rendjének mikrokozmoszát, de az ünneplés végén halljuk az elbocsátó szavakat. Küld minket az egyház mint papot, jogászt, orvost, tanárt, gazdasági szakembert, gazdálkodót, házast, családost, mint fiatalt, mint diákot, hogy megszenteljük a világot aszerint, ahogyan azt a liturgiában megtapasztaltuk.

A későbbi pápa, Karol Wojtyla egyetemi karrierjét 1939 szeptemberében kezdte el, amikor a nácik már lerohanták Lengyelországot. A tanítás első hetében a hódító hadsereg összegyűjtötte az egyetem diákjait és alkalmazottjait, és fenyegetéseikkel, erő-

szakos fellépésükkel mintegy lefejezték, megbénították az akkori kor legjobb lengyel egyetemét. Mit tett a fiatal Karol Wojtyla? A földalatti mozgalom tagja lett, ő és néhány barátja egy csoportot hozott létre, bezárt ajtók és lesötétített ablakok mögött a lengyel irodalom nagyjainak a műveit tanulták be és adták elő. Gyakran feljelentették őket a csoportosulásokat üldöző és megsemmisítő náciknál, ezért a csoport nem minden tagja élte túl a háborút.

Mit tettek ezek az emberek? Megőrizték, életben tartották a lengyel irodalmat? Biztosan. Még mélyebben azonban megőrizték a katolikus életet, egy katolikus látásmódot. A lengyel irodalom nagyjai sokat foglakoztak katolikus kérdésekkel: van-e Isten?, Van-e örök élet? Miért vagyunk a világon? stb. ezért akik ezt az irodalmat tanulmányozták és magukévá tették, életben tartották ezt a gondolkodásmódot.

Karol Wojtyla túlélte a háborút, ami után a kommunizmus következett Lengyelországban. A két parancsuralmi rend elárasztotta és tönkretette Wojtyla hazáját. Mint fiatal pap élte át ezeket a kommunista éveket. Mit csinált? A kommunista elnyomás alatt összegyűjtötte a fiatalokat és zárt ajtók mögött adta át a fiatal generációnak a hit alapjait, a katolikus lelkiséget. Ezek a Wojtyla által felkészített fiatalok kikerültek a lengyel társadalomba.

Amikor az idő elérkezett, amikor II. János Pál pápa visszatért hazájába és elkezdett beszélni az igazságról, amelyet tanulmányaira és a földalatti mozgalomban szerzett tapasztalataira alapozott, sokan, akiket fiatal papként készített fel, megértették és követték szavát. Újra megtapasztalhatta a világ Noé bárkája történetének a megismétlődését. A káosz idején egy mentő terv jött létre, ahol a katolikus látásmód és gondolkodás megőrződött, és a megfelelő időben II. János Pál pápa nem bújt el a falak mögé, hanem engedte, hogy ez az élet kitörjön a lengyel társadalomnak és a világnak a megváltoztatására.

A 2. vatikáni zsinat előtt (1930–1950) nagyon sok befolyásos teológus (Henri de Lubac, Romano Guardini, Teilhard de Chardin) volt, akik írásaikban egy új látásmódról beszéltek, akik rámutattak a liturgia és a szociális igazság kapcsolatára. Amit teszünk a szentmisén, változást hoz a világban is. Nagyon sokat beszéltek a világi keresztényekről, az ő feladataikról, különösen azt tartották legfőbb feladatuknak, hogy a világban élve megváltoztassák a világot.

Ez a gondolat a 2. vatikáni zsinaton lángra lobbant. A *Lumen gentium*, dogmatikai konstitúció az egyházról beszél, az Isten Népéről, köztük a püspökökről és papokról, de különösen hangsúlyt fektet arra, hogy a világi keresztények szerepéről szóljon. „A világban élnek, vagyis a világnak mindenféle feladatában és munkakörében a családi és társadalmi élet megszokott körülményei közt: mintegy ezekből a szálakból van szőve életük. Itt hívja őket az Isten, hogy szerepük a kovászé legyen: mintegy belülről szenteljék meg a világot, az Evangélium szelleme szerint helytállva a maguk feladatában, és így elsősorban életük tanúságával, hitük, reményük és szeretetük ragyogásával mutassák meg másoknak Krisztust."[32]

Elsődleges feladatuk tehát, hogy megváltoztassák, krisztusivá tegyék a világot. „A világiaknak főképpen az a feladat jut, hogy jelenlevővé és hatóerővé tegyék az egyházat azokon a helyeken, és olyan körülmények között, ahol csak általuk lehet az Egyház a föld sója."[33] Legyenek a föld sója, legyenek a világ világossága. „Senki sem gyújt világot azért, hogy befödje valami edényfélével, vagy hogy az ágy alá tegye. Inkább a tartóra teszi, hogy aki csak belép, lássa világát" (Lk 8, 16).

[32] *LG*, 31
[33] *LG*, 33

Mint pap tanulmányozhatom és magyarázhatom az egyház nagyszerű tanítását, de lehet, hogy a világ küzdőterén nem tudom kellőképpen képviselni. A világi keresztények azok, akik a világba vihetik az evangélium sóját. Az ősi időkben és ma is arra használták a sót, hogy tartósítsák az élelmiszereket, hogy fűszeressé, ehetővé tegyék azokat. Mi a feladata a laikusoknak? Az, hogy megőrizzék azokat a dolgokat ebben az arénában, amik megőrzésre méltók, hogy sót tegyenek azokra a dolgokra, amik érdemesültek a fennmaradásra. Ők tudják, hová kell tenni a sót! Mint pap, én nem tudom. A sót azonban a jelen és a múlt időkben arra is használták, hogy dolgokat megsemmisítsenek vele. Amikor a rómaiak legyőzték Karthágót, megölték az embereket, lerombolták a város falait, a területet behintették sóval, jelezve ezzel, hogy itt többé nem épülhet város. Mi a feladata a laikusnak? Az, hogy észreveszi azokat a dolgokat az arénában, amelyek ellentétesek az evangéliummal, ellentétesek a krisztusi látásmóddal, és ezekre sót tesz, hogy megsemmisítse azokat. Mint pap nem tudom, hogy hol vannak ezek a dolgok, de a világi keresztény igen, mert ez az ő világa, ő tudja, hogy hol kell alkalmazni ezt a sós kezelést. Ez a 2. vatikáni zsinat látásmódja.

Mi a laikus feladata? Az, hogy általa is ezt a világot átjárja Krisztus Lelke. Az, hogy az egész társadalmat Isten dicséretére alakítsa át. Minden vasár- és ünnepnap a liturgiában elmondjuk, elénekeljük a *Dicsőség*et. „Dicsőség a magasságban Istennek és a földön békesség a jóakaratú embereknek." Amikor Istent dicsérjük, a lelkünkben is minden a maga helyére kerül, és a társadalom is megfelelőképpen rendeződik. A feladat tehát az, hogy megtegyünk mindent azért, hogy láthatóvá váljék, hogy Isten dicsőítve van a küzdőterünkön.

Minden megkeresztelt személy pap, aki megszentel; próféta, aki Isten igazságait hirdeti; és király, aki Isten terve szerint irányítja a világot. A pap az, aki kapcsolatot alakít ki Isten és az

ember között. Minden áldozatnak, imádságnak, az Ószövetségben az volt a célja, hogy egyesítse az istenséget az emberiséggel. Minden pap Jahve létrája. A Teremtés könyvében, Jákob egy álmot lát, és ebben az állomban egy létrát, amely összeköti az eget a földdel és angyalok járnak fel és alá. A pap olyan, mint Jákob létrája, kapcsolódási pont, összekapcsolja az eget a földdel.

Ki volt az első pap a Bibliában? Az egyházatyák azt mondják, hogy Ádám a bűnbeesés előtt. Azért volt pap, mert egy bensőséges kapcsolatban, barátságban élt Istennel. Az *adoratio* két szóból tevődik össze: az *ad* és az *ora* – szájról szájra. Az imádságban ilyen bensőségesen, ilyen szájról szájra kapcsolatban kell lenni Istennel. Belehelni, belélegezni Isten életét. Ezt teszi a pap, ezt teszik a megkereszteltek, akik papként tevékenykednek. Barátságban vannak Istennel, engedik, hogy Isten Lelke átfolyjon és átjárjon rajtuk a világ átváltoztatására.

Hogyan működik ez? Feltételezzük, hogy jogász vagy. Lehetsz jogász a pénzért, a hatalomért, a társadalomban való előrehaladásáért, de lehetsz jogász úgy is, hogy elkötelezed magadat feltétel nélkül az igazságosság, az igazságszolgáltatás mellett. A karriered kezdetén, amikor a jogot tanultad, mi töltötte ki a lelkedet? Lehet, hogy ez a feltétel nélküli kiállás az igazságosság mellett. Ki az Isten? Isten nem egy dolog a többi dolgok között, Isten maga az igazság. Amikor az igazságkeresés mint szenvedély úrrá lesz rajtad, a legszorosabb kapcsolatba kerülsz Istennel. Amikor ez a szenvedély úrrá lesz rajtad, mint ügyvéd, mint bíró, részt veszel az isteni életben és engeded, hogy az áradjon általad. Ez papi tevékenység.

Lehet, hogy újságíró vagy. Különféle okokból lehet vállalni ezt a hivatást is. Lelki erővel rendelkező író vagy, amikor feltétel nélkül és szenvedéllyel keresed az igazságot. Amikor ez bekövetkezik, szoros kapcsolatba kerülsz az Istennel, mert Isten nem egy

;azság a többi igazság között, hanem Isten maga az Igazság. Az yen pillanatokban eltölt az isteni élet és általad eljut a világba.

Lehet, hogy művész vagy. Igazi művésszé akkor válsz, ami- ɔr feltétel nélkül elkötelezed magad a szépség mellett. Amikor szépség magához ragad, és te közvetítőjévé válsz; papi feladatot ljesítesz, mivel Isten nem egy szép dolog a többi között, ha- em maga a Szépség. Ez a 2. vatikáni zsinat látásmódja. Amikor apként gyakorlod a hivatásodat, Jákob létrájává válsz. Aki ilyen ɪrmában látja az isteni kegyelmet, vonzóvá és követendő pél- ává válik a környezete számára. Észreveszik, tapasztalják azt a atalmat, ami általa át árad.

Mindnyájan próféták vagyunk. A próféta Isten igazságának a :ószólója. A próféta igazságosan közvetíti Isten szavát. Ki a leg- agyobb próféta az Ószövetségben? Illés! A színeváltozás hegyén van ott Mózessel a törvény és a próféták képviselőjeként, aki :zussal beszélget. A leggonoszabb király, Ácháb idejében mű- ɔdött. Acháb király idegen, hamis isteneket imádott felesége, :zabel befolyására. Izrael életében mindig a hamis istenek jelen- tték a problémát. Az igaz istenimádás rendben tartja a lelket ; az emberi társadalmat. A hamis istenek imádása a lélek és az nberi társadalom rendezetlenségéhez, rendetlenségéhez vezet.

Illés próféta megjelenik Acháb király előtt és kijelenti, hogy ő ; igaz Isten oldalán áll. Elmondja, hogy ő az igaz Istent imádja, e te, Ácháb hamis isteneket imádsz. Mintegy párbajra hívja ki királyt.

A Kármel hegyén Illés összehívja Baál papjait, hogy áldoza- ɪt mutassanak be. Az oltárok alatt azonban egyik félnek sem :abad tüzet gyújtani. Ti hívjátok a ti isteneteket én hívom az ıyémet segítségül, – adja ki az utasítást Illés. Lássuk, mi törté- ik. Báal papjai hosszasan próbálkoznak, de kevés eredménnyel. lés bosszantja is őket: lehet, hogy alszik az istenetek. Majd Illés

hívja az Urat és ekkor láng csap le az égből, ami felemészti a áldozatot.

Mit jelent ez? A hamis istenek soha nem fognak válaszolni szív legmélyebb vágyaira. „*Fecisti nos ad te et inquietum est c nostrum, donec requiescat in te.*"[34] Amikor alárendeljük magu kat kevesebbnek, mint az igaz Isten, mély vágyaink nem fogna beteljesülni, tátongó űr marad bennünk minden téren. Áldoz tunkat nem égeti fel az isteni láng, és nem kerülünk kapcsolatb az Istennel.

Mi a feladatod, mint próféta? Illés prófétát követni. Aquin Szent Tamás szerint négy dolgot, különböző megjelenési formá ban részesíthetünk hamis imádásban. A jólétet, az érzékeinket, hatalmat és a dicsőséget. Az emberi eltévelyedéseknek ez a né dolog az alapja. Amikor teljes szívünkből ezeket a hamis isten ket imádjuk, mély vágyaink nem fognak beteljesülni.

Mi a feladatod, mint próféta? Jelöld meg az életedben a h mis isteneket, és szakítsd meg velük a kapcsolatot. Hogy lehet e megtenni? Mindenkinek magának kell megtalálnia, hogy ho kell tennie a sót.

Minden megkeresztelt király. Ki a király? Valaki, aki jó re deleteket ad ki, aki jól tud irányítani. Aki jól vezet egy zenekar olyan, mint egy király. Nem játszik hangszeren, de úgy irányít az egyes hangszereken játszókat, hogy egy művészien előado zeneműnek lehetünk a hallgatói.

Mi a szereped, mint királynak a társadalomban? Az aréná ban rendezd úgy a dolgokat, amennyire csak tőled telik, hog azok az evangéliumi értékek szerint történjenek.

[34] „De magad buzdítod fel, hogy gyönyörködjék dicsérni téged; *mintho alkatván magadhoz kapcsolál minket, azért nyugtalan a szívünk, miglen be ned meg nem nyugszik.*" in. Szent Ágoston Hipponi püspök Vallomásai XIII könyvei. Fordította Pongrácz József eősi plébános, Veszprém, 1842.

„Az Úr ugyanis azt kívánja, hogy a világi hívők is terjesszék országát, „az igazságosság és élet országát, az életszentség és kegyelem országát, az igazságosság, a szeretet és a béke országát".[35]

Igazságosság, szeretet, béke – szoros kapcsolatban vannak egymással. Mi a béke? Nem a háború hiánya. A béke a *„tranquillitas ordinis"*, ahogyan Szent Ágoston fogalmaz. A rendnek a nyugalma. Az a nyugalom, amely egy jól rendezett társadalomban van jelen. A béke nem más, mint az igazságosságnak a gyümölcse, úgy gondolhatunk rá, mint ami együtt fészkel az igazsággal. Mi az igazság? Aquinói Szent Tamás – megadni mindenkinek, ami jár. Az igazságosság, a szeretetnek az alakisága. A szeretet pedig nem más, mint akarni a másik javát. Nem egy érzelem, hanem az akaratnak az elhatározása. Az igazságosság a szeretetben lakozik. A szeretet pedig Isten maga.

A mély kapcsolatban ezt adja át Isten. A szeretetet, amely az igazságot termi, igazság, amely békét teremt. Ez a király feladata!

Befejezésképpen álljon itt még egy szentírási történet, Jónásnak a története. Jónás Istentől azt a megbízást kapja, hogy menjen Ninivébe, a nagyvárosba, és szólítsa fel a város lakóit a bűnbánatra. Isten parancsával ellenkezve a prófétát a tengeren, teljesen más irányban találjuk, mint ahová küldetést kapott. Isten parancsa elől a legtávolibb vidékre menekül el. Mi történik? A hajó, amelyen Jónás is volt, viharba keveredett. Amikor mindenki az életéért aggódik, Jónás bevallja, hogy miatta van minden, ő sodorta veszélybe mindenki életét. Amikor Jónást kidobják a hajóból, a vihar elcsendesedik, a prófétát pedig elnyeli egy nagy hal. Három napot a hal gyomrában tölt Jónás, majd a nagy hal kiköpi Ninive partjainál, azon a helyen, ahová Isten korábban küldte őt. Íme, a lelkiéletnek egy nagyszerű metaforája! Hallotta mindenki a meghívást Ninivébe? Igen! Egy mély vágyat, hogy szolgáljátok

[35] *LG*, 36.

az igazságot, hogy szolgáljátok a szépséget, azt az ellenállhatatlan vágyat, hogy szeressetek. Hallottátok a hívást, ami mindig ugyanaz: változtassátok meg a világot. Mit kezdtél ezzel a hívással? Azt válaszoltad: Igen, Uram! - vagy mint Jónás, elszaladtál?

Ismerősek ezek a különféle megnyilvánulásaink? Elrohanhatunk a világ végére is, ahogyan ezt Jónás is tette, de Isten utolér minket. Ha te vagy az a személy, aki által az igazság eljön a világba, és te ezt elutasítod; akik ebből az igazságból részesültek volna, szomorúak lesznek. Ha te vagy az, aki által a szépség beléphetett volna a világba, de te ezt elutasítottad, világunkat megfosztottad ettől a szépségtől. Ha te vagy az, aki által a szeretet a világba léphet, de ezt te elutasítod, az mindenkire rossz hatással lesz.

Mit jelképez a nagy hal Jónás történetében? Istennek mindig van egy mentő terve, Isten le tudja nyelni a mi egyéni önző szándékainkat és megvannak a módszerei is, hogy visszatérítsen arra a helyre, ahová küldött bennünket papként, prófétaként, királyként.

„Olyan nagy a testben az összetartozás és a tagok egymásrautaltsága, hogy az a tag, amelyik nem működik közre a maga erejéhez mérten a test növekedésében, bizony nem használ sem az egyháznak, sem önmagának."[36]

[36] *AA*, 2.

Oláh Zoltán

Adóbehajtók Izajás Septugintájában

„Mert minden csalással összehalmozott köntöst és zsarolással megszerzett ruhát vissza fognak fizetni ..." Iz 9,3–5

Zusammenfassung: Die griechische Übersetzung des Buches Jesaja wird von der Septuaginta-Forschung in die Mitte des 2. Jahrhunderts v. Chr. datiert. Zwei Bibelstellen (LXX-Jes 9,3–5; 3,12–15) sprechen über die Steuereintreiber wo in ihrer Vorlage wohl um was anderes handelt. Mit dem unten skizierten historischen Hintergrund wird versucht die Abweichungen der Septuaginta zu erklären. Der Übersetzer sah oft das große Problem seines Volkes in der aufgeschraubten Steuerforderung der hellenistischen Fremdkönige, und leitet die Blickrichtung seines Lesers auf die hohen Steuerveranlagung, die er als gotteswidrig empfunden hat. Mit so hohen Tributen, mit so vieler Art an Steuer und erzwungenen Abgaben sind die Steuerbezahler verbittert. Diese Überlastung an Steuer wird vom Übersetzer als soziale Ungerechtigkeit angeprangert. Er geht auf den Spuren des Propheten Jesaja des 8. Jahrhunderts, der eindeutige Worte in der Verteidigung der Armen, Witwen und Unterdrückten fand. Die Septuaginta geht aktualisierend mit seiner Vorlage um, und spricht noch stärker Sozialprobleme auch dort an, wo es anscheinend im Masoretischen Text um etwas anderes geht.
Schlüßelworte: Steuer; Steuereintreiber; Tribut; Seleukiden und Ptolomäer Reich; Jesaja; Septuaginta.

Egy ország, egy társadalom gazdasága nagyban függ az adóktól, és az adók egyben jó gazdasági mutatók is lehetnek, tanúskodhatnak egy társadalom jólétéről vagy szegénységéről. Ha gazdasági krízis sújt egy országot, a kormányok az adókat szokták a leggyakrabban változtatni. Egyes kormányok adócsökkentéssel, mások épp az ellenkezőjével, adónöveléssel szeretnék a krízist átvészelni.

Az adózás és adófizetés egyik korban sem nevezhető igazán népszerűnek. Amikor azonban az adónak kétséges rendeltetése van, és nem a közjót szolgálja, akkor még kevésbé örvendetes dolog az adófizetés. Jeruzsálem Kr. e. 587-os pusztulása után[1] Júda népe, kivéve a Hasmoneusok rövid uralkodását (Kr. e. 142–63),[2] nem volt önálló állam egészen 1948-ig.[3] Tehát idegen és elnyomó hatalmaknak kellett hadisarcot és adót fizetnie.

Mindenekfelett az adószedők keltettek félelmet és megvetést az ókori Palesztina zsidósága körében, mivel a rómaiak időről időre változtatták az adókat, főképp a zsidó szabadságharc után.

Ezeknek az időknek a hangulatát találóan idézi fel Simeon ben Lákis[4] (Palesztinai, 3. század Kr. u.) mondása: „Ha valaki kimegy a mezőre és találkozik a törvényszolgával, olyan, mintha

[1] Vö. Christian Frevler, „Grundriss der Geschichte Israels" in szerk. Erich Zenger, *Einführung in das Alte Testament*, Kohlhammer Stuttgart, 2012, 796.

[2] Kr. e. 142-ben II. Demetriosz megerősíti Makkabeus Simont a főpapi tisztségben, és Júdeának adómentességet biztosít. Ezzel de facto Júdea független állammá lesz, jóllehet Simon nem viseli a királyi címet. A kutatók többsége szerint Simon uralkodásának kezdetétől beszélhetünk a Hasmoneusi korról. Ennek a kornak Pompeius Gneus Magnus római hadvezér vet véget, amikor Kr. e. 63-ban a farizeusok II. Arisztobulosz és II. Johannész Hirkanusz között azt szerették volna elérni, hogy a világi és vallási hatalmat válassza szét Pompeius. A rómaiak elfoglalták Jeruzsálemet, és II. Johannész Hirkánuszt nevezték ki főpapnak és etnarkának. Vö. Christian Frevler, 843. A nevek írásmódja az *Új Katolikus Bibliafordítást követi.* Szent István Társulat, Budapest 2005.

[3] Barry J. Beitzel szerk., *Biblia világa,* Kossuth Kiadó Budapest 2007, 380, ford. angolból; Biblica. The Bible Atlas, Lane Cove, NSW Ausztrália 2006.

[4] Közismert neve: Rés-Lákis. Fiatalkorát gladiátorként és rablóként töltötte el, aztán nemzedékének egyik legtekintélyesebb rabbija lett. Negyvenszer elismételte a Tórát, és meg is jegyezte azt. A kortárs rabbik tanításával szemben sok kérdésben sajátos véleményt képviselt és külön úton járt. vö. Alan Untermann, *A zsidó hagyományok lexikona*, Helikon, Budapest 1999, 210.

az oroszlánnal találkozna. Ha bemegy a városba, és melléje szegül az adószedő, olyan, mintha a medvével találkozna."[5]

Tanulmányom célja

Izajás ógörög fordításában legalább két olyan szöveget találunk, amely a Maszóréta Szövegtől eltérően fordít, és valamiképpen erősen eltolódik a szöveg értelmezése az adóbehajtók és az adóproblémák irányába. Ismert tény, hogy Izajás próféta könyvének ógörög fordítása kb. a Kr. e. a 2. század közepére datálható, a makkabeusi szabadságharcokat követő időszakra. A fordítás általában törekszik a bibliai hébert jó görögséggel visszaadni. Ám a Héber Biblia többi könyvének hetvenes fordításával egybevetve viszonylag szabadon fordít bizonyos próféciákat, ill. olyan szövegeket, amelyek számára héberül nem egészen lehettek világosak.

A TM-Iz 9,3–4 és a LXX-Iz 9,4–5 versek elemzése.

TM	LXX
3. כִּי אֶת־עֹל סִבְלוֹ	4. διότι ἀφῄρεθήται[6] ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ' αὐτῶν κείμενος
וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ	καὶ ἡ ῥάβδος ἡ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῶν

[5] Louis. H. FELDMAN, Meyer REINHOLD, Jewish *Life and Thought among Greeks and Romans*, Primary readings, T&T Clark, Edinburgh, 1996, 188.

[6] A Septuaginta, Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes, edidit Alfres RAHLFS. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1982. ἀφῄρῆται igét perf. indicativus passzívumot olvas, amit a Codex Sinaiticus, Codex Ephremi rescriptus és a Lukianosz-i recenzió tartalmaz. Ezzel szemben Joseph ZIEGLER ed., Septuaginta: Vetus Testamentum graece auctoritate Societatis Göttingensis editum, Isaias, Göttungen, 1967. Caesareai Euszébiosz Demonstratio evangelica művében olvasható olvasatot részesíti előnyben.

TM	LXX
שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ	τὴν γὰρ ῥάβδον τῶν ἀπαιτούντων
הַחִתָּ֥ת כְּיוֹם מִדְיָֽן׃	διεσκέδασεν κύριος ὡς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐπὶ Μαδιαμ
כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ 4.	5. ὅτι πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλῳ
וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְּדָמִים	καὶ ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτείσουσιν
וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֶלֶת אֵשׁ׃	καὶ θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι
3. Mert terhének jármát	4. Ezért elveszed a rajtuk fekvő jármot
és vállain lévő botot	és a vesszőt, ami a nyakukon van
(és) hajcsárjának pálcáját	vagyis az adószedők vesszejét
összetöröd, mint Midián napján.	elpusztította az Úr a Madián elleni naphoz hasonlóan.
4. Mert minden robajjal taposó katonasarú	5. Mert minden csalással összehalmozott köntöst
és vérben megforgatott köpenyeg	És zsarolással megszerzett ruhát vissza fognak fizetni
tűzbe (kerül), a tűz táplálékává lesz.	és készségesek lesznek, ha megégetté válnak.

A héber szöveg rövid elemzése

A bot és a pálca a hatalomnak az eszközei, mind a tekintély szimbólumai, és gyakran állnak együtt Izajásban: 10,5. 15.24; 14,5. Maga JHWH vet véget ennek a brutális hatalomgyakorlatnak. Így ismétlődik meg Midián napja, amelyen Gedeon egy kis hadsereggel legyőzte az ellenséget, amely a Transzjordániából tört be (Bír 7–8). Ebből két dolog is levonható. Hagyománytörténetileg az északi törzsek felé fordul figyelmünk. Teológiailag egy nagy hatalommal rendelkező ellenség legyőzését JHWH beavatkozása teszi lehetővé, akinek nincs szüksége erős hadseregre

(Bír 7,7.9.14. köv. Iz 10,26; Hab 3,7; Zsolt 83,10). Így Iz 7,1–17 kijelentésének szándéka ismét kiderül.[7]

A 4. versben az asszír katonák felszerelését írja le, akik egykor félelmet és rettegést ébresztettek, amely most a tűz martaléka lesz, a katonabakancs, vagy talán inkább katonacsizma, amelynek hosszú szárát fűzővel erősítették a lábhoz. Ez a felszerelés egyben az asszír katonák fölényét is sejteti. A vérben áztatott katonaköpeny nehezen értelmezhető kép. A vér lehet a veszélyes ellenség vére, akit Isten halálosan megsebzett, akit Isten beavatkozása győzött le, vagy pedig a katonák köpenyén a legyőzöttek, az általuk kardélre hánytak vére látható. Metaforikusan is értelmezhető a vérbeforgatott katonaköpeny: a győztes a legyőzött áldozatok vérében forgatta köpenyét, és ezzel gondoskodott a győzelem vörös színéről. A római császárok rövid lovaglóköpenyének bíbor (chlamys bellica) színe is hasonló háborús elképzelésre és gyakorlatra vezethető vissza.[8]

A Hetvenes fordítás eltéréseinek és sajátosságainak körülírása

A Hetvenes fordítás a következő többleteket tartalmazza a Textus Masoreticusszal szemben. 1. ἀφῄρηται 2. γὰρ 3. κύριος.

1. A 4. versben a héber egy igéje helyébe kettő lépik a görög szövegben. Az ἀφῄρηται ige talán a 10,27 és a 14,25 versek hatására került be a fordításba.[9]
2. A γὰρ kötőszó befűzésével a fordító a 4b. úgy értelmezi, mint a 4a. magyarázatát. Az iga és a népen lévő vessző el lett mozdítva, amennyiben a hitelezők vesszőjét elpusztította az Úr.[10]

[7] Vö. Willem A. M. Beuken, *Jesaja 1–12*, HThKAT, Herder Freiburg, Basel, Wien 2003, 248.

[8] Vö. Willem A. M. Beuken, *Jesaja 1–12*, 248–249.

[9] Vö. R. L. Troxel, „Isaiah 7,14–16 through the Eyes of the Septuagint", 1–22, in ETL LXXIX (2003), 208.

[10] Vö. R. L. Troxel, (2003), 208.

3. A κύριος egyértelmű jele a fordító értelmezési szándékának. A 4. versig az igék alanyát főképp a megszólítottak adják: 1. vers „készítsd magad először ezt tenni. 2. vers „nézzétek, egy fény villan fel" 3. versben „vezetted". Ez az egyes szám második személy nem azonosítható egyértelműen Istennel. „Örvendenek" (a nép) „ahogyan örülnek" általános alanyként is értelmezhetők. Csak a passzív ige „eltávolíttatik" képvisel egyértelműen „passivum theologicumot", amit az Úr nevének használata a görög szövegben még inkább kihangsúlyoz. Így az Úr nemcsak egy önkényes hozzátoldás, hanem a perikópa eltéréseinek logikájába jól besorolható hozzátoldás.[11]

Nyelvtani fogások a fordításban

A 3. vers a Textus Masoreticusban csak egy igét tartalmaz, és így az egész vers egyetlen egy mondatot alkot. Ezzel szemben a fordító két mondatot hozott létre a szétválasztással. A Textus Masoreticusban a járom, a bot és a pálca széttöretnek (passivum theologicum). Ezzel szemben a Septuagintában a járom és az adószedők vesszejét az Úr már széttörte. Nemcsak két mondatot, hanem két igeidőt különböztet meg a fordító: múlt és jövő időt. Hogy az elnyomottak reményüket egy üdvösséget hozó jövőbe helyezhetik, ennek egyértelmű jele az adóbehajtók vesszejének széttörése. Az ἀφῄρεθήσεται[12] egyes száma összeegyeztethető a két alannyal.[13]

[11] Joseph Ziegler, „Die Vorlage der Isaias-Septuaginta (LXX) und die erste Jesaja-Rolle von Qumran (1QIsa[a])" JBL 78 (1959) 34–59.

[12] Vö. Iesaias, Göttingensis.

[13] Vö. Friedrich Blass, Albert Debrunner, Friedrich Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Vandenhoeck Ruprecht in Göttingen, [17]1990, § 135,1. Két főnév esetében az ige egyes száma attól függ, hogy az ige a főneveket megelőzi, vagy követi. A mi szövegünkben az ige megelőzi a főneveket, tehát joggal áll egyes számban.

A אֵת־עֹל סֻבָּלוֹ fordítása ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ' αὐτῶν κείμενος a fordító jó görögségre való törekvésnek köszönhető. Aquila (τον ζυγον βασταγματος αυτου και την ραβδον ωμου αυτου σκηπτρον) és Szümmakhosz (ζυγος του βασταγνατος αυτου και η ραβδος του ωμου αυτου ραβδος του αποιτουντος ηττηθη) fordításai ezzel szemben szó szerint fordítanak, amennyiben a héber status construcus-hoz is ragaszkodnak.

Szemantika

A נֹגֵשׂ görög fordítása nagyon eltérő a különböző bibliai versekben. Már a héber szó jelentése széles skálán mozog. A נֹגֵשׂ participium azt jelöli eredetileg, aki egy tulajdont visszakövetel, mivel joga van rá. Tehát nevezhetnénk végrehajtónak, az, aki behajt, bevasal valamit valakin. Hasonló a jelentésskálája a görög ἀπαιτέω igének is: visszaigényelni és követelni azt, amit erőszakkal elsajátítottak, vagy ami egyszerűen másnak a tulajdonát képezi. Itt talán a hellenista uralkodók államideológiáját is tükrözi. Főképp a Ptolemaioszi királyság egyiptomi, de a Szíria és Fönicia provinciái úgymond királyi birtokok voltak, amit lándzsa által, azaz győztes háború címen birtokol a király. Tehát az egész ország területe királyi birtok, legalábbis elvileg, és a rajta dolgozó parasztok mintegy csak bérlik ezeket a királyi területeket.[14] Ahogyan a héber נֹגֵשׂ jelentése idővel kiterjedt az uralkodókra is, hasonlóan a görög ἀπαιτέω. Az uralkodót általában annak észlelik, aki adót és robotot követel. Ez a szótő hétszer fordul elő Izajásban, és csak háromszor áll a görög fordításban ἀπαιτέω. LXX-Iz 14,4-ben a hatalom emberét jelöli. Ezzel szemben LXX-Iz 3,12 egy jogi összefüggésen fordul elő, ahol a fordító szintén szabadon jár el a héber eredetijével. „Népem, elnyomóid ismét áttallóznak,

[14] δορύκτητος χώρα, „speergewonnenes" Gebiet. Vö. Martin Hengel, [3]1988, 40.

adóbehajtóitok uralnak titeket ..." a Textus Masoreticusban: „Népem – zsarnokai gyermekek és asszonyok, uralkodnak rajta ..."[15] Az 5. vers tartalma, a csalással felhalmozott köntös és ruha visszafizetése is ezt az értelmezést támasztja alá.

Rövid figyelmet érdemel a ὡς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐπὶ Μαδιαμ kifejezés. Az ἐπὶ prepozíció szokatlan egy héber tulajdonnév és a יוֹם fordításaként. Ez a szóösszetétel általában a választott nép történelmének fontos eseményeit idézi fel. A peres kontextusokban így alakul a szókapcsolat: „ἐν τῇ ἡμέρᾳ Αἰγύπτου" = Egyiptom napján (Ez 30,9). vagy „κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ" (ahogyan a próbatétel napján). Mivel az ἐπὶ elöljárószó gyakran katonai szövegekben is előfordul, ahogyan a LXX-Bír 6,2 (Mádián Izrael felé kerekedett). Talán Mádián napja helyett Mádián elleni nap szófordulat jobban megközelíti a hetvenes fordítás szóválasztását.

LXX-Iz 9,4

Többlet és hiányok

A görög szövegben alig lehet felismerni a héber eredetijét. Fischer szerint a fordító nem értette meg a סְאוֹן kifejezést, és a ס helyett מ olvasott. A מְאוֹן arám szó jelentése: eszköz, edény és ruha. Aztán a סְאוֹן szóban felcserélte a betűket, és jutott el a szír szóhoz, aminek jelentése gyűjteni.[16]

[15] Teljes kétnyelvű (héber–magyar) Biblia.

[16] J. Ziegler, *Untersuchungen zur Septuaginta des Buches Jesajas*, Münster 1934, 195.

Nyelvtan

A θελήσουσιν segédige főige nélkül áll. Itt ebben az esetben abszolút értelemben értelmezendő, „készséges lenni valami számra" jelentéssel.

Az 5. vers feltételes mondatában valóságot kifejező indicativus áll.[17] A következő módon fordíthatjuk: „ha eszerint", „ha valóban", „ahogyan a korábbiakból következik". Az εἰ indicativus futurummal „egy logikus végkövetkeztetést" fejez ki, az εἰ coniunctivus-szal, ami egy eventuális / esetleges megvalósulást fejez ki.[18] Továbbá az εἰ prepozícióval kezdődő feltételes mondat jövő idővel a ptolemaioszi dokumentumokban „... rejtett fenyegetést, figyelmeztetést vagy felháborodó visszautasítást, míg az ἐὰν prepozícióval kezdődő mondat elvárást, és beteljesedésre kitekintő reményt tartalmaz." (Mayser II 1,283). Hadd álljon itt néhány példa: εἰ μη παυσει κακοποιων μεταμελησει σοι. (The Hibeh Papyri Part I edited by B.P. Grebfell and Arthuer S. Hunt, London 1906, 59,9. Hogyha nem hagysz fel a rosszat tevéssel, megbánod.) Ez a mondat egyértelműen fenyegető értelmű.

- εἰ οὖν περὶ τούτων ἐπιστροφὴν μή ποιησεί οἵ τε λοιποιμοι τας χερας ποσοισουσιν (John Mahaffy, The Flinders Perie Papyri with transcriptions, Dublin 1893, II 4 (6) 14. (Hogyha nem ügyelsz rájuk, a megmaradtak engem ragadnak meg.) Itt egy veszélyhelyzet nyer kifejezést.
- εἰ γάρ ἄλλο δράσεις συμβησεταί σοι κινδυνειν (u. o. Ha másképp fogsz cselekedni, veszélynek teszed ki magad). Az óvás és figyelmeztetés félreismerhetetlenül jelen vannak.

[17] Vö. F. BLASS, A. DEBRUNNER, F. REHKOPF, [17]1990, § 372,1c.

[18] Vö. F. BLASS, A. DEBRUNNER, F. REHKOPF, [17]1990, § 372, 3.

Minden felsorakoztatott példának tartalmi szempontból a következő közös pontjai vannak: 1. Az előtagban[19] εἰ prepozícióval egy jövőben bekövetkező eseményre illetve cselekedetre utal. 2. Az utótagban pedig mint egy logikus végkövetkeztetést, mint egy idő utáni bekövetkezést tartalmaz.

Ezeket a papiruszokból származó mondatokat alkalmazzuk LXX-Iz 9,5 versre: Nemcsak megfelelőségek, hanem eltérések is vannak. Úgy LXX-Iz 9,5 és a papiruszi példák egy jövőbeli igeformát tartalmaznak. Másrészt a ὁτι a mi versünkben egy nehezen magyarázható eltérést tartalmaz a már felvázolt mondatszerkesztéssel szemben a papiruszokban. Ennek a ὁτι kötőszónak „úgy, hogy" értelmet adhatjuk. Hogyha az εἰ kötőszóval kezdődő protasisban az apodosisban megjelölt cselekedetet megelőző eseményt kell látnunk, akkor így fordíthatjuk a mi mondatunkat: „Úgy, hogy minden csalással felhalmozott köpenyt és uzsorakamattal megszerzett ruhát meg fognak fizetni; készségesek lesznek erre, ha tűzzel lesznek megégetve." Hogyha a fenyegetést a fordításban erősebben ki szeretnénk hangsúlyozni, így is fordíthatunk: „... másképp tűzzel lesznek megégetve."

Szemantika

καταλαγη a klasszikus görögben a következő jelentéssel rendelkezik: az ellenségeskedést, a haragot, a háborút barátsággal, szeretettel és békével felcserélni. Ez a fogalom főképpen 2Makk könyvben 1,5; 5,20; 7,33; 8, 29 és egyszer LXX-Jer 31,39 és LXX-Iz 9,5 versben fordul elő. Csak a LXX-Iz felel meg a klasszikus szóhasználatnak, miszerint a καταλαγη emberek közötti kapcsolatot fejez ki. A 2Makk mind a négy előfordulásában ez a szó Isten és a népe közötti kapcsolatot fejezi ki. A καταλαγη a haraggal

[19] Az előtagot általában protasis-szal jelölik a latin-görög fogalmakat használó szótárak, akárcsak a fent is.

szemben, olyan magatartást jelent, amelyben Isten az embernek ki tudja nyilvánítani kegyelmét.[20] A vér kiengesztelés értelemmel is fel van ruházva a zsidóságban. Targum Onkelosz így fordítja le a Kiv 24,8 verset: „Erre vette Mózes a vért, meghintette vele a népet, és így szólt: ez annak a szövetségnek a vére ..." Targum: Mózes fogta a vért és meghintette az oltárt, hogy a népnek kiengesztelődést szerezzen".[21] Mivel a vérnek a korai zsidóságban az értelme a kiengesztelődés felé tolódik, a fordító is így értelmezi, de az emberek közötti kiengesztelődés lebeg szeme előtt, ahogyan a klasszikus görögben is.

Érdemes azonban Ziegler értelmezésére felfigyelni. Mivel a μετὰ καταλλαγῆς a δόλῳ szóval párhuzamban áll, itt negatív dolgot jelölhet. A késői héberben a דמים szó jelentése vásárlási értéket, értéket és általában pénzt jelent. Hasonlóan a καταλλαγη jelentése ebben az összefüggésben a vásárlási árat, és negatív értelemben az uzsoraértéket jelenti, és ezzel a jelentéssel megfelel a papiruszokban található jelentésnek: cseredíj, felár, ráfizetés.[22]

Az ἀποτείσουσιν legvalószínűbben az adóbehajtókat jelenti, akiknek hatalmát az Úr széttörte, akik most kiengesztelődve a jogtalanul elvett javakat vissza kell, hogy szolgáltassák. Az ἀποτίνω gyakori a LXX jogi szövegeiben, ahol a lopás által (Kiv 22,1–17; 13x) jogtalanul (Ez 33,15) vagy erőszakkal (2Sám 12,6) elsajátított javakat kell visszaszolgáltatni, ill. visszafizetni.

LXX-Iz könyvén kívül nem fordul elő a πυρικαυστος szó. Három esetben Isten népének bűne miatt leégett városokat jelenti (LXX–Iz 1,7. 22.) valamint a megégetett becsületet (LXX–Iz 64,11), ami itt a templomot jelenti. Ott, ahol a bűn felülkerekedik,

[20] Vö. F. Büchsel, „καταλασσω", TWNT I, 259.

[21] H. L. Strack, P. Billerbeck, *Das Evangelium nach Matthäus, erläutert aus dem Talmud und Midrasch*, 991.

[22] Vö. J. Ziegler, *Untersuchungen zur Septuaginta des Buches Jesajas*, 195.

az Isten tűzzel nevel és fegyelmez, mint a tisztulási folyamatnak a szimbóluma. Ennek a képnek mindig pozitív a célja. Isten nem elpusztítani akarja népét, hanem annak tisztulását. Ugyanaz a kép áll Izrael elnyomóira is. Most tűz égeti meg őket, de ahogyan Izrael esetében, nem akarja őket elpusztítani, hanem arra késztetni, hogy az erőszakkal elvett dolgokat visszaadják.

Iz 3,12–15

12. עַמִּי נֹגְשָׂיו מְעוֹלֵל	12. λαός μου οἱ πράκτορες ὑμῶν
וְנָשִׁים מָשְׁלוּ בּוֹ	καλαμῶνται ὑμᾶς
עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים	καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύουσιν ὑμῶν
וְדֶרֶךְ אֹרְחֹתֶיךָ בִּלָּעוּ׃	λαός μου οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶσιν ὑμᾶς
	καὶ τὸν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταράσσουσιν
13. נִצָּב לָרִיב יְהוָה	13. ἀλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρίσιν κύριος
וְעֹמֵד לָדִין עַמִּים׃	καὶ στήσει εἰς κρίσιν τὸν λαὸν αὐτοῦ
14. יְהוָה בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא	14. αὐτὸς κύριος εἰς κρίσιν ἥξει
עִם־זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו	μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ
וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם	καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ
גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם׃	ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελῶνά μου
	καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν
15. מַלָּכֶם תְּדַכְּאוּ עַמִּי	15. τί ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου
וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ	καὶ τὸ πρόσωπον τῶν πτωχῶν καταισχύνετε

12. Népem – zsarnokai gyermekek és asszonyok uralkodnak rajta; népem, vezetőid tévesztők és ösvényeid útját elrontották.

13. Előáll perelni az Isten, és odaáll, ítélni népeket.
14. Az Isten törvénybe száll népének véneivel és nagyjaival: Hiszen ti legeltétek le a szőlőt, a szegénytől rablott jószága van házaitokban.
15. Mi lelt, hogy összezúzzátok népemet és a szegények arcát megőrlitek, ezt mondja a Seregek Ura, Istene.

12. Népem, adóvégrehajtóid tallóznak téged, és akik (adóságot) követelnek, uralkodnak felettetek.
Népem, akik boldognak mondanak (irigyelnek) titeket, azok félrevezetnek, és összezavarják lábatok ösvényét.
13. Most azonban előáll az Úr maga perelni, és odaáll ítélni a népét.
14. Az Úr maga felkerekedik ítéletre népének véneivel és az ő uralkodóival. Hiszen ti megégettétek a szőlőmet, és a szegények (meg)rablása házaitokban vannak.
15. Miért tesztek jogtalanságot népemmel, és szégyenítitek meg a szegények arcát.[23]

A fordítási eltérések rövid elemzése:

A נֹגְשָׂיו fordítása a οἱ πράκτορες ὑμῶν, a görög szó csak itt fordul elé a LXX-ban.[24] A szó jelentését így határozza meg a Bauer szótár: bizonyos hivatalnokok megjelölésére (alkalmas), főképpen a pénzügyi területen. Az ÚSz-ben csak Lk 12,58-ban fordul elő ez a fogalom, és a bírónak alárendelt hivatalnokot jelöl, aki végrehajtja az ítéletet, és az ő hatáskörébe tartozik az adósok börtöne. Tehát egy olyan ítéletvégrehajtó, aki a meghozott ítélet után behajtja az adóságot.[25] Moulton és Milligan szerint a „πράκτωρ" a ptolemaioszi korban a bírságokkal és a befizetésekkel volt meg-

[23] A LXX elhagyja a נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת fordítását.

[24] Vö. Edwin HATCH – H. A. REDPATH, *A Concordance to the Septuagint*, Grand Rapids, Michigan ²1998. Aquila és Theodotion revizióiban még előfordul Iz 60,17-ben, és Szümmakhosz Zsolt 108 (109), 11-ben.

[25] Vö. Walter BAUER, *Griechisch-deutsches Wörterbuch zum Neun Testament*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, ⁶1988.

bízva.[26] A Lidell-Scott-Jones hasonlóan határozza meg ennek a szónak az értelmét: „official who executes a judgment for debt, especially public debt, bailiff." „Hivatalnok, aki az adóssági ítéleteket hajtja végre, főképpen az államadósságot, bírósági szolga."[27] Az adóbehajtókkal (οἱ πράκτορες) párhuzamos fogalom a fizetséget követelők (καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες). Ez az ige gyakran előfordul olyan papiruszokon, amelyek szövegei az adóbehajtással kapcsolatosak.[28] A נגשׂיו fordítása πράκτορες-szel, és ennek párhuzamaként οἱ ἀπαιτοῦντες áll a נֹגְשִׂים fordításaként, a hellenista adórendszert sejteti, és a népét kihasználó és vele visszaélő vezetőit „adóbehajtóként" jelöli meg a fordító.[29]

A καλαμῶνται jelentését Troxel így írja körül: az ige jelentése kifosztani minden pénzből, megkopasztani.[30]

Amíg a 12. vers héber szövege Júda hivatalnokait gyerekes magatartásuk miatt marasztalja el, és mint asszonyokat nevetségessé teszi, mert félrevezetik a népet, addig a LXX a vezetőket olyanoknak írja le midrási és targumi eljárással,[31] mint akik bűnösek, mert nehéz adókat rónak ki, és magatartásukkal összekuszálják a nép ösvényét. A fordító olyan korban élt, amelyben az uralkodók keményen megadóztatták népüket.

---

[26] James H. Moulton és George Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament Illustrated from the Papyri and other Non-Literary Sources*, Grand Rapids, Eerdmanns, 1930, 533.

[27] Vö. H. G. Liddell, , – R. Scott,– H. S. Jones, *A Greek-English Lexicon*, Claredon Oxford [9]1966.

[28] Vö. R. L. Troxel, (2003), 202.

[29] Martin Hengel, *Judentum und Hellenismus*, Troxel szerint idézem, 203.

[30] „This translation, no doubt encouraged by the mention of the vinyard in v. 14, creates a striking metaphor in which (az Ottley observed) kalamw/ ntai approaches „the sense of English „fleece". Vö. R. L. Troxel, (2003), 203.

[31] Raurell ezt a fordítást tartja a leginkább targuminak és midrásinak ebből a fejezetből. vö. R. L. Troxel, (2003), 203.

Hogy az οἱ ἀπαιτοῦντες adóbehajtóként értelmezendő, kellően alátámasztja Iz 14, 4 versének ógörög fordítása is:

אֵיךְ שָׁבַת נֹגֵשׂ	Miként lett vége a nyomorgatónak
שָׁבַת מַדְהֵבָה׃	Szűnt meg a szorongattatás
πῶς ἀναπέπαυται ὁ ἀπαιτῶν	Hogyan szűnt meg az adóbehajtó
καὶ ἀναπέπαυται ὁ ἐπισπουδαστής	És megszűnt az unszoló buzgólkodó

A ὁ ἀπαιτῶν és ὁ ἐπισπουδαστής párhuzamban állnak, és az utóbbi főnév csak itt fordul elő a LXX-ban. Jelentése hasonló a πράκτωρ-hoz: hivatalnokot jelöl a ptolemaioszi adminisztrációs rendszerben.[32] Ezt a két fogalmat párosítva a fordító Babilon királyának tulajdonítja kora vezetőinek egyik elsődleges jellemvonását. Ez nem jelenti, hogy Babilon királya a fordító korának valamelyik hellenista uralkodóját helyettesítené. Nem kell többet jelentenie, minthogy feltételezi a fordító, hogy a megvetett babiloni király követi (anakronisztikusan) kora uralkodóinak magatartását az adókat és hadisarcokat illetően. Így cselekszenek az uralkodók minden korban.[33]

A 13. vers kezdete: ἀλλὰ νῦν szóhasználat jobban hozzáfűzi az ítélet jelenetét a 12. vers gyenge uralkodóiról mondott véleményével. A Textus Masoreticus csupán egymás mellé helyezi a két verset, a LXX árnyaltan összekapcsolja a két verset. Ezzel a kifejezettebb szóválasztással a fordító megfordítja a feltételeket a vezetők ítéletében. A 13. vers erősebben kidomborítja az ítélet teofánia jellegét. Maga az Úr jön ítéletet tartani.[34] A „maga az Úr" hozzáadásával és a vers kezdetén álló „most azonban" kife-

[32] Vö. J. ZIEGLER, *Untersuchungen*, 200.
[33] Vö. R. L. TROXEL, (2003), 204.
[34] Vö. R. L. TROXEL, (2003), 205.

jezés az Úr érkezését helyezi előtérbe, ami az uralkodók ítéletével létrehozza a változást.[35]

Figyelemre méltó eltéréseket találunk a 14. versben is. A görög ἡ ἁρπαγὴ találóan fordítja a héber גְּזֵלָה-t, de ezt a fogalmat a LXX leggyakrabban ἅρπαγμα-mal fordítja (Lev 5,13; Ez 18,7; 12; 16; 33,15). LXX–Iz 61,8- versben גָּזֵל-t ἅρπαγμα-mal fordítja. Troxel szerint a ἅρπαγμα és ἁρπαγή közötti különbség abban áll, hogy a ἅρπαγμα a rablás eredményét jelenti, ezzel szemben a ἁρπαγή magát a rablás aktusát /cselekményét jelenti. LXX–Iz 10,2-ben az εἰς ἁρπαγὴν és az εἰς προνομήν együtt áll. Az utóbbinak a jelentése: takarmánybeszerzés, rekvirálás, készlet és ellátás. Ezek az adatok azt sejtetik, hogy a fordító a 3,14-ben az ἡ ἁρπαγὴ szót azzal a tudattal választotta, hogy nemcsak a jogtalanul elvett javakat jelenti, hanem elsősorban a rablás folyamatát, aktusát. A fordító a megégett szőlős metaforáját úgy értelmezte, mint a gazdaságilag kirabolt nép találó leírását az adóbehajtók és államadósságot felvasalók által. Tehát a LXX szerint a nép inkább az áldozat, és nem a jogellenes cselekedetek végbevivője. A 15. versben a kérdés tehát csak a hatalmukkal visszaélő vezetőkre irányul. [36]

Nehezen értelmezhető az ἀδικεῖτε. Seeligmann szerint LXX-Iz-ban csaknem terminus technicus lett belőle, ami kifejezi Izrael által elszenvedett idegen népek által okozott erőszakos bánásmódot.[37]

Ha összevetjük a fordítás elemzett megoldásait 3,12–15 szakaszban, a fordító szándéka érhető tetten, miszerint Izrael veze-

[35] Vö. R. L. Troxel, (2003), 205.

[36] Vö. R. L. Troxel, (2003), 206.

[37] Vö. I. L. Seeligmann, *Septuagint Version of Isaiah dicussion of its Problems*, Leiden Brill, 1948. 42.

tőit, mint kizsákmányolókat és kisemmizőket mutatja be, akik súlyos adók által felégetik Isten szőlősét.

II. A fordítás történelmi háttere

A ptolemaioszi uralkodók az egyiptomi kormányzási formát követték, amely tartományokra osztotta fel az országot, és az egyes tartományok élén több hivatalnok állt. Ilyen volt a stratéga (sztrategosz), aki a katonai feladatokat látott el, és az ökonómus (oikonomosz) aki a tartomány pénzügyi és gazdasági intézője volt. Ezek mellett még lehetett néhány egy szintre helyezett hivatalnok. III. Ptolemaiosz Eurgétész (246–222) véget vetett ennek a felduzzasztott kormányzásnak, és a katonai stratégát tette a tartomány fejévé. Így a katonai és a civil kormányzat együttléte (szimbiózisa) megszűnik. Ez is egy további alapot adhatott a fordítónak arra, hogy a katonai elnyomást felidéző képeket átdolgozza, és benne az adóbehajtók, és a csalással anyagi javakat gyűjtögetőket lássa. Látjuk, hogy Kr. e. a végéhez közeledő 3. században megszűnnek az egy szintre helyezett ptolemaioszi hivatalok, és a katonai sztrátegosz lesz a tartományok egyetlen és tekintéllyel bíró vezetője.[38]

Hellenista közel-keleti gondolkodásban a király volt az egész föld igazi tulajdonosa, a nép csupán mintegy bérbe vette ezt a területet. Ennek konkrét kivitelezése emlékezetet a görög és makedón gazdákra, akik termőföldjeiket bérbe adták. Aprólékosan vigyáztak arra, hogy a föld bérléséért pontosan behajtsák a megterhelő adókat. Ezt a gazdasági formát állami kapitalizmusnak is nevezi néhány kutató. Ez a gazdasági és politikai centralizáció odavezetett, hogy a lakosságot mértéken felül megterhelték adókkal. Cöle-Sziriában, így Palesztinában is, Főniciában érvényt sze-

[38] Vö. Martin HENGEL, *Judentum und Hellenismus*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tüningen [3]1988, 34–35.

rezhettek a ptolemaioszi merev közigazgatás számára? Ez a vidék távolról sem volt annyira egységes sem domborzati, sem etnikai szempontból, mint Egyiptom. A Ptolemaioszi és a Szeleukida birodalmak között elhelyezkedő részeket a városállamok, magas hegyek, szakadékos folyammedrek és különböző nyelvű, kultúrájú és vallású etnikumok jellemzik. De a nehéz terep és geopolitikai helyzet ellenére is egész biztosan a ptolemáioszi hatalom megpróbálta ráerőltetni saját közigazgatását és adórendszerét Palesztina területére, az ú.n. zsidók templomi államára is.

Joggal merül fel a kérdés, hogy miért vált ennyire nyomasztóvá az adófizetés terhe a hellenista korban. Amíg Jeruzsálem a Perzsa birodalom része volt, addig is kellett adót fizetnie, sőt az önálló királyság sem jelentette az adók eltörlését, csak a vazallusi adók és hadisarcok maradtak el. A nagy pénzszükségletet a hellenista korban a zsoldos hadseregek okozták. Mind a Ptolemaioszi mind a Szeleukida Birodalomban egyaránt nagy ezüst pénzösszegekre lett szükség. G. G. Aperghis[39] hat pontban foglalta össze a Szeleukida királyok adószabályait, amelyekkel meg akarták oldani növekvő pénzszükségleteiket.

1. Fokozottan követelték, hogy az adót készpénz formájában fizessék, beleértve a mezőgazdasági adókat.
2. Városokat alapítottak főleg olyan területeken, amely gazdag mezőgazdasági potenciával rendelkeztek.
3. Megfelelő pénzérem mennyiség biztosítása pénzverdék alapítása által az egyes satrapiákban.
4. Az adminisztrációt fokozottan pénzzel fizették.

[39] G. G. Aperghis, „Population – Production – Taxation – Coinage: A model for the Seleucide Economy", in Z. H. Archibald et al. (eds.) *Hellenistic Economies*. 69–102; 2004. 31–32. idézem Lester L. Grabbe, *A History of the Jews and Judaism in the Second Temple Period, The Early Hellenistic Period (335–175 BCE)*, T&T Clark, London 2008.

5. Minden egyes olyan terület gondos felkutatása, ahol adót lehetett behajtani.
6. Hatékony pénzügyi adminisztrációk létrehozása az állami jövedelmek begyűjtésére és kezelésére.[40]

A Szeleukida birodalom adminisztrációja sok szempontból követte a perzsa birodalomét, de az adók behajtásánál lényeges eltérést szorgalmaztak, mégpedig áttértek a természetben való adózásról a pénzbeli adózásra. Az egyik legfontosabb forrás, amely tudósít bennünket a szeleukidák gazdaságáról, a Pszeudo-Arisztótelész traktátusa a Gazdaságról (Oeconomica).[41]

Talán érdemes megtekinteni, hogy ebben az időszakban, mennyibe került egy katonának a fenntartása. Egy munkásember napi táplálékadagja az akkori számítás szerint 1,5 liter gabonát tett ki. Kb. 60 liter gabona elég volt 40 napra, amit egy drachmáért meg lehetett vásárolni. A katonák kétféle jövedelemmel rendelkeztek. A rendszeres fizetés volt az egyik, a másik az élelem megvásárlására adott összeg, amolyan ételjegy. Kivéve az inflációs időszakokat, két vagy három napi juttatás élelmiszerre elég volt egy hónapra szükséges búzamennyiség megvásárlására. A búza ára egy negyeddel általában kevesebb volt a szeleukida birodalomban, mint Egyiptomban.[42]

Az ú. n. Rainer papirusz[43] érdekes részleteteket nyújt a Kr. e. 3. századi Palesztina adminisztratív- és adórendszeréről. Ez a dokumentum II. Ptolemeusz király adminisztratív és adózási rendelkezéseit tartalmazza. Kiviláglik, hogy a ptolemaioszi bü-

[40] Lester L. GRABBE, *A History of the Jews and Judaism*, 213–214,

[41] Vitatott ennek a műnek a pontos keletkezése, amit az újabb kutatás a 3. századra datál. Úgy tűnik, hogy a műben bemutatott helyzet inkább talál a korai hellenista időre, mint a 4. századi Archimida Perzsa uralomba, jóllehet kifejezetten erről az időszakról beszél ez a gazdasági traktátus.

[42] Lester L. GRABBE, *A History of the Jews and Judaism*, 214.

[43] *Rainer Papyrus*, SB 8008.

rokrácia a legmagasabbtól a legalacsonyabb szintig, a várostól egészen a legkisebb településig kiterjedt. Minden tulajdont pontosan felmértek és feljegyeztek, az adóbehajtás végett. Ugyanakkor ösztönzést adtak az embereknek egymás adócsalásának feljelentésére.[44] Ha valaki feljelentett egy adócsalást, a büntetésnek egy részét a feljelentő kapta meg, és hogyha valami tulajdont foglaltak le a királyi kincstár számára, annak egyharmadát a feljelentő kapta meg.[45] Ez a dokumentum reagál a szabad emberek rabszolgává tételére. Úgy tűnik, hogy nagyon elterjedt jelenség volt ebben az időben. A kormánynak azonban aggodalmára szolgált, hiszen a rabszolgák számának növekedése csökkenthette királyi birtokokon élő parasztságnak a létszámát, ami hosszú távon kiesését jelentett az adófizetők körében.

Mennyi adót fizethetett Júda?

Az adó magas illetve alacsony szintje egyben tükrözi Júdea gazdasági fejlettségét is. Némi útbaigazítást kapunk Josephus Flavius *Antiquitates Judaicae* művéből (12.4.1. §§158–59). Josephus Flavius szerint II. Oniasz[46] főpap 20 talentumot fizetett a Ptolemeusz királynak. Kr. e. 220 körül a sóadó, vagy fejadó 1,5 drachma volt a férfi lakosságnak, a nőknek csak egy drachmát kellett fizetniük. Úgy tűnik, hogy ezt az adót mindenkinek kellett fizetnie az egész Ptolemaioszi Birodalomban. Ha ezekből

[44] A 3Makk 3,28–29 túlzásokkal, de hasonló gyakorlatról beszél, jóllehet az összefüggés nem az adózással kapcsolatos. A 3Makk az Egyiptomban élő zsidók üldözéséről tudósít. Aki rejtőzködő zsidókat jelent fel, azok megkapják a feljelentett személy tulajdonát, és ezen felül még királyi jutalomban is részesül.

[45] Vö. Martin Hengel, *Judentum und Hellenismus*, ³1988, 40.

[46] II. Oniász, I. Simonnak a fia kb. Kr. e. 220–215 között volt főpap. Vö. Christian Frevel, „Grundriss der Geschichte Israels" in Erich Zenger, *Einleitung in das Alte Testament*, Kohlhammer Stuttgart, ⁸2012, 834.

az adatokból indulunk ki, akkor Júdea lakossága hozzávetőleg 96 000 lehetett. Meglepő azonban, hogy Jason II. Simon fia (Kr. e. 174–171)[47] már 360 ezüst talentumot ajánl fel a főpapi tisztségért (2Makk 4,8). Valószínűsítik, hogy ekkor Júdea már 300 ezüst talentum vazallusadót fizetett IV. Antiochusz Epifánesz királynak.

Hogyan lehet ezt a nagy adónövekedést megmagyarázni? Mással nemcsak gazdasági növekedéssel. A 2. század kezdetén Jeruzsálem elkezd erősen hellenizálódni, jobban mondva a felső 10 ezer. A Tobiás és az Oniász családok gazdasági és politikai befolyása megnövekszik. A Tobiás család bérbe kapja már a 3. század utolsó évtizedeiben az adóbeszedés jogát az egész Ptolemaioszi birodalomhoz tartozó Cöle-Szíriában.[48] A befolyásos Tobiás család felemelkedése egész biztosan a zsidóság egészére nézve nem jelentett hátrányt. A Tobiás családdal megnövekedett a zsidóság jelentősége mind gazdasági, mind politikai szinten.[49] Hirkánusz Tobiásnak pl. 2Makk 3,11 beszámolója szerint 400 ezüst és 200 aranytalentuma volt a templomban letétben, amiből talán egy csekély rész a szegényeké és az özvegyeké volt. Ebben a korban Jeruzsálem gazdag volt, és sok gazdag polgárral rendelkezett, akik nyitottak voltak a hellenizmus felé. A zsidóság belekapcsolódik a kereskedelembe. Sokan beállnak a zsidók köréből zsoldos katonának. Az agrárjellegű Júdeában sok volt a gyermek, akikre szükség volt a mezőgazdaságban, de miután felnőttek, nem osztották fel a fiúk között az atyai földörökséget. Így az elsőszülötteken kívül sokan zsoldosként az idegen hatalmaknál találtak jó anyagi forrásra. Ezek a zsoldosok küldtek pénzt az

[47] Vö. Christian Frevel, „Grundriss der Geschichte Israels" [8]2012, 834.
[48] Vö. Martin Hengel, *Judentum und Hellenismus*, [3]1988, 52.
[49] Vö. Martin Hengel, *Judentum und Hellenismus*, [3]1988, 52.

otthon maradottaknak, illetve valószínűleg sokan vissza is telepedtek veteránként Júdeába.[50]

A szeleukida uralom alatt Júdea adószintjéről két forrás is értékes információkat ad. III. Antiochusz elengedte Júdea három évi adóját, valószínűleg azért, hogy ismét helyreállíthassák a háborúban megrongálódott várost és templomot.[51] Továbbá elengedte a templomi személyzet és a gerúszia három adóját: a só-, koszorú[52] és személyi adót.

Az első kettőt már a Ptolemaioszok is beszedték. A háromévi adómentességen kívül Nagy Antiochusz elengedte az eddig a Ptolemeuszoknak fizetett vazallusi adó egyharmadát. Valószínűleg IV. Antiochusz ezeket a kedvezményeket mind visszavonta, hiszen maga is a Rómának és Pergamonnak évente fizetendő hadisarc nyomása alatt állt. Egész biztosan ő emelte fel az évi vazallusi adót 300 talentum ezüstre. A templom és a papság jövedelme ismét adókötelessé vált. A zsidók lázadása miatt a szeleukida uralkodók Júdeát büntetésképpen úgy kezelték, mint királyi birtokot, és a személyes adókon kívül azokat az adókat is behajtották, amelyről I. Demetriosz levele tanúskodik (1Makk.10,29). A királynak adó címén kijárt a gabonatermés egyharmada, és a gyümölcsfák jövedelmének fele.[53]

[50] Vö. Lester L. Grabbe, *A History of the Jews and Judaism*, 221–22. 224.

[51] III. Antiochusz legyőzi Kr. e. 198-ban Paneionnál V. Ptolemeusz Epifánész király Szkopa nevű parancsnokát. Ettől kezdődően egész Palesztina a Szeleukida birodalom része.

[52] A koszorú adó kényszer adomány lehetett különböző királyi ünnepekre. Vö. Martin Hengel, *Judentum und Hellenismus*, ³1988, 53.

[53] Ez óriási terhet jelentett, és ugyanakkor nagy jövedelmet a királynak. Az olajfaültetvények és a szőlősök, az olaj és a bortermelés jelentették a júdeai export nagy részét. Ezek jövedelmeztek a legjobban.

Összefoglaló

Izajás könyvének görög fordításában gyakran találkozunk az adóbehajtók, adószedők, és általában az adók problémájával még olyan szövegek fordításában is, ahol a héber eredetiben nehezen, vagy egyáltalán nem találunk hasonló témákat. Egy megváltozott történelmi helyzetben „ültetik át" Izajás könyvét a hellenista világ nyelvezetébe, gondolkodásmódjába. A fordító munkájában akarva-akaratlanul megjelennek olyan fogalmak, amelyek valamiképpen aktualizálják a héber szöveget. Már nem az asszír hadi gépezet jelent problémát az olvasók számára, hanem a hellenista uralkodók súlyos és kizsákmányoló adópolitikája.

Ez az eltúlzott adóbehajtás a vallási üldöztetések mellett hozzájárulhatott ahhoz, hogy a zsidók Júdás Makkabeus halála után is tovább folytatták a Szeleukidák elleni szabadságharcukat. Egyben ez az időszak lehetett, amikorra Izajás ógörög fordítását szokás datálni, és ez a történelmi háttér nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy a fordító nem látott semmi mást kora uralkodóiban, mint adóbehajtókat, akik a népet keményen kizsákmányolják. Ez motiválhatta a fordítót abban, hogy a fenti Izajási versekben (vö. 9,3–5; 3,12–15) az adóbehajtókról, mint Istennel és népével ellenséges hatalmakról beszéljen.

András István

A virtualizálódó szubjektum[1] (helyzetjelentés; morfondírozás)

Riassunto: Il mondo postmoderno, nel quale viviamo, si presenta come un mondo virtuale, dove il soggetto scoperto da Cartesio tenta sciogliersi. Sembra che tutto si cambia con la virtualità. Cosa possiamo fare con questa nuova "realtà" o come può sopravvivere il soggetto sono le domande più intense per il nostro pensiero. Nell'articolo seguente cerchiamo di mostrare cosa significa virtualità, quale sono i suoi parametri, le sue caratteristiche e come possiamo usare tutto ciò per il nostro bene. Seguendo l'itinerario speculativo di Vattimo tentiamo di mostrare che in realtà questo mondo virtuale e virtualizzante si presenta come un chance per noi e per soggetto postmoderno. Con l'aiuto di Vattimo possiamo concludere con la scoperta, che il soggetto non rimane senza identità, perché nella virtualità può scoprire nuove frontiere.
Parole chiave: soggetto; virtuale; virtualità; tecnica; identità; soggetto senza identità; postmoderno; società; iper-corporeità; chance; facebook; linguaggio; finzione; Vattimo; Lévy; Musil; Kafka; Esterházy; Bettetini; Heidegger; Rorty.

Nekifutás

Napjaink posztmodern világának igen erős, sőt elkerülhetetlen vonása a virtualitás. A virtuális világ egyre nagyobb teret kap még a mindennapi életben is. Szinte mindenhol fellelhető, a vásárlás, a munkahely, a szórakozás területén (bankkártya, telefon,

[1] Mindenki számára kérdőjelt jelent a *szubjektum* szó jelentése. Vannak, akik Kant hatására az észt értik alatta, vannak, akik Descartest követve a személyt, az alanyt, a *res cogitans* és a *res extensa* keveredését értik alatta. Ebben a kis tanulmányban a *szubjektum* szó mintha a descartesi vonalat követné, és arra próbálna választ adni, hogy miképpen boldogul az alany, az ember a megváltozott körülmények között.

telekonferencia, internet stb.), bármerre nézünk, beleütközünk a virtualitásba. Látva a virtualitás rohamos fejlődését és terjedését, mely lényegében a technika fejlődését jelenti, már-már azt lehetne mondani, hogy a legfontosabb tulajdonságává vált posztmodern világunknak. (De ezt mégsem lehet mondani, mert testi mivoltunkat még nem tudtuk levetkőzni, csak szabadjára engedni sikerült – persze ez is valami.)

Mindenki használja a technika vívmányait, öreg, fiatal (természetesen a fiatalok könnyebben és élvezettel, míg az idősebbek nehezebben és legtöbbször kényszerből), ott van életünk minden órájában, minden pillanatában. Sokszor elég megnyomni egy gombot, bekapcsolni egy készüléket, ráklikkelni egy ablakra, leülni a képernyő elé és már repülünk is egy jó, színes, örök és fájdalommentes világba. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a technika fejlődése lényegében megkönnyíti életünket, de mintha ezzel egyidejűleg tönkretenné a természetet, tönkretenné a jövőnket, tönkretenne minket.

Bármennyire szépnek is tűnik a technika új világa az embert vizsgálva azt láthatjuk, hogy a virtualitás nem oldja meg az ember örök problémáit, inkább a szőnyeg alá sepri, mintha nem lenne boldogabb az ember (csak átmeneti, múló boldogságot ad). Sőt, mintha több lenne a depressziós ember. Mindez talán azért van, mert a virtualitás elhanyagolja az ember testi mivoltát, és mert nem egy valós, reális világba röpíti az embert.

De ne vágjunk a dolgok elejébe, itt csak azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy a virtualitás, a virtuális világ betört a társadalomba, egy átlátszó társadalmat szülve, ahogy azt Vattimo olasz gondolkodó hangsúlyozza.[2] Természetesen ez csak egyik aspektusa

[2] Vö. G. Vattimo, *La società trasparente*, Garzanti, Milano 2007. Érdekes megjegyezni, hogy Vattimo szerint ezt az új társadalmat teljesen a mass-media irányítja.

a posztmodern világnak és nem hagyhatjuk figyelmen kívül a többi faktort sem, mint pl. a fogyasztást, nihilista-hedonista felfogást, de joggal mondhatjuk, hogy a virtualitás uralja, rányomja bélyegét a ma élő alanyra, meghatározva és átalakítva azt.

Tényszerűen tehát mindjárt az elején kijelenthetjük, hogy világunk tele van a technika adta lehetőségekkel, melyek próbálják virtualizálni világunkat. És ebben az új lehetőségben kell magára találjon az alany (szubjektum). A modern kor elején öntudatra eszmélő szubjektum mára igencsak nehéz kihívás előtt áll. Megtalálni és megvalósítani önmagát egy virtualizálódó világban.

Ma világos számunkra, hogy a Descartes által *feltalált*, megformált vagy létrehozott alany már nem létezik. Helyette itt áll egy olyan alany, aki a virtualitásba menekül, és ott próbál kiteljesedni. Descartes alanya polgári társadalomban gondolkodik, hisz valami transzcendensben, ezért mondja róla Vattimo, hogy a descartesi alany lényegében egy *polgári-keresztény* alany.[3] És mára ebből már sem a polgári nincs meg és lassan már a keresztény is lekopik (vagy talán az kopott le hamarabb). Helyette van egy virtualizálódó alany. A descartesi alany még kételkedett, mára már mindent tud, mindenre van válasza, de ez nem is érdekli annyira, beéri a mindennapival. Örül, hogy fogyaszthat és hogy van számítógépe, okos telefonja, melyek által könnyen manipulálhatóvá válik (de ezt ő nem veszi észre, vagy nem is érdekli). Megszűnik az egyéni gondolat. Mindenfele mindenki azt harsogja, amit beléjük sulykolnak különböző hatalmak és érdekek.

Egy ilyen furcsa, új, változó és virtualizálódó társadalomban a klasszikus (descartesi) alany nem találja helyét, ez már nem az ő világa, foglalhatjuk össze, ebben a világban a régi alany felol-

[3] Vö. G. VATTIMO, *Le avventure della differenza. Che cosa significa pensare dopo Nietzsche e Heidegger*, Garzanti, Milano 2001, 47-71.

dódásának lehetünk a tanúi. Ez a feloldódás nemcsak a virtualitás következménye. Közrejátszik minden, amit a posztmodern világ hozott, mint pl. a tekintély lerombolása, a krízis, ami áthat mindent, az értékek változása, a fogyasztás stb., de ebben a kis eszmefuttatásban csak a virtuális világ néhány jellegzetességére szeretnénk kitérni megpróbálva aláhúzni és bemutatni, miként fest a virtuális világban feloldódó alany.

Virtuális

Ma, amikor a virtuális szót halljuk, azonnal az internet, a számítógép, az okos telefon jut eszünkbe, szinte önkéntelenül is egy nem létező világra gondolunk, illetve egy olyan világra, ami csak a technika segítségével tud létezni.

Túl az első benyomáson azt mondhatjuk, hogy a virtuális, a virtualitás mégis egy kicsivel több, mint az imént felsorolt technikai eszközök és azok használata. Több, mert nem csak az a virtualitás, amikor az interneten szörfözünk, vagy a telefonunkon navigálunk, hanem az emberi értelem egyik tulajdonsága, ami a fikcióban, a fantáziában, a gondolkodásban nyilvánul meg, ahogy lentebb látni fogjuk. És lényegében a technika is ennek a következménye. Így tehát azt mondhatnánk, hogy a virtualitás nemcsak a technika által hozott fejlődést jelenti, hanem sokkal többet. Lényegében az ember gondolkodó, teremtő tulajdonságát jelenti. Azért mondhatjuk ezt, mert amikor gondolkodunk, álmodunk, fantáziálunk, akkor az mindig az értelmünk által elképzelt világban játszódik le. Erről a világról tudjuk, hogy nem létezik, de valamilyen fogalmunk van róla, a gondolatunkban létezik, tehát mégis valami. Miért ne lehetne éppen ez a virtualitás? Rögtön látni fogjuk az etimológiai fejtegetésben, hogy lényegében ez a virtualitás.

Ezek alapján legalább kétféle módon beszélhetünk a virtualitásról, legalább kétféle jelentőséget tulajdonítva neki. Egyrészt a virtualitás jelentheti már a kész, az értelem termékeinek a használatát, a technika világát, ami csak az értelemre irányul, háttérbe szorítva az ember testi valóságát, másrészt viszont jelentheti az értelemnek azt a munkáját, mellyel képes mindig valami újat létrehozni.

A fentiekből levonható az a megállapítás, hogy a virtualitás nemcsak a mai kor találmánya, hanem mint az emberi elme velejárója, megtalálható már az emberré levés pillanatában. Amennyiben ez így van, akkor a *virtuális* szó gyökereit nem a mai korban kell keresnünk, hanem sokkal inkább a régi korokban. Ha etimológiailag kutatjuk a szó eredetét, érdeklődve csodálkozhatunk rá Lévy kortárs gondolkodó felfedezésére, aki kimutatja, hogy a szó maga a középkori latin „virtuale" szóból származik, ami a „virtus" szóból alakult ki.[4]

Az olasz gondolkodó Bettetini, amikor a virtuális szó eredetét kutatta, kimutatja, hogy ez a szó lényegében a skolasztikában kel életre.[5] Meglátása szerint a szó a klasszikus latinban nem létezik, csak a skolasztika korától lehet kimutatni. Így azt mondhatjuk, hogy a virtuális etimológiai gyökere a skolasztikában található.[6] Fontos megjegyezni azt a tényt, hogy a latinitás elején nem létezik ugyan ez a szó, de mint fogalom már a görög gondolkodásban is fellehető. Arisztotelész gondolatvilágában megtalálható valami hasonló ahhoz, amit a skolasztikában hordoz ez a foga-

[4] Vö. P. Lévy, *Il virtuale*, trad. M. Colò, M. Di Sopra, Raffaello Cortina, Milano 1997, 5.

[5] Vö. M. Bettetini, «Prefazione» in *Il virtuale* P. Lévy, Raffaello Cortina, Milano 1997, XIII-XVIII, XIV.

[6] Vö. Aristoteles, *Metafizika*, ford. Halasy-Nagy J., Budapest, 1939, IX 6, 2048 a. (ez nem véletlen, hiszen tudjuk, hogy a skolasztika igen erőteljesen Arisztotelészre építkezik).

lom. Ez teljesen logikus, amennyiben ezt a fogalmat az emberi értelem szükségszerű velejárójaként fogjuk fel.

Virtuális, virtualitás a skolasztikában

Ha Bettetini kutatónak igaza van és a szó a skolasztika idejében keletkezett, akkor jogosan következtethetünk arra, hogy valamilyen jelentést is hordoznia kellett már abban a korban.

A virtuális a skolasztika gondolkodásában lényegében a *potentia* és *actus* fogalmával függ össze. A létezőnek azt a tulajdonságát jelenti, ami változást eredményez, de mindig feltételezve egy megmaradó szubsztanciát.[7] Gyakorlatilag ezzel a két fogalommal magyarázta Arisztotelész és a skolasztika a létrejövést. Így a virtuális valamilyen létrejövést jelent: még nincs meg, de már a gondolatok szintjén létezik (alig várja, hogy létezzen).

A potentia a létezőnek az a képessége, amely még nincsen megnyilvánulva, de már hordozza a lét lehetőségét. Bolberitz kortárs gondolkodó két csoportra osztja a potentiat és a következőket írja: „Amennyiben a képességi létet a létezőben úgy tekintjük, mint valamiféle lehetőséget, ami további léthatározmányok befogadására képes, akkor ezt passzív potentianának nevezzük, ha viszont arra a szempontra figyelünk, hogy minden lehetőség már valamiképpen részesedik a létben és hordoz magában olyan erőket, amelyek további ténylegesülésre késztetik, akkor ezt a képességet aktív potentiának nevezzük."[8]

A potentiaval ellentétben az actus a kifejlett valóságot fejezi ki. Az actus lényegében a lehetőségek egy bizonyos köre. Aszerint, hogy a létrejövés milyen fajtájáról beszélünk, az actus min-

[7] Vö. A. Anzenbacher, *Bevezetés a filozófiába*, Cartaphilus, 2001, 76-77.

[8] P., Bolberitz, *A keresztény bölcselet alapjai*, Szent István Társulat, Budapest 2011, 44.

dig más alakot ölt. Így gyakorlatilag mindig új lehetőség rejlik benne.[9] Más szóval tehát azt mondhatjuk, hogy az actus pedig azt a mozzanatot jelenti, amikor a potentia megvalósul.

Ilyen összefüggésben a virtuális nemcsak egyszerűen a potentiát jelenti, hanem egy aktív potenciát jelent, mely képessé teszi az alanyt az actus véghezvitelére. Aquinóit parafrazálva és értelmezve kijelenthetjük, hogy a virtuális egy olyan valami, amelyből nem hiányzik semmi a léthez, de ami nem úgy jelenik meg, mint egy általános létező.[10]

Ezek alapján tehát a virtuális fogalmat fel lehet fogni mint egy lehetőséget az ember számára, amit megvalósíthat. Ez azt is jelenti, hogy a virtuális nem a valós (reális) ellentéte, hanem egy lehetőség, amit az ember megvalósíthat; egy esély (*chance*) – mondaná Vattimo.

Ebben a korban az alany végzi el ezt a szellemi munkát, mondhatnánk Descartes-al együtt, hogy kételkedik, gondolkodik, megéli emberi mivoltát, így a virtualitás az alany egyik tulajdonsága, mellyel igazán otthon érzi magát a társadalomban, amellyel felül tud kerekedni minden más teremtményen, és amely előre lendíti a fejlődésben.

Új virtuális fogalom (virtualitás a posztmodernben)

A középkori értelmezéssel ellentétben a mai virtuális értelmezés sokkal közelebb áll a technika világához, sőt, szinte csak azt jelenti. Annyira elterjedt, hogy laikus, hétköznapi szemmel csak ezt az oldalát látjuk, pedig ez, a fentieket figyelembe véve, csak az emberi értelem terméke. Mintha az alany háttérbe szo-

[9] Vö. J. B. Lotz, *Aktus* in. *Filozófiai lexikon*, szerk. W. Brugger, Szent István Társulat, Budapest 2005, 47-48.

[10] Vö. M. Bettetini, «Prefazione», XII-XIV.

rulna, csak használja a kész termékeket, nem kell gondolkodnia, hogy miként, hogyan álltak össze a különböző termékek; elég használni, fogyasztani. Ebben éli ki a virtualitását az alany, az adott keretek között szabadnak érzi magát, vagy inkább szabadon fogyasztónak.

A mai *Y* generáció már természetesnek veszi, hogy van tábla-gép, okos telefon, internet, facebook és ezekkel együtt nő fel. Ennek nem kívánt (legalábbis a mi szempontunkból nem kívánt) következménye, hogy a fiatalok egyszerre két párhuzamos világban élnek. Egyrészt testileg jelen vannak a fizikai világban, másrészt az értelmükkel messze a fizikai világtól, egy mesterséges világban élnek. Ennek a kettősségnek a problémája, hogy a test, a reális világ háttérbe szorul, megjelenik egy értelmi világ, egy testfölöttiség,[11] és ebben a szubjektum összekeveredik. A technika világát használja és annak útvesztőiben szétesik.

A technika eredményei lekötik a mai embert, becsalogatják virtuális világukba, ahol ismeretségeket köthet, ahol más nevet használhat, ahol az lehet, aki akar, ahol mindig „nyár van". Egy biztonságos világot rajzol meg, ahol nem lehet veszteni. Éppen ezért jól el tudja adni magát ez a világ, és hamar beszippantja a posztmodern alanyt. Így igazából a mai generáció számára az egyik legnagyobb kihívás, összeegyeztetni a két világot. Az alany a fizikai világban él, annak törvényei hatnak rá, de virtualitásba, a technika által felkínált világba vágyik, mert az szebbnek, jobbnak tűnik. Amikor ennek a vágyának engedelmeskedik az alany, akkor azonnal egy újfajta létállapotba kerül.

[11] Vö. P. Lévy, *Il virtuale*, 12–13.

A virtualitás új formája a *testfölöttiség*

Amint fentebb láttuk, a virtualitás nem a modern, vagy posztmodern kor találmánya, hanem az emberi értelem alkotóereje, mely az embert minden teremtmény fölé helyezi. Ennek ellenére, a tudomány fejlődésével és a technika gyors szárnyalásával megjelenik egy újféle értelem, egy másféle virtualitás, ahogy ezt Heidegger is aláhúzza, melynek sokkal nagyobb hatása van az alanyra. Ez különböző formában jelenik meg: virtuális világ (internet, technika,) fantázia, fikció, melyek lényegében az értelem munkájának eredményei.

Ventimiglia olasz kortárs gondolkodó szerint a mai posztmodern virtuális fogalom kétféle módon jelenik meg társadalmunkban. Egyrészt megjelenik mint testnélküliség, testfölöttiség, másrészt mint egy meg nem valósult esemény, vagy mint egy potenciális tapasztalat.[12]

Először tehát, azt vehetjük észre, hogy a virtualitás mint testnélküliség van jelen posztmodern társadalmunkban. Ez azt jelenti, hogy a technika vívmányait használva a szubjektum elfeledkezik testéről, belép egy olyan világba, ahol a szellem dominál. A posztmodern alany (szubjektum) képes órákat, napokat eltölteni a képernyő előtt, belefeledkezve a jelenbe (ritkán kiugrik a virtuális világból egy „szelet kenyérre", „testi szükségletének elvégzésére", aztán rohan vissza a virtualitásba). Ez a változás, illetve a virtuális világ jelenléte a társadalomban, a mindennapi munka területén is egyre jobban megtapasztalható. A legegyszerűbb példája ennek az, hogy a fizetést is lassan már nem „kézbe" adják, hanem bankkártyára utalják. Ez csak egy kis példa, de jól tükrözi, hogy ma szinte minden bankkártyán keresztül történik.

[12] Vö. G. VENTIMIGLIA, «Virtuale» in *Enciclopedia Filosofica vol 12*, 12172-12176, 12173.

Már nem fogja a kezében a pénzt az alany, hanem csak utalgatja, ezzel elveszítve fölötte az érzékét. Most már tényleg nincs szaga a pénznek. Az egésznek az eredménye az, hogy az alany belekényszerül egy újfajta fiktív, virtuális világba.

Ebből Ventimiglia azt a következtetést vonja le, hogy a virtualitás elvonja az ember figyelmét a tér és idő faktorairól. Lényegében arról, amiben a test él.

Ennek következtében az alany csak az értelem lesz, a test mint egy akadály jelenik meg (ez érdekes lesz a robotok világában). Így lényegben a szellem uralkodik, győz a test felett. Mintha a platóni kép megfordult volna, most már a nem test a lélek börtöne, hanem a lélek a test börtöne (annyira a virtualitásba menekül, hogy már nem figyel a testre). De ennek az ellentéte is bizonyítható, mert ha jobban belegondolunk, a test még mindig mint igazi börtön jelenik meg a szellem számára, ami lángol, ég, vágyik a virtualitás után. (Na tessék, ez a posztmodern: két ellentétes állítás egyszerre igaz lehet. Szegény Arisztotelész és arisztotelészi logika).

A virtuális világ egyik hatása, mely a testet valóban háttérbe szorítja, a virtuális játékok. Ez igen nagy gondot okozhat, mert hozzászoktatják az alanyt a testnélküliséghez. Tud harcolni mínusz huszonöt fokban, nagy túlerővel szemben, ... és nem hal meg, csak *Game Over* van és utána egy klikkel újra lehet kezdeni. Elveszítjük az élethez és a halálhoz való reális kapcsolatunkat. Ennek pedig logikus következménye, hogy meggondolatlanul cselekszünk. Jól aláhúzza ezt az igazságot az a tény, hogy fiatalok tucatja megy harcolni Afrikába (és más helyekre), mert azt gondolják, hogy nagyon könnyű lesz, csak nyomják a gombot és az ellenség, mint a bábuk a képernyőn, hull. Csakhogy a valóságban vissza is lő az ellenség, sőt nem is olyan gyenge, mint a képernyőn. Vagy egy másik példa szerint az amerikaiak jegyzik meg, hogy az öbölháborúban az első két nap esett el annyi kato-

na, mint a többi napokon összesen. Ez azzal magyarázható, hogy a fiatal katonák azt hitték, hogy olyan egyszerű harcolni, mint a számítógépen, ahol mindig ők nyernek (ha másképp nem, hát addig kezdik újra, amíg győznek).

A másik vetülete a virtuális világnak a közösségi oldalak, mint pl. Facebook, Twitter stb. Ezek is egy nem létező világba kergetik az alanyt. Itt az emberek látszólagos „szoros" barátságban élnek. Mindenről hírt adnak egymásnak, ami velük történik, szinte követni lehet életüket. De ez a világ messze áll a valóságtól; lehet, hogy a virtuális világi ismerősök elmennek egymás mellett az úton, anélkül, hogy felismernék, észrevennék egymást. Ebben a világban nem lehet leülni együtt egy sör mellé, nincsenek reális kapcsolatok, nincs már kézfogás, ölelés, csak *Like*. Mégis annyira fontos, hogy a mai alany csak ebben érzi teljesnek önmagát. Bármilyen tevékenységet folytat, ott a kezében a telefon, amin ingyenesen telepítve van valamilyen közösségi oldal, ahova állandóan „írni kell". Nem helyesen, szépen fogalmazva, elég tőmondatokban, rövidítésekkel.

Így ebben a világban a nyelv is szenved, nemcsak azért, mert összeszűkül, tőmondatok egyvelege lesz, ami csak természetszerű következménye annak, hogy ma már nem tudnak helyesen írni, fogalmazni; nemcsak azért, mert az angol mint egy *koiné* jelenik meg, hanem azért is, mert ezzel átalakul a nyelv maga is, ugyanakkor a nyelvek palettájáról kiszorulnak a kisebb nyelvek. (Kisebb nyelvek?! Nincs is ilyen – csak kevesebbek által beszélt nyelv van.) Ezért énekelheti teljes meggyőződéssel a Republic, hogy *aki angolul beszél, az sokkal többet ér.*[13]

Ezzel a változással az alany megváltoztatja az identitását is. A test fontossága mintha megszűnne, de nem tűnik el. Lévy hangsúlyozza, hogy egy másik létezésbe megy át, átváltozik, és ezt

[13] Vö. *Republic, Harmadik* háború in «Zászlók a szélben» 1997.

az új testet nevezi Lévy *iper corpo*-nak; azaz *szupertestnek*, vagy inkább *testfölöttiségnek*. Ez a test Lévy számára lényegében egy hibridet jelent, amibe minden törzs, faj és nem összevegyülve benne van, és amiben a személy feloldódik.[14] Gyakorlatilag ez a globalizált világ alanya. Ebbe mindenki belefér és szinte mindenki benne is van. (Önkéntelenül is feltevődik a kérdés, hogy ez jó? Miért ne lehetne jó?[15])

A lényeg, hogy ebben a világban az alany elkezd feloldódni a technika hozta lehetőségekben: virtuális játékok, közösségi oldalak stb. Sőt, kezd belemenekülni ezekbe, és így belekerül a nagy *globális polgári masszába,* ahol az élvezet és a fogyasztás a fontos,[16] ahol *senki* lesz.

Amint már fentebb láthattuk, Ventimiglia szerint a másik következménye a virtuális világnak a meg nem valósult események. Ez egy kissé másabb, mint a skolasztikus megvalósulás, *potentia* és *actus*, de nagyon közel áll hozzá. Itt inkább olyan eseményekre utal, melyek csak a technika által hozott virtuális világban játszódnak le, a gyakorlatban viszont nem történik, vagy mintha nem történne semmi. Mégis ide lehet tenni azokat az *eseményeket* is, melyek az emberi értelemben játszódnak le, mint fantázia, fikció vannak jelen, élnek az alanyban.

[14] Vö. P. Lévy, *Il virtuale*, 21. Itt Lévy a következőket írja: *"Ciascuno corpo divene parte integrante di un immenso ipercorpo ibrido e mondializzato. Come l'ipercorteccia sospinge oggi i propri assoni attraverso le reti digitali del pianeta, l'ipercorpo dell'umanità estende i suoi tessuti chimerici tra le epidermidi, tre le specie, oltre le frontiere e gli oceani, da una sponda all'altra del fiume della vità".*

[15] Válasz az utolsó pontban található!!!

[16] Vö. Z., Bauman, *Il disaggio della postmodernitá,* Bruno Momdadori, Milano 2002.

A virtualitás mint fantázia, fikció

Mostanig láttuk, hogy a virtualitás mint lehetőség, vagy mint testnélküliség jelenik meg. Most nézzük meg a fantázia szempontjából. Ez a nézőpont nagyon közel áll a testnélküli felfogáshoz, de egy igen fontos különbséget fedezhetünk fel benne: nem használja a technikát. (Vagy ha használja, akkor csupán annyit használ, amennyi szükséges az élethez.) Mentális munka eredménye és ahogy minden elme más, úgy az eredmény is más. Minden alany másképp látja ezt. Az elsőben volt egy közös alap, mégpedig a technika (pl. okos telefon, táblagép), itt maga a test a közös alap. (Mintha a skolasztikus megközelítés újraéledését látnánk.)

Az emberi elme a végtelenre nyitott, soha sem fog betelni, mert mindig valami újat lát meg, mindig valami új után vágyik és ezt a fantáziája révén elégíti ki. A fentebb említett Bettetini meg van győződve arról, hogy csak a fantázián keresztül érthető meg igazából és teljesen a virtualitás.[17] Ezért azt írja, hogy a virtualitás egy olyan szerkezete, építménye az értelemnek, ami korábban nem létezett. Ezért ha szorosan értelmezzük a fantáziát, akkor mint egy kitalálást, feltalálást kell látnunk, mégpedig egy olyan új létmódot, ami több szempontból jut kifejezésre. Ilyenek a művészi fantázia,[18] a történelmi fantázia, az irodalmi fantázia.[19]

[17] Vö. M. BETTETINI, «Finzione», 4308.

[18] Heidegger többször is említi, hogy a lét igazából a mostani korban a művészeteken keresztül fejeződik ki. Ezt húzza alá Pareyson is, aki hangsúlyozza, hogy a művészet az egyedüli esélye és útja a filozófiának, ezért a filozófia az esztétikába menekül.

[19] Vö. M. BETTETINI, «Finzione», 4308. "*... è la costruzione – con la mente o con le parole o con la materia – di qualcosa che prima non c'era. (...). La finzione in senso stretto si deve dunque intendere come un'invenzione, che può essere studiata da più punti di vista: la finzione artistica, la finzione giuridica, la finzione mentale, con le sue particolari definizioni storiche*".

Ezek közül kiemelt helyet foglal el az irodalom, amelyen keresztül az alany megvalósíthatja önmagát. Sokan hangsúlyozzák, hogy annak ellenére, hogy a nagyelbeszéléseknek vége,[20] mégis a posztmodern alany kialakulásában jelentős helyet foglal el az irodalom, a sok kiselbeszélés az, ami alakítja a posztmodern szubjektumot, kisebbségé téve azt. Máris látható egy másik tulajdonsága a posztmodern alanynak, mégpedig az, hogy kisebbségként éli meg létét. Ez a kisebbségi lét nem mint kitaszítottság vagy lenézettség jelenik meg, nem a félelem mozgatja, hanem ellenkezőleg, a küzdelem, a magabiztosság, a léthez való jog tudata fémjelzi. Ennek tudatában harcol az alany a jogaiért, és várja társai, valamint a társadalom elismerését.

Ezek mellett a posztmodern alany kialakulásában fontos helyet foglal el az irodalom. Az irodalom jelentőségét hangsúlyozza Lévy is, amikor kiemeli, hogy az irodalom már a kezdeti időktől hozzájárult az ember értelmi fejlődéséhez. A szöveg mint egy virtuális tárgy van jelen, melyet az értelem felfog, tovább őriz.[21] Ezt húzza alá Rorty, posztmodern gondolkodó is, aki számára az irodalom a regényt jelenti, mely a 18. századtól nemcsak az ember teremtő értelmét határozta meg, hanem abban is segített, hogy az alany rejtett sarkait is felfedezze.

Mindezen a vélemények lényegében csatlakoznak Musil, Kafka vagy akár Esterházy Péter véleményéhez, még akkor is, ha az ő elgondolásukban az alany más szerepet kap. Szerintük az alany annyira kiürül, a sok külső és belső hatásra, hogy *identitás nél-*

[20] Vö. J-F., Lyotard, *La condizione postmoderna*, trad. C. Formenti, Feltrinelli, Milano 2010, 9-16; Lyotard, J-F., *Il postmoderno spiegato ai bambini*, trad. A. Serra, Feltrinelli, Milano 1987, 44-45.

[21] Vö. P. Lévy, *Il virtuale*, 25.

külivé válik.[22] Ezt segíti elő a nagy *globális polgári massza*, ami felszippantja az alanyt, névnélkülivé téve azt.

Ezek után feltehetnénk a kérdést, hogy mi lesz az alannyal? Egyesek szerint a művészetekbe menekül, mások éppen az identitás nélküliséget látják esélynek ahhoz, hogy a posztmodern alany önmagára találjon.

Végkicsengés: virtualitás mint *chance*

Vattimo elgondolása szerint a posztmodern világ esélyként, *chance*ként jelenik meg. Az embernek ki kell tudni használni ezt a lehetőséget. Ez nála mint a posztmodern ember perspektívája jelenik meg.[23] Ha a virtualitást mint a posztmodern világ tulajdonságát ismerjük fel, akkor Vattimo segítségével ezt is értelmezhetjük úgy, mint *esélyt*. A virtualitás tehát *chance* az alanynak a továbblépéshez. Esély pont arra, hogy megvalósítsa önmagát és továbbvigye álmait. Ehhez persze meg kell értenie a virtualitás lényegét.

Valami ehhez hasonlót fedezhetünk fel Lévy gondolkodásában is, aki szerint a posztmodern alany számára az egyetlen esély, kiút a virtualitás elfogadása lehet. Lévy, akárcsak Allessio vagy Fossatti gondolkodók, mintha a skolasztika elképzelését a virtuálisról szeretné alkalmazni a posztmodernben is. Ezért írhatja, hogy a létező csak azáltal tud önmaga lenni, ha figyel a virtualitására. Ez nem más, mint az a képesség, amely által a létező képes egy régmúlt eseményre gondolni, azt újragondolni, és különböző értelmezést adni neki, és ezekkel az értelmezésekkel

[22] Ezeknek a szerzőknek az elgondolása jól nyomon követhető a műveikben. Vö. R. MUSIL, *L'uomo senza qualità*, Einuadi, Milano 2005; F. KAFKA, *Kastély*, Kossuth Kiadó, Budapest 2006; P. ESTERHÁZY, *Fuharosok*, Magvető, Budapest 1983.

[23] Vö. G. VATTIMO, *La fine della modernità*, Garzanti, Milano 2011.

alakítja lényegében önmagát a posztmodern alany, ezekkel változik és ezeken keresztül lesz igazán önmaga.[24] Vagy azt is mondhatjuk, hogy ezáltal tudja a maga számára önmagát értelmezni.

Ez azt jelentheti, hogy a Lévy és az őt követők számára mintha nem a technika adta lehetőségek lennének a *chance*, hanem inkább az ember értelmi képessége jelentené az esélyt és kiutat. Ha a Vattimo elgondolását vizsgáljuk viszont, abban még benne van a technika által hozott lehetőségek használata is. Számára az alany éppen a technika vívmányain keresztül tud túllépni ezen a koron. Az esélyt éppen a technika jelenthetné.[25] Figyelemre méltó, hogy míg Vattimót parafrazálva azt mondhatjuk, hogy *chance* a virtualitás, addig Lévy egy másik fogalommal él és ezt használja szimbólumnak. Ő úgy gondolja, hogy a virtualitás *motorja* az alanynak. Ezt éppen azért mondja, mert az értelmi tulajdonságot emeli ki. Azt hangsúlyozza (talán éppen a skolasztikára építve), hogy az alanyt ez hajtja, ez mozgatta már a kezdetektől. Ugyanakkor ezt a *motor* funkciót nyugodtan ráhúzhatjuk a technika által hozott virtualitásra is. A Vattimo féle *chance* mintha kifele húzná az alanyt, míg a Lévy féle *motor* kifele taszítaná az alanyt. Mindketten azt próbálják aláhúzni, hogy van tovább, csak másképpen.

Összefoglalás gyanánt mondhatjuk, hogy el kell fogadnunk azt a tényt, amit akár Lévy, akár Vattimo, sőt Heidegger is elfogad, nevezetesen azt, hogy a virtualitás megváltoztatja a létezőt, illetve az alanyt. Belekényszeríti egy *testfölötti polgári masszába*, de ezzel nem tűnik el az alany, még akkor sem, ha identitásában látszik meginogni. Azért nem tűnik el, mert ez lényegében esély, *chance* arra, hogy újrafogalmazza önmagát. A történelem folyamán már többször szükség volt erre, akár kollektíve, akár

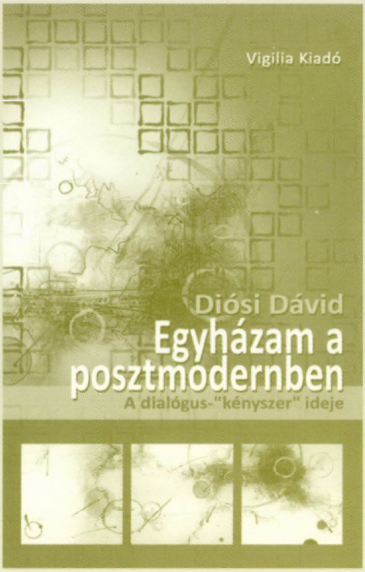
[24] Vö. P. Lévy, *Il virtuale*, 8-9.

[25] Vö. G. Vattimo, *La società trasparente*, Garzanti, Milano 2007.

az egyén szintjén. Gondoljunk egy betegségre, amit átvészeltünk, s ami megerősített, segített abban, hogy átértékeljük, hogy másképpen lássuk az életet. Ez történik az alannyal is, ha képes felfogni és elfogadni ezt az esélyt. A virtualitás tehát egy olyan *chance*, egy olyan *motor*, melynek kihasználása, működtetése az alanyon áll vagy bukik.

Mára minden megváltozott. A descartesi alany a mai társadalomban nem érzi jól magát, sőt, nem is létezhet, mert megváltoztak a körülmények. Ez mégsem azt jelenti, hogy meg kell szűnnie, hanem, hogy át kell alakulnia. Végig kell élnie azt a metamorfózist, amelyet a társadalom végig élt.[26] Ha erre képes, akkor átalakul és nem megszűnik. Ha nem ...

[26] Vö. ANDRÁS, I., «*Naplemente?*» in. Studia Theologica Transsylvaniensia, 17/1 (2014/1), 7-22.

Diósi Dávid: Egyházam a posztmodernben
A dialógus-„kényszer" ideje,
Vigilia Kiadó, Budapest 2014.
ISBN: 978-963-9920-41-5

Diósi Dávid nem holmi elvont elefántcsonttoronyba húzódva műveli a teológiát, hanem azt a szemléletet képviseli, hogy annak a ma élő emberhez, gondjaihoz és örömeihez kell hozzászólnia. Merész és kreatív e vállalásában és vállalkozásában. Van mondandója a posztmodernről, a vallástalan emberről, az ateistáról, a túlsó oldalon állóról: nem ijed meg és nem is kezdi reflexből püfölni azt hangoztatva, az ellenséges világ már megint micsoda gonoszságot tervez ellenünk, tiszta, vétlen, a Jó oldalán sorakozó keresztényekről/katolikusok ellen. Diósi dialóguskényszerről beszél, jó tanácsot, forgatókönyvet ad hozzá, és feltérképezi a szembenálló felet meg a háttérül szolgáló mai világot is. Mindezt a „tudom, kinek hittem" alapvetően optimista és bizakodó hívő ember magatartásával teszi, azéval, aki azt is tudja, hitét nem kiváltságul, hanem feladatként kapta, s bárki máshoz hasonlóan cserépedényben őrzi, feladata mégsem az, hogy a törékeny edényt elzárja, hanem hogy abból nagyvonalúan és ítélet nélkül osszon.

Dr. Bodó Márta
irodalmár, teológus
a Keresztény Szó főszerkesztője

BETHLEN GÁBOR
Alap

ISSN 1582 – 0661